

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KAROLINE GRAVES

EN ALMUEKVINDES

LIV.

ERH. FLENSBORGS FORLAG
R O S K I L D E

EN ALMUEKVINDES LIV

Som Børn fik jeg lært at man kan være
glad og tilfreds i knappe Kæer, og at
man aldrig skal se med Mismundelse
paa dem der fik meget thi Ingen ved
om Sindet derfor er mere tilfreds.

Denne Lære har hjulpet mig
gennem hele mit Liv.

Karoline Graves

KAROLINE GRAVES

EN ALMUEKVINDES
LIV

UDGIVET AF ARTHUR FANG

MED FORORD AF
THORKILD GRAVLUND

ANDET OPLAG

ROSKILDE
ERH. FLENSBORGS FORLAG
1928

COPYRIGHT 1928
BY
ERH. FLENSBORG — ROSKILDE

PRINTED IN DENMARK
FELIX MØLLERS BOGTRYKKERI
ROSKILDE

Med Glæde har jeg læst Fru Karoline Grøves Levedsskildring. Den er saa kønt fortalt, mild og dæmpet i sin Tone, skrevet ud af et lyst og fromt Sind.

Det er en Sejr at have levet de trangeste Tider igennem og saa kunne fortælle derom uden Klage, med et venligt Sind overfor alle.

Man taler om at være i godt Selskab med en Bog. Med denne Bog er man menneskeligt i det bedste Selskab.

Mange vil sige Fru Karoline Grøves Tak for den. Det skal da ikke glemmes, at uden Direktør Arthur Fangs og Forlagets, Boghandler Flensborgs velvillige Støtte var den ikke kommen frem.

Sandhagen, Reersø April 1927.

THORKILD GRAVLUND

INDHOLD

	Side
Indledning.....	1
Mit Barndomshjem	7
Skovene	15
De store Enge.....	20
Mit tidligste Barndomsminde	25
Min Søster Juliane Marie	30
Et elendigt Hjem	37
Et lykkeligt Hjem.....	47
Gamle Lars Hornemann	53
Fra min Skoletid	57
Da jeg gik til Præsten	76
Ude at tjene	83
Fra Vibehøjgaarden.....	102
Nye Tider — Jeg lærer at sy	127
Gift og bosat i Svebølle	134
Forskellige Træk fra Svebølle.....	146
Mine Forældres sidste Dage — Vore ældste Børn fødes	156
Karen Marie Hass.....	164
Grønne Niels.....	170
Da vi var Møllerfolk.....	175
Det allerførste jeg fik udgivet paa Tryk	194
Jeg begynder at nedskrive Folkeminder	201
En gammel Dansk-Amerikaner. Den syge Pige i Hallebyore....	214
Ved Museet i Kallundborg	221
Tilbage til Landet	229
Før og nu	235

Kommer man fra Lavningen ved Bromølle Kro op gennem den tætte Skovstrækning og ud paa Højderne ved Herregaarden Katstrup, aabner Udsigten sig med eet milevidt. I en vældig Sænkning i Bakkelandet strækker Aamosens vide Engdrag sig følgende Halleby Aaens Løb fra Skarridsø til Tissø. Det høje Bakkeland luner om de store Enge, der mod Nord yderligere er skærmet af en Krans af Skove. Paa det smalle Grænseland mellem Bakker og Enge er en lang Række af Smaahuse og fattige Steder søgt ud. Den nordlige Del af denne Bebyggelse, der ligger helt oppe i Skovluningen, bærer Navnet Hallebyore.

Her fødtes Karoline Graves d. 12. Juli 1858 i en lille, for længst forsvunden, lerklinet Hytte. I sit fattige, men lykkelige Hjem voksede hun op som den næst yngste af 8 Søskende. Til sit 13de Aar gik hun i Almueskolen og maatte derefter snart ud at tjene; men hendes svage Helbred tvang hende Gang paa Gang til at søge hjem til Forældrene og se at skaffe sig lidt Fortjeneste ved Syning. Senere, da hun blev gift, har hun boet forskellige Steder paa Kallundborg-Eggen og taget en fattig Husmandskones haarde Tørn. Snart har Mandens Haandværk, Træskomageriet, snart en Smule Høkerhandel skullet hjælpe lidt paa den lille, flittige Bedrift, men alligevel vilde det aldrig rigtigt gaa. Bedre gik det heller ikke, da de en Aarrække sled i det med en daarlig Mølleforpagtning. Fra Efteraaret 1917 havde de begge i nogle Aar Ansættelse som Opsyn og Forevisere ved Kallundborg Museum. Men Mandens tiltagende Blindhed tvang dem til at opgive denne Bestilling. De flyttede da ud i et lille Hus i Landsbyen Kelleklinte og forsøgte trods Alder og Svaghed at klare sig selv. Efter nogen Tids Forløb var de dog saa heldige at faa et godt og beskyttet Tilflugtssted i »De gamles Hjem« i Ubby. I dette smukke og hyggelige Hjem tilbringer nu Karoline Graves sin Alder-

dom. Nogen Tid efter, at de kom til Ubby, afgik hendes Mand ved Døden. Naar hendes noget svagelige Helbred tillader det, er hun optaget af sin Skribentvirksomhed.

Nu og da havde Karoline Graves i Aarenes Løb nedskrevet forskellige Smaating, særlig Digte. Af Forstander Niels Kierkegaard, Køng Højskole paa Fyen, som hun spurgte til Raads i et Brev, blev hun raadet til at lægge Poesien paa Hylden, men nedskrive forskellige Smaating fra Dagliglivet, thi »der er en Flugt og en Fart i Deres Prosa, som der maa kunne gøres Brug af paa en eller anden Maade«, skrev Forstanderen. Det blev ogsaa til et Par Smaastykker til Hr. Kierkegaards Blad »For Hjemmet og Ungdommen«, men saa gik det i Staa. Der skulde gaa en Aarrække, inden Karoline Graves fandt sit rette Felt.

I sin Avis læste hun en Dag, at »Dansk Folkemindesamling« gerne vilde have opskrevet, hvad der lever i Folkets Erindring om Forfædrenes Liv, Skikke og Tænkemaade. Da Karoline Graves altid havde næret en levende Interesse for disse Emner og samtidig er udstyret med en fortrinlig Hukommelse, mente hun med Rette, at her var en Opgave for hende. Hun satte sig i Forbindelse med »Dansk Folkemindesamling« og efter at have modtaget Vejledning, særlig af Axel Olrik og Hans Ellekilde, om hvorledes Sagen skulde gribes an, begyndte hun paa Skriveriet. Og det tog snart Fart trods de vanskelige ydre Forhold. Tid var der meget lidt tilovers af fra det huslige Arbejde, Ro endnu mindre, og slet ingen Forstaaelse hos hendes Mand, der ansaa hendes Arbejde for blot Tidspilde. Hun maatte da ligefrem snige sig til at skrive. I Tidens Løb blev det Materiale, hun efterhaanden sendte ind til »Dansk Folkemindesamling« paa Det kgl. Bibliotek, saa righoldigt, at Dr. Henrik Ussing i Sorø kunde tage det under Bearbejdelse. I 1921 kunde Foreningen »Danmarks Folkeminder« udsende hendes Arbejde som en stor Bog paa 242 Sider. Dens Titel er »Ved Halleby Aa«.

Fra alle Sider fandt den den bedste Modtagelse og blev snart udsolgt, og hermed var een Gang for alle Karoline Graves Navn som Forfatterinde slaet fast. »Ved Halleby Aa« er en smuk og rig Bog og maa regnes for en af de bedste af den lange Række Bøger, »Danmarks Folkeminder« har udsendt. Den indledes med en kort Skildring af Barndomshjemmet og fortsætter med at fortælle om Forældrenes Barndom og Ungdom, derefter gaar den over til at skildre ældre Tidens Folkeliv i Nordvestsjælland, særlig Egnene om-

kring Skarridsø og Tissø. For alle, der holder af vore Folkeminder, er den en sand Skatkiste.

Hvor værdifuldt alt dette fortrinlige Folkemindestof, der med saa stor Kyndighed er ordnet af Dr. Ussing, end er, saa har det dog ifølge sin Art et noget upersonligt Præg og kan ikke umiddelbart gribe en saadan som de første prægtige Kapitler om Hjemmet, Forældrene og Livet i de store Enge. Selv er Karoline Graves ogsaa mest glad for disse Afsnit, thi de er helt hendes egne. Naar man saa atter og atter er vendt tilbage til Begyndelsen af »Ved Halleby Aa« og yderligere, som en Art Fortsættelse, i Breve fra Forfatterinden har faaet udmærket fortalte Episoder fra hendes senere Liv, saa opstod let den Tanke, at Karoline Graves maatte kunne skrive en Bog om Liv og Mennesker, at hun burde give os sin Levnedsbog. Den, der skriver disse Linier, fremsatte i 1925 Tanken for Karoline Graves, der ogsaa med nogen Betænkelse gik ind derpaa.

I »Ved Halleby Aa« spiller som sagt Folkeminderne Hovedrollen, og meget af Stoffet er indsamlet. Den nye Bog skulde hovedsagelig være en Levnedsbog, og derfor burde andenhaands Stof denne Gang helst udskydes. Denne Opgave har Karoline Graves løst godt, selv om det har kostet hende adskillig Overvindelse at maatte udskyde en Del af de hende saa kære Folkeminder. Det er dog at haabe, at Karoline Graves maa faa Kræfter til at udnytte dette og andet Stof til en tredje Bog.

Den anselige Bog »En Almuekvindes Liv«, som Karoline Graves denne Gang skænker Læseverdenen, kan uden Overdrivelse karakteriseres som enestaaende i Litteraturen. Her faar man for første Gang en detailleret og førstehaands Skildring af Almuens Liv, skrevet af en af dens egne, formet som en ædruelig og redelig Beretning.

Man vil maaske undre sig over, at der om en Husmandskones Levned kan skrives saa stor en Bog. Det skyldes Karoline Graves ejendommelige Personlighed. Hun er nok en ganske almindelig Almuekvinde, helt ud et Barn af sin Stand og sin Tid, og hun ejer alle den danske Landalmues gode Egenskaber. Men derudover er hun noget for sig selv.

Der er først hendes medfødte Evne til let og flydende at kunne udtrykke sig med Pen i Haand. Hun har en til Tider fortrinlig fortællende Stil og kan i faa Træk tegne Billeder og Situationer, der staar skarpt og levende for Læseren.

Som Baggrund for sin Skriveevne har hun sin glimrende Hukommelse, der usvigeligt har bevaret et Utal af Smaatræk, dertil en levende Iagttagelsesevne. Desuden har hun en sjælden Evne til at kunne trænge til Bunds i en Sag, faa alle Enkeltheder oplyst, vederhæftigt og grundigt. Det er en lignende Evne, der under andre Forhold skaber en Videnskabsmand og Forsker. Endelig er hun den fødte Folkemindesamler, der med aldrig svigtende Iver har samlet og bevaret i Erindringen og heldigvis ogsaa nedskrevet utallige interessante Træk fra Livet i ældre Tid. Afsnittet »Fra Vibehøjgaarden« i »En Almuekvindes Liv« er en hel Beretning om gammel sjællandsk Bondeskik og er særlig værdifuld, fordi den udelukkende hviler paa hendes egne Iagttagelser i en bestemt Gaard til en bestemt Tid.

»En Almuekvindes Liv« er naturligvis et ægte Barn af Folkemindesamleren Karoline Graves, fyldt med en Mængde værdifulde, kulturhistoriske Træk, men mest er den dog en Bog om Livet og om Menneskene, en forunderligt gribende Skildring af Dagliglivet hos Landalmuen. Man lærer en Mængde forkellige Mennesker og Skæbner at kende. Det er nok en Bog om Livets Alvor og mest om haarde Kaar, men der er aldrig nogen Jamren, Misundelse eller Surhed i den. Hendes gode Humør og danske Lune lader sig ikke saadan gaa paa. Det er med hele Tiden som en skjult Understrøm, og nu og da glimter det op og kan blive til smittende Gemytlighed.

Bagved Karoline Graves Forfatterskab ligger hendes egen helstøbte og redelige Personlighed. Hendes Sind er lyst og barnligt. Hun er primitiv og dybt oprindelig, et naturgroet Væsen i inderlig Harmoni med sig selv og sine Omgivelser. Hun ejer en dyb Medfølelse og ægte Menneskelighed, hos hende er der trygt og lunt af megen Livsvarme.

Om selve Udgivelsen er at bemærke, at der kun er foretaget smaa Indgreb, for ikke at berøve Bogen dens Særpræg og Oprindelighed. For en akademisk Dom vil hendes Sprog ikke altid kunne staa, men læser man det højt, hører man, hvad det er for en herlig sjællandsk Tale. Karoline Graves staver i det store og hele upaaklægt. De enkelte Stavfejl, der forekommer, er rettet, med Undtagelse af enkelte Afvigelser som til Exempel havt for haft og Slægtninger i Forbindelsen Venner og Slægtninger, da disse Former bidrager til at fastholde hendes Sprogs særlige Præg. Karoline Graves er selv klar over, at hun ikke følger de almindelige Retskrivningsregler, og

at hendes Stil har sine Ejendommeligheder. Hun skriver saaledes i et Brev til Udgv.: »Jeg har jo min egen Maade at skrive paa, skal der omformes for meget paa det, synes jeg, det bliver noget Lapperi« — — — »Forskrifter« — — — »kan jeg nu engang ikke skrive efter, kan det ikke bruges som det falder mig i Pennen, saa kan jeg ikke skrive. Det er jo omtrent som man vilde lære Lærken at synge efter Noder«. — Nogle Steder er der ændret noget paa Sætningsbygningen, naar i Farten Eftersætningen er smuttet bort for hende, eller naar Sætningerne er blevet alt for lange. Endvidere er Stoffet undertiden blevet anderledes fordelt inden for Kapitlerne. Der er maaske nok Partier, der kunde være skaaret bort, fordi de ligger noget uden for Bogens egentlige Ramme, men de er allesammen karakteristiske og bidrager til at fuldende Billedet af Forfatterinden. Det vilde ogsaa have været Synd og Skam at skære i et saa levende og menneskeligt Værk eller at borttage nogle af disse Beretninger, der virker saa stærkt i deres Ægthed og Oprindelighed.

Roskilde i Januar 1927.

Arthur Fang.

Under Trykningen af første Oplag viste det sig af Hensyn til Bogens Størrelse nødvendigt at bortskære en Del Stof, særlig i dens sidste Halvdel. Ligeledes blev der i Samraad med Forfatterinden foretaget nogle flere Rettelser og Ændringer, end det først havde været Hensigten. I andet Oplag er Bogen helt den samme som i første, blot har Forfatterinden ønsket en mindre Tilføjelse ved Slutningen af Kapitlet »Ude at tjene«, for ikke at fortegne Billedet af en Mand, der er omtalt heri.

Roskilde i August 1928.

Udgiveren.

MIT BARNDOMSHJEM

Ja, det er vel saadan med de fleste, at dér, hvor de har levet og leget i Barndommens Dage, det staar som noget af det skønneste i Erindringen og vedbliver at staa saa klart, selv om man, som jeg nu, nærmer mig stærkt mod Støvets Aar.

Da mine Forældre var blevet gift, kunde de ikke straks finde nogen Bopæl, men maatte foreløbig blive i min Moders Hjem. De vilde ellers saa gerne have et Hjem med en lille Jordlod til, saa de kunde holde en Ko.

Det var ikke let at faa fat i en Smule Jord den Gang, naar det ikke kunde overtages efter Forældre eller andre Slægtninge. Den meste Bondejord var jo Fæstegods, saa det blev ikke stykket ud, og Herregaardene samlede hellere noget ind end stykkede en Smule ud. Endnu saa langt hen i Tiden som i Begyndelsen af Halvfjerdserne, erindrer jeg et Par unge Mennesker, der af Herskabet paa Frihedslund, hvor Pigen i adskillige Aar havde tjent, var blevet lovet et Fæstested i Hallebyore til Købs, naar Fæsteren og hans Hustru var afgaaet ved Døden. Disse opnaaede imidlertid en meget høj Alder, men havde en Datter og Sviigersøn boende hos dem, saa disse passede Bedriften og blev boende i Stedet, til begge de Gamle vare døde. Saa maatte de to unge Mennesker vente saa længe paa det lovede Boelsted, at de nær selv var blevet gamle. Denne Ejendom var saa simpel, at det hele maatte ombygges, før de nye Beboere kunde tage fat. Dette Træk, synes jeg, giver god Forstaaelse af, hvor vanskeligt det i de Tider var at faa lidt Jord at virke paa.

Først havde mine Forældre tænkt at faa en Jordlod paa Ornum, et Overdrev ude ved Storebælt imellem Gørlev og Reersø, hvor der blev udstykket Jordlodder til Bebyggelse fra 3 Tdr. Land og opefter. Men opvoksede, som de begge vare, i Skov- og Moseegnen, turde de ikke slaa sig ned paa den brændselsfattige Egn, som Ornum var. Udgiften til at skaffe Brændsel havde langt større Betydning den Gang, hvor man ikke kendte til at bruge Kul, og hvor de ufuldkomne Ildsteder fordrede langt mere Brændsel, end Tilfældet var senere hen i Tiden, da Bilæggeren erstattedes med Kogekakkelovnen, og da det murede Stød, hvor ovenpaa man fyrede, og hvor Ilden blussede frit ud til alle Sider, saa kun den mindste Del af den gjorde Nytte, erstattedes med Komfur, eller dog i det mindste med en Fyrgrøde med Rist i Bunden.

De fik saa imidlertid Spor paa et fæsteledigt Hus i Hallebyore. Den Gang — jeg er født i 1858 — hørte Hallebyore, der er en Samling Smaasteder med Skov paa de tre Sider og udstrakte Moser paa den fjerde, til Sæby Sogn, der altsaa dengang strakte sig fra Tissøs sydøstlige Hjørne og helt op mod Skarridsø; senere er der bygget Kirke i Buerup (nordøstlig for Tissø), hvortil Sognets nordligste Del saa hører.

Da der altsaa blev et faldefærdigt Hus fæsteledigt i Hallebyore, søgte mine Forældre om at faa dette. Det laa nær ved Skoven, derved kunde der dels spares noget ved Kørselen af Brændet, dels kunde der sankes nedfaldne Grene til Brændsel. Men ogsaa de store Mosestrækninger langs Hallebyaa, som for en Del ejes af forskellige Herregaarde Øst for Tissø, kunde yde nogen Støtte i Form af Hø og Eftergræsning. Dette Hus, som hørte under Frihedslund, fik de da i Fæste, men baade Hus og Jord var af en meget daarlig Beskaffenhed. Ud over nogle solide Gang- og Sengklæder havde de ikke stort at sætte Bo med, da ingen af dem arvede noget.

Da de begge var Haandværkere, min Fader Tømrer, min Moder Væverpige, har de ogsaa havt Værktøj og Redskaber, samlet lidt efter lidt ved ihærdig Flid. At faa bygget et Hus var selv dengang ikke saa let, skønt det kun

var højst tarvelige Fordringer, der stilledes. Da der saa blev et Stykke Hus til Salg til Nedbrydning dér i Nærheden, købte de det; det havde tidligere været brugt til Stald til nogle Kreaturer, som om Dagen græssede i de tilstødende Moser. Antageligt har det ikke været stort andet end Tømmeret og Straataget af dette købte Hus, der har kunnet anvendes; thi Døre og Vinduer lavede min Fader selv. Huset var paa 8 Fag. Væggene blev klinet op af Ler; men da det ikke var videre holdbart Ler, man havde dér paa Egnen, maatte de for Slagregn mest udsatte Steder beklædes med Langhalm, som fastholdtes med Trælister. Der var 3 Fag smaarudede Vinduer ind til Dagligstue og Sovekammer, 3 Halvfag til Gang, Køkken og Spisekammer. I min Faders Værksted var kun to smaa, firerudede Vinduer, saa der var ikke lyst nok til at se at arbejde derinde, uden at Døren maatte staa aaben. For at Blæsten ikke skulde trænge alt for voldsomt ind, hvis den var lige paa Døren, havde han lavet Stabler til Hængslerne ved begge Sider i Døren, saa han kunde hænge Døren over paa den anden Side af Dørkarmen, hvis Vinden bar ind fra den Side af.

Jorden var paa knapt 3 Tdr. Land. Et Stykke optoges af en stor, stensat »Vanding« — Egnen havde tidligere været Fælle til løsgaaende Kreaturer —. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede blev Hallebyore skrevet for Halleby-Ore, vel sagtens en Forkortelse for Overdrev — har jeg læst i gamle Skrifter — og har antagelig tilhørt Byen Halleby, som Hallebygaarden er dannet af. Et andet Sted var der en Stendysse, et Par Hjørner var Eng, saa det blev kun lidt, der dyrkedes, og da min Fader i de yngre Aar arbejdede ude som Tømrer, og kun var i Hjemmet om Søndagen, kunde der ingen Forbedringer blive gjort.

— Min Fader var født 1815, min Moder 1820. Han var født i et Haandværkerhjem i Sønderrød, Reerslev Sogn (Øst for Tissø); men hans Forældre kom senere til at bo paa Langemark, en Række Huse langs Vejen Øst for Aamosen, ikke langt fra Hallebyore.

Min Moder var opdraget i en Bondegaard i Jordløse, Nord for Tissø, hos sine Farforældre. Hendes Fader, der havde et Fæstehus med 3 Tdr. Land paa Jordløse Tved,

døde, da min Moder, der var den ældste af Flokken, kun var 8 Aar; derfor kom hun til at være hos hendes Farforældre. Hendes Moder maatte gifte sig igen efter nogen Tids Forløb, det var den eneste Udvej i de Tider for en Enke at faa opdraget sine Børn paa. Men ogsaa sin anden Mand mistede hun, efter at der var født et Par Børn i dette Ægteskab. Tredie Gang maatte min Bedstemor gifte sig igen, og ogsaa denne Mand overlevede hun i nogle Aar; men hun opnaaede ogsaa en høj Alder, vistnok et godt Stykke op i Firserne. Denne sidste Stedfader gik under Navnet »Smedelars«, fordi han i adskillige Aar havde arbejdet hos en Smed i Svebølle som »Opslaaer«; hans egentlige Navn var Lars Nielsen. Ham omtalte min Moder altid som et ejegodt Menneske.

Min Moder, der havde lært Væveriet, drev saaledes sit Haandværk i nogle Aar i Hjemmet hos Moderen og Stedfaderen, uagtet der var kun en eneste Stue, som altsaa baade var Dagligstue, Sovekammer og Vævestue. Man kan vist med Sandhed sige, at det gamle Ord: »Hvor der er Hjerterum, bliver der nok Husrum«, kunde passe et saadant Sted. Thi ikke alene det, at min Moder havde sin Arbejdsplads i Hjemmet i længere Tid; men da mine Forældre var blevet gift, kunde de — som tidligere nævnt — i Øjeblikket ikke finde nogen Bopæl, men maatte tage mod Stedfaderens velmente Tilbud om foreløbig at blive i Hjemmet og se Tiden an. Samtidig med min Moder var en Søster til hende ogsaa blevet gift, og maatte ligeledes ty til Stedfaderen og Moderen for en Tid; begge Ægteparrene vilde hellere end gerne have en Plet at virke paa, og det lykkedes ogsaa med Tiden for begge Parters Vedkommende.

Tidt har jeg tænkt paa, da jeg fik mere Forstaaelse af det, naar min Moder fortalte derom, hvordan alle disse Mennesker kunde faa Plads i dette lille Hjem, og jeg syntes, jeg ikke kunde forstaa det: »Aa«, sagde Mor, »Mændene laa saa ude i Loen om Natten, og om Dagen var de jo paa Arbejde«.

Jeg husker endnu tydeligt min Mormoder, jeg var en 12 Aar, da hun døde; men endnu tydeligere husker jeg, hvor-

ledes min Moder altid saa op til hende og foreholdt os Børn, hvorledes hun havde virket og kæmpet igennem Livet, hvor flittig hun var. Hun kunde saaledes, fortalte Moder, sy en Skjorte til en voksen Mand paa en Dag, med Haanden selvfølgelig. Hvem, der kender til at sy hvert et Sting med Haanden paa et saadant haardt Stykke hjemmevævet Linned, hvor tilmed Musetænder, Stikninger og andre Pynstesting skulde anvendes, vilde sikkert sige, at det var umuligt; men man gjorde Dagene lange den Gang; saa har hun maaske faaet en »Rigsort« (50 Øre) for et saadant Stykke Arbejde, maaske ikke en Gang saa meget.

Min Bedstemor fik Lov at bo i sit Hjem, hvor hun var draget ind som ung, til sin Død i sin høje Alderdom. Nogle Aar før hun døde, var Jorden blevet lagt ind under Vesterbygaard; saa fik hun vel sagtens lidt Aftægt dér fra Gaarden og Tilladelse til at bo i Huset, saa længe hun levede. Paa sine gamle Dage havde hun en Datterdatter, der boede hos hende og som nu var Væverske og som plejede hende paa det sidste. Jeg husker saa tydeligt, da min Moder kom tilbage og havde, sammen med en anden Søster, været hos min Bedstemoder i hendes sidste Stund, at hun kunde næsten ikke for Graad fortælle min Fader om hendes Moders sidste Timer. »Ja, du maa dog huske paa, det er kun faa, der faar Lov at beholde sin Moder saa længe«, sagde Fader.

Denne Datterdatter og en Søster til hende havde mistet deres Moder, mens de var Børn, havde faaet Stedmoder og havde en daarlig Far. Disse to overlod mine Forældre og to andre Arvinger alt Bedstemoderens Efterladenskab; det var vel ikke meget, men jeg synes Tanken var saa smuk, da Arvingerne var saa fattige allesammen, at de hver især godt kunde havt Brug for noget af Bohavet.

Jeg har langt hen i Tiden kendt en velhavende Familie, hvor to Søstre gennem mange Aar førte Proces mod en Broder angaaende en Pengesum, som deres Moder havde givet Broderen, men som Søstrene paastod, han kun havde faaet som Laan. Ja, saa vidt gik de i deres Paastand, at de vilde have deres gamle Moder, som den Gang endnu

var i Live, erklæret for ikke at have været fuldtud tilregnelig, da hun havde givet Sønnen disse Penge.

Jeg har set og talt med denne gamle Kvinde; saa aandfrisk var hun og med en saa klar Hukommelse, at man maatte forbavses, og hende vilde hendes egne Børn have erklæret for aandssvækket, blot for ussel Vindings Skyld, og saa var Søstrene tilmed velhavende begge to. Saa vidt jeg husker, blev det undersøgt, om det passede, at Moderen var aandssvækket. Hvor maa det ikke have smertet denne gamle Moder.

I de første Aar vævede min Moder og havde saa en lille, fremmed Pige til at passe de første smaa; men da efter nogle Aars Forløb Familien var blevet betydeligt forøget, vi var 8 Søsken, jeg er den næst yngste, kunde der ikke mere blive Plads til Væven i Stuen, og der kunde heller ikke blive Tid til at væve for fremmede, saa nøjedes man med et Stykke Tid om Sommeren at stille Væven op i Loen, naar denne kunde undværes til andet Brug; der maatte saa ogsaa indsættes et Vindue, ellers kunde Moder ikke se at væve. Det var saa kun til eget Brug, der vævedes.

Helt undvære at tjene en ekstra Skilling, syntes Moder dog ikke hun kunde. Da derfor mine ældste Søstre voksede lidt til, saa de kunde gøre Gavn, tog hun til Spinderokken og spandt for fremmede, saa maatte Pigebørnene karte, vinde Garn, haspe af Tenen; dette sidste skulde udføres, mens Moder havde et eller andet Udearbejde at udrette, saa hun straks kunde tage fat paa at spinde, naar hun atter kom ind. Endvidere maatte de stoppe Strømper, strikke, passe de mindste og lignende. Ganske vist gav Rokken kun lidt, men det hed jo altid: »Den ene Skilling kaster ikke den anden væk«. Det var dog ikke alene for fremmede, at Mor altid hang i med Rokken, thi næsten alt, hvad vi sled, var jo forarbejdet af hendes flinke Hænder.

Saa var der ogsaa det, at vi ikke selv havde Faar, saa Ulden til Strømper og Tøj maatte købes, og den var temmelig dyr i Forhold til Pengemidlerne, man havde. For at bøde lidt paa dette, maatte alle strikkede og hækledede, uldne

Ting trevles op, kartes ud og blandes med lidt ny Uld og paa ny spindes. Af dette Garn kunde der godt væves Tøj til en Dagligkjole og Underskørt eller hækles et trekantet Uldtørklæde, der var næsten det eneste Overtøj, man kendte til i de Tider. Det var imidlertid et meget brydsomt Arbejde at udnytte disse gamle Strømpesokker. Først blev de klippet i lange Strimler paa tre, fire Maskers Bredde, derpaa pillet ud Traad for Traad, saa slog man kogende Vand paa disse Trevler og lod dem igen tørre paa en Sigte eller et Sold; naar de saa var nogenlunde tørre, ikke alt for stærkt, da det ellers støvede for meget, blev Trevlerne kartet ud, saa godt det lod sig gøre, derpaa blandet med lidt Uld og kartet færdigt til at spindes. Denne Pillen Trevler ud og karte det ud første Gang var et Arbejde, Børn godt kunde udføre, og var der Udsigt til et eller andet nyt Klædningsstykke, selv om dette var højst tarveligt, var det Grund nok til, at Fingrene flittigt bearbejdede de gamle Sokker.

Ord som »Mode« og »moderne« var aldeles ukendte Begreber i min Barndom, derimod talte Mor altid om, at det gjaldt at holde sig »hel og ren«.

Begge mine Forældre var i Besiddelse af en sjælden Arbejdslyst. Aldrig mindes jeg, naar min Fader var i Hjemmet, at han en Vinteraften sad ubeskæftiget. Naar hans andet Arbejde var endt, havde han Smaaarbejder af mange forskellige Slags, som han kunde udføre inde i Stuen. Han klinkede saaledes Ler- og Fajancevarer og lavede Madtæner. Disse, som lavedes af Sejgpil, maatte han dog i Forvejen have tildannet ved Høvlebænken, men kunde saa om Aftenen forsyne dem med Laag, Hank og Bund. Naar han skulde vejle Stifterne, som disse blev samlet med, havde han en »Ambolt«, en Træklods forsynet med et Stykke Jern i den Ende, hvorpaa Stifterne vejnedes. Træklodsens kunde han fastholde imellem Knæene, det var ham et helt uundværligt Stykke Redskab. Endvidere bandt han Halm- og Vidiekurve. Mange Ting, som han fandt i Affaldsdynger paa Herregaarde, hvor han arbejdede, blev bragt hjem og udnyttede. Glas, som havde mistet Foden, blev forsynet med en Træfod. Hornskeer, som havde mistet Skaftet, blev forsynet med et Skaft af et Stykke meget smalt Baandjern.

Af en gammel Messingkedel fik han lavet et pænt Rivejern forsynet med Moders Navn og Aarstallet 1848; en Genstand, som hun altid betragtede med en vis Stolthed. Ja, selv saa ubetydelige Ting som Strimler af Vinduesglas, tog han med hjem. Jeg husker, at Ruderne i Køkken, Gang og Værksted var sammensat af tre-fire smalle Strimler Glas.

Min Moder var ikke mindre flittig og tog ikke Tiden mindre nøje ud, ligesom alt, hvad hun havde med at gøre, ogsaa maatte udnyttes til det yderste, men det var noget selvfølgeligt. Tiden krævede, at enhver Kvinde i smaa Kaar maatte være meget nøjeregnende baade med sin Tid og med alt, hvad der hørte hendes Gerning til.

SKOVENE

Jeg var ikke ret gammel, da jeg i Løbet af et halvt Aars-tid mistede fire af mine Søskende i en ondartet Mæslingeepidemi; tidligere var der død en lille Broder. Tilbage beholdt jeg saa kun en Søster og en Broder, der begge var en Del ældre end jeg og derfor allerede ude at tjene, saa jeg blev altsaa ene i Hjemmet. Legekammerater var der ikke videre af, men man blev ogsaa tidlig vænnet til at gøre Gavn.

Nu var det imidlertid saadan, at til hvilken Side man som Barn blev sendt et Ærinde, skulde man igennem en af Skovene, og dér var altid noget at iagttage. Hvor kendte man hver en Plet, særlig i den nærmest liggende Skov. Nøjagtig vidste man, hvor de første Bukkar var at finde, saa maatte Løvet skrubes til Side for at faa fat i de første spæde Spirer af disse. Ligeledes vidste man, hvor den Bøg var, der først sprang ud om Foraaret; thi der kunde godt være lidt Forskel, eftersom de stod udsat for Solskinnet. Aller tidligst om Foraaret var den lille, røde Blomst paa Hasselbusken at finde, tidt i Februar; den er sikkert forblevet upaaagtet af mange, da den er saa lille, ikke større end et Knappenaalshovede og som sammensat af fine Traade. Senere kom jo saa Blaasimmer, Anemoner, Hanekam o. m. a. I Hejrebjerg-Skoven, der var den, der var mit Hjem nærmest, har jeg aldrig set andet end den stærkt gule, ganske lille Hanekam, medens der i flere af de omliggende Skove fandtes Arter, der er lige saa store i Blomsten, som dem, man dyrker i Haverne. Ligeledes fandtes Lilliekonval-len i denne Skov kun paa en eneste Plet som en lille Have, men her stod den til Gengæld saa tæt, at ingen andre

Vækster trængte sig igennem, som om den en Gang kunde være saaet. Man vidste ogsaa længere hen paa Sommeren, hvor der groede Jordbær. Aa, sikken en Velstand, om man kunde finde saa mange, at man kunde trække dem paa et Par Straa og gemme dem hjem til Far og Mor. Jeg har senere i Livet dyrket dejlige, store Jordbær i Haven, men aldrig syntes jeg, de smagte saa godt, som disse smaa, vilde Bær. Hindbær, Blaabær og Brombær fandtes ogsaa i denne Skov og paa Skovgærdet, dog ikke i saa rigt Maal som i adskillige andre Skove. Længere hen kom saa Hasselnødden; den Gang fandtes der endnu ingen Egern i disse Skove, de er senere indførte, og hvor de er, skal de nok holde ryddeligt i Hasselbuskene. Hasselnødderne var det om at gøre at faa samlet en Del af og opbevaret til Julen; thi Juleknas kendte man ikke til. Vi havde ogsaa et Valnøddetræ i mine Forældres Have; ogsaa disse Nødder skulde gemmes til Julen.

Det var lidt om Blomster og Frugter; men hvor meget var der saa ikke at iagttage i Dyrelivet, det var næsten en Begivenhed, om man ved at liste frem med katteagtige Fjed kunde komme et Raadyr saa nær, at man ret kunde betragte disse fintbyggede, smukke Dyr. En Familie, der havde Jord, der grænsede op til en af de andre Skove, fangede en Gang et lille Raadyrlam. Før disse bliver gamle nok til at følge Moderen, gemmer hun dem i Løvet, det var dér, de havde fundet det. Det blev saa tamt, at det fulgte en voksen Datter, der var i Hjemmet, baade inde og ude, ja, selv naar hun gik i Marken for at malke Køerne, fulgte det med. Men saa var det en Sommerdag i dets andet Leveaar — det var en Buk -- da sprang den pludselig over Skovhegnet og forsvandt i Skoven. Skønt den var vant til at lyde Navnet »Mads« og altid kom, naar der blev kaldt paa den, vilde den denne Gang ikke komme, trods alt det, der blev kaldt paa den. Først en to-tre Dage efter, da Datteren atter var i Færd med Malkningen og nu næsten havde opgivet at se Mads mere, kommer denne nok saa fornøjet springende ud af Skoven og hen til sin Plejemor, hvor den selvfølgelig blev modtaget med aabne Arme. Først her fik jeg rigtig Lejlighed til paa ganske nært Hold

at betragte disse Dyrs fine Bygning og smukke, blomstrede Skind.

Hvad der ogsaa var af stor Interesse, var at betragte Skovmyrens Færd og deres alenhøje Dynger af Gran- og Fyrrenaale og Smaapinde, se dem flere i Kompagni at hjælpes ad at bære en Pind, som skulde anvendes til Bygnings-tømmer, men var for stor for en enkelt Myre. Ligeledes se dem følge de afstukne Veje, de har, som kunde være helt banede, saa de blev lettere at passere. Allermest interessant var det dog, om en Tordenbyge var i Anmarsch, og de i Forvejen havde lagt Yngelen ud i Solskinnet, sikken en Travlhed der saa blev for at bringe den i Sikkerhed, naar de første Regndraaber begyndte at falde. Ja, selv den sorte Skovsnegl med sine uendelig langsomme Bevægelser kunde give Anledning til dybsindige Betragtninger. Tidt blev jeg sendt til Skovs, dels efter raadne, nedfaldne Grene, dels ogsaa efter Fyr- og Grankogler, der er et udmærket Brændsel, naar de bliver stærkt tørrede. Herved lærte jeg ogsaa at kende, hvorledes Spætten bærer sig ad med at pille Frøene ud af Fyrrekoglerne. I en lille Kløft i et Træ sætter den Koglen fast, mens den piller Frøet ud, og Gang paa Gang bliver denne Kløft brugt, ja, Aar efter Aar, saa Kløften efterhaanden kan slides, saa den kan blive indtil en halv Alen lang. Saasnart en Fyrrekogle er afpillet, bliver den revet ned og erstattet med en anden, derved blev der en hel Dynge ved Træets Fod, saa jeg havde altid let ved at faa fyldt min Pose, naar jeg søgte til et af disse Træer.

Og saa de mange, flinke Sangere; jeg fik aldrig lært nogen Naturhistorie i Skolen, saa jeg kendte langt fra Navnet paa dem alle. Men jeg var glad ved at iagttage deres Færden og lytte efter deres Sang, og adskillige af dem kendte jeg da ogsaa. En eneste Gang saa jeg Nattergalen en tidlig Morgenstund sidde i et Træ og synge, og da jeg godt kendte dens Triller, vi kunde nemlig tidt høre den i mit Hjem ovre fra Skoven, var jeg vis paa, det var den; men jeg følte mig alligevel lige som lidt skuffet, jeg havde aldrig tænkt, at en Fugl, hvis Bryst rummede saa dejlige Toner, var udstyret med saa tarvelig Fjerbeklædning.

Vi havde i mit Hjem i adskillige Aar en Bogfinke i et Bur. Om Vinteren, naar det var knapt med Føden, søgte de til de omliggende Huse, den var saa gaaet ind i min Fars Værksted en Gang Døren stod aaben, og vi fangede den, da den fløj imod Vinduet. Skønt den var født i Frihed, fandt den sig godt i Fangenskabet, kvidrede og sang Dagen lang — allerede om Morgenens, naar Klokken var en tre-fire, begyndte den om Forsommeren at lade sine Toner høre.

Allerførst om Foraaret, naar Vandet havde kastet sit Isdække af de om Vinteren helt oversvømmede Moser, og Vandet begyndte at trække sig tilbage, fandtes der i Landkanten noget saakaldt »Landskyl«, for Størstedelen Rester af Plantedele, men deri fandtes ogsaa Sneglehuse af forskellige Former. Et af en skiveagtig Form, kaldte vi Børn »Køer«, et andet af en langagtig Form, som ender i en lang Spids, var »Heste«. En tredie Slags, som almindeligt findes i Vejgrøfter, dels sribede, dels røde eller gule, var »Faar«. Havde man samlet en Bunke af disse og saa traf en Legekammerat, havde man jo Besætning nok til en hel Bondegaard og Stof til Leg en Søndag Eftermiddag, thi at have nogen Slags Legetøj kendte hverken jeg eller nogle af de Børn fra de omliggende Huse til. Tidt tænker jeg paa, naar man nu om Dage ser, hvor meget og hvor kostbart Legetøj Børn har, mon de er saa glade for det, som vi var, der ude i Naturen forskaffede os saa mange Glæder.

Om Vinteren samlede jeg smaa Træklodder og andet Affald fra min Faders Værksted, deraf kunde bygges og indrettes meget. I hele min Barndom havde jeg kun en eneste Dukke, der kun kom frem ved meget højtidelige Lejligheder.

Saa lidt længere hen i Tiden, naar Viben begyndte at lægge Æg, var der jo adskillige Børn, der havde travlt med at opsøge dens Rede og tage dens Æg; men jeg havde hørt i mit Hjem, at naar Viben udstødte sine klægende Skrig, sagde den: Tyve—knægt, og jeg syntes ogsaa godt, det kunde lyde saaledes, saa jeg mindes aldrig at have taget et eneste Æg. Men ellers at finde en Fuglerede og varsomt Dag for Dag at kigge til den og se, hvorledes

Udviklingen skred frem, indtil en skønne Dag Ungerne var stukket af, var jo meget interessant.

En Fugleart, i Almuesproget kaldet »Stenpikkere« — en Vipstjertart — ynder at bo i Stengærder. Jeg havde en Gang lagt Mærke til, at en af disse smuttede ud og ind paa et bestemt Sted i mine Forældres Havegærde, og nysgerrig efter at erfare, om Fuglen havde sin Rede her, stak jeg Haanden ind i en Aabning, som gik temmelig dybt ind i Gærdet, og stødte herved mod en underlig blød Masse; øjeblikkelig blev jeg klar over, at dette ikke var en Rede med smaa Fugleunger, men derimod en af de store, graa Skrubtudser, og Haanden kom adskilligt hurtigere ud, end den var kommen ind, og jeg mindes ikke oftere, at jeg søgte efter Fuglereeder paa saadanne Steder. I ældre Tider mente man i Almuestanden, at disse Tudser rugede Snogens Æg ud, dette har dog sikkert intet med Virkeligheden at gøre. Derimod har jeg set, Snogen har lagt sine Æg i Møddinger, vel sagtens for at de ved den Varme, Gødninogens Gæring frembringer, kan blive udklækkede.

Dér i Nærheden af Skoven forekommer baade Snoge og Staalorme ret hyppigt, men jeg har senere i Livet haft Ophold paa Steder, der laa noget fjernet fra Skoven, og dér truffet paa voksne Mennesker, der aldrig havde set en Snog. Ligeledes er der et lille Insekt, som er godt kendt i Skovene, men maaske næppe kendt af ret mange, som bor længere fra Skovene, det hedder »Skovflaat«. Det bider sig fast baade paa Mennesker og Dyr og kan sidde der i flere Dage, i faa Dage vokser det ganske utroligt, det volder en ulidelig Kløe, der vedbliver, ogsaa efter at man har revet Insektet af.

Men det var Fuglereederne, jeg kom bort fra. En Gang havde jeg fundet en Lærkerede i en Græsmark — disse var jo lettest at finde, naar man lagde Mærke til, hvor Fuglen jævnlige dalede ned — jeg passerede daglig Stedet, hvor Reden var, og glædede mig altid til at kigge til mine smaa Venner. Saa var der gaaet et Par Dage, jeg ikke var kommen der forbi, da jeg saa atter kom der, ak, da var et Kreatur blevet tøjret der, og de smaa Unger trampet ihjel eller slæbt til døde af Koens Tøjr. Hvor gik jeg sørgmodig mod Hjemmet den Aften. Den Gang kendte jeg jo endnu ikke ret meget til de Skuffelser, Livet senere hen kan bringe.

DE STORE ENGE

Mit Hjem laa meget ensomt. Vejen, der førte forbi, var kun Vejen til Mosen og et Par Nabohjem. Det var derfor ogsaa næsten noget af en Begivenhed, naar enten vi eller nogle af Naboerne fik et Læs Brænde eller Tørv, for at nogen af os fik »kørende« fremmede, hørte til det meget sjældne.

Men naar saa hen i Juli Maaned Høsten af Høet tog sin Begyndelse, blev der er et Liv og en Færdsel, som vi ellers ikke kendte til. Disse to Mosestrækninger, hvortil foranævnte Vej førte, tilhørte Herregaardene Sæbygaard og Frihedslund, der ligger Øst for Tissø, og altsaa havde meget langt til Moserne. Moserne blev derfor stykket ud i Smaastykker paa et Par Tønder Land hver, som saa høstedes af Smaafolk i Omegnen imod at faa en Part af Høet, de høstede. Denne Part rettede sig noget efter, hvor godt Græsset det Aar var slaaet an. Skulde de f. Eks. have en niende Part, blev Høet sat i 9 Stakke, og ved Lodtrækning bestemtes det saa, hvilken Stak den, som høstede Høet, skulde have. Paa en bestemt Dag blev hele Engstrækningen til hver Gaard slaaet og ligeledes, om Vejret tillod det, revet paa en Dag, saa enhver, der høstede Hø, maatte have noget Mandskab til Høstningen. Undertiden traf det, at to eller tre af de store Gaarde fik høstet Hø paa en Dag, saa vrimlede det med Mennesker paa de ellers saa øde Steder. Var det varmt i Vejret paa de Dage, var det endnu varmere derude, da Skovene i Nord, Øst og Vest bragte Læ fra de Sider, mens

Solen kastede sin bagende Varme ind fra Sydsiden. De, der havde et Stykke Vej til Mosen, kom gerne kørende enten med eget Køretøj eller med et laant og bragte saa Mad og Drikkevarer med til hele Dagen.

Værst var det med Drikkevarer, selv om de havde medbragt et stort Kvantum, forslod det sjældent, og i de Tider kendte man hverken til Bajerskøl eller Sodavand. Nej, saa maatte mine Forældres Brønd holde for, da den indeholdt noget sjældent godt og køligt Drikkevand — der var et Hus nærmere Mosen, men Vandet dér var ikke saa godt — saa kom den ene efter den anden løbende paa de bare Ben eller ridende paa en Hest, Cykler var den Gang endnu helt ukendte, fik fyldte deres Dunke eller Træflasker, og af Sted gik det igen for at fortsætte det afbrudte Arbejde, ingen vilde være blandt dem, der blev sidst færdige.

En Skovarbejder i Hejrebjerg Skov, der boede lige i Udkanten af Skoven, hvor han havde en Jordlod paa 3 Tdr. Land, og tillige havde Lov til at lade sine to Køer græsse i Skoven, drev sin Jordlod i alle mine Barneaar med Køerne. Han kunde ogsaa hente Høet, han havde fortjent i Mosen, med denne Befordring, uagtet Vejen fra Mosen førte op ad en meget stejl Bakke, det gik meget langsomt, men naaedes efterhaanden. Folk, som havde Forstaaelse af det, sagde ogsaa, at hans Jordlod blev drevet godt paa denne Maade.

Naar saa Hjemkørselen af Høet var tilendebragt, og Eftergræsset voksede godt op, blev der lejet Kreaturer ind for et Par Maaneders Tid. Det var jo mest Ungkvæg og Goldkøer samt enkelte Malkekøer, tilhørende Folk, som boede i Nærheden af Mosen, saa Konerne kunde gaa derud for at malke. Køerne vidste da godt at komme i Nærheden af Indgangen, naar Malketiden nærmede sig.

Disse Kreaturer havde vi i adskillige Aar Opsyn med i Sæbygaards Mose og havde saa, foruden en lille Betaling vi fik for dette Arbejde, tillige fri Græsning til en Kø og en Kvie. Mosen var paa tre Sider indhegnet med dybe Grøfter og paa den fjerde Side af Aaen, men i denne af-

hang Vandstanden af, hvormeget Vand man forbrugte i de nærliggende »Kongens Møller«, Vandmøller, som fik deres Vand fra Aaløbet. Havde man ikke noget at male lige fra Morgenstunden, blev Vandet holdt tilbage, og Aaen, der havde fast, stenet Bund paa denne Strækning, kunde da være næsten tom. Var der saa Kreaturer imellem, som i Forvejen var vant til at græsse i Moser og derfor ogsaa vant til at gaa og sjoppe i Vand, fik de let i Sinde at gaa ned i Aaen og gaa og gnave paa Aakanten, hvor der voksede noget Græs, de særligt yndede. Den Gang var Aaen ikke reguleret, som den blev en Del Aar efter, saa der var en utrolig Mængde skarpe Bugter og Bøjninger. Det hændte da let, at Kreaturerne kom op paa Land ved den anden Side. Derfra var der ikke ret langt over til Trustrup Skov, som der intet Hegn var om ud imod Mosen, og kom de først ind i Skoven, var de ikke lette at finde. Det var som Regel mit Arbejde Morgen og Aften at løbe ud og se, om de var der allesammen; det var gerne kun en to-tre Stykker, der saadan fandt paa at undvige, men havde de først faaet Vanen, hændte det ikke sjældent.

Jeg husker saaledes en Aften langt hen i Oktober, det var en Søndag, jeg havde faaet Lov til at gaa hen til en Veninde for at lege, men skulde selvfølgelig saa tidlig hjem, at jeg kunde løbe ud i Mosen og faa talt Kreaturerne. Imidlertid var jeg blevet saa optaget af Legen, at jeg glemte baade Kreaturer og det hele, og det var lige op mod Aften, da jeg kom hjem; men ud i Mosen maatte jeg, der hjalp ingen »kære Mor«, og da jeg kom derud, var ganske rigtig de tre Ulykkesfugle væk. Nu var gode Raad dyre, gaa hjem igen uden i det mindste at have været over Aaen for at se efter Kreaturerne turde jeg ikke, og Aaen var smækfuld af Vand. Som en Slags Gangbræt havde min Far anskaffet en Fyrrestamme og lagt over Aaen, desuden havde jeg et Par Stænger med Brikker paa Enderne, for at de ikke skulde sidde fast i Mudderet, som jeg kunde støtte mig ved og skiftevis flytte fremad, jeg maatte jo saa gaa efter Siden, saa Træskoklamperne spændte over den runde Stamme, der i den tynde Ende var temmelig bevæ-

gelig. Jeg havde adskillige Gange gaaet over paa den Maade, men nu var det Aften, og Aaen saa fuld af Vand, at det legede lige med Træstammen, saa det havde været den visse Død, om en Fod var gledet. Men over kom jeg, og jeg kom ogsaa tilbage. Det var stærk Frost, og mine Klæder, der var blevet vaade af Duggen i Græsset, var helt stivfrosne, saa de skramlede om Benene, naar jeg gik. Kreaturerne kom jeg dog først i Besiddelse af Dagen efter ovre i Trustrup Skov. Da jeg skulde drive dem tilbage, var Aaen atter fuld af Vand; men saa lidt Skræk havde de for Vandet, at naar jeg satte dem i rask Trav, naar jeg drev dem mod Aaen, sprang de uden nogen Indvending ud og svømmede over. Det ser forresten morsomt ud, naar et Kvæghovede svømmer, de synker saa dybt, at da jeg første Gang foretog Eksperimentet, tænkte jeg, at de maaske blev i Aaen for bestandig, hvad jeg da forresten af et oprigtigt Hjerte ønskede dem, men nej, de brugte Benene nok saa flinkt og kom ogsaa op igen, parat til at volde mig flere Fortrædeligheder.

Før Aaen blev reguleret og havde sine mange Bugter, var der en Mængde Krebs i den. De havde deres Huller inde i Aabrinken, dér fangede min Far ikke saa sjælden en god Posefuld, han rakte simpelthen Haanden ind i Hullerne og tog dem. De kunde gerne afsættes til de omliggende Herregaarde. Undertiden fik vi da ogsaa selv en Ret, Kødet er som bekendt meget fint og velsmagende, men der er saa grumme lidt paa hver Krebs.

Jeg antager ikke, det er saa almindeligt bekendt, at der, vist nok i Krebsens Hoved, sidder et Par ganske smaa, halvrunde »Sten«, som kunde bruges til at uddrage Snavs af et Øje. Nogle af disse Sten var ofte paa Størrelse som en halv Markært, og dog kunde man putte en af dem ind i Øjet, uden at det forvoldte Smerte. Man satte sædvanlig Stenen med den flade Side vendt mod Øjeæblet ind under det øverste Øjelaag lige oven over Øjenæstet. Saa vandrede den af sig selv rundt inde under Øjelaagene, uden at man behøvede at gnide Øjet. Under Vejs tog saa Stenen de fremmede Legemer, saasom Tidsel, Avnestumper og Snavs med sig, saa man var befriet for det, naar Stenen

kom ud igen. Dette skete som oftest, naar den havde været Øjet rundt og var naaet hen til Øjenæstet igen. Undertiden kunde man gaa en hel Dag med Stenen i Øjet, uden at mærke det mindste, og den kunde ofte være faldet ud i Løbet af Natten, uden at man vidste af det, kun at Øjet var i Orden igen. Min Fader undersøgte altid meget nøje Krebsene, naar de var kogte, for at finde Stenene, thi saa vidt jeg husker, fandtes de ikke i dem alle. De blev saa omhyggelig gemte til eget og andres Brug, saa vi havde af dem længe efter, at min Far havde ophørt at fange Krebs. Ofte kom der Folk fra Nabolaget til os for at faa disse Sten, thi der var vist ikke andre, der kendte til dem, end min Far.

Ogsaa om Vinteren, naar Sne og Is dækkede Mark og Moser, var det herligt at tumle sig derude, naar man kunde faa Lov til det, men da jeg blev en 8-9 Aar, var der adskillige Haandarbejder, jeg godt kunde udføre hjemme.

MIT TIDLIGSTE BARNDOMSMINDE

Man skulde næppe tænke, at et Barn paa 3½ Aar skulde kunne bevare enkelte Ting i Hukommelsen. Det bliver vel ogsaa kun et eller andet særegent, der gør dybere Indtryk paa Barnesindet, der saadan sætter sig fast. Da jeg var i forannævnte Alder, afgik fire af mine Søskende ved Døden, og det er det, der særligt har fæstet sig i Erindrungen.

Jeg husker kun et Par Smaatræk om dem i levende Live. En Gang var min endnu levende Broder, som ellers var ude at tjene som Hyrdedreng, hjemme i Besøg, og vi skulde som sædvanlig over at lege paa Dyssen, saa vilde jeg hellere have fat i Haanden paa min Broder, formodentlig fordi han ikke var hjemme til stadig. Da sagde Søster Hanne, der var ældre end min Broder, til min Moder, da vi var kommen tilbage: »Tøsen vilde slet ikke have fat i Haanden paa mig, fordi Jakob var kommen hjem«. Det er det eneste Minde, jeg har om hende, mens hun levede, det har sikkert ikke varet ret længe efter, før hun blev syg og døde, det var under en ondartet Mæslingeepidemi. Hanne var da 12 Aar, hun og en Broder Peter paa 9 Aar døde næsten samtidigt. De kom begge i een Kiste, som Far selv lavede. Ogsaa jeg var haardt angrebet. Jeg husker, Mor tog mig paa Armen og bar mig ind i Stuen, hvor de laa i Kisten, for at jeg skulde se dem for sidste Gang. Næppe har min Mor den Gang anet, at et saa lille Barn kunde bevare det Indtryk gennem Livet. Jeg husker saa tydeligt, hvor Kisten stod, og at Hanne laa yderst mod Gulvet — Kisten stod op til Væggen af Hensyn til den knappe Plads — hun havde paa Hovedet en sort Hue besat med Blonder.

Min Søster Hanne har jeg fra flere af hendes jævnaldrende — altsaa ikke alene fra Forældre og Søsken — hørt omtale som et ualmindeligt begavet Barn. Der var dér i Skolen, hvortil vi gik, en Lærer Sørensen, Fader til en Biskop Sørensen, jeg ved ikke om det var over Lolland-Falster, han var Biskop, men jeg har set i Bladene, at han var barnefødt i Askvad Skole. Denne Lærer havde lagt Mærke til min Søsters store Læselyst, og naar i Frikvartret alle de andre Børn stormede ud paa Legepladsen, opsogte han en eller anden Bog i Laanebiblioteket, som Hanne saa fik at læse i, mens de andre Børn legede. Denne Lærer blev dog forflyttet, inden Hanne døde. Den Dag, hun kom fra Skole, da han havde taget Afsked med Børnene, kom hun hjem helt opløst af Graad, idet hun med graadkvalt Stemme forsikrede, at nu fik de aldrig lært mere, end de havde lært allerede, nu da de fik ny Lærer. Det var saa den Lærer, jeg gik hos, der da kom, og jeg syntes jo ellers, han var ihærdig nok. Men Hanne fik Ret i, at det var ikke ret meget, hun lærte efter den Tid, thi det varede jo ikke ret længe, før hun afgang ved Døden.

Den ældste af dem alle, Søster Sofie, var da 16 Aar, hun tjente paa Ornum ved Gørlev, vel 2 à 3 Mil fra Hjemmet, hun havde ikke været hjemme til Begravelse med de to, Hanne og Peter, men blev af sin Husbond kørt til Sæby Kirke, hvor de blev jordede, tillige kørte en tredie Søster, Juliane Marie, som ogsaa tjente der i Omegnen, med. Medens sidstnævnte undgik Sygdommen, varede det ikke længe efter de andres Død, før Sofie ogsaa blev angrebet. Og saa haardt og saa brat kom det, at hendes Husbond ikke naaede at faa bragt Bud til vort Hjem, før hun var død. Og saa det husker jeg, at hendes Husbond og en Nabo, der var i Slægt med min Moder, kom for at meddele mine Forældre, at ogsaa dette snart helt voksne Barn var blevet dem berøvet. Jeg forstod nok ikke rigtig, hvad det var for et Bud, de bragte, og det har vel ogsaa været haardt nok at faa det sagt, men jeg husker, min Moder gik og græd samtidig med, at hun gik og tog noget andet Tøj paa for at følge med de fremmede Mænd.

Allersidst døde saa min yngste Søster Marie Magdalene, hun var vist kun et Aarstid, da hun døde. Hende erindr

jeg at have været Barnepige til en eneste Gang. Saa maatte jeg sidde paa Gulvet, for at Faldet ikke skulde blive saa slemt, hvis jeg skulde tabe hende, antagelig har Mor lagt noget Tøj til os at sidde paa. Det har sikkert været, efter at de større Søskende var døde, siden jeg blev betroet til at være Barnepige, og vigtig har jeg nok været af et saadant Hverv, siden ogsaa det har sat sig fast i Erindringen. Før jeg blev født, var der død en lille Broder, der hed Lars Carl, efter ham fik jeg Navnet Laura Caroline. At det har været et haardt Slag for mine Forældre i Løbet af et halvt Aar at miste saa mange Børn siger sig selv.

Tilbage var saa min næstældste Søster Juliane Marie, der først er afgaaet ved Døden i 1920 i en Alder af 71 Aar, og min Broder Jakob, der i over 50 Aar har været i Amerika, først i Michigan, siden i Minnesota. Han har for ca. 12 Aar siden købt Skovland og bosat sig i den nordlige Del af Idaho, han har aldrig været hjemme, siden han som ganske ung rejste derover, men vi har dog altid staaet i Brevveksling med hinanden.

Næsten samtidig, som mine Søskende døde, blev en anden Familie i Hallebyore paa faa Dage berøvet 4 Smaa-børn, det var alle dem, de havde den Gang, siden fik de igen en fem-seks Stykker. Det maa jo være et forfærdeligt haardt Slag for Forældrene, naar saa mange Børn pludselig bliver revet bort. Der blev ogsaa sagt om denne Moder, at den forfærdelige Stilhed og Tomhed der blev, efter at disse mange smaa Fødders Trippen om var ophørt, var hende næsten uudholdelig.

Det sværeste syntes dog at være et Sted, nogle Aar senere, i et lille Arbejderhjem. Der var ialt 7 Pigebørn, de 3 var voksne og ude at tjene, i Hjemmet var altsaa 4 Smaapiger, og deraf var den næst yngste aandssvag, blevet det af Krampe i Tandperioden. Alle fire blev angrebet af en ondartet smitsom Sygdom, men medens de tre Smaapiger, som i Forvejen var helt raske, døde efter faa Dages Sygdom, kom den lille aandssvage Stakkel sig og levede maaske i 40 Aar derefter, skønt hun var hjælpeløs som et lille Barn.

Hendes Fader sagde ofte derefter: »Jeg har før bedt til lille Hannes Død, men det skal jeg aldrig gøre mere; thi nu har Vorherre vist mig, at han kunde tage alle de raske Smaapiger og lade mig beholde den lille Stakkel tilbage«. Underligt var det alligevel med saadan en lille aandssvag, thi skønt man syntes, der slet ingen lyse Øjeblikke var hos hende, og det kun var enkelte Ord, hun kunde udtale, som kun hendes Omgivelser forstod, saa vedblev hun dog i Aarevis af og til at kalde paa de smaa afdøde Søstre. Ligeledes forstod hun enkelte Melodier. En Svoger til hende, der var en god Sanger, vilde hun gerne have skulde synge, naar han kom der, men det var kun enkelte Melodier, hun yndede, først naar han begyndte paa en af disse, gled der ligesom et Forstaaelsens Smil over hendes Ansigt, og hun begyndte at nynne med. Hun overlevede baade Fader og Moder i mange Aar, var derefter hos en af de ældre Søstre, og siden, da hun blev for svag til at passe hende, da hun selv havde havt en stor Børneflokk, kom Hanne til at være hos den ældste af Søstrene, hvor hun saa var til sin Død.

Et Træk, disse Børns Fader engang fortalte mig fra sin Barndomstid, har sat sig fast i min Hukommelse, da det saa godt fortalte om, hvorledes Hyrdedrengene sine Steder blev behandlede i ældre Tid. »Jeg var kun en Purk paa 10 Aar«, fortalte han, »da jeg første Gang kom ud iblandt Fremmede, og jeg kom da til at tjene et Sted, hvor jeg rigtig fik at føle, at det var Fremmede, jeg var kommen iblandt; thi Banden og Skælden var, hvad der blev mig tildelt, saa ofte man saa mig. Og jeg vil ogsaa ærligt tilstaa, at da jeg havde været der nogen Tid, og jeg erfarede, at jeg ikke med min bedste Villie kunde gøre dem tilpas, blev jeg ligegyldig med Arbejdet, og skulde jeg vedblevet at være der, er det ikke godt at vide, hvad der var blevet af mig. Den Sommer fik dog imidlertid Ende, og næste Foraar fik jeg en anden Plads og hos en anden Slags Mennesker. Jeg husker saa tydeligt første Morgen ved Davren, da kom min Husbond hen til mig og lagde sin Haand kærtegnende paa mit Hoved og sagde: »Lad mig nu se, lille Niels, at du er ærlig og tro, for er du ikke det, saa skal du rejse«. Det var en Tiltale, jeg ikke var vant til, og

jeg tør nok sige, den gjorde mere Virkning end alle min forrige Husbonds Skældsord og Slag. Og det »at skulle rejse« kom snart til at staa for mig som noget af det værste, der kunde møde mig. Men jeg kom ikke til at rejse, før jeg selv vilde, jeg blev der baade som Dreng og Karl, lige til jeg blev gift og saa kom til en hel anden Egn. Da jeg var blevet gift og fik Smaabørn, tænkte jeg tidt i mit stille Sind ved at mindes, hvordan jeg var blevet behandlet i min første Plads: »Gid du dog aldrig skal blive nødt til at sende nogle af dine Børn ud at tjene som Hyrdedreng, det blev jeg da ogsaa fri for, da det kun var Pigebørn, vi fik«.

»Mange Aar var gaaet«, fortsatte denne Mand, »jeg var allerede godt op i Aarene, da fik jeg en Dag, rent tilfældig, fat i en gammel Avis fra min Hjemegn, hvori der stod, at den af min sidstnævnte Husbonds Sønner, der havde faaet Gaarden, var gaaet fallit, og saa ondt gjorde det mig, at jeg gamle Menneske ikke formaaede at holde Taarene tilbage«.

Jeg vil blot tilføje, at forannævnte gamle Mand hele sin øvrige Levetid arbejdede paa et og samme Sted og var en sjælden tro og pligtopfyldende Arbejder, højt skattet saavel af sin Husbond som af hans andre Omgivelser.

MIN SØSTER JULIANE MARIE

Da min Søster Juliane Marie blev konfirmeret, det var omtrent samtidig med, at mine smaa Søskende døde, var hun ude at tjene, men kunde vel ikke endnu have tjent andet end til noget Dagligtøj. Hun maatte derfor have laant Tøj paa til Konfirmationen. »Ikke en Trevl var mit eget«, har hun saa tidt fortalt, »da vi kom hjem fra Kirken, maatte jeg aflevere det altsammen«. Der var heller ikke mindste Højtidelighed paa Stedet, hvor hun tjente, og da det var en to-tre Mil fra Hjemmet, har Far og Mor nok ikke en Gang været med. Hun blev forøvrigt paa dette Sted i 10 Aar. Manden var Væver, og de sørgede saa for, at hun fik ikke alene gode, solide Gangklæder, men ogsaa hjemmevævede Dynevaar og Lagner. Det var først, da der var kommen en yngre Kone til Huse, da hendes Madmoder var død, at hun rejste.

Underligt nok, at hun ikke vilde gaa ind her som Kone, hvad hendes Husbond ønskede, skønt her ingen Børn var, og Manden nærmest var velstaaende, og saa et Par Aar efter gik hun ind i et fattigt Husmandshjem som Stedmoder til fire Børn, og hvor Mandens meget gamle Moder ogsaa skulde have sit Ophold dér i Hjemmet. Dog, jeg tror, hun valgte det rette; thi hvad blev hun dog ikke for dette Hjem! Hvor maatte de slide, baade hun og Manden, og Børnene da for Resten med, saasnart de kunde gøre Gavn; thi selv fik hun ogsaa en Flok. Hvor maatte hun hænge i med at omforme gamle Klædningsstykker, som velvillige Mennesker gav hende; men hvilken Glæde kunde saa ikke et saadant omformet Klædningsstykke volde den af Børnene, der havde modtaget en saadan Gave.

Lige over for min Søsters Bopæl var der et velstaaende Gaardmandshjem, hvor Konen altid var villig til at yde en hjælpende Haand. Det var altid Børnenes største Glæde at faa Lov at gaa over og vise Mariane — som Konen hed — deres »nye Tøj«.

»Engang«, fortæller et af min Søsters Pigebørn, »havde Moder faaet en gammel, udslidt og udvasket Bomuldskjole foræret, af den syede hun mig en Nederdel; efter at den var blevet vendt, saa den nogenledes ud. Af en Stump nyt Bomuldstøj syede hun mig et Liv. Udenforstaaende vilde vel næppe være faldet i Begejstring over en saadan Dragt, men da jeg havde været ovre hos Mariane, og hun havde drejet mig rundt og sagt: »Du er knage'mig gæv, Tøs«, ja, da tør jeg nok paastaa, at jeg aldrig senere i Livet har været saa glad over et nyt Klædningsstykke, som jeg var den Gang over denne højst tarvelige Dragt«.

Underligt kan Livet forme sig, thi medens alle disse Børn, der gik ud fra dette fattige Hjem, er i jævnt gode Stillinger, er den Datter og hendes Mand, som overtog forannævnte Gaardmandshjem, i hvilket kun var tre Søskende, efterhaanden kommen længere og længere ned, saa de vist næppe er saa godt stillede, som Børnene fra Nabo-hjemmet.

Min Søster Juliane Marie var ti Aar ældre end jeg. Da hun døde, var det et stort Savn for mig. Vi var saa lykkelige det meste af vort Liv at bo saa nær hinanden, at vi dog af og til kunde komme til at tale sammen. Hun havde, ligesom jeg, en stor Interesse for de svundne Tider og en udmærket Hukommelse og frem for alt et lyst Syn paa Livet. Hun levede hele sit Ægteskab i knappe Kaar, men hvor var det dog et dejligt Hjem at komme i. Før jeg blev gift, tjente jeg nogle Aar i en Udflyttergaard, som hørte til Byen, hvor de boede. Jeg kom der saaledes meget ofte om Aftenen, og mangan god Læresætning har jeg sikkert hentet dér, naar jeg saa, hvor ihærdigt de begge to efter endt Dagværk syslede med Haandarbejde. Hun med at sy enten for fremmede eller med at omsy et eller andet til Børnene. Manden med at snitte Træskeer eller Sleve, en Bestilling, som kun kunde give nogle ganske faa Øres Fortjeneste paa en lang Aften.

Hun var, som sagt, Mandens anden Kone, og der var fire Stedbørn, da hun drog ind som Stedmoder, selv fik hun syv Børn, deraf blev dog kun de seks voksne. To af Stedbørnene og to af min Søsters egne Børn er i Amerika. Den ældste Stedsøn var allerede i Konfirmationsalderen, da min Søster traadte i hans Moders Sted, men desuagtet lærte han at kalde hende Moder og fuldtud skatte hendes Værd. Han og jeg var jævnaldrende, og i de Aar jeg tjente i Vibehøjgaarden, tjente han ogsaa lige der i Omegnen, saa vi traf ret ofte sammen hos min Søster og betragtede næsten hinanden som Søskende. Hans egen Moder og min Moder var Halvsøstre, saa vi var jo Fætter og Kusine, men han kaldte mig altid Moster, fordi jeg var Søster til hans Stedmoder. Saa det hed altid, at han var min Fætter, og jeg hans Moster, et Slægtskabsforhold Folk ikke rigtig kunde forstaa. Jeg husker en Gang, vi fulgtes ad ned til Hallebyore for at besøge mine Forældre og kom da til at tale lidt alvorligt sammen. Da talte han om Stedmoderens Værd for Hjemmet. »Der er kun faa, der udretter det, hun er i Stand til«, sagde han, »og jeg tror nu alligevel ikke, at Fader fuldtud forstaaer, hvad han ejer i hende. Han kunde ogsaa godt gøre lidt for hende, som nu forleden, han var til Begravelse med sin Broder, kunde han saa ikke lige saa godt søgt at faa et Køretøj, saa Moder ogsaa kunnet komme med, hun maa dog næsten altid blive hjemme«.

Da han aftjente sin Værnepligt, paadrog han sig en Dag under Øvelsen en Benskade, som efter nogen Tids Forløb gik over til Benedder i Fodleddet. Efter Hjemkomsten fra Tjenesten tjente han, men kun i lettere Pladser, da han led forfærdeligt i det daarlige Ben. Tilsidst maatte han ty til det fattige Hjem. Der var dog imidlertid af velvillige Mennesker ansøgt om en Friplads paa Frederiks Hospital, og kort efter, at han var kommet derind, blev Foden amputeret. Samtidig med, at han havde Ophold paa Frederiks Hospital, var ogsaa hans Forlovede blevet indlagt dér. Ved at glide paa en Plet Is, havde hun faaet Skade i det ene Knæ, og da hun kom ud fra Hospitalet, var det med et stivt Ben.

Nu var det jo ikke saa let for disse to Mennesker, som hidtil havde arbejdet ved Landarbejde, hvad nu ingen af

dem mere duede til. Men da blev der indsamlet en Penge-
sum af Sognets Beboere, som satte ham i Stand til at faa
lært Sadelmagerprofessionen. Ved dette Haandværk ernæ-
rede han saa sin Familie, og boede hele sit Liv i sit Føde-
sogn, og var et sjældent afholdt Menneske.

Da min Søster laa paa sit sidste Sygeleje, der var langt
og smertefuldt, havde hun Ophold hos en af sine egne
Sønner, der nylig var blevet gift; om dette Ægtepar sagde
hun tidt, at det var et Par velsignede Mennesker. Men ikke
mindre glad var hun for sin ældste Stedsøn. Han havde et
lille Køretøj, da han arbejdede paa forskellige Herregaarde
og ikke kunde gaa ret langt, og kom tidt og besøgte hende,
og hun sagde da, naar han var kørt igen: »Ja, Sadelmage-
ren har været mig en god Dreng«. Dengang var »Drengen«
vist over 60 Aar. Han overlevede kun sin Stedmoder nogle
faa Maaneder. Han havde lidt en Del af Astma, men var
kun syg et Par Dage, før han døde.

Mens min Søster i den halve Snes Aar tjente i foran-
nævnte Hjem paa Vindehelsinge Mark — det var jo i min
Skoletid — da var det en hel Svir for mig at gaa den lange
Vej, der var fra mit Hjem og dertil, hvor min Søster tjente,
for at opholde mig der i Sommerferien. De havde ingen
Børn, men havde haft en lille Plejedatter, der var død. Ef-
ter hende havde jeg arvet hendes »Huetøj«, en Silkehue
besat rundt om med brede, blomstrede Silkebaand og til-
svarende Hagesløjfe. Hagebaandene skulde ikke bindes, men
var syet i en Sløjfe, forsynet bag paa med en lille Løkke,
hvori det egentlige Bindebaand i Huen var trukket igen-
nem. Jeg havde imidlertid aldrig haft den Slags Hovedtøj
paa, før jeg fik dette fine Huetøj, saa jeg forstod slet ikke
at værdsætte det, følte det snarere som en hel Tortur med
dette strammende Baand under Hagen. Jeg erindrer aldrig
at have haft denne Pynt paa, uden naar jeg i Sommer- og
Juleferien var paa Besøg hos min Søster.

Engang, husker jeg, havde jeg opdaget, at naar jeg luk-
kede Munden rigtig højt op af og til, gled Huen for hver
Gang et lille Stykke ned, indtil den til sidst gled helt af.
»Hvordan er det dog du sidder, Tøs«! udbrød min Søster
vredt, da hun havde opdaget denne Manøvre. »Jeg gaber

Huen af«, lød mit Svar. Man opdagede vistnok snart, at jeg ikke var saa særlig begejstret for Huen, Hagebaandene var ogsaa i Vejen, saa blev jeg da fri for den Plage.

Her, hvor man boede, nær Reersø, var det almindeligt selv at nedsalte ferske Sild til Spegesild. Reersøfiskerne kom med deres »Kuber« med Sildene i, det var en oval Halmkurv lige afpasset efter Ryggen, som de var »krambundet« med«, og som ikke rummede saa lidt Ikke al Sild var lige god til Nedsaltning, den der bedst egnede sig der-til, den skulde være fed og med »en god Ryg«. Saa bestilte Forbrugerne i Forvejen nogle Ol Sild, som egnede sig til Nedsaltning. Naar Fiskerne skønnede, at det var gode Sild, de havde fanget, kom de med disse, ligesom de var draget op af Havet, og Saltningen tog straks sin Begyndelse. Da vi i mit Hjem saa godt som aldrig fik Spegesild, og jeg holdt saa meget af dem, fik jeg gerne saa mange med hjem, som jeg kunde bære, saa kunde vi leve højt paa dem i længere Tid.

Mens min Søster tjente dér, jeg antager, det var omkring ved 1868, blev hun en Gang meget syg, saa der maatte hentes Læge, det skete jo ellers ikke, uden der var noget alvorligt i Vejen. Antagelig har der ingen Læge været nærmere ved, thi jeg husker da, at det var Læge Øvre fra Langemark, Nord for Tissø, der blev hentet. At det har været i en fast Vogn, er jeg vis paa, man havde ikke Fjerdervogn paa Stedet paa det Tidspunkt. Selvfølgelig tog det lang Tid at tilbagelægge disse 2—3 Mil frem og tilbage. Doktoren havde saa sin egen fjedrende Stol med polstret Sæde, der kunde hægtes paa enhver Fjællevogn, saa denne Stol afgav et nogenlunde mageligt Sæde.

Da de naaede Bestemmelsesstedet, tog Doktoren, der vel nok mente, at hans Hjælp tiltrængtes hurtigst mulig, det Par Trappetrin, der var op til Gangdøren, i et Spring, men tog sig ikke i Agt for, at Døren var saa lav, at han, der dog ikke var særlig velvoksen, stødte Panden mod Dørkarmen, saa han fik et temmelig stort Saar i Hovedet. Underligt var det ogsaa, at denne Bygning, der ikke havde staaet i ret mange Aar, alligevel havde saa lav en Dør. Men det er jo omtalt, i alt Fald lidt længere tilbage i Ti-

den, at der var bestemte Grænser for, hvor højt man i Fæstebondens Stue maatte have til Loftet, maaske har der været noget lignende Bestemmelser angaaende Dørene.

Trods det store Omraade, hvor denne Læge havde sit Virkefelt, var det vist ingen stor Praksis, han havde, og jeg har aldrig hørt omtale, at han havde bestemt Tid paa Dagen, hvor han havde Konsultationstid. Det kunde han vel heller ikke nemt have, naar han til Tider kunde træffe at skulle ud paa en flere Mil lang Køretur med saa daarlig en Befordring. Læge Øvre havde da ogsaa, foruden sin Praksis, et mindre Landbrug. Hans Hustru var født paa Hallebygaard, og som hendes Arv fra Hjemmet var Lægeboligen opført paa den yderste Spids af Hallebygaardens Jorder. Der var anlagt en stor Frugthave, ligeledes var der et mindre Jordareal umiddelbart op til Boligen. Et andet Sted havde Læge Øvre et andet Jordstykke, om det var lejet eller købt, ved jeg ikke, men paa det hele kunde der holdes en 4 Køer og en Hest. Selvfølgelig producerede man i Lægeboligen, som i andre Landbohjem, selv Smør, Ost, Æg, Flæsk og lignende, saa paa den Maade kunde de jo nok leve, selv om Lægens Fortjeneste ikke var saa stor.

Naar den aarlige Vaccination fandt Sted, var der dog stor Tilstømning fra et vidt Opland. Den Gang brugte man at overføre Vaccine fra det ene Barn til det andet, saaledes, at naar det første Hold Børn skulde synes, var der et andet Hold, der fik paasat Vaccine, denne blev saa taget af de Børn, hvor Kopperne var slaæet særlig godt an.

Jeg husker en Gang i min Skoletid, jeg havde været et Ærinde borte, at da jeg gik forbi Doktorens, som det jo altid benævntes i Almuesproget, gik baade Doktoren og Fruen og spadserede ude paa Vejen. Doktoren vilde da vide, hvem jeg tilhørte, og da jeg havde sagt det, kendte han godt min Fader, der i mange Aar arbejdede som Tømrer paa Hallebygaard. (Fru Øvres Slægt paa Hallebygaarden var den Gang forlængst uddød). Doktoren indbød mig da paa at komme ind i Haven og samle Æbler op, hvor Stommen netop havde rystet Træerne lidt rigeligt, og da vi i mine Forældres Have næsten ingen Æbler havde, lod jeg

mig ikke dette sige to Gange. Værst var det, at jeg intet andet havde at samle op i end mit Forklæde. Antagelig har det moret Doktoren at se min Iver for at faa saa mange som muligt, thi han tilskyndede mig stadig til at tage flere. Hvor maatte jeg dog slæbe, før jeg naaede hjem med alle mine Æbler, og jeg havde da en $\frac{3}{4}$ Times Gang til Hjemmet. Men nu var jeg jo ogsaa i Besiddelse af en Velstand, saa jeg ikke alene kunde faa rigeligt selv, men ogsaa i Skolen kunde møde med fyldte Lommer til at dele ud til mindre velstillede.

Doktor Øvre var barnefødt i Bregninge, hvor hans Fader var Præst.

ET ELENDIGT HJEM

Mine Forældres nærmeste Naboer havde et Husmandssted med lidt mere Jordtilliggende end til mine Forældres og af lidt bedre Beskaffenhed.

Der var mange af den Slags Hjem i Hallebyore, og i dem alle havde man det saadan »af Haand og i Mund«, udnyttede Jordlodden saa godt man kunde, fik fedet en Gris til Husholdningen og havde en Ko, af hvis Mælk og Smør man fik »Sul til Brødet« en god Del af Aaret. Af Mælken blev der meget ofte lavet »Syltemælk«, som spistes til Brødet og var en yndet Kost. Manden i disse Hjem havde saa — hvis han ikke var Haandværker — Arbejde enten som Skovarbejder eller i en af de nærliggende Vandmøller, hvortil der var temmelig store Jordtilliggender.

Gennem tre Generationer var denne Familie Naboer til mine Forældre, og lige daarlige var de allesammen. I de Tider var man meget tilbøjelig til at give Folk Øge- eller Kendingsnavne. De ældste af denne Slægt havde, før de kom til Hallebyore, boet i et Hus i Nærheden af Herregaarden Sæbygaard, Øst for Tissø. Paa Grund af sin Form benævntes dette Hus »Lygten«, udtalt »Løjten«. Selvfølgelig kom saa Manden, der var Skrædder, til at hedde »Lygteskrædderen«, og Konen, der var en forfærdelig Rappenskralde, der talte ondt om alt og alle, kom til at hedde »Lygtemaren«, og Sønnen hed »Lygtejens«, Sønnesønnen »Lygteniels«.

Det første, jeg hørte fortælle om denne Familie, hændte, før jeg blev født, men er fortalt saa ofte, at jeg synes, det hele staar saa levende for mig. Dengang var det Skrædderen og Maren, der stod for Styret af Huset.

Sønnen Jens, der var sin Moder op ad Dage, hvad Sindet angik, og tilmed havde en Fejl, der fulgte ham gennem Livet, nemlig en umaadelig Dovenskab, var den Gang Ungkarl. Om han opholdt sig i Hjemmet eller kun var kommen hjem paa Besøg, ved jeg ikke, men i al Fald havde de da faaet fat i en Flaske Brændevin, hvad nok ellers ikke skete til Hverdagsbrug, da Indtægterne ikke tillod det. Da Maren troligt tog sin Part af Flaskens Indhold, kom der snart Liv i Gemytterne, og den gamle Skrædder, som ellers var den fredsommeligste af dette Trekløver, blev helt uregerlig og begyndte at slaa i Stykker af deres fattige Bohave. Saa kom Jens, hidsig af Naturen som han var, stormende hen til mine Forældre, greb min Far, der var ved at spise sin Aftensmad, i Armen og kommanderede ham til at følge med hjem straks og stifte Forlig. »Nej, holdt«, sagde min Far, der var en stor, kraftig Mand, den anden en lille Vissenpind, »saadan kan du nu ikke kommandere mig«. »Vil du ikke følge med hjem, min Far er saa urimelig«, sagde saa Jens ganske spagfærdigt. Da det kom i den Tone, gik Far selvfølgelig med. Straks de var kommen derhen, greb Sønnen Faderen og sagde: »Nu skal du i Seng, Kristen Larsen!« »Naa, naa«, sagde Far, »tag det nu bare lidt koldsindet«, og da han fik snakket lidt for den Gamle, faldt han snart til Ro.

Noget efter kom Maren farende ind udefra og bad med sine grædende Taarer min Far følge med ud at lede efter Sønnen, for han var gaaet ud for at tage Livet af sig. »Aa«, mente Far, »han er næppe saa tungsindet«. »Jo«, hylede Maren, »han sagde: »Farvel, Mor, nu ser I mig aldrig mer«. Naa, det var jo ikke godt at vide, hvad Tossen kunde finde paa; saa de maatte ud at afsøge de nærliggende Mosehuller. I nogle Huse, som laa inde i den nærmeste Skov, kaldet »Stenbanken«, forhørte de, om Jens muligvis havde været der, hvad han altsaa ikke havde. En af disse Mænd fulgte med som Forstærkning. De blev dog snart kede af denne, som de nok mente, haabløse Søgen. Den anden Mand fulgte saa med min Fader hjem for at slaa en Sludder af. Men de blev ikke lidet forbavset ved, her i vort Hjem, at se Jens i god Ro og Mag sidde og samtale

med min Mor, hun vidste jo ikke noget af det Forsvindingsnummer, han havde lavet. At Far blev harm i Hu over saadan at blive holdt for Nar, er en Selvfølge, og det var nok ikke blide Ord, der vankede, samtidig med at Jens blev taget i Kraven og grundig gennemrystet. Nu var han blevet ganske myg og bad Mændene indstændigt om at følge med hjem til de gamle, hvad de ogsaa gjorde. Maren blev nu ovenud glad, da hun saa Sønnen i bedste Velgaaende. Flasken maatte efterses, jo, der var endnu til en Omgang. Saa sang Maren:

Skaal for vor Konge til Dannemark ved Norge,
 Gud være lovet for saadan en Mand.
 Ja, vi kan ikke skikke os saa godt, som vi burde,
 men vi vil gøre det bedste, vi kan.

Da Mændene ikke havde tømmt deres Glas helt, fandt Maren, at det var lettere at hælde Levningerne igennem sin egen Hals end igennem Flaskehalsen, men drejede dog Ryggen til, for at de fremmede Mænd ikke skulde se, hvad hun foretog sig, men hun huskede ikke paa, at Hovedet kom til at bøje sig temmelig langt tilbage, saa de saa det lige saa godt, som om de havde set hendes Manøvre forfra.

Da Sønnen nogen Tid efter skulde have Huset og se at faa sig en Kone, var der en Kludesamler, der fik fat i en Pige til ham i en af de omliggende Byer. Antagelig har hun vel ikke kendt mere til Lygtefamilien, end hvad Kludesamleren har fortalt hende, og det, at det var »Hus og Jord«, hun gik ind til, ansaas i de Tider, som ikke saa lidt forud for det at havne i en »Lillestue«. Men det blev elendige Kaar, hun gik ind til, baade paa Grund af Mandens ringe Arbejdslyst og hans hidsige Temperament. Og saa Svigermoderen, der — skønt de gamle havde deres Stue for dem selv — voldte Sønnekonen alle de Bryderier, hun kunde overkomme.

Nu blev der saa bygget 3 Fag til Huset, hvori de Unge fik deres Bopæl, medens de Gamle blev boende, hvor de hidtil havde boet. Dette skete, før jeg blev født, men da

jeg blev saa stor, saa jeg havde lidt Forstand paa det, kunde jeg nok forstaa, at Lygtejens selv havde været Bygmester. Det lignede ham godt nok, thi saadan at være »Knortehugger«, udtalt Knothugger, var netop, hvad han havde Lyst til og derved forsømme andet Arbejde, men det lignede rigtignok ikke noget, det han lavede. Skorstensrummet udgjorde baade Gang og Køkken med Fyrsted og i Baggrunden Bagerovn. Dette Rum eller Fag var paa 3 Alen, de 2 Fag til Stuen kun paa $2\frac{1}{2}$ Alen hver. Saadan, at Skorstensrummet udgjorde baade Gang og Køkken, var det i saa mange gamle Huse; men saa var der dog gerne et Vindue ind til Køkkenet, ligesom Udgangsdøren bestod af to Halvdøre, saa man kunde nøjes med at lade den øverste staa aaben, om der paakrævedes mere Lysning, eller Røgen ikke vilde trække op i Skorstenen. Her var imidlertid ikke en Smule Vindue, og Yderdøren var en Heldør, og saa langt jeg kan huske tilbage, har jeg aldrig set denne Dør være lukket, antagelig har Røgen ikke villet trække op i Skorstenen, hvis ikke den var aaben, men Konen kunde jo da heller ikke se at foretage sig noget i dette helt mørke Rum, som det blev, naar Døren var lukket. Men hvad har dog saadan en Kvinde ikke døjet med at staa i denne ulidelige Træk og Røg, baade naar hun skulde fyre i Bilæggeren og tilberede Maden, thi en Kogekakkelovn naaede de aldrig at faa.

I Stuen var kuu et eneste Fag Vinduer, foran hvilket stod et Bord og en Stol, for Enden af Bordet stod en Klædekiste og i Baggrunden Omhængssengen; ved Enden af denne var et lille Kammer til Spise- og Mælkekammer. I den forreste Del af Stuen stod en »Slagbænk«, ikke af den Slags som udgør Sæde, naar de er lukket sammen, men af Form som en Dragkiste med fire Skuffer. Den øverste er ogsaa Skuffe, men de tre nederste er kun et Forstykke, som kan lukkes ud paa Gulvet og saaledes afgive Soveplads til 2—3 Børn. Endvidere var der en Lænestol ved den ene Side af Bilæggeren, en Bænk ved den anden Side, begge Dele Mandens eget Arbejde, og særlig Bænken var lavet af ru Brædestumper. Den var dog saaledes, at der var Rum i den med Døre for, saa Hønsene kunde

gaa derind og lægge Æg, og i Sommertiden ruge derinde. Det var saa hele Møblementet.

Men det værste ved det hele var dog Loftet, der var dannet af runde Rafter, lagt tæt sammen og med et godt Lag Ler ovenpaa. Naar disse Rafter saa endda havde været af Naaletræer, der som Regel er rette, men her var det Grene af Løvtræer med alle mulige Former, en Pukkel her, en anden der. Der var saa spækket underneden med Ler imellem disse Bjerge og Dale, saa godt det lod sig gøre, men det hændte ikke saa sjældent, at der faldt en stor Klump Ler ned i Stuen, saa en Gang Konen havde faaet 4 Par nye Kopper — for Resten en hel Luksus — turde hun ikke lade disse staa til Pynt paa »Dragkisten«, men maatte gemme dem ned i Skuffen af Frygt for, at der skulde falde Ler ned og slaa dem i Stykker.

Ja, det var et højst tarveligt Hjem. Men jeg har kendt andre Hjem, som ikke var stort bedre indrettede, men hvor Samlivet dog formede sig langt bedre, naar Flid og Nøjsomhed var til Stede.

Mine Forældre talte saa tidt om, hvor ondt det gjorde dem, da de saa Vognen kom kørende med Karen Marie, Sønnekonen, og hendes Seng- og Gangklæder. De vidste jo, hvad hun gik ind til. »Dengang«, sagde de, »var hun da ligesom andre Mennesker«. For saa langt jeg kan huske tilbage, var hun nærmest som lidt halvforstyrret, vidste mange Gange ikke, hvad hun gik efter, kunde undertiden staa i flere Minutter og »falde i Staver«, som man kalder det. Det skete ofte, naar hun stod og trak Vand op af en Brønd, som vi kunde se fra mine Forældres Vinduer, og vi talte tidt om, mon hun dog ikke en Gang tager Overbalance og styrter i Brønden. Ligeledes stod hun tidt, naar hun skulde flytte et Kreatur, med Tøjrekøllen løftet til Slag i flere Minutter. Men var det underligt efter alle de Puf og Slag, al den Skælden og Smælden, hun havde været udsat for; og saa al Fattigdommen paa Grund af Mandens Dovenskab.

Jeg mindes næsten aldrig, at han havde noget Arbejde, og endda kunde han ikke overkomme at passe sin egen Jordlod. Det hændte, at Kartofflerne i Marken hverken blev

hyppet eller luget, fra de blev lagt, til de skulde høstes. Paa den Maade blev Jorden naturligvis fuld af Ukrudt. De saaede som Regel Hør hvert Aar, hvad jo var almindeligt den Gang, men sjælden naaede de at faa udnyttet den, skønt de undertiden ikke havde Lagen paa Sengen, maaske knapt nok Linned paa Kroppen, og sjælden mere af Gangklæder, end hvad de gik og stod i. Undertiden, naar Hørren var bragt i Hus, for at Frøet skulde tærskes af — en Bestilling, som kun fordrede meget lidt Tid — sad den der saalænge, at Rotter og Mus byggede Rede i den, og den var helt ødelagt. Til andre Tider, naar den var lagt ned i en Tørvegrav for at ligge der i faa Dage og »faa Vand«, fik den Lov at ligge saalænge, at den raadnede. Ligeledes med forannævnte Brønd, der var altid rigeligt med Vand i den, men den var aldrig naaet at blive sat færdig. Der manglede maaske $1\frac{1}{2}$ Alen Stensætning, og der var Sten nok i Nærheden. Om Vinteren kunde Vandet fra nogle nærliggende Tørvegrave — netop disse, hvori Hørren laa og raadnede — gennem en Grøft, der stødte til Brønden, fylde denne med Mosevand, og man havde ikke andet Vand til Huset. En Skelgrøft langs Vejen, som førte til Mosen, var en Gang, længe før jeg kan huske, blevet gravet op, og dette Fyld kastet op paa Vejen. Men i Stedet for at føre denne Jord ind paa Marken, hvad andre Mennesker vilde have gjort og betragtet den næsten som Gødning, fik Fyldet Lov at ligge, og en ny Vej blev saa tiltrampet længere inde paa Jenses Jord, saa Vejen paa denne Maade blev mer end dobbelt saa bred som andre Steder.

Jeg var blevet saa stor, at jeg godt kan huske, da den gamle Skrædder døde, han var sikkert meget gammel og gik nok nærmest i Barndom i sin sidste Levetid. Engang havde Præsten, Pastor Lind i Sæby — senere Biskop i Aalborg — været i Askvad Skole og holdt Eksamen, om Aftenen holdt han saa altid bibelsk Foredrag i Skolen, men paa saa sent et Tidspunkt, at alle, baade Husbond og Tyende, kunde komme med. Hele den rummelige Skolestue var da ogsaa altid fuld. Hver Familie maatte medbringe en Stump Tællelys, da et Par Stearinlys anbragte paa »Katederet« ikke nær kunde bringe tilstrækkeligt Lys. Da Eksa-

menen var endt noget over Middag, havde Præsten nogle Timer tilovers om Eftermiddagen, som han brugte til at aflægge Besøg hos Gamle og Syge. Han kom da ogsaa for at aflægge gamle Kristen Larsen et Besøg, men kom først ind hos min Moder og bad hende følge med derhen. Det var heller ikke overflødigt, da hun i Køkkenet maatte rydde Gryder og Spande til Side, før hun kunde byde Præsten gaa ind; thi Sans for Orden havde Maren nu aldrig havt. Begge de Gamle var i Færd med at spise Kartoffler, da Præsten kom. Da Skrædderen blev klar over, hvem det var, der var kommen, strøg han sin Tophue af og hørte andægtig efter, hvad Præsten talte med ham om, bad ogsaa med, da Præsten til Slut bad Fadervor. Anderledes med Maren, ikke i mindste Maade lod hun til at være berørt af Præstens Tale, men pillede, dyppede og spiste den ene Kartoffel efter den anden.

Nogen Tid efter afgik den gamle Skrædder ved Døden. Jeg husker saa tydeligt, Maren kom løbende hen til os for at hente min Mor, da hun nok mente, Kristen ikke havde langt igen. De stod saa begge og saa paa, at Aandedrættet blev svagere og svagere, og da de til sidst ikke kunde se noget Livstegn, udbrød Maren pludseligt: »Han kan«, saa satte hun en drøj Ed i, »gerne komme igen, jeg har kendt en Mand, han havde ligget Lig tre Dage ude i Loen, saa kom han ind i Stuen og spurgte efter sine Bukser«. »Aah, hold dog jer Mund med saadant noget Sludder i et saadant Øjeblik«, udbrød Moder harmfuld.

Naar Maren døde husker jeg ikke, maaske er det først sket, efter at jeg er kommen ud at tjene. Men saa meget bedre husker jeg hende i levende Live; havde hun ikke andet Ærinde hen til mine Forældre, kom hun og spurgte: »Hva' »bist« din Klokke, Maren?« Dette »bist« skulde vel sagtens være »est« (er), men var blevet omformet i Almuesproget eller af Maren selv, hun tog det nu aldrig saa nøje med, hvordan hun udtalte sig, men havde altid rigelig med Øgenavne og Skældsord i sit Ordforraad.

Kom Maren til at fortælle noget, som lød meget usandsynligt, »bedyrede« hun det altid med, »at det var sandt, for det stod at læse«. At hun havde mindste Kendskab

hverken til Skrivning eller Læsning, antager jeg ikke, men »hun havde tjent hos Degnen i Havrebjerg«, og hun fortalte meget ofte om sine Oplevelser derfra — alt dette har jeg imidlertid glemt. Jeg antager, at hun dér undertiden har hørt noget blive læst op, og derigennem har faaet den Opfattelse, at alt, hvad der stod at læse, absolut maatte være sandt.

I Timevis kunde hun staa og holde paa Haandtaget paa mine Forældres Stuedør, mens hun gav de fleste af Omegnens Beboere af Grovfilen. Særlig gik det ud over »Stænderne« — Sogneraadsmedlemmerne. Maaske har hun ogsaa været lidt knapt understøttet, men at hun led Nød, antager jeg næppe. Kom hun med sin »Krukke« eller paa anden Maade appellerede til Folks Godgørenhed, gav man vist glad og gerne af Frygt for hendes hvasse Tunge. Var hun færdig med Sogneraadet, fik Sønnekonen en Omgang, »Hampeheglen«, som hun stadig benævnedes hende. Saa til Slut fortalte hun om alle sine Daarligheder, og naar ogsaa dette Emne var udtømt, udbrod Maren: »Ja, saa maa jeg nok hjem og have kogt mig en »Skaalfuld«, og se om ikke det kan hjælpe«. Det var altsaa en Kop Kaffe, som hun ansaa for et helt Universalmiddel. Kaffen blev den Gang ofte drukket af »Spølkummer«, hankeløse Kopper, der mere havde Form af en Skaal.

Hændte det, at vi sad ved Bordet, naar Maren kom, og der var Kartofler paa Bordet — i den Tid satte man altid disse ind i upillet Tilstand — husker jeg ikke, at Maren blev budt til Bords, dertil var hun vist alt for uappetitlig, men passede det hende, gik hun selv hen til Bordet, tog sig en Kartoffel og sagde som til sig selv: »Gak hen og tag dig en Kartoffel, Maren«. Hun havde ellers en mærkelig Benævnelse for Kartofler, idet hun kaldte dem »Pestinskugler«. Jeg antager, at det er i hendes Barndom eller Ungdom, den er blevet indført, og man stillede sig vist meget skeptisk overfor Kartofflen til at begynde med, og Ordet Pestinans, formoder jeg, er en Forvrængning af Pestilens.

Paa min Hjemegn, Nord for Tissø, var det omkring ved 1820, den første Kartoffel blev plantet i en Krohave, bragt dertil af en Rejsende, men da man først fik Smag paa den, gik det meget hurtigt med at udvide Dyrkningen af den.

Lygtemaren havde undertiden noget grovt »Spind« fra en Gaardmandskone, jeg husker da, at hun undertiden sagde: »Rokken er af Ellepindetræ og kommer kun sjældent fra Knæ«, dermed mente hun, at den var i stadig Brug. Det var meget almindeligt dengang, at Rokkene lavedes af Elletræ, der er en meget simpel Træsart, der paa kort Tid bliver ædt op af Orm. Hvorfor man brugte dette daarlige Træ, har jeg ikke kunnet begribe, men det var vel, fordi det var saa billigt.

For det meste, naar Maren var gaaet, skulde jeg hen og prøve, hvor varmt Haandtaget var blevet, thi saa længe kunde hun staa og sladre, at det var helt opvarmet, naar hun var gaaet. Jeg prøvede undertiden, om ogsaa jeg kunde staa der saa længe og holde paa Haandtaget, saa det kunde blive varmt, men det lykkedes aldrig. Havde min Fader lidt oftere været til Stede og lidt bedre kunnet høre, havde hun næppe faaet Lov at bringe al den Sladder til Huse, jeg husker da ogsaa, at hun undertiden blev taget i Armen og drejet uden for af Far, men det hjalp for Resten ikke noget, hun kom lige ufortrødent igen.

Da Maren var død, vilde Sønnen dog sikre sig, at hun ikke som Genganger skulde aflægge dem et Besøg. Han satte da et gammelt Rokkehjul over Stuedøren, hvor det skulde blive siddende, for vilde Maren saa vende hjem, skulde hun i Følge Overtroen, løbe lige saa mange Gange rundt om Hus og Have, som Rokkehjulet havde løbet rundt i alle de Aar, det havde været brugt, og det kunde hun vanskelig naa, før det var »Hanegal«, hvor hun igen skulde være i Graven. Hun vilde saaledes næppe nogensinde naa at komme ind i Stuen og forulempe de Unge.

Den tredie af Slægten, Niels, var den eneste af Lygtejensens 4 Børn, der var bleven voksen. Han havde dog ikke Faderens eller Farmoderens desperate Sind, men forkuet og forslaaet — kan jeg godt sige — som han var blevet i Opvæksten, var der alligevel noget underligt over ham. Jeg husker, da han begyndte at gaa i Skole, han var da 8 Aar, at min Moder en Dag spurgte ham, hvordan han syntes om det. »Jo, det er jo da ellers meget godt, men jeg skal skrive saadanne nogle løjerlige nogle, jeg er lige

færdig at »grine højt« af dem«. Formodentlig havde han aldrig før set et skrevet Bogstav.

Da han saa blev voksen og var blevet gift med en, som ikke havde stort andet at sætte Bo med end et lille Barn, som en anden var Far til, kom de til at bo i Farmoderens Lejlighed. Om Niels nu havde faaet en ordentlig Kone, kunde deres Hjem godt blevet ligt andre stræbsomme Menneskers Hjem, thi Niels arbejdede troligt nok, forødt vist heller ikke noget, men uheldigvis havde hun i mangt og meget Lighed med Lygtemaren. Niels, der altsaa igenem Barndommen havde været saa underkuet, maatte nok ogsaa i Ægteskabet være »Nynneryg«.

Til sidst, efter at de var kommen til en anden Egn at bo, og Jens og Karen Marie var døde, og Fæsterettigheden til Huset var ophørt, rejste Nielses Kone med en anden Mand til Jylland. Han blev dog snart ked af hende, saa skrev hun til Niels, om han ikke vilde sende hende Rejsepenge, saa hun kunde komme tilbage igen, men det vilde Niels dog alligevel ikke. Tilmed var deres tre Børn nu voksne og ude at tjene, og paa Gaarden, hvor han arbejdede, og hvor han var vel lidt, indrettede man det saaledes, at han fik Kosten og et Værelse at bo i. Han levede dog nok ikke længe derefter. Konen maatte tage Tjeneste i Jylland, til hun fik tjent saa meget, at hun atter kunde komme til Hjemegnen, men hende har jeg forlængst tabt af Syne.

ET LYKKELIGT HJEM

Lidt længere fra mine Forældres Hus laa et andet Hus, ogsaa med en lille Jordlod til. Dette vil jeg i Forhold til det forannævnte Hjem kalde et lykkeligt Hjem. Ikke saadan at Kaarene dér var bedre. Nej, tværtimod, man havde dér i rigeligt Maal Sorger og Kamp for at faa Udkommet. Tidlig døde Manden, det er knapt, jeg husker ham, da var de to Børn allerede ude, og to ukonfirmerede Børn var der i Hjemmet. Men Enken, Katrine hed hun, var en sjælden Kvinde, som forstod at glæde sig og sine med saa uendeligt lidt, og der var den inderligste Kærlighed og Sammenhold imellem Moder og Børn.

Da Manden laa paa sit sidste Sygeleje, stod en Dag deres yngste Barn, en lille 5-aars Pige, ved Siden af Moderen ved Sengen. Manden havde allerede den Gang gjort sig fortrolig med, at det blev Døden for ham. Mens han laa der og saa paa sin lille Pige, sagde han til Moderen: »Ja, hende skal du ikke vente dig megen Fornøjelse af!« »Men hvor kan du dog sige det«, udbrød Katrine, »hun gør jo dog aldrig noget stygt eller uartigt«. »Ja, nu har jeg sagt dig det«, vedblev Manden. Jeg forstod det jo ikke den Gang«, sagde Katrine senere, »men jeg skulde snart erfare, at han mente den lille Hanne snart skulde følge efter ham. Da min Mand var sænket i Jorden, tænkte jeg, »ja, har du ikke andet, saa har du dog et Par raske Børn«. — Det varede imidlertid ikke ret længe, før de begge blev angrebet af Kirtelsyge, muligvis var der ogsaa anden Sygdom, der stødte til, i alt Fald varede det maaske ikke Aar og Dag, før den lille Pige fulgte sin Fader i Graven.

Paa dette Tidspunkt, i Begyndelsen af halvfjerdserne, var der i alt Fald ikke der paa Egnen endnu nogen Syge-

kasse, og Raad til at søge Lægehjælp var der ikke. Jeg husker et Middel, Katrine anvendte til Lægedom mod Kirtelsaarene. Hun puttede et temmelig stort Stykke Kamfer i en Salvekrukke og fyldte saa Krukken med Svinefedt, efter kort Tids Forløb var Kamferet smeltet og havde blandet sig med Svinefedtet. Dette Produkt blev saa anvendt som Plaster til at lægge paa Saarene. Drengen, Johannes, der var nogle Aar ældre end Pigebarnet, maatte i alle sine Skoleaar trækkes med den ene store Kirtelbyld efter den anden.

Da han var i Konfirmationsalderen, tog Herskabet paa Frihedslund, hvortil Katrines Hus hørte, sig noget af ham. Vi havde en forfærdelig lang Vej til Sæby, hvor Præsten boede, omkring ved $1\frac{1}{4}$ Mil. Da han skulde gaa til Konfirmationsforberedelse, overnattede han derfor af og til paa Herregaarden, da han med sine kirtelsvage Ben havde forfærdelig svært ved at gaa denne lange Vej tre Gange om Ugen. Om Johannes nu kom under Lægebehandling, husker jeg ikke, men jeg antager det, da der allerede paa dette Tidspunkt havde nedsat sig en Læge i Sæby. I alt Fald begyndte han efter Konfirmationen at bedre sig lidt efter lidt, men kunde dog ikke paatage sig nogen Tjeneste. Han gik saa der hjemme og hjalp sin Mor med at passe hendes lille Bedrift og med at tilse Kreaturerne i Frihedslunds Mose, hvor der hver Eftersommer blev lejet ud til Eftergræsning.

Katrine havde paa en eller anden Maade faaet et Par Kanariefugle, og Johannes lavede Bure til dem, ret primitive for Resten, men Fuglene var i bedste Velbefindende og sang af Hjertens Lyst. Et stort Bur, hvori de kunde yngle, blev lavet, og det lykkedes ogsaa at faa dem til at yngle. Der blev syet en lille Rede af Tøj med lidt stift i Kanten og hængt op i et Hjørne af Buret øverst oppe, og Bygningsmateriale lagt i Bunden paa Buret, og der tog saa den lille flinke Hun Straa for Straa eller Haar og udpolstrede Reden med. Hvor var vi Børn spændte paa den første Gang Fuglen rugede, hvad Udfald det vilde faa, og Katrine da for Resten med, thi med sit barnlige Sind kunde hun glæde sig lige saa oprigtigt over lidt, som vi Børn kunde

det. Og det lykkedes ikke alene den Gang, men flere Gange, at der kom nogle smaa Piphanser ud af disse smaa, bitte Æg og naaede at blive voksne, saa der efterhaanden ikke alene blev flere Sangere, men undertiden ogsaa kunde af-sættes en Fugl til en eller anden Liebhaber.

Meget havde Katrine ønsket sig en Stillids, som man om Vinteren saa ret ofte der omkring; de afsøger nemlig tidt de saakaldte »Burrer«, Frøene paa en Skræppeart. Frøet sidder her temmelig fast, og da disse Planter under gunstige Betingelser, ved Grøfter og Gærder, naar en antagelig Højde, kan de, selv om Jorden dækkes af et godt Lag Sne, som Regel rage op over denne, og her er da dækket et godt Bord for den lille Stillids. Ja, saa forunderligt sørger Alskabningens Herre ogsaa for den lille Fugl! Katrine fik uventet sit Ønske opfyldt paa en ganske ejendommelig Maade. En Vinteraften, da Lampen lige var blevet tændt, og der endnu ikke var blevet hængt noget for Vinduerne, fik hun pludselig Øje paa en Stillids mod et Vindu, ud for hvilket der stod et Rønnetræ. Deri havde den øjensynlig søgt Ly for Natten, men er blevet opskræmmet ved at Lyset er blevet tændt i Stuen. Trods Sne og Søle løb Katrine straks paa Hosesokker ud i Haven, for at ikke denne kostbare Gave skulde slippe hende af Hænderne. Hun fangede den ogsaa godt nok og fik sat den i et Bur, der heldigvis var tomt, og trods det at den var indfanget som voksen, indlevede den sig helt godt i Fangenskabet. Det var en Han, og Katrine syntes næsten, at dens Sang var endnu smukkere end Kanariehannens. Hun fik den en Gang til at yngle sammen med en Kanariehun. Baade Katrine og vi Børn var meget spændt paa, hvorledes Afkommet af disse to smukke Fugle vilde blive. Som bekendt har Stillidshannen et næsten rødt Hoved, medens dens øvrige Fjer er smukt brogede. Men alt som Fjerbeklædningen voksede ud paa disse smaa Bastarder, viste de ikke Tegn til at komme til at ligne hverken Faders eller Moders smukke Fjer, og da de var helt fuldfjerede, var de af en skidengraa eller gulagtig Farve, der i Skønhed stod ikke saa lidt tilbage for en almindelig Graaspurvs. Ja, saa maatte dog i det mindste en af dem have arvet Sangens Gave, mente baade Katrine og vi Børn,

men heller ikke det; men hvad, de hørte nu en Gang til Husets Smaabørn og blev ikke elsket mindre trods deres mindre smukke Udseende.

Og saa var der Blomsterne, ogsaa dem elskede Katrine og havde en Uendelighed af. Ikke saadan, at der var en velordnet Have med Græsplæne og Blomstergrupper, sligt kendte man ikke til i den Tid i saadanne Smaahjem, men der var Blomster alle Vegne, hvor der overhovedet kunde blive Plads til en Blomst. Dels fleraarige Stauder, dels Blomster opelskede af Frø, thi købe Blomsterplanter eller Planter af Urter eller Kaal kendte man ikke meget til. Man havde selv Urter eller Kaal, der »stod til Frø«, tog ligeledes Frø af Blomster, der skulde formeres paa den Maade, og opbevarede det igennem Vinteren. Værst var det med den dobbelte Levkøj, den bærer som bekendt ikke Frø, men maa forædles fra enkelt til dobbelt, paa en Maade som kun Gartneren kender til, saa her maatte man købe Frøet. Mange af de Blomstersorter, som nu er blevet meget forædlede, kendte man ikke til i saa mange Arter og saa smukke som nu, som f. Eks. de store Chrysantemum. I den Tid havde man i Smaahaver kun Vinterasters, der kunde formeres ved Stiklinger, af disse havde Katrine gerne meget velvoksne Eksemplarer, som kunde tages ind i Stuen og pynte op, naar Frostene begyndte at hærge andre sene Blomster som Asters og Georginer ude i det Fri. Undertiden maatte en gammel Krukke eller Blikspand gøre Tjeneste som Urtepotte til de velvoksne Vinterasters. Blev der sat et Papir op om Krukken, pyntede Blomsten alligevel op i de tarvelige Omgivelser; thi at købe saa store Urtepotter, som der krævedes til saa store Blomster, kunde der umuligt blive Raad til; det kunde knibe nok med at faa nogle til de mindre. Undertiden maatte en Flaske, som Halsen var slaaet af, skæres lige over nede paa Midten — det kunde lade sig gøre ved møjsommeligt at file frem og tilbage med en Uldgarnstraad — og Flasken kunde da benyttes som Urtepotte. Ja, selv en gammel Thepotte har jeg set anvendt baade hos Katrine og andre Steder. Man synes vel nu om Stunder, at det ikke var Ulejligheden værd at være saa nøje-regnende, men Indtægterne vare saa smaa, at det var en absolut Nødvendighed at spare paa hver en Skilling.

Da min Søster havde Bryllup med den unge Enkemand, forærede Katrine hende en stor, blomstrende, blegrød Kaktus i Brudegave; vist nok egentlig den eneste Gave hun fik, da det ikke var almindeligt den Gang med at give Brudegave. Underligt var det med den Blomst; thi i alle de Aar, min Søster levede efter sit Bryllup, levede ogsaa denne Blomst. Til Tider kunde den være ganske svag og se ud, som den ikke stod til Oprensning, men levede dog videre. Til andre Tider stod den i en Vækst og et Blomsterflor, saa man maatte forbauses. Saa blev gerne Roden delt, saa andre ogsaa fik Part af den.

Aldrig tror jeg en Blomst købt i et Gartneri vilde forvolde saa megen Glæde gennem saa lang en Aarrække, som denne Blomst gjorde, det har sikkert været, fordi den var opelsket af Giverinden fra et lille Skud og maaske været noget af det kæreste, hun ejede.

Da jeg nogle Aar efter havde Bryllup, det var en fjerde April, kom Katrine med en Hyazint, som hun havde fundet i Haven paa en solrig Plet — det var jo ellers lidt tidligt — samt en Rose fra Stuen, disse to Blomster fæstede hun paa mit Bryst, det var den eneste Pynt, jeg bar; Slør og Brudekrans var ikke blevet ganske almindeligt dengang.

Da Johannes var blevet voksen, arbejdede han som Skovarbejder i en af de omliggende Skove og fik saa Kosten hjemme hos sin Mor. Nu var det ikke mere saa knapt for hende, da Forholdet imellem disse to var saa inderligt godt. Da var det en Dag, Johannes og hans Medarbejder just havde fældet et stort Træ i Skoven, og dette i Faldet havde bøjet et ganske tyndt, ungt Træ til Jorden. Uden at tænke videre over det, gav Johannes dette lille Træ et Hug med Øksen, men paa Grund af den voldsomme Spændkraft, det havde været udsat for, smækkede det ud, nu det slap fri, og ramte ham over det ene Ben, saa det blev brækket. »Aa, min stakkels Mor!« udbrød han, idet han segnede om. Han vidste jo nok, hun vilde komme til at savne hans Hjælp og hans Fortjeneste i den lange Tid, Sygelejet vilde vare.

Om der var blevet oprettet en Sygekasse den Gang der paa Egnen, ved jeg ikke, i alt Fald var Johannes ikke

i nogen Sygekasse, saa det blev ham jo en ret dyr Historie i Forhold til hans Fortjeneste. Den Gang var det dog saadan, at de omboende, som havde Køretøj, skiftedes til at hente Doktoren uden Godtgørelse, saa det blev altsaa gratis Befordring. At de omboende ligeledes skiftevis pløjede for Katrine under Sønnens Mindreaarighed, hvor han altsaa ikke kunde fortjene noget, er jeg næsten vis paa, det vilde have været umuligt for hende at betale for Pløjningen, langt mindre kunde hun erlægge noget Arbejde derfor, da hun allerede den Gang var svag af Helbred. Underligt nok opnaede hun desuagtet en meget høj Alder, hun blev vist over halvfems, og Johannes overlevede hende kun i ganske faa Aar, de fik vedblivende Lov til at være sammen, idet Moderen fik sit Hjem hos ham lige til sin Død.

GAMLE LARS HORNEMANN

Et gammelt Ægtepar, der boede nær ved en Skov, som laa Øst for Hallebyore, husker jeg saa tydelig fra min Barndom. De boede i en »Lillestue« i en gammel Rønne, hvori der var tre Partier, med kun en Stue og et Køkken eller egentlig et Skorstensrum til hver. Saavidt jeg husker, var der dog en »Lude« eller en lille »Bod« til hver Lejlighed til Brændsel. Da Huset laa lige op til Skoven, er det meste Brændsel sikkert hentet derfra og møjsommeligt baaret paa Ryggen hjem. En Kone, som ogsaa boede lige op til Skoven, forsikrede, at disse raadne, nedfaldne Grene var det bedste Brændsel; thi det gav Varme to Gange, baade naar det blev sanket og baaret hjem, og siden naar det blev puttet i Bilæggeren. Sandsynligvis har Lars Hornemanns faaet nogen Understøttelse af Sognet, hvad der dog sikkert har været meget utilstrækkeligt.

Han havde nogle meget daarlige Ben og maatte stage sig møjsommeligt frem imellem et Par Krykker, og dog søgte han at danne sig en lille Fortjeneste ved at tærskel for Smaafolk, hvor Manden havde andet Arbejde. Man sagde, at han var »surbenet«, velsagtens havde han Saar, som ikke var blevet underkastet Lægetilsyn, og saa efterhaanden var blevet værre og værre. Det har maaske mange Gange været knapt nok, de har kunnet faa lidt Linned til at bebinde Saarene med; jeg husker da, at Moder gav ham nogle kasserede Linnedklude. Svært maa det have været for denne svagelige, gamle Mand, at staa der paa eet Sted paa Logulvet og svinge Plejlen, og meget har det sikkert ikke været, han daglig kunde fortjene. Men jeg kan godt forstaa, at de meget nødig vilde forlade deres Bolig, be-

liggende som den var lige op til Skoven, skønt de maatte betale Husleje, frem for at flytte til en anden By, hvor de kunde faa frit Husly i Fattighuset, men hvor de maaske kom til at bo Dør om Dør med en af de tvivlsomme Eksistenser, som her var samlede.

Lars Hornemanns Kone kaldtes »den store Marie«, hun var ogsaa et stort og sværtbygget Kvindfolk og kunde bedre end sin svage Mand have fortjent noget, om der blot havde været noget Arbejde for hende at faa. Maaske kunde der være lidt i Hø- og Sædhøst, og længere hen ved Skætningen af Hørren, ellers var der sikkert ikke noget at faa; thi Hallebyore bestod af lutter Smaasteder. Maaske var der ogsaa lidt »Spind« gennem Vinteren, men Fortjenesten ved at bruge Rokken har altid været meget ringe.

En Ting, som man den Gang passede meget nøje paa, var at samle Aks efter endt Høst. Kunde der samles et Par Skæpper Byg, som der kunde faas Mel og Gryn for, var det jo en stor Hjælp paa det knappe Udkomme. Ligeledes om der kunde samles Rug til at faa nogle enkelte Rugbrød for. En tre-fire Høns havde man gerne i ethvert nok saa lille Hjem, ogsaa til disse skulde der gerne indsamles noget til Føden. Pengene for Æggene havde man saa til at købe en »Fjerding« Kaffe, en »halv Fjerding« brunt Sukker samt en lille Cikorie for; thi at tillade sig selv at spise et Æg var utænkeligt. Gang paa Gang blev saa Kaffe-grumset »kogt op« i Kobberkedlen for at udnytte »Bønnerne« det mest mulige.

Man brændte ogsaa Rug eller Hvede og blandede imellem Kaffe-bønnerne. At faa Fløde i Kaffen i Hjem, hvor man ingen »Mælkning« havde, kendte man ikke til. Derimod kunde man nok faa Skummetmælk til at koge Mad af, det vil sige, købe Mælk kendte man ikke til, uden man boede nær Herregaarde, men at komme med sin Krukke og faa lidt Mælk kunde man nok, selv i Hjem hvor man kun havde een Ko, men selvfølgelig maatte det ikke gentage sig for ofte. Jeg husker en Gang, Lars Hornemann var i mit Hjem og arbejde, at han fortalte, at hans Kone havde bagt Pandekager og rørt Dejgen i Vand, det kunde godt gaa an, forsikrede han. Selvfølgelig har de lavet hæ-

vet Pandekage, men alligevel maa det have været et højest tarveligt Produkt, thi at »spendere« et Æg paa dem har der næppe været Tale om.

Men trods deres store Fattigdom havde de et nøjsomt og tilfreds Sind og havde ogsaa Tanker for at glæde andre. Det var en sjælden god Plet Have, de havde, og skønt den skulde udnyttes til det yderste til Kartofler, var der dog langs Havegården baade Frugttræer og Frugtbuske, ligesom der ogsaa var Blomster i alle Kroge, og sjældent kom hverken Lars eller Marie, uden de enten havde Blomster eller Frugt med, særlig havde de nogle dejlige, gule Blommer. At plukke Blomster og Bukkar i Skoven om Foraars-tide og glæde andre Mennesker dermed, var dem ogsaa en kær Beskæftigelse. Engang, da vi i mit Hjem var beskæftiget med at tage Kartofler op, kom Marie med sin Krukke og havde samtidig nogle Æbler med, jeg fik ogsaa et dejligt Æble, som jeg var saa meget mere glad for, som vi ingen Æbler havde i mine Forældres Have, der var værd at spise. Som jeg nu laa og sankede Kartofler op og endnu ikke havde nænnet at spise mit Æble, var Koen kommen løs og kom hen for at delikate sig med Kartoflerne; i min Iver for at faa gennet den væk fra Kartoflerne, søgte jeg efter noget Kasteskyts, og her var jo Æblet lige for Haanden, men hvad sker? Æblet ramte godt nok, men Koen drejede Hovedet om, tog mit Æble og aad det. Nej, hvor blev jeg dog ærgerlig, aldrig havde jeg da tænkt, den kunde finde paa noget saadant. Siden lærte jeg bedre at forstaa, at Kreaturer gerne æder Frugt, thi en anden Gang Koen var kommen løs, var den gaaet hen til Naboens Have, og af en Gren, der hang saa langt ned, at den kunde naa den, plukkede den nok saa rask ned af Æblerne.

Om Lars Hornemann og Marie undgik Fattighuset, erindrer jeg ikke, jeg var maaske kommen ud at tjene, før de afgik ved Døden.

Sidst jeg saa de kendte Skove for faa Aar siden, var de blevet indhegnede med Pigtraad. Det gjorde et pinligt Indtryk paa mig, naar jeg tænkte paa alle de Timer og alle de Glæder, jeg havde nydt der i min Hjemegns dejlige

Skove; nu var der altsaa slaaet Bom for dens Slags Nydelse for Smaafolk, ligesom Sankning af raadne Grene og Grankogler var udelukket. De skulde blive liggende for at gøde Skovbunden, hed det. Mon ikke den Masse nedfaldent Løv og forraadnede Plantedele, der hvert Aar bliver, skulde være Gødning nok? Det var ogsaa for at holde Raadyrene inde i Skoven, hed det. Jeg saa dog tre Raadyr gaa og græsse paa en Mark op til Skoven, da jeg forlod Egnen.

FRA MIN SKOLETID

Min allerførste Undervisning i Læsekunsten fik jeg gennem en tysk Bog. min Far blandt andre Bøger havde købt paa en Auktion. Da mine Forældre selvfølgelig ikke kunde tyde den, fik jeg den til Legetøj. Og her skete det saa som Leg, at jeg løb hen til min Moder, naar hun sad ved Rokken, og spurgte hende, hvad det ene efter det andet af nogle store Bogstaver hed, som var sat til Begyndelse paa hvert Afsnit. Den Gang var jeg nok kun en fire-fem Aar, men jeg lærte snart alle Bogstaverne at kende. Da jeg var henad 6 Aar, kom min Broder, som da var i Hjemmet, det har sagtens været om Vinteren, en Dag og kaldte mig ind, jeg var ellers kommet saa godt i Leg, og da jeg saa kom ind, var det bare Bogen, vi skulde have fat paa. Dette fandt jeg højst kedeligt, nu da Legen lige var kommen saa godt i Gang, og jeg tænkte i mit stille Sind: Naar du nu lader, som du ikke kan huske Bogstaverne, saa maa det vel drive over igen med den Læsning. Og jeg husker, min Broder sagde til min Moder: »Det er da underligt, Tøsen har rent glemt alt det, hun havde lært«. Nej, jeg havde langt fra glemt det, og da jeg mærkede, at det ikke var til at slippe udenom, gik det ogsaa glat nok.

Jeg begyndte at gaa i Skole den første Skoledag efter Foraarseksamen, det havde jeg betinget mig længe i Forvejen, men da Dagen saa naaedes, vilde min Mor, der da havde et Stykke Tøj i Væven, hellere haft, at jeg skulde blevet hjemme og spole. Det var et Arbejde, jeg saa udmærket kunde udføre, men nu var jeg blevet lovet, at jeg maatte komme i Skole netop den Dag, og jeg stod paa min Ret.

Mor fulgte saa med mig og fik mig indskrevet, og jeg fik en Plads, dog ikke ved den nederste Ende, da jeg allerede havde bragt det saa vidt, at jeg kunde »læse rent«, som det kaldtes. Den første Lektie, jeg fik for, bestod i at læse en halv Side af Bibelhistorien indenad, og en tre-fire Smaastykker af Lærebogen udenad. Men hvor var denne første Skoledag lang, ikke en af de mange, mange efterfølgende Skoledage faldt mig saa lang. Jeg var ikke fri for en Gang imellem at længes efter Spolerokken og efter at løbe en Tur uden for. Det kunde vel ogsaa næsten kaldes en Tortur for saa lille et Barn, at begynde Kl. 7 om Morgenen og blive ved til Kl. 1 om Eftermiddagen med kun en halv Times Frikvarter.

Den Gang var der ingen Pogeskole, vi havde kun en »nederste« og en »øverste« Klasse. Naar vi, før vi gik hjem, skulde tælles, stillede vi os op efter Nummer langs Væggene, Skolen rundt. Jeg havde i nederste Klasse Nr. 58, og der var endda en, der havde Nr. 59, saa til Tider har der da været saa stort et Børneantal, ellers blev man jo puttet ind i Huller, der var blevet, hvor nogen var »kommen op«, som det hed.

Man skulde synes, det var et alt for stort Børneantal for en enkelt Lærer, men i nederste Klasse blev »Bihjælper-Systemet« brugt i en udstrakt Grad, saaledes at de bedst begavede Børn maatte hjælpe de daarligere begavede med at stave og skrive, og efterhaanden de kom saa vidt, ogsaa med at regne. Det kunde mange Gange være en brydsom Bestilling og gik jo ud over dem med de gode Evner, idet deres eget forsømtes, men der var jo alligevel forbunden en vis Æresfølelse ved et saadant Hverv, og paa den Maade kom Sinkerne saa nogenlunde med.

Hvor kan Børn dog være drilagtige. Jeg havde vistnok gaaet i Skole et Aarstid, da traf det nogle Gange, at jeg var Bihjælper til en lille Dreng, Heinrich Voss, Søn af en tyskfødt Murer, for Resten en god og lærvillig Dreng; men saa fandt de andre Børn paa at sige, at jeg var »Kæreste« med ham, noget af det værste, syntes jeg, der kunde siges om mig. Aa, hvor jeg plagede ham efter den Tid, den mest skaarede Tavle og forhakkede Lineal udsøgte jeg til

ham, naar jeg skulde dele disse Ting ud, ligesom jeg ofte undlod at svare, naar han spurgte mig om noget. Men saa blev lille Heinrich syg af Difteritis og døde faa Dage efter, og jeg blev nærmest glad, da jeg hørte, at han var død. Men det var absolut ogsaa en Fejl, at Piger skulde være Bihjælpere til Drengene — undertiden til nogle, der var langt ældre — og omvendt, men det blev der aldrig taget Hensyn til.

Da jeg havde gaaet to Aar i nederste Klasse, kom jeg i øverste, her var alt dette Bihjælpervæsen udeladt, og det var egentlig først nu, man begyndte at gøre Fremskridt. Hvis man nu havde faaet en Del forklarende, mundtlig Undervisning, eller i det mindste havt Læsebøger, som man kunde saa nogenlunde forstaaet, men den, vi havde gennem alle de kommende Skoleaar, var en umaadelig tung Naturhistorie, der laa langt over Børns Fatteevne. Det var derfor ogsaa en hel Begivenhed, naar Læreren en enkelt Gang kom med en Bog med muntre Smaahistorier og lod en efter en af de bedste læse op, mens vi andre var Tilhørere. Det kunde give Samtalestof paa Hjemvejen i flere Dage, men den Slags Læsning hørte, som sagt, ogsaa til det mere sjældne.

Nogen Tid efter at jeg var kommen i øverste Klasse, blev der anskaffet Karakterbøger, noget som endnu var ukendt i de omliggende Landsbyskoler. Karakterbøgerne blev saa »gjort op«, og vi blev omflyttet for hver Maaned. Det gav meget mere Lyst. Daglig fik vi saa Karakter for Udenadslektionen, der skulde kunne ramses op, nøjagtig paa en Prik. Her skete det ikke saa sjældent, at jeg snublede og fik en daarligere Karakter, end jeg vel egentlig tilkom. Men jeg kunde nu engang ikke lide dette Ramseri, hvor vi kørte gennem Lærebogen, tog Skriftsteder, Svar og Anmærkninger uden mindste Forklaring; lige saa vel som Bibelhistorie og Salmevers kørtes igennem paa samme Maade. »Højt og tydeligt, saa enhver kan forstaa det«, var en Paamindelse, jeg meget ofte fik, men hvorledes skal man læse, saa andre kan forstaa det, naar man ikke selv forstaa det læste. Ligeledes: »At læse og ikke forstaa er som at pløje og ikke saa«, var ogsaa en Læresætning, vi

ofte fik. Men denne Ramsen op var vist almindelig brugt den Gang.

Ellers var vor Lærer i andre Maader en ualmindelig ihærdig Mand, hvad jo ogsaa Anskaffelsen af Karakterbøgerne vidnede om. At skrive Stil lærte vi ikke, derimod læste Læreren op af en Bog Sætning for Sætning, saa skulde vi skrive det saa korrekt som muligt. Tegnene sagde Læreren altid, hvor skulde staa, saa dem lærte vi ikke at anbringe. Naar vi til daglig skrev »Retskrivning«, som det kaldtes den Gang, hændte det, at den ene kunde kigge lidt hos den anden i et ubevogtet Øjeblik, men naar vi skulde skrive Retskrivning eller opstille et Regnestykke til den maanedlige Opgørelse, blev vi altid afsondret fra hinanden, saa al Kiggen var udelukket. Vi stod da med Ansigtet vendt mod Væggen og regnede eller skrev. Regnestykket blev saa valgt et godt Stykke tilbage i Regnebogen, hvor vi for lang Tid siden havde regnet. Hændte det saa, at Facit af vort Stykke var forkert, saa hed det at begynde igen der, hvor man forlængst var kommen forbi. Det var jo en kedelig Historie, da der som Regel var en eller anden, man kappedes med, og vi var saa ihærdige med Regningen, at en stor Del Regnestykker regnedes i Hjemmet.

Vi brugte ikke Geografi, men Læreren havde en egen Maade at lære os Landkortet paa. Han opridsede paa Skolens hvidkalkede Vægge de forskellige Kort, anbragte Lande, Byer, Bjerge og Floder, og hvad vi ellers skulde lære at kende, med forskelligt farvede Blyanter, saaledes, at det var ret iøjnefaldende, men Navne paa noget af det blev ikke anførte paa disse Rids, højst et Forbogstav et enkelt Sted. Navnene maatte vi saa lære paa de rigtige Kort, men naar Overhøringen fandt Sted, maatte vi vise, hvor de forskellige Steder laa paa de opridsede Kort. Dog ikke alene det, selv skulde vi ogsaa »tegne Landkort« i smaat Format i en almindelig Skrivebog. Disse »Tegninger« kunde vi saa tage hjem og læse over paa i Hjemmet. At det var det rene Makværk, de fleste af os lavede, er en Selvfølge, jeg husker dog et Par Dreng, hvis Tegninger var langt forud for vi andres, nogen Undervisning i Tegning havde jo ingen af os faaet. Jeg husker en Gang, at jeg havde

lavet en Tegning, som skulde forestille Afrika. ret vellykket syntes jeg selv den var, men da Læreren fik betragtet den et Øjeblik, kom han til den Anskuelse, at det lignede et Mandshoved set fra Siden, med Øjnene vendt mod Amerika, det øverste Parti af Hovedet var mod Nord, Halsen var den smallere Del ned mod Kapstaden.

Det kan dog godt være, at denne Metode med saadan at opridse Kort ikke var saa fejl endda, thi selv om der var gaaet mange, mange Aar, efter at man var kommen ud af Skolen, hvor man havde haft ganske andre Ting at tænke paa end »læse paa Landkort«, kan jeg dog endnu saa saare let finde mig til Rette paa et Kort. Jeg var allerede langt oppe i halvtredserne, da jeg begyndte at indsamle Folkeminder og da for første Gang kom til København. Kun een Dag havde jeg en Ledsager derinde, ellers klarede jeg mig altid siden ved et Kort. Ligeledes har jeg, Tid efter anden, faaet en Del Kort tilsendt fra De forenede Stater, hvor jeg, saa langt jeg kan huske tilbage, har haft Slægt og Venner boende paa mange forskellige Egne, men ogsaa disse Kort har jeg haft let ved at fatte.

Kort efter at jeg havde begyndt at gaa i Skole, fik jeg af en Veninde lidt Undervisning i Hækling. Lidt forskelligt farvet Garn fik jeg af min Moder, og det varede ikke længe, før jeg fik den første »Muffedise« færdig, (en Slags smaa Underærmer, der gik ind under Trøjeærmet) og saa glad var jeg over dette mit første Arbejde af den Slags, at jeg ikke kunde modstaa Fristelsen til at tage den paa den første Skoledag derefter, skønt jeg havde kun den ene færdig. Jeg trak den saa højt op under Trøjeærmet, at den til at begynde med slet ikke kunde ses, men senere paa Dagen var den gledet saa langt ned, at Kammeraterne fik Øje paa den og udbrød: »Du har glemt at tage den ene Muffedise paa!« Jeg tav selvfølgelig stille, jeg vidste jo, at jeg havde en meget gyldig Grund til at lade være at tage den paa.

Senere, da man fik mere Øvelse baade i Hækling og Strikning, var der Uldtørklæder og adskillige andre Ting, man kunde lave. En Slags uldne Huer, som knyttedes under Hagen, og som for Resten brugtes baade af Børn og voksne, kunde man ogsaa hækle eller strikke. Den ene

Skolepige lærte af den anden, thi Undervisning af nogen Art i Haandarbejder kendte man ikke til, i alt Fald ikke i min Hjemegn. En Overgang brugte man nogle saakaldte »Strids-handsker«, der gik ud og sluttede glat om Haand og Haandledd, for saa pludseligt at vide stærkt ud, saa de gik uden paa Ærmet, ogsaa disse øvede man sig i at lave. Derimod var Hækling af Blonder endnu ikke kendt.

Og saa var der de syede Bolde. Gummibolde erindrer jeg ikke, at nogen havde. Men at forfærdige disse syede Bolde saa pæne som mulig, var jo en meget vigtig Sag. Først og fremmest gjaldt det jo om at faa formet Bolden godt rund, helst brugtes Tagmos med et Par Propper i til Formen, Propperne skulde tjene til at gøre Bolden lettere. Derpaa skulde der bindes Sejlgarn om efter flere Leder og i bestemte Afstande fra hinanden, saa der dannedes 8 eller 16 Felter, derpaa syede man hvert Felt for sig med Knap-hulssting med Sejlgarnsbaandet som Begyndelse, og endte i Midten af hvert Felt. Nu var det jo om at gøre at faa saa mange smukke Farver som muligt, kunde man faa lidt »Købegarn«, »Hamborgergarn«, som det den Gang kaldtes, var det jo særligt fint, men købt Garn brugtes kun meget lidt og var temmelig dyrt. Købte Strømper af nogen Art har jeg hverken set eller hørt omtale i min Barndom. Folk uden for Bondestanden brugte som Regel hvide Bomuldsstrømper, men ogsaa disse var ofte hjemmestrikkede.

I Sæby og Hallenslev Sogns Skoler havde man en Skik, som jeg ikke har hørt omtale andre Steder. Den nemlig, at der ved hver Eksamen blev uddelt 2 Bøger i Præmie til de to flinkeste Elever, Dreng og Pige. Dog saaledes, at den, der havde erholdt Præmie en Gang, kunde ikke atter faa Præmie før efter to Aars Forløb. Da jeg fik Præmie, var jeg tolv Aar, men en anden Pige, som var i samme Alder, havde nøjagtig samme Karakter, saa det maatte afgøres ved Lodtrækning, ved hvilken jeg var den heldige. Det var jo saa meget mere betydningsfuldt, som der lige var to Aar tilbage til Konfirmationen, saa jeg altsaa vilde kunne faa Præmie en Gang til. Men hvad skete, da jeg var tretten Aar, søgte min Far at faa mig udskrevet af Skolen, det kunde godt lade sig gøre den Gang, naar Karaktererne

var saa nogenlunde. Jeg skulde lære at spinde, min Far havde selv lavet mig en lille Rok, og et Pigebarn kunde sikkert hjælpe sig med de Kundskaber, jeg da var i Besiddelse af, mente han. Selv vilde jeg meget nødig ud af Skolen, men det var ikke Skik den Gang, at man spurgte videre om Børns Mening. Præmien gik jeg altsaa Glip af, da jeg heller ikke skulde overvære de to sidste Eksamener. Disse Præmier bestod enten af »Det nye Testamente«, en Salmebog eller »Robinson Cruso«. Det var jo ikke Værdien af disse Præmier, der gjorde dem saa eftertragtede, men det, at der blev skrevet foran i Bogen af Præsten, at den var erholdt som Præmie ved Eksamen.

Jeg glemte at fortælle, da jeg omtalte Karakterbøgerne, at man ogsaa gennem disse kunde erholde en meget frygtet Straf. Viste man sig uagtsomme under Overhøringen eller bedrev nogle Skjælmstykker i Stedet for at følge med i Læsebogen, naar en anden læste op, skrev Læreren et stort, sort Kors i Karakterbogen, der ved Opgørelsen trak »10« fra, det gjorde en slem Streg i Regningen. Jeg husker, at jeg, endda som en stor Skolepige, havde erhvervet mig et saadant Kors, hvorfor jeg havde faaet det, har jeg aldrig kunnet komme i Tanker om, at det nok har været velfortjent, betvivler jeg ikke; men hvor grundigt jeg ærgrede mig over det, har jeg aldrig kunnet glemme. Karakterbogen havde vi altid med til Hjemmet, og det hændte jo, naar der kom en eller anden, at Mor opfordrede mig til at forevise mine Karakterer, men det skete kun nødtvungent og saa vidt muligt dækkende over denne Skamplet.

Vor Lærer havde kun en meget daarlig Sangstemme, og vi Børn fik derfor heller ingen Øvelse i Sang. Kun første Vers af »Den mørke Nat svandt rolig hen« og »Lover Herren, han er nær« sunget om Morgenen, før Overhøringen begyndte, og en meget sjælden Gang et Par Sange af en Sangbog, det var alt, hvad vi kendte af den Slags. Men saa kom der en Pige fra en anden Skole, som havde en udmærket Sangstemme og kendte mange Melodier, baade paa Salmer og Sange, som hun havde lært, hvor hun tidligere havde gaaet i Skole. Nu sang hun for, og naar saa Læreren spillede Melodierne paa Violinen, blev der Liv i

Sangen, og disse Timer i Sang blev nogle af Skoletidens lyseste Øjeblikke.

Udenadslektierne skulde, som allerede nævnt, kunnes paa en Prik, stødte man blot an et Sted, var det nok til, at man skulde »sidde over«, det vil sige, læse paa Lektien, naar de andre var ude til Frikvarter, staaende op til Væggen med Ansigtet vendt mod denne; at forlade denne Stilling vovede man ikke, da Læreren havde et ganske lille Kighul i Døren ud til den Gang, som forbandt Skolen med Lærerens Lejlighed. Her kunde han saa forfærdelig let, uden at vi hørte det, liste ud og kigge ind til os, men at ogsaa vi kunde se, om vi blev iagttaget, har Læreren maaske ikke haft Anelse om. Kighullet var nemlig i Højde med et Vindue i Yderdøren i Gangen, saa blot Vejret var nogenlunde klart, kunde vi altid se, om der var et vagtsomt Øje, der dækkede for den lille Lysning gennem Hullet. Var man saa endda ikke færdig, naar Frikvarteret var forbi, kunde man tage fat igen, efter at Skoletiden var sluttet, de andre Fag maatte ikke forsømmes, fordi vi havde været ligegyldige med Lektien. Dette med at læse bag efter havde nu ikke været saa slemt, men lige op til Skolen boede en Boelsmand, der altid drev Løjer med dem, som havde maattet sidde over. Straks naar vi kom udenfor Skolen, satte vi derfor i Løb for at slippe forbi ham, men da hans Jord naaede et godt Stykke langs Vejen, vi skulde følge, kunde vi træffe at møde ham, naar han kom fra Marken, saa var vi lige vidt; saa regnede det ned over os med bidende Vitigheder, om hvad vi var blevet opvartet med og lignende, siden vi saadan kom bagefter de andre.

Nogen Slags Adspredelser, som Udflugter til Skove eller andet Steds hen eller Juletræ, kendte man slet ikke til i de Tider. To Gange i min Skoletid købte Læreren af en »Hvedebrøds kone« saa mange Tvebakker, at der kunde blive een til hvert Barn i Skolen; kun dem, der den Dag var Oversiddere, fik ingen, derimod fik enkelte af de særlig flittige to Tvebakker hver. Det forekommer mig, at jeg i al Fald den ene Gang var af dem, der ingen fik, fordi det netop den Dag havde været galt med Lektien. Jeg fortjente heller ikke bedre end denne Tilsidesættelse, da jeg

langt fra var saa flittig til at læse paa Lektien, som jeg burde være; thi jeg havde let ved at lære. Mange Gange, naar jeg i Hjemmet gav det Udseende af, at jeg læste paa min Lektie, satte jeg denne Bog op mod Ølkruset paa Bordet, og havde saa en anden Bog liggende ned paa Bordet, saa det var i Virkeligheden den, jeg læste i. Der var i Skolen et lille Parti Bøger til Udlaan. Min Fader havde i Reglen en af disse i Hjemmet, men faa Tilladelse af min Mor til at læse i en af dem kunde jeg ikke, derfor var det, jeg sneg mig dertil paa forannævnte Maade. At det ikke var Læsning, som egnede sig til at læses af et Barn, kan jeg jo nok nu forstaa, for en stor Del oversatte franske Romancer om det letlevende franske Hof i Ludvig den Fjortendes Tid og lignende, men faa fat i god, oplysende Læsning kunde Smaafolk ikke i de Tider. Det var derfor ogsaa noget af en Begivenhed, naar min Far til Julen blandt andre Smaaindkøb ogsaa havde købt en Almanak. Hvor kribledede det i Fingrene efter at faa fat i den, men jeg maatte jo kønt vente, til Far fik læst den. Disse Smaafortællinger, særlig Anton Niensens, hvor blev de læst med Interesse. Ikke den Gang alene, nej, Aar for Aar blev Almanakken lagt ind i min Fars Hængeskab, for atter, naar Lejlighed gaves, at tages frem og gennemlæses paany.

Saa langt jeg kan huske tilbage, havde vi Aviser i mit Hjem, da min Far i Oplysning var ikke saa lidt forud for mange af hans jævnaldrende og ligestillede, det vil sige, vi var fire, maaske fem, om en Avis, det var »Sorø Amtstidende« fra Slagelse, vi havde. Min Far var Venstremand, og omtalte altid Grundloven og den almindelige Valgrets Indførelse som en Velgerning mod Smaafolk. Da han ofte talte med min Mor om sine politiske Anskuelser, kom jeg jo til at se paa Politik med de samme Øjne, at Venstre var det eneste rigtige. Stor var derfor ogsaa min Forbavselse, da jeg blev voksen og kom til at tjene i en Bondegaard, hvor man holdt et Højreblad, og jeg saa, hvorledes Venstre blev rakked ned af dette Blad. Og jeg raisonnerede da som saa, at naar det ene Blad skrev: dette er det ene rigtige, og det andet skrev lige det modsatte, som lige saa rigtigt, saa maatte en af Delene være fejl; dermed tabte jeg

al Interesse for Politik og har aldrig senere i mit Liv, selv om en og anden vilde søge at klarlægge deres politiske Anskuelser for mig, i mindste Maade villet lytte dertil.

Nær mine Forældres Hus, lige op til Vejen, som førte dertil, laa i min tidligste Barndom en stor flad Sten, som landede lige med Jordskorpen, den hed i vort Barnesprog »Kallundborg«, og naar vi skulde »køre Hest«, gjaldt Køreturen altid dertil. Da skete det engang, at nogle Stenhuggere kom til Eggen for at søge efter Sten, som lod sig godt forarbejde. De søgte efter Sten flere Steder, men endelig faldt Valget paa »Kallundborg«. Det viste sig, at det var en ordentlig Krabat, da Jorden blev gravet fra den. Af denne Sten dannedes de Sten, som — forbundne med Jernkæder — staar rundt om Frederik den Syvendes Mindesmærke i Svinninge. Det var morsomt nok at se, hvorledes Stenen kunde lade sig flække og tildanne, men da det hele var bortført og Hullet jævnet, savnede vi alligevel vort kære »Kallundborg«.

Min Fader har fortalt, at i hans Barndom kunde ældre Folk ikke fordrage at se en ung Knægt komme »svassende« med en tynd Stok eller Støttekæp, som det da altid kaldtes. Min Far saa saaledes engang en gammel Mand gaa hen og sparke Kæppen væk fra saadan en ung Fyr, idet han udbrød: »Vent med det, min Dreng, til du faar Trang for at bruge Kæppen«. Ligeledes med at ryge Cigarer og Cigaretter, det var jo et ukendt Begreb i de lavere Samfundslag. Men ryge paa Pibe vilde de fleste alligevel gerne, naar de var blevet konfirmeret. Dog, det skulde de i Begyndelsen »sneje« (snige) sig til, ellers vankede der adskillige Stikpiller fra de voksne. Jeg husker saaledes, da jeg endnu kun var en »Skoletøs«, at jeg mødte en nykonfirmeret Dreng, som jeg paa Afstand kunde se dampede paa Piben, men da han kom i Nærheden af mig, puttede han den skyndsomst ind under Trøjen. Han syntes altsaa ikke engang det kunde gaa an at lade saadan en Størrelse se, hvad han foretog sig. Nu om Stunder er der vist ingen nok saa lille Purk, der generer sig ved at lade nogen se, at han har Øvelse i at ryge.

Naar de halvaarlige Eksaminer afholdtes, skulde vi saa vidt mulig have en Skilling med til at købe Hvedebrød for,

thi Slikkerier af nogen Art fandtes ikke dér paa Pladsen. Der kom en Hvedebrøds-kone med et Par Kurve fulde, men da begge Klasser havde Eksamen samme Dag, var det sjældent det slog til, selv om de fleste kun havde en Firskilling (8 Øre), enkelte maaske lidt mere. Det gjaldt derfor om at gøre sit Indkøb i rette Tid, inden Kurven gik tom. Jeg købte gerne et Firskillings Franskbrød, paa den Maade syntes jeg at faa mest Værdi for min Skilling, for gemme et lille Stykke af mit Franskbrød hjem til min Mor skulde jeg jo ogsaa.

Hvedebrød var i min tidligste Barndom en sjælden Vare i mit Hjem, og da for Resten i de fleste andre Hjem. Jeg husker dog en Kone, som var kommen fra en anden Egn, hun forstod at bage en Julekage i en gammeldags Gryde med lange Ben, som hun satte inde paa Ringene i Kogekakkelovnen. Naar Kagen havde staaet i Kakkelovnen i nogen Tid, blev den hældt ud paa et blødt Underlag, for ikke at falde sammen, derpaa blev den hældt i Gryden igen med den anden Side i Vejret, for ogsaa at blive bagt paa den Side. Komfurer med Ovn i havde man jo ingen Steder hos Smaafolk, og vist kun i et enkelt Gaardmandshjem. Skikken med at bage en Hvedekage i en Gryde blev snart taget op af flere Husmødre, ogsaa af min Mor, naar det skulde være lidt ud over det sædvanlige. Nu om Dage vilde man vel se paa en saadan Slags Bagværk med kritiske Blikke, anderledes den Gang, hvor Hvedemel saa godt som ikke brugtes i Husholdningen, da var det en hel Luksus at faa et Par Pund Hvedemel og faa bagt en saadan Kage. Ellers brugte man kun Bygmel til Boller, Pandekager, Sovs og lignende. Risengryn og Rismel brugtes kun meget lidt, og Havregryn var helt ukendte. Det var kun Byggryn, der brugtes, man lod selv Bygget formale og fik saa grovere og finere Sorter af Gryn, ligesom der ogsaa blev en grovere Melsort, som kaldtes »Grynmel«, der anvendtes til at koge »Melgrød« af; nu for Tiden vilde man vel nærmest betragte et saadant Produkt som Svinefoder, og jeg vil heller ikke paastaa, at det just var velsmagende, men fik man Honning eller Sirup at dyppe den i og Mælk til, saa kunde

det da lade sig spise, det gjaldt jo i de Tider om at faa egne Produkter til at slaa til paa alle Omraader.

Det var kun sjældent, der kom besøgende i mit Hjem; min Moder havde en Søster, som boede en halvanden Mil derfra, de kom dog gerne hvert Aar om Pinsen, saa fik Manden, der arbejdede i en Bondegaard, et Køretøj dér fra Gaarden, en stor fast Arbejdsvogn med god Plads til hele Familien. Hos en tredie Søster, som boede en halv Mils Vej længere borte, skulde der ogsaa aflægges Besøg, saa fulgtes vi gerne med dertil. Ved en saadan Lejlighed kom de fremmede til Middag, de fik da altid Risengrød og Æggekage, ligesom der ogsaa var købt et lille Sigtebrød, hvad der ogsaa hørte til det mere sjældne. Var saa Maden spist, og Kaffen drukket, maatte vi allesammen en Tur hen i Skoven, der jo da som Regel stod i sin skønneste Pragt, tilmed var disse mine Slægtninger fra en skovfattig Egn, saa dem forekom Skoven vel endnu skønnere. Hvor var Smaabørnene forbavset over alle disse store »Piletræer«, andet kendte de jo ikke fra deres Hjemegn. Naar vi saa kom op til min anden Moster i et Husmandshjem, lidt Øst for Buerup, var der ingen Skov, men noget som var næsten endnu bedre, nemlig en meget høj Banke, kaldet »Ørnebjerg«. Den var uopdyrket og hørte ind under Kattrup, de omboende Husmænd havde den til Græsning til deres Kreaturer. Det var ikke saa helt let at kravle op ad den, men det var nok Umagen værd, for sikken en Udsigt der var deroppe fra; neden for Bakken var et Krat, hvor vi Børn altid morede os med at smutte omkring. Vort Aftensmaal-tid bestod her af en Pande stegt Flæsk med Spejlæg, og ogsaa hertil vankede der Sigtebrød, saa det var jo nær ved at grænse til det overdaadige. Ja, om Mennesker blot nu om Dage forstod at værdsætte og glæde sig over saa lidt.

Men det var Skolen, jeg kom bort fra. Vi var allesammen meget tarvelig klædte, naar vi mødte i Skolen. Over-tøj kendte vi saa at sige slet ikke til. Kom der en Regn-byge, naar vi var paa Skolevejen, eller Sneen føg om Ørene paa os, slog vi Pigebørn Nederdelen op over Hove-

det for at tage det værste af. Hjemmevævet Tøj havde vi allesammen, saa det blødte ikke saa hurtigt igennem. Var der kommen et Lag Sne og siden haard Frost, saa Sneen indbød til en Slædetur, kunde Laaget paa »Madtene« godt anvendes som Slæde ned ad en stejl Bakke; naar man satte sig paa Hug paa Laaget, og en anden gav os et Skub, kunde vi da som Regel køre et lille Stykke. Bedre var det, naar Moserne var tillagte, og vi kunde slaa en Svinke der nedad.

Paa en lille Eng, der hørte til min Faders Jord, havde han lavet en »Rutchebane«, som vi kaldte det, det vil sige, slaaet en Pæl ned i Engen, før den blev oversvømmet, og saa slaaet en Pig ned i den øverste Ende paa Pælen. Paa Siden af en lang Stang var saa fastgjort en Øsken, som kunde gaa rundt paa denne Pig. Øskenen paa Stangen var anbragt saaledes, at der blev en lang og en kort Ende. I den lange Ende blev fastbunden en Slæde ved et langt Reb, ligeledes var der et Reb at holde i, for at den, der var i Slæden, kunde holde Balancen, thi naar en to-tre Dreng fik fat og trak rundt i den korte Ende, kunde det gaa med susende Fart rundt paa Isen. Det kunde jo ogsaa ske, det gik for stærkt, saa man »jollede« af Slæden og langt hen ad Isen, men hvad, det var jo da en jævn Flade, saa der vankede sjældent videre Knubs; men at denne Rutchebane øvede stor Tiltrækningskraft paa alle Omegnens Børn er en Selvfølge.

Træsko gik vi allesammen med i Skole, og der var ingen, der kendte til at have Skiftesko. I min første Skoletid var det Træsko med Træ-»Overlæder«; paa Drengetræsko gik dette helt op til Vristen, medens voksne Kvinder og Pigebørn havde Træsko med ganske kort »Overlæder«, og naar der saa var blanke »Kramme« om, syntes vi, det saa helt fint ud. Jeg husker engang, min Fader havde købt mig et Par nye Træsko, noget efter at jeg havde begyndt at gaa i Skole, paa disse var »Overlæderet« halvlangt, han mente vel, jeg saa bedre kunde holde dem paa Fødderne, men hvor jeg ærgrede mig over disse Træsko, det var jo alligevel næsten Drengetræsko, og saa havde han tilmed fundet nogle gamle Jernkramme og sat paa, som slet ikke

var blanke, men det blev da ogsaa det sidste Par, jeg fik af den Facon. Paa Slutningen jeg gik i Skole, begyndte man saa at faa Lædertræsko, ikke Hellæders, som dem der nu bruges, men spidsnæsedede, med et smalt Læder op mod Vristen. Ligeledes kom Trætøfler i Brug, det syntes man var et helt fint Fodtøj, skønt de just ikke var behagelige at gaa med.

Skolens Renholdelse var højst mangelfuld. I øverste Klasse var der to Piger, i nederste Klasse tre, der skiftevis efter endt Skoletid gjorde Skole ren. Bræddegulv var der da i Skolen, men naar saa mange Par Fødder kom ind med Snavs, eller om Vinteren med Sne paa, uden at der var noget, der hed Gulvmaatte eller Skrabejern til at faa det værste Snavs af med, kan man nok forstaa, der var slemt. Var det som Sommeren, hvor Gulvet var tørt, maatte vi allerførst have en Pøs Vand til at stænke paa Gulvet, for at det ikke skulde støve alt for slemt, derpaa Vinduer og Døre op, og saa fik det en ordentlig Omgang med Skruppekosten. Det saa jo lidt slemt broget ud, saa længe Vandstænkene ikke var tørre, men naar saa Gulvet blev bestrøet med et godt Lag Strandsand, og Vandstænkene efterhaanden tørrede, lysnede det da en lille Smule paa det. Bordene med vedhængende Bænke var meget lange, vistnok til en 7—8 Børn hver. De havde aldrig stiftet mindste Bekendtskab med Malerpenselen, og ud over at blive støvet lidt af, naar vi Pigebørn »gjorde rent«, fik de nok kun en grundig Renselse før de halvaarlige Eksamener. Det samme gjaldt om Kakkelovnen, det var heller kun et Par Gange om Aaret, den fik en Omgang, og den blev ellers ikke altid behandlet varsomt.

Det var en stor, rund Kakkelovn, firkantet forneden, kun egnende sig for Brænde og Tørv, men skønt den blev proppet med store Brændeknuder, formaaede den dog ikke at varme ordentlig op i den store Skolestues fjerneste Kroe. Vi havde en Reol lige op til Indgangsdøren, hvor vore Madtæner med Maden stod. Var det haard Frost, kunde Maden undertiden være isnende kold, næsten som frossen, det var da udmærket at sætte et Stykke Mad paa en af de Afsatser, der dannedes paa Kakkelovnen, hvor

denne gik over fra at være firkantet til rund, for at faa Brødet opvarmet. Det smagte saa meget bedre. Vi satte det nok paa et Stykke Papir, men undertiden fik vi jo andre Ting i Tankerne og glemte vort »Bagværk«, saa kunde Fedt eller Smør være smeltet, saa ikke alene Papiret var blevet gennemfedtet, men Kakkelovnen havde faaet lidt med.

Jeg fik da altid tilstrækkelig Mad med, selv om det ofte var meget smaat med Paalæget, ja, undertiden var dette helt udeladt og erstattet med et Par smaa, ganske tynde Strimler Brød, for at ikke Fedt eller Smør skulde hænge sammen. Men der var andre, som ikke fik tilstrækkelig Mad med fra Hjemmet. Jeg husker saaledes en lille Pige, et Plejebarn i et Fattighus, simpel var hun i Tøjet, sjælden ordentlig vasket og redt og tilmed tungnem, saa hun var ofte udsat for Kammeraternes Drillerier, og Læreren kaldte hende næsten altid den lille »Truderuth«. Hende har jeg »laant« mange Stykker Mad, hun bad aldrig om det, hun blot laante, men bar det rigtignok aldrig igen. Jeg tænker, min Mor har undret sig over min ualmindelig gode Appetit, men da hun altid spurgte mig, hvormegen Mad jeg vilde have med, kunde jeg altid faa det saadan, at jeg ogsaa kunde give min lille Kammerat noget.

Læreren var en meget ihærdig Mand, der for en stor Del selv passede sit Landbrug, tog en Kittel udenpaa sit Tøj og et Par »jyske Træsko« paa Fødderne, mens han i Frikvartret fodrede sine Kreaturer, han holdt derfor ogsaa strengt paa, at vi Børn ikke maatte lege paa Hjemvejen. Han vidste jo godt, at de fleste af os havde noget at udrette i Hjemmet. Det hændte dog alligevel, at vi glemte hans Formaninger om ikke at lege paa Hjemvejen, saa at vi stoppede op og tog Leg i Vare, naar vi var kommen op over en lille Bakke, som skjulte os for Udsigten fra Skolen, og hvor tre Veje skiltes, som førte til de forskellige Hjem. Undertiden var vi kommen saa godt i Gang, enten med »Boldspil«, »Sojager« eller lignende, at vi ikke rigtig lagde Mærke til, hvordan Tiden løb. Hændte det saa, at Læreren, Fruen og Børnene dukkede op over Bakken for at gaa en lille Tur, naa, hvor kom der Fart i os for at finde hver sin Mad-

tene og komme af Sted hver sin Vej, vi forstod jo nok, at vi var gaaet langt over Stregen, og det hændte ikke lige straks igen, at vi legede paa Hjemvejen.

Gymnastikken eller Eksercitsen, som det da kaldtes, blev i min Skoletid kun udført meget lidt af Drengene, det vilde have været rent utænkeligt at se Pigebørn udføre den Slags, og vore Klædedragter var jo heller ikke indrettet dertil. Kjolerne gik næsten til Anklerne, og kun de færreste Pigebørn havde Benklæder paa. Man blev da ogsaa fra ganske smaa formanede til under Legen at passe paa, at Skørterne ikke fløj til Side, saa nogen skulde faa de bare Knæ at se. Hvad mon Datidens Mødre vilde have sagt, om de havde set et Pigebarn, endogsaa temmelig store, i Nutidens meget korte Kjoler og med Halvstrømper, der lader baade Knæ og et godt Stykke ovenfor dette til Syne. De vilde sikkert slaet Hænderne sammen i højeste Grad af Forbavselse, og mindst kaldt det en uanstændig Dragt.

Skolebygningerne bestod af Skolen med Beboelse og et lige overfor liggende Udhus; der var imellem disse to Bygninger saa langt, at det afgav en rummelig Gaardsplads, med Stakit ved begge Sider, dette var Pigebørnernes Legeplads. Udenfor denne, ved Gavlen af Skolebygningen, var saa en Plads, som kaldtes Eksercerpladsen, dette var Drengenes Legeplads, naar de ikke skulde eksercere. Dette skete vist kun en Gang om Ugen, maaske sjældnere. I min Skoletid blev der anskaffet »Trægeværer«, for at indøve Drengene lidt i Geværgrebene. Hvor var det Sjov for os Pigebørn at se disse kluntede Øvelser, Drengene udførte, baade med Geværerne og den anden Eksercits. Det var meget primitive Redskaber, man havde dertil: et »Knudetov«, et »Glattov«, samt en »glat Stang« og et skraat stillet Tværstykke ud til den ene Side, som enkelte kunde klatre op ad til det øverste, hvor Tovene var fastgjort. Desuden et Balancebrædt staaende paa Kant paa Jorden. Vi maatte dog passe meget nøje paa, at Læreren ikke saa, vi stod og kiggede, bedst lod det sig gøre fra Vinduerne, at staa paa Gaardspladsen gik slet ikke an; fik Læreren saa Øje paa os, hed det straks, at hvis vi ikke forføjede os bort hurtigst muligt og passede vor egen Leg, skulde vi ud og

gøre Gymnastik, naar Drengene var færdige. Dette var den værste Straf, der kunde bydes os, at et Pigebarn skulde gøre Gymnastik, noget saa utænkeligt havde man aldrig hørt.

Vi legede, som sagt, hver paa sin Plads, Drengene og Pigerne. Drengenes Leg var næsten altid Boldspil. Undertiden kunde nogle af Pigerne dog faa Lov at deltage i Drengenes Boldspil, det var næsten som en hel Velgerning imod os, men det endte gerne med, at vi blev udvist, vi var med vore lange og vide Kjoler altfor lette at ramme med Bolden, saa maatte vi jo ty ind paa Gaardspladsen igen.

En Leg, vi meget ofte legede, var Blindebuk, saa stod vi i Kreds rundt om den, der havde Tørklædet bundet for Øjnene, og gik saa rundt, mens vi sang:

»O, Blindebuk jeg fører dig, hvorhen, hvorhen, hvorhen,
I Skoven at forsvare dig, mod hvem, mod hvem, mod hvem,
De vilde Dyr, som plager dig, du arme, stakkels Dyr.
Tag væk, tag væk, tag væk«.

Nu stod vi stille, og den blindede skulde saa, ved at føle paa Klæder, Haar og Ansigt, se at udfinde, hvem det var, hun havde faaet fat i, og sagde saa f. Eks.: »Marie Pind, vil du hjælpe mig at gaa blind?« Var der saa gættet rigtigt, maatte denne tage fat og gaa blind. Det hændte ikke saa sjældent, at Læreren kom hen og deltog i denne Leg, uden at den, der var blindet, anede det, og sørgede da altid for, at han blev en af de første, der skulde undersøges. Lidt tvivlende kunde da den blindede lade Hænderne glide omkring paa Klæderne. Læreren maatte altid dukke lidt ned, for at ikke Højden lige straks skulde røbe ham. Naaede den blindedes Hænder saa op til Ansigtet og kom til at berøre Skægget, saa kom Tørklædet rigtignok af i en Fart, og den, der havde gaaet blind, havde mistet sit gode Humør for den Dag. Læreren var af den Slags, der var mere frygtet end elsket, saa den, der ubevidst var kommen til at gaa Læreren saa nær, følte det som noget forskrækkelig slemt.

Af Sanglege erindrer jeg ikke mange, een lød saaledes:

Kom Pigelille, vil du ha'e mig,
 her er Handskerne du gav mig,
 jeg er Øst paa, du er Vest paa,
 jeg har Sko paa, du har Træsko,
 jeg er hjemme og hjemme, og mig skal du aldrig faa.

Nu har den, der er inde i Kredsen, udset sig en Stedfortræder, og mens den sidste Linie synges tog Gange, tager de hinanden i Hænderne og trækker frem og tilbage i Takt med Sangen, og skifter saa om, saa den anden kommer ind i Kredsen. En anden Leg kaldtes »Kaps i Hul«.

En Art Fangeleg kaldtes: »Staaende Trold«. Saa snart »Trolden«, udenfor Maalet, kunde komme til at berøre en af dem, han skulde fange, blev der sagt »staa«, saa skulde denne blive paa Pletten. Kunde en af de andre imidlertid i Forbifarten naa ham med en Haand, blev der sagt »fri«, saa kunde denne løbe igen. Det var en brydsom Bestilling at være »Trold«; thi før han kunde faa dem til at »staa« allesammen, kunde han ikke blive løst af, og det naaedes vistnok aldrig, man maatte saa af ren Barmhjertighed vælge en anden til at være Trold.

Naar Vejret var slem, saa vi ikke kunde lege ude, havde vi ogsaa indendørs Lege, som f. Eks. de forskellige Pantelege, som: »Dele Fruens Penge ud«, »Dele Præstens Klæder ud«, »Sælge Lærred« og flere. Her fik saa hver især, der havde faaet Del i disse Gaver, den Befaling, at naar Anføreren for Legen kom igen og forhørte, hvorledes de havde anvendt det tildelte, saa maatte de hverken sige »ja eller nej«, »smile eller grine«, »køre til Mølle eller koge Melgrød«, gjorde de noget af dette, maatte der gives Pant, som senere indløstes med forskellig Straf. Flere Lege havde vi, hvor der skiftedes Navne paa Personerne, eller det, der blev sagt, betød det modsatte af, hvad man mente. Som f. Eks.: »Viben sidder paa Bjerre og fletter sine Fjerre, for Dukkendal, for Dukkendal, hvo som ikke dukke vil, han skal sætte Klæderne til«. Anføreren maatte nok dukke, enten der blev sagt »Viben« eller »vi Alle«, derimod maatte de andre kun dukke, naar der blev sagt »saa dukker Viben«, saa deri blev gerne taget fejl af en og anden, saa han maatte give Pant.

I en anden lignende Leg skulde man have et stort Tørklæde, hvori enhver skulde have fat. Saa kørte Anføreren rundt i Tørklædet med en Finger og sagde: »Jeg fisker, jeg fisker i Møllerens Dam, naar jeg siger »hold«, skal I slippe, naar jeg siger »slip«, skal I holde«. Det blev jo sagt tydeligt nok, men desuagtet blev der næsten altid taget fejl, og saa blev det jo ogsaa her til Pant.

Andre Friluftsløge var: »Bro, bro, Brille, Klokken ringer elleve«, »Sno Kyllinger«, »Munken gaar i Enge« og »Skære, skære Havre«, disse er dog vist almindelig kendt endnu.

Sangen til en anden Leg lød saaledes:

Søster, Søster Ellen,
 følg mig over Vejlen,
 følg mig over Bækkebro,
 sig mig hvem din Lov og Tro,
 sig mig hvem din Kærest er,
 naar du kommer tilbage.

Denne husker jeg dog ikke hvordan udførtes. Jeg har spurgt flere jævnaldrende og nogle lidt ældre, men ikke een har kunnet huske disse gamle Lege.

DA JEG GIK TIL PRÆSTEN

Vi var seks, der i Sommeren 1872 gik »til Præsten« fra Askvad Skole, fire Piger og to Drengene. Det var en lang Vej, vi havde at gaa, ca. $1\frac{1}{4}$ Mil, da Præsteboligen ligger i Sæby By, medens Kirken ligger et Stykke nordligere op til Tissø. Men da det var om Sommeren, og vor Vej dels gik igennem Skove, dels langs Tissøen, var der jo nok at se og have Interesse af.

I Søen udfor Herregaarden Selchausdal var der et Badehus, og da Søen har Fladvand et godt Stykke ud, var Broen ud til Badehuset temmelig lang. Vi Pigebørn saa, at Drengene havde Medestang og andet Tilbehør til Fiskefangst med, som de gemte Dag for Dag i noget Krat i Nærheden af Søen, og at de undertiden fangede nogle smaa Aborrer eller Skaller, som de tog med hjem. Vi saa tillige, naar vi gik ud paa Badehusbroen, og Vejret var stille, at Fiskene smuttede i Vandet, og kom da i Tanker om, at vi ogsaa maatte kunne fange Fisk. Redskaber havde vi imidlertid ingen af, og laane hos Drengene og maaske blive udlet af dem, nej, det skulde vi ikke have noget af, saa maatte vi se at hjælpe os paa anden Maade. Ret langt var der ikke ned til Vandet, naar vi laa ned paa Broen. I den Tid kendte man ikke til Elastik til Strømpebaand, men havde vævede eller strikkede uldne Baand, der blev viklet en to-tre Gange om Benet; naar vi knyttede et Par Stykker af disse sammen, kunde de nok naa et Stykke ned i Vandet. Men saa var der Fiskekrog og Madding. Ja, Krogen fandt vi, kunde udmærket laves af en Knappenaal, men Maddingen, vi vidste jo nok, det skulde være Orm, men hvorledes skulde vi komme i Besiddelse af dem, og hvorledes skulde vi anvende dem? Saa var der

da en eller anden, der fik den lyse Idé, at en lille Billing Ost eller Kød, levnet af Paalæget paa vor Mad, maatte kunne anvendes. Nu fik vi da ogsaa den Fornøjelse, at en eller anden af Fiskene, som vi tydelig kunde se »gaa i Vandet«, kom hen og »lugtede« til vor Madding, men videre drev vi det heller aldrig. Hvor løb Tiden dog for os under denne Beskæftigelse, før vi vidste af det, kunde Solen være svært paa »Hældingen«, og saa havde vi endda over en halv Mil til vort Hjem.

Inde i Selchausdals Skov stod en stor Bøg op til Vejen, i den havde der dannet sig et stort Hul i Siden, ved at en udgaaet Gren var faldet af. Det var en »sæt Ret«, at hver af os tog en Sten, og paa Frastand kastede den i Hullet. Hvorfor? Ja, det var der nok ingen af os, der tænkte videre over, det havde været Skikken, før vi begyndte, blev ogsaa ved, da et andet Hold tog fat. Jeg saa Træet adskillige Aar efter, da var Hullet saa fuldt, at det saa ud til, der aldrig kunde være en Sten mere. Sandsynligvis har denne Masse Sten bevirket, at Raaddenskabene i Træets Indre har bredt sig mere og mere. Da jeg for et Par Aar siden var i Selchausdals Skov, saa jeg efter Træet, men kunde ikke finde det, det er vel nok faldet for Øksen, men hvorledes Skovarbejderne har syntes om at arbejde i dette Træ, kan man vel næsten tænke sig.

Et lille Stykke herfra stod i Udkanten af Skoven et meget højt Pæretræ. Stammen stod omgivet af en Masse store Tjørn og Sten, saa at ikke engang Drengene kunde klatre op og komme Pærene til Livs. Vi kastede derfor Sten efter Sten for at ramme en af de Pærer, der sad oppe i Toppen paa dette høje Frugttræ, der havde maattet kæmpe en haard Kamp med de andre Træer for at bane sig Vej til Luft og Lys. Jeg erindrer ikke, at nogen af os fik en eneste; thi selv om en Pære blev ramt og faldt ned, hvorledes skulde vi saa finde den i alt det Virvar, som omgav Træet.

Der var flere Veje, vi kunde følge, og alle maatte de prøves; ad en af disse Veje kom man til et meget højtliggende Punkt, hvorfra der var en vid Udsigt ud over Tissø og de flade Strækninger Syd og Vest for denne, i klart Vejr saa man tydeligt over til Fyn.

Lidt Nord for Sæby Kirke ligger der en ganske lille Sø, kaldet »Bliden«, kun adskilt fra Tissø ved Vejen. Om den siger Sagnet, »at en tredie Kirkeklokke, som har været i Sæby Klokketaarn, ligger ude i Bliden, og er det mod Krig eller anden Landsulykke, lader den sine Toner høre«. At der har været en Klokke til, siges der, ses tydeligt paa Tømmerværket i Klokketaarnet, men at den er gaaet den Vej, er vel næppe sandsynligt. Ligeledes siges der, at der et Sted i Sæbygaards Marker skal være en ganske lille Sø, som kaldes Nisø, i Modsætning til Tisø, som den altid benævntes i Folkemunde i min Barndom, selv har jeg dog aldrig set forannævnte Nisø. Endvidere fortæller et Sagn, at naar Bliden og Tissø forenes til eet Vand, skal Verden forgaa.

Naar vi lagde Vejen op over en høj Bakke ved Navn Fælledskovsbanke, kunde vi følges lidt længere med Konfirmanderne fra Løgtved Skole, men det var dog alligevel saadan, at vi fra samme Skole ligesom hørte hinanden lidt nærmere til. Engang blev vi fra Askvad Skole taget grundigt ved Næsen af dem fra Løgtved Skole. Noget før vi skulde gaa hver sin Vej, foreslog de, at vi skulde lege »Sælgekone«, en Leg vi slet ikke kendte, men som de forsikrede, de nok skulde lære os. En af dem fik saa alle vore Tørklæder, hvori vore Bøger var indbundet, og hun, der skulde være Sælgekone, holdt sig saa lidt tilbage fra den øvrige Flok. Vi gik og gik og ventede stadigvæk paa, at hun skulde komme og faldbyde Varerne, som vi da vidste, enhver Sælgekone gjorde. Endelig naaede hun os, men havde da til vor store Forbavselse, allerede »udsolgt«. Straks efter, at vi havde leveret hende Tørklæderne, havde hun begyndt »at sælge«, det vil sige, anbragt det ene efter det andet af Tørklæderne paa Vejrabatten. Vi fra Askvad havde faaet vore »solgt« først, og maatte gaa et meget langt Stykke tilbage for at faa fat i vore Sager, og imidlertid var de andre forsvundne, ellers er det ikke sikkert, det var gaaet helt fredeligt af.

Undervisningen hos Præsten var jo ikke det fra Skolen tilvante Ramseri. Hvad Præsten forklarede den ene Gang skulde vi genfortælle den næste. Heri var de fra Løgtved, Sæby og Hallenslev Skoler langt forud for os fra Askvad

Skole. Dog denne Undervisningsmetode foretrak jeg langt for Ramseriet og lærte snart at huske godt efter, saa jeg kunde gengive det fortalte og blev flere Gange fremhævet for mine Kammerater. Og dog skulde netop jeg komme til at gøre Præsten meget imod.

Kort før jeg skulde begynde at gaa til Præsten, havde vi i mit Hjem, Far, Mor, en lille Plejedreng og jeg, været angrebet af Fnat, en Hudsygdning der i Almuestanden ses paa, som var man helt pestbefængt. Vi havde søgt Lægehjælp, og var ogsaa blevet helbredet, og Lægen havde givet Tilladelse til, at jeg maatte gaa til Præsten. Men Sygdommen havde efterladt sig nogle Smaaar paa mine Hænder, og da Præsten en Dag fik Øje paa disse Ar, spurgte han, hvad det var. Da det skete i Kammeraternes Paahør, syntes det mig umuligt at tilstaa, at det var Fnat; skønt jeg var helbredet, er jeg vis paa, jeg vilde være blevet skyet som Pesten den øvrige Tid, vi skulde følges ad. Jeg sagde da, jeg vidste ikke, hvad det var. Jeg fik nu Ordre til at komme ind til Præsten, naar de andre var gaaet. Her fik jeg saa et lukket Brev og skulde gaa ind med til en Læge, som boede lige ved Siden af Præstegaarden, give ham Brevet og bringe Svar tilbage. Det var netop den Læge, vi havde søgt, og som naturligvis havde svaret Præsten, at vi havde søgt Lægehjælp og var helbredet, og at jeg altsaa godt kendte Sygdommen.

Hvor blev han vred, den gamle, nidkære Præst, da han havde læst Svaret. »Hvad er det, du har gjort«, tordnede han, »du har løjet, og ved du, hvem der er Løgnens Fader? Det er Djævelen, men tror du ikke, det er meget, meget værre at staa i Pagt med Djævelen, end at lide af en legemlig Sygdom?« Det var haarde Ord, men den Dag lærte jeg at forstaa, at Løgn er Løgn, ligemeget hvilke pænere Klæder man søger at iklæde den, som »bilde ind«, »narre« og meget andet, som kan se saa ganske uskyldigt ud, men, naar det bliver holdt op for Lyset, er Løgn og intet andet. En Slægtning, som boede i Huset hos os, efter at jeg var blevet gift, bad mig en Dag sige til nogle, hun ventede, at hun var ikke hjemme, skønt hun var det, noget som vist ikke saa sjældent hænder. Jeg betænkte mig et Øjeblik, men

sagde saa: »Nej, det kan jeg ikke«. »Men hvorfor dog«, udrød hun. Da fortalte jeg hende denne Tildragelse fra min Konfirmationsforberedelse, og saa forstod hun mig. Jeg vil dog tilføje, at Præsten endte sin haarde Formaningstale til mig med at sige: »Jeg tror nu alligevel om dig, at du er en god Pige«.

I den Tid, Hjemkørselen af Høet fra Aamosen til Sæbygaard fandt Sted, var det en Svir for mig at faa Lov at køre paa Hølæsset helt fra mit Hjem til Sæby Kirke, hvor Vejen drejer op til Sæbygaard. Der kunde kun køres to Læs paa en Dag denne lange Vej, og det første Par Vogne — der var altid to og to i Følge — kørte derfor saa tidligt hjemme fra, at de kunde være tilbage med Læs ved 8-Tiden om Morgen. Dette var den Tid, hvor vi skulde møde hos Præsten, men det kunde jo ske, der kunde indløbe en eller anden Forsinkelse ved Læsningen af Høet, saa der kunde gaa nogle Minutter over Mødetiden. Selvfølgelig vankede der Skænd, men faa en saadan Køretur, og nyde Udsigten fra et saa ophøjet Stade, det var alligevel nok værd at tage nogle Skænd for bagefter.

En Gang, da vi paa Hjemvejen var i Nærheden af Sæby Kirke, mødte os et ejendommeligt Syn, lige imod os kom én — som vi syntes — ridende paa en Rok. I stum Forbavselse blev vi staaende og saa efter denne ejendommelige Indretning, til den var helt ude af Syne. Lidt havde vi dog nok hørt om, at der var opfundet noget, man kaldte »Velocipede«, i Almuesproget kaldet »Væltepeter«, det maatte jo være en saadan. Der var rigtignok Stof til Samtaleemne baade paa Hjemvejen og i Hjemmene, hvor ingen endnu havde haft en saadan Oplevelse. Hvorledes Maskinen saa ud har jeg slet ingen Mening om. Antagelig har det vel været en saadan, som der nu findes paa bl. a. Kallundborg Museum, den er lavet af en Landsbyhaandværker og bestaar hovedsagelig af Træ, med nogle hjemmesmedede, tunge Jerndele. Der paastaas, at det skulde være den ældste Type, næst efter den, der var saa lav, at man løb med den, og derved kunde fremskynde Løbet betydeligt. Det var altsaa i Sommeren 1872.

Samme Sommer saa jeg for første Gang en Symaskine. De havde vel nok allerede den Gang været brugt en Del i Hovedstaden og Provinsbyerne, men paa Landet var de saa godt som ukendte. Man stillede sig ogsaa lidt skeptisk overfor den Syning, de første Maskiner udførte. Det kunde »løbe op«, hed det, fra Ende til anden, blot et Sting brast.

Det var jo Kædestingsmaskinerne, hvori der ingen Skytte eller Undertraad var, men under Stingpladen en »Griber«, som greb Løkken, der frembragtes ved, at Naalen gik ned og førte den ind i den næste Løkke, derved kunde det selvfølgelig let ylles op igen, om Garnenden ikke blev forsvareligt fastgjort. Saa var der jo ogsaa den Ulempe ved disse Maskiner, at vilde man f. Eks. sy en Søm, maatte Sømmen først omhyggelig ris, saa man kunde følge Ri-traaden; thi Sømmen maatte sys fra Retsiden, ellers fik man jo Kædestingene paa denne Side, i Stedet for Stikkestingene. Siden kom der flere forskellige Modeller paa Symaskiner, først da Singers Patent udløb, gik de fleste Maskiner i Hovedsagen over til hans System.

Hvilke af de to Maskiner, Cyklen og Symaskinen, der hurtigst vandt Udbredelse, er ikke let at sige. Symaskinen findes jo snart i ethvert nok saa lille Hjem, og er en god Hjælp for Husmoderen. Men ogsaa for Arbejderen er Cyklen en god Hjælper, idet han nu ikke er henvist til at have sit Arbejde inden for et saa snævert Omraade som tidligere.

Overhøringen ved Konfirmationen foregik ikke den Gang, som den vel nu gør de fleste Steder, med at Konfirmanderne svarer paa Præstens Spørgsmaal, alle paa én Gang. Den Gang blev hver enkelt spurgt, men det var jo noget, vi i Forvejen var blevet nøje gennemhørt i de sidste Dage før Konfirmationen. Et er dog at staa i Præstens Læsestue, kun omgivet af Kammeraterne, et andet er at staa i den overfyldte Kirke, hvor man ved Far og Mor, Slægtninge og Bekendte er Tilhørere, da har mange sikkert let ved at blive nervøse. Jeg husker da en af mine Sidekammerater, hun formaaede ikke den Dag at svare paa de simpleste Spørgsmaal, som hun til enhver anden Tid øjeblikkelig vilde kunnet svare paa, saa Præsten til sidst

uvilkaarligt udbød: »Du er jo rent forvirret, Barn!« Maa-
ske ogsaa hun, der var en Gaardmandsdatter og eneste
Barn, ventede Gaver og Overraskelser af forskellig Art ved
Hjemkomsten, hvad vi andre fra de smaa Hjem ikke ven-
tede, saa det er disse Tanker, der har grebet forstyrrende
ind.

Det var jo ellers meget smaat med Konfirmationsgaver
paa det Tidspunkt, og Kort og Telegrammer kendte man
slet ikke til. Jeg havde af en Slægting faaet et Haarnet og
Baand til samme, som jeg havde paa til Konfirmationen,
samt af en anden en lille tarvelig Brosche, som jeg ogsaa
havde paa, forøvrigt den første, jeg havde ejet. Klædedrag-
terne var højst forskellige, som vi bedst havde kunnet faa
dem. En eneste Pige havde sort Kjole, det blev for Resten
Brugen i adskillige Aar, at Konfirmanderne skulde have
sort Kjole paa, indtil det noget længere hen i Tiden gik
over til, at de skulde klædes i hvidt. Ogsaa i min Moders
Barndom havde det været Brugen med sort Kjole til Kon-
firmationen, men da var det en Kjole af fint sort Vadmel,
hvortil hørte et stort Forklæde af hvidt, gennemsigtigt, møn-
stret Stof, samt et hvidt Skuldertørklæde af lignende Stof
som Forklædet. Denne Dragt brugtes derefter kun til Alter-
gang.

UDE AT TJENE

Da jeg var konfirmeret, kom jeg til at tjene i en meget gammel Bondegaard paa Thystrup Mark, St. Fuglede Sogn, Vest for Tissø. Jeg havde i min Barndom set adskillige meget gamle Bøndergaarde, dog ingen saa simpelt indrettet som denne. Jeg har altid senere tænkt, at den maatte være Typen paa Bøndergaardene i Stavnsbaandets Tid.

Her, som vel de fleste Steder paa hin Tid, var Møddingen inde i Gaarden, men ikke alene det, ogsaa Brønden, hvis Vand skulde bruges i Husholdningen, var inde paa Gaardspladsen, ikke ret langt fra Møddingen. Hvis saa der kom et stærkt Regnskyl, kunde Vandet godt blive helt brunligt. I Stalden var der gravet ned, saa Stenbroen var lavere inde i Stalden eller »Fæhuset«, som det selvfølgelig kaldtes, end »Jordsmonnet« udenfor. En Morgen efter en regnfuld Nat, da jeg kom ind i Kostalden for at malke, traadte jeg op over Træskoene i Vand, der altsaa var trængt ind ude fra.

I Dagligstuen der var rummelig, med Senge i Baggrunden, var der »Klodsegulv«, Træklodser, der var rammet ned efter Enden, større og mindre, som det bedst kunde træffe. Det var altsaa ikke noget smukt Arbejde, men dog godt i Forhold til de almindelige »Lergulve«, der, om det ikke var en særlig god Lerart, let lod sig feje op gennem Vinteren, saa Gulvet kom til at ligge i Bakker og Dale, til det om Foraaret kunde faa en grundig Reparation. Et andet Sted har jeg i min Barndom set et Klodsegulv, hvor de største Klodser var tildannet i ensartet sekskantede Stykker med smaa, firkantede Klodser imellem, et saadant Gulv kunde se helt pynteligt ud.

Fra Bryggerset ud til Haven var der en Dør, der var saa lav, at man maatte krybe paa Knæerne for at komme igennem den; da man ikke havde Brønden i Haven, som ellers var det almindeligste, skulde man altsaa ikke bære Vand den Vej ind.

Ligeledes var der meget sparsomt med Vinduer i denne gamle Gaard. I et Pige-kammer var der saaledes slet ingen Vinduer. Naar Sengen skulde redes derinde, eller man skulde søge efter et eller andet, maatte man lukke Gangdøren op, og da Kammeret var lige ud for Gangen, kunde der da paa den Maade komme en lille Smule Lysning ind; men at faa frisk Luft derind var jo umuligt. Kort før jeg kom dertil, var Gaardens meget gamle Indehaverske død, og nu skulde Gaarden deles imellem et Par Brødre, en gift Søn skulde bygge en ny Gaard og have det halve af Jorden, medens en ældre, ugift Søn skulde blive boende i den gamle Gaard. Han levede dog kun kort Tid, saa blev det altsammen lagt under den nye Gaard, og den gamle Gaard blev jævnet med Jorden.

Da den nye Gaard var opført, og den gifte Broder skulde flytte ind i den, skulde alt Bohavet deles mellem Brødrene. En Søster, der boede i Nærheden — der var kun disse tre Søsken — var saa den, der forestod Delingen. Antagelig har hun, der var en velstaaende, barnløs Gaardmandsenke, ikke villet have noget af dette Bohave. Alt Bohavet blev delt i to Parter, hvor Brødrene saa maatte se efter, om Parterne var ligelig fordelt, og sige om de var tilfredse med Delingen. Antagelig har man haaret sig ad paa samme Maade med at dele Heste, Kreaturer, Vogne og andet, der fandtes i Udhusene. Bag efter blev der trukket Lod om de to Parter. Var der saa et eller andet, Brødrene vilde ombytte med hinanden, stod det dem jo frit for. At denne Fordeling af Arvegods egentlig var en baade god og billig Maade, siger sig selv. Her kunde det jo ikke nytte, at den ene Arving bagefter syntes, at han var blevet daarligt behandlet, naar de forud var enige om, at begge Parter var lige i Værdi.

Her saa jeg to af de ejendommelige Kvindehovedtøjer, som brugtes i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, og som

kaldtes »Kyser«, de var sikkert opbevaret fra den afdøde gamle Kones Ungdomstid. Jeg har paa et Musæum senere set Eksemplarer af Kyser, men dog ikke af saa kolossalt Omfang som disse. Rundt om Ansigtet havde de et Omfang som en lille Vandspand, men spidsede meget stærkt af ud mod Nakken; i denne Kyse var der ingen Puld, som i de lidt senere brugte Korsklædehatte, der lignede Kyserne noget i Form, men var meget mindre. At der ingen Puld var i Kyserne, var sikkert beregnet paa, at Nakken paa den Gyldenstykkets Hue saa kunde komme til Syne. Udvendig var disse Kyser glat overtrukket med sort Fløjl. Indvendig var den ene foret med blaat Silketøj, den anden med blegrødt. I Kanten paa Kyserne, ud over Ansigtet, var der en grov Blonde, kaldet »Knipling«, mindst 3 Tommer i Bredden; i Kanten paa Kniplingen var fastgjort en Vire, saa den stod frit ud til alle Sider og gjorde derved dette kolossale Hovedtøj endnu mere omfangsrigt.

Her tjente jeg dog ikke ret længe, det var meget langt fra mit Hjem, og desuden var mit Helbred ikke allerbedst. Jeg kom saa til at tjene paa et lille Sted i Nærheden af mit Hjem, hvor der var et Par Smaabørn, men hvor Konen laa syg af »Brystsye«, som det den Gang kaldtes, men var vel nok Tuberkulose. De to mindste Børn var hos Konens gamle Forældre. Tidt har jeg senere tænkt paa, hvor lidt Hensyn der dog i de Tider toges for at hindre Smittens Udbredelse. Ganske vist laa Børnene og jeg i et tilstødende Værelse, men Manden laa i samme Seng som Konen, lige til hun døde. Da hun var død, blev der ikke foretaget nogen Desinficering. Sengklæderne blev vel nok lagt ud i Luften, og Væggene kalkede, men Moderens Tøj blev efterhaanden syet om til Børnene, uden at der var foretaget det mindste ved dette, for at forebygge Smitte. Børnene, som jeg har hørt omtale, til de var langt oppe i Aarene, blev dog ikke angrebet af Tuberkulose.

Derimod begyndte Manden at skranke straks efter Konens Død, han hostede meget, men levede dog, til alle Børnene var blevet voksne. Som Middel mod denne Hoste brugte han Rugmel, kogt i Vand til en ganske tynd Vælling, som han, naar det var afsiet, drak saa varmt som muligt

med sort Kandis til. Det var et Middel, han paastod, han slet ikke kunde undvære. Hændte det, at han havde været ude at køre og muligvis var kommen til at fryse, maatte jeg gerne koge en stor Kopfuld af denne Rugmelsthe til ham, før han kunde tænke paa at faa nogenlunde Ro for Hosten.

Det varede ikke ret længe, før der kom en ny Moder til Huse. Jeg var jo kun en 15—16 Aar, saa mit »Styren Hus« var jo højst mangelfuldt, men vel bedre end slet intet; thi da Manden sad i meget smaa Kaar, var der ikke Raad til at holde en voksen Pige. Den mindste af de i Hjemmet værende Børn, en 6-Aars Pige, hjalp mig, saa lille som hun var, troligt med hvad hun kunde. Dog ikke alene det, da Faderen havde en Del Tørveeng, blev der, for at hjælpe lidt paa de knappe Indtægter, skaaret en Del Tørv til Salg. Nu skulde denne Tørv jo ogsaa under Tørringen »vendes« og senere »skrues«. Disse to Arbejder havde denne lille Pige en saadan Færdighed i, at Faderen ofte forsikrede, at hun næsten kunde gøre en voksen til Skamme. Drengen, der var et Par Aar ældre, var en ren Modsætning til Pigen, var paa Spilopper alle Vegne. En Dag blev han dog alligevel sin Søsters Redningsmand. Pigen var paa en eller anden Maade kommen for nær til en af Tørvegravene og styrtede i, Drengen, der var lige i Nærheden, sprang resolut ud uden at tænke paa, enten han kunde bunde eller ej. Det viste sig da ogsaa, at der var saa dybt Vand, at han lige netop kunde holde baade sit eget og Pigebarnets Hoved ovenfor Vandet, og vrælede saa af fuld Hals til Faderen, der arbejdede lige i Nærheden, men ikke havde set Barnet var faldet i. Han hørte det og fik hjulpet dem op. — Jorden, denne Mand havde, var af yderst sandet og let Beskaffenhed, men da der var nogen Høeng, og som sagt Tørveeng, var det jo nærmest derigennem, han fik lidt Indtægt.

Da jeg var 16 Aar, kom jeg til at tjene for Lillepige i en Udflyttergaard paa Klouby Mark, Ubby Sogn. Det var hos et Par gamle Folk, Jens Olsen og Abelone, saa al Ting gik her i den gamle Skure. Gaarden hed Vibehøjgaard. Navnet havde den efter en Høj, der laa et Stykke Syd for

den og kaldtes »Vibehøj«. Fra denne havde man et stort Rundskue, da Terrænet, den ligger paa, er højtliggende. Det kan synes underligt, at en saa højtliggende Banke skulde have Navn efter Viben, da disse Fugle mest har Tilhold paa lave Steder. Men kun et Kvarters Gang derfra, inde paa en Nabos Mark, falder Jordsmonnet betydeligt, og her er en Lavning, der endnu kaldes Søen — hvad der vel ikke har været i mange Aar — nu er det dels Agerland, dels Tørveeng. Her kan Viberne godt have havt Ophold. Vibehøjgaarden var ved Udskiftningen udflyttet fra Klouby, men endnu vidste man, hvor i Byen den havde ligget. For en Del Aar siden talte jeg nemlig med en gammel Mand, barnefødt og boende i Klouby, han var da omkring ved 90 Aar. Hans Moder havde fortalt ham, at Vibehøjgaarden havde ligget i Byens søndre Ende, indeklemmt mellem to andre Gaarde. Datidens Bøndergaarde indtog kun ringe Plads og laa ofte tæt sammenklumpet i de gamle Byer.

Paa Afstand saa Vibehøjgaarden helt statelig ud, saa kønt den laa bag sit storslaaede Poppelhegn og sit solide Gærde. Til alle Sider var der omkring Gaarden Stengærde i en stor Firkant, saa den lignede en hel Fæstning, og hele Vejen langs Gærdet var der høje Poppelpile, der sikkert var plantet allerede i Jens Olsens Ungdom, og vel nok bestemt til at yde Læ om denne fritliggende Gaard. I Snevintre kunde Sneen ophobe sig i Massevis langs Gærdet og Træerne, saa Gaarden kunde være helt barrikaderet.

Kom man paa nærmere Hold, gik dog noget af Stateligheden af Gaarden. Udlængerne var alle lerklinede, men Stuehuset, der laa i Nord, var muret med Tavlmur, og baade lidt bredere og lidt længere end somme Gaardes paa det Tidspunkt. Stuelængen laa ikke i Flugt med Gaardspladsen, men der førte hele tre Stentrin fra Gaarden op til Gangdøren, der var en ret stor Dobbeldør. I Vest laa Kostalden, i Øst Hestestalden, mens der var Lo og Lade i den søndre Ende. Kort før jeg kom dertil, havde der ikke været en eneste Dør, der fra Udhusene førte ud fra Gaarden, saa det vilde have været næsten umuligt, at noget Kreatur i Ildebrandstilfælde kunde være blevet reddet ud af denne sammenbyggede Gaard, hvor to Porte, »Gadeport« mod Byen og »Tovteport« mod Marken, lukkede for det hele.

Man har jo tidt hørt Tale om Kong Valdemars vilde Jagt, der i gamle Dage jog ind gennem Bøndergaardene, men kun en eneste Gang har jeg hørt dette omtale fra min Hjemegn. Det var en Kone, barnefødt i Holbækegnen, hun fortalte, at i hendes Hjem sad de to Porte lige overfor hinanden, og der var tidt et voldsomt Spektakel om Natten, som om noget jog hen over Stenbroen, de maatte derfor flytte den ene Port. Her i Vibehøjgaarden sad begge Portene nok modsat hinanden i vestre og østre Længe, dog saaledes, at Tovteporten sad lige op til Stuehuset, mens der var to Fag fra Stuehuset hen til Gadeporten i østre Længe, men om det var for at undgaa Kong Valdemars vilde Jagt, at Portene var anbragt saaledes, ved jeg ikke.

Da jeg kom til Gaarden til Majdag 1874, var man netop i Færd med at foretage store Omforandringer i hele Gaardens Indretning. Indtil da havde Møddingen — som det var almindeligt i ældre Tid — ligget inde paa Gaardspladsen, nu blev den flyttet udenfor, fordi der paa et Hjørne af Gaardspladsen skulde være Plads til en Hesteomgang, som skulde trække et Tærskværk, der blev anskaffet ved samme Lejlighed; indtil da var al Sæden tærsket med Plejl. — Noget tidligere var der ude paa Tovten blevet indrettet en Hesteomgang, til at trække en Hakkelsemaskine inde i Hestestalden. — Paa Grund af de nævnte Omforandringer maatte der slaas Hul i de før saa lukkede Længer, idet der blev lavet en Dør fra Kostalden ud til Møddingen, og en anden Dør fra Tærskeloen ud imod Stakhaven, for at føre Halmen den Vej ud. Jeg husker saa godt alt dette, da jeg selv var med at kline et Skillerum op i Tærskeloen, det er den eneste Gang, jeg har deltaget i dette Arbejde. — Samme Aar, som alt dette var blevet gjort, blev der ogsaa for første Gang anskaffet Fjedervogn der i Gaarden. Indenfor Stengærdet var der ud for Stuehuset Have, hvori der var en Del Frugtræer, et Lysthus af Syrener, en Havegang langs Bygningen og en anden Gang henimod Lysthuset. Ved Siden af dette var en lille Firkant til Blomster, ellers udnyttedes Haven kun til Kartoffler, Kaal og Urter. Græskar, Agurker og Rabarber var ukendt, og man kendte heller ikke til Syltning af nogen Slags Frugt. Derimod dyrkedes

der Sennop og Kommen, sidstnævnte brugtes til at komme i Osten, som man altid lavede selv. Ved den ene Side af Lysthuset var plantet et Morbærtræ. Her var dog nok ikke Sol og Læ for et saadant Træ, thi skønt det havde staaet i mange Aar, var det ikke blevet ret stort og havde langt mindre baaret nogen Frugt.

Udfor den søndre og østre Længe var der et godt Stykke hen til Gærdet, her skulde Stakkene have deres Plads. Øst for Gaarden, for Enden af Stuehuset, og adskilt fra dette med en Smøge, laa en mindre Bygning, der benyttedes til Tørvehus, her blev der indrettet Plads til Fjedervognen, da den blev anskaffet. Den øvrige Plads indenfor Gærdet udnyttedes til Brændeplads. Naar en Del af de mange Pile hvert Aar blev stævne, og undertiden et Par Stykker af dem fældede, afgav alt dette saa meget Brænde, at der vistnok ikke blev købt noget de to Aar, jeg var der, mens Jens Olsen stod for Styret. En Gang husker jeg, vi Piger maatte være med, da disse Pilekævlere skulde skæres ud i Favnebrænde. Karlene trak i hver sit Haandtag paa Skovsaven, og der var saa bundet et Reb i hvert Haandtag, som vi trak i. Antagelig har de ikke forstaaet at file og stille Saven, saa den egnede sig til denne Træsart, thi senere i Tiden har jeg tidt hjulpet min Mand med at save et Kævle over, og det kunde vi to da nemt magte.

I Tovteport og Gadeport havde Arbejdsvognene deres Plads, naar de ikke var i Brug. Kom der saa kørende fremmede, maatte Vognene selvfølgelig trækkes ind i Gaarden, og hele Porten lukkes op, mens de kom ind. Ellers var der en Laage i Porten, man kunde lukke op, og saa megen Plads ved Siden af Vognene, at man kunde gaa forbi.

En gammel Trækselvogn, der kun benyttedes ved enkelte Lejligheder, som f. Eks. naar man i Høsten skulde køre ind med tre Vogne ad Gangen, og da kørtes af Stordrengen, havde man givet Navnet »Rullerpip«. Nu var den udslidt og leddeløs, var maaske ikke altid tilstrækkelig smurt, saa den skreg til at begynde med, indtil Tjæren, disse Vogne blev smurt med, var blevet arbejdet omkring. I Hoveritiden, da man kun havde disse Vogne, og hvor man for det meste var oplagt til Løjer, paa Grund af

det meget Samarbejde paa Herregaarden, skulde man passe paa, lige før man kørte fra Arbejdspladsen, og se efter, om ikke en eller anden Gavtyv havde taget Lundstikken, der gik igennem den yderste Spids af Akselen og fastholdt Hjulet, af. Havde man glemt at se efter, hændte det undertiden, at Hjulet efter et Øjebliks Kørsel, løb af. Var det Frost, kunde Tjæren være helt frossen, saa man maatte have en Brækstang fat, for at faa Vognen løs, kom man saa til at køre og maaske netop først skulde op ad en Bakke, klagede Vognen i høje Toner: »Vi kommer aldrig derop, vi kommer aldrig derop«. Var saa Tjæren linnet, og Toppen naaet, gik det i raskere Tempo ned ad Bakken, og saa hed det: »Slap vi dog, slap vi dog«. Naar Tjæren var arbejdet omkring, flød noget af den ud ved Navet, det kaldte man for »Akselskav«. Det brugte Jens Olsen, naar et Kar eller en Ballie var blevet utæt, til at tætte disse med i Bunden, da det blev til en fast Skorpe, der ikke lod sig opløse i Vand. Den Dreng, der brugte Rullerpip, mens jeg var der, paastod, at den slet ikke kunde vælte med Sædlæs, skønt der var temmelig bakket Jord, da den ligesom fjedrede sig. Denne Vogn havde ingen bestemt Plads, men stod gerne ude paa Tovten dækket med nogen Halm; ogsaa Markredskaberne stilledes sammen og tildækkedes her, naar de ikke brugtes.

Jeg husker ogsaa tydeligt, at den Dag, da jeg kom i Tjeneste, stod der 12 Malkekøer tøjrede udenfor Gaarden. Da jeg 9 Aar senere atter kom til at tjene dér i Gaarden, var Antallet paa Malkekøerne fordoblet; nu var det altsaa unge Folk, der havde taget fat.

Kostalden var lerklinet, lav og saa smal, at i Grebningen, mellem de to Rækker Kreaturer, naaede disse helt sammen, naar de »hummede« sig lidt ned, saa man maatte jage dem op hver til sin Side, før man kunde komme ned imellem dem. I Jens Olsens Tid var der ikke en Gang Krybber, kun et Brædt sat paa tværs ved Hovedenden for at holde lidt sammen paa Foderet. Kærne kunde de jo næsten ikke faa paa den Maade, uden at en Del gik til Spilde; men det var vist ogsaa lidt eller slet intet, de fik den Gang. Gennem hele Vintertiden blev alt Kreaturet gennet ud en

å to Gange daglig for at blive vandet. Naar der tidligt om Vintermorgener blev malket og rengjort i Stalden, havde vi ikke en Gang Lygte dér, men Arbejdet blev udført i Mørke. Havde det været i Nutiden, hvor der fodres saa meget med Rodfrugter og Kraftfoder, vilde denne Malkning i Mørke været det forfærdeligste Svineri, da Gødningen ved denne Fodring er meget lind; anderledes var det, da der kun fodredes med Hø og Halm, da var Gødningen meget mere fast, men alligevel var det ubehageligt at skulle arbejde i Mørke.

At der saadan skulde spares paa Lys, antager jeg dog ikke skete af Sparsommelighedshensyn. Det var snarere en gammel Skik fra Pengekrisens Tid, hvor Olie og Tran gik op til saa fabelagtige Priser, at man godt kan forstaa, det var umuligt at faa Raad til at bruge Lygte i Staldene. Disse Priser har jeg meget nøje set i en gammel Købmandsbog, der opbevares paa Kallundborg Museum.

Hestestalden var egentlig delt i to Dele med en Hakkelselo imellem, fra denne kunde man saa fodre Hestene, da Væggene ind til disse kun var opført i halv Højde. Længere nede i samme Længe var der en lille Lade og en mindre Tærskelo. I den søndre Længe var der — før der blev indkøbt Tærskemaskine — en større Tærskelo, det øvrige anvendtes til Lade.

Naar al Sæden skulde tærskes med Plejl, kunde to å tre Mand have Beskæftigelse med dette Arbejde. Husmændene tærskede gerne til Punds, det vil sige, de fik Betalingen for deres Arbejde i Form af Sæd, i Forhold til det tærskede. Der skulde slides haardt og begyndes tidligt, for at opnaa en nogenlunde Dagløn ud af det. Kosten fik de paa Gaarden. Det haarde Arbejde har sagtens skærpet Appetitten, deraf er formodentlig Udtrykket »han spiser som en Pundtærsker« kommet.

I den ene Ende af selve Stuehuset var Faarehuset med Udgang ud imod Tovteporten. I nogle Hække, fastgjort paa Væggene, fik Faarene Hø eller Ærtehalm, men en stor Del af sidstnævnte Foder tramsede Faarene ned og brugte det altsaa til at ligge i. De gik frit om i Faarehuset, og det forekommer mig, at Gødningen fik Lov at ligge urørt til

hen paa Foraaret, hvor man undertiden, naar man syntes, Rugen var blevet for svær, lukkede Faarene ud, for at afgnave den lidt, da man ellers mente, man let kunde faa for megen Lejesæd, der gav mindre Kærne og heller ikke var saa god til Langhalm. Af denne skulde der hvert Aar oparbejdes en stor Del for at holde de mange Straatage vedlige. Mellem Faarehuset og den Væg, der stødte op til Pige-kammer og Mælkekammer, var der tværs igennem Stuehuset en saakaldt »Vandgang« paa et Par Fags Bredde. Her blev Kreaturerne sluppet ind for at drikke, og det var mit Arbejde som Lillepige, at jage dem ind et Par Stykker ad Gangen og jage dem ud igen, saa de alle efterhaanden kunde komme til. I Baggrunden stod et langt Trug, heri blev der hældt Vand fra Brønden, der var paa den anden Side af Stuehusets Væg ude i Haven, Vandgangen endte nemlig blindt ved Væggen ud mod Haven. Det var det eneste Vandsted, man paa det Tidspunkt havde til Gaarden, det kneb derfor ofte meget med Vand. Mange Spandfulde har jeg baaret i et Aag fra en Kilde inde paa en Nabo-mark, hvor jeg til med skulde over et Markskel. Engang husker jeg, var det »Røg og Føg«, saa jeg næsten ikke kunde mase frem med mine Spande, da kom der imidlertid en af Karlene og afløste mig. Det var vistnok til Stovvask, jeg paa den Maade skulde transportere Vand hjem, jeg erindrer ikke, man havde nogen Vandtønde til at hente Vand i, trods det man havde saa knapt med Vand. Op til Faarehuset var der et ganske lille Aflukke til det lille Hønsehold, man havde.

Saavidt jeg ved, havde Jens Olsen efterhaanden ladet alle Gaardens Længer opføre. Baade Bygninger og Jord var i en elendig Tilstand, da han overtog det. Det var en gammel Mand med en yngre Kone, han fik Gaarden efter. Til dem blev der saa bygget Aftægtshus udenfor Gaardens sydvestre Hjørne. Denne gamle Mand, der hed Jens Nielsen, kaldte man »Spids paa Vibehøj«, hvorfor man kaldte ham saaledes, har jeg aldrig hørt. Da jeg kom til at tjene paa Vibehøjgaarden, var den gamle Aftægtsmand forlængst død, mens Aftægtskone først for nylig var afgaaet ved Døden; da var Jens Olsen og Abelone allerede gamle Folk.

Der var i Vibehøjgaard en forfærdelig Mængde Rotter over hele Gaarden. Kun i den store Øverstestue, hvor Grunden var temmelig høj, erindrer jeg aldrig at have set et Rottehul. Der var nemlig lavet en stor Aabning, saa Kattene kunde gaa ind under Gulvet, derfor kom Rotterne vel sagtens ikke op der. Ellers var der ikke et eneste Sted, hverken i Udhus eller Stuebygningen, uden at de havde deres Opgange og drev deres Ødelæggelsesværk.

I Aftægtshuset udenfor Gaarden, der nu anvendtes til Svinehus, Svineholdet var kun lille den Gang, var der, for at Svinene ikke skulde ødelægge de skrøbelige Lervægge, slaet nogle Brædder op paa disse, dog med Mellemlum. Var Svinene saa blevet fodrede, og man vilde staa stille et Øjeblik, varede det ikke længe, før det ene Rottehovede efter det andet tittede op bag disse Brædder. Syntes de saa, der ikke var nogen, ilede de skyndsomst hen i Trugene og forsynede sig hos Svinene. Om Vinteren, naar der blev taget Stak ind, var der ogsaa en Mængde Rotter i disse. Ved en saadan Lejlighed blev der ødelagt en Del af dem, da der var mange Katte og en meget skrap Rottehund, og Mandfolkene søgte jo ogsaa at slaa saa mange ihjel som muligt. Staaltraadsfælder stillede vi jo ogsaa op her og dér, og fangede en enkelt Gang een, men hvad forslog det vel altsammen. Vi maatte have en Mængde Trælaag med Sten ovenpaa til at lægge overalt, hvad der var Madvarer i. En Gang havde vi glemt at lægge Laag over et stort Fad kogte Kartofler, de var da ogsaa afhentede allesammen, saa nær som nogle, der var fordærvede, disse, mente vel Rotterne, var gode nok til os. For at holde Rotterne borte, var Brødene anbragte paa en frithængende Hylde paa Loftet, og Skinkerne hængte i Snore frit ned fra Hanebjælkerne. Ogsaa Æg kan Rotter transportere et Stykke uden at slaa dem itu. Hvorledes dette gaar til, forstaar jeg egentlig ikke. Jeg har nok hørt fortælle, at den ene Rotte lægger sig paa Ryggen og holder Ægget mellem Poterne, medens en anden trækker af Sted med den, ved at holde den i Halen. Set det har jeg altsaa ikke, men jeg synes slet ikke, det er usandsynligt. Her var Hønsehus op til Karlekammeret, men Gulvet i dette laa mindst $\frac{1}{4}$ Alen højere end i Hønsehuset,

selvfølgelig var her ogsaa Rottegange fra det ene Rum til det andet. Her fandt vi en Bunke Æg inde under Karlesengen, engang vi skulde forsyne denne med frisk Sengehalm. At Hønsene kunde have lagt dem derinde var helt udelukket, da Døren aldrig stod aaben. Desuden laa de ikke, som en Høne vilde have lagt dem, de var stablet pænt nok sammen, men uden mindste Smule Halm, og nærmest top-pet op, saadan vilde en Høne ikke have anbragt dem. Havde Gulvene været i lige Flugt, kunde det jo tænkes, at Rotterne havde trillet dem, men da altsaa Oplagspladsen laa højere, forstaar man det ikke.

En Søndag Eftermiddag vi to Piger var alene hjemme, og vi et Øjeblik havde siddet stille ved vort Haandarbejde, kom der en Rotte frem inde fra Bænkene. Vi blev da enige om, at vi skulde se, hvordan det saa ud, naar en Rotte gik i Fælden. Her paa Gulvet var jo intet spiseligt, saa det vilde nok lykkes, mente vi. Vi fik Fælden fat, sat noget af det lækreste ind, vi kunde finde, som Lokkemad. Saa satte vi os begge to op paa Bordet, hvorfra vi bedst kunde iagttage Rottens Færd, for baade den og et Par Kammerater kom snart ud igen, da vi først blev stille. Naa, hvor de vimsede omkring, baade her og dér, kom ogsaa hen og besaa Fælden, baade fra den ene og den anden Side, men gaa ind i den, nej, saa dumme var de nu alligevel ikke.

Det var ikke alene Madvarer, de tog, ogsaa mindre Klædningsstykker tog de og slæbte af Sted med, og brugte det vel sagtens til at bygge Rede af. Sørgede vi ikke for i Pige-kammeret at hænge vore Strømper op paa et Søm i Væggen, var de forsvundet næste Morgen. Engang havde min Madmoder givet mig Lærred til et Par »Bindeærmer«, der anvendtes, naar man bandt Sæd i Høsten. Jeg havde kun disse paa en eneste Gang, saa blot mens vi spiste Middagsmad, og jeg havde lagt dem fra mig paa Sengen, havde Rotterne taget det ene, og jeg saa det ikke mere. I Pige-kammeret var Gulvet enten Ler eller Brosten, Bord var der ikke noget af og heller ingen Stol, blot en lille, gammel Bænk. Foruden Kister eller Skabe stod der saa en meget stor Kasse til Sand, af samme Bredde som Sengen, tømret sammen af ru Brædder og uden Laag, det var just

ingen Pryd, det værste var dog, at det var et udmærket Arnested for Rotterne. Ja, undertiden, naar vi — Storpigen og jeg -- havde lagt os til Ro, kunde vi høre dem trave hen over Dynen, vi havde da ogsaa en Kæp staaende ved Sengen, slog vi saa nogle Slag i Dynen, forsvandt de da for nogle Øjeblikke, og vi faldt imidlertid i Søvn. En Nat vaagnede jeg med en Fornemmelse, som om noget stak mig i den ene Taa, det har sikkert ogsaa været et Par spidse Rottetænder, der har forsøgt, om ikke ogsaa det var noget spiseligt. — Et Gode var dér dog for os, vi havde solide Sengklæder med rigeligt Fyld i, ellers vilde man vel ogsaa knapt kunnet holde Varmen i Sengen. Særlig i Karlekammeret, hvis Dør førte lige ud i Gaarden, var der saa utæt, at der godt kunde ligge et Lag Sne paa Overdynen, hvis det havde været »Røg og Føg« om Natten. Var Uvejret begyndt, før Karlene gik til Ro, tog de et Knippe Halm med ind paa Kammeret, for at sætte det for Døren indvendig til at tage af for den værste Sne. Hos os Piger kunde det dog ikke blive saa galt, da Døren fra Kammeret førte ud til Bryggerset.

Som allerede nævnt var Stuehuset til Vibehøjgaarden ret anseligt og ikke saa lidt forud for den tidligere omtalte Bondegaard i Thystrup. Her var allerede Sovekammer blevet skilt fra Dagligstuen og lagt Bræddegulv i Dagligstue, Sovekammer, Mellemstue og Øverstestue. Sidstnævnte var en stor, fire Fags Stue i hele Husets Bredde. Her var ingen Kakkellovn, og Møblerne bestod af en Dragkiste, Skabe og Klædekister, et mindre Bord og nogle faa Stole. Her sattes Rokkene op, naar om Julen og andre Helligdage de ikke skulde bruges, ligesom »kartede Tøjer«, spundet Garn og lignende oplagredes her. Ligeledes stod her en Seng, hvor Forkarlen havde sin Soveplads og ogsaa sit Skab staaende. Der var Jernstænger for Vinduerne, for at ingen skulde bryde ind ved Nattetid og tilegne sig noget af det meget, der hengemtes i Kister og Skabe. Denne Stue var særlig beregnet til at bruges ved Gilder og Dans. I den saakaldte Mellemstue var der Kakkellovn, en lang Bænk, et Chatol, et Bord og nogle Stole. Denne Stue var beregnet til, naar der en sjælden Gang kom nogle Slægtinge.

I Dagligstuen var der Bænke langs hele Ydervæggen mod Gaardspladsen, samt en kortere Bænk for Enden af det lange Bord, endelig en kort Bænk ved den ene Side af Bilæggeren og en Lænestol ved den anden Side — det var Husmoderens Plads — samt endnu et Par Stole ved Væggen ind imod Sovekammeret. Imellem Døren ud til Gangen og Døren op til Mellemstuen stod Bornholmeren. Over disse to Døre hang et Par Billeder, forfærdiget af en eller anden Landsbykunstner. Det ene til: »Den værdige Landbomand Jens Olsen«. Det andet til: »Den værdige Landbokvinde, Abelone Petersdatter«, ovenover angivende Dagen for deres Bryllup samt et Overflødighedshorn, og nedenunder et Vers med Ønsket om alt godt i Livet.

Det var saa underligt at læse dette, og saa fra andre faa at vide, hvorledes deres Liv havde formet sig, med gentagne Ganges Utroskab fra Mandens Side, og se, hvorledes de nu levede sammen som gamle Mennesker. Skønt jeg var der i henved et Aar, før Konen døde, hørte jeg kun een Gang i det Aar, at Manden talte til hende, og da skældte han hende ud. Ellers var hun kun som Luft for ham. Hvad er Livet saa værd, trods ydre Velstand. Det var den gamle Historie med et forfejlet Ægteskab. Manden havde haft en anden Kæreste, men Abelone var naturligvis et bedre Parti, hvad Pengene og Udstyr angik, saa blev det altsaa hende han tog og ødelagde derved baade hendes og sit eget Liv. Tidt kan det dog hænde, at et Par Menneskesind kan blive »slidt sammen«, efter som Aarene gaar, selv om der i Begyndelsen ikke er megen Sympati, endsige Kærlighed. Her blev det altsaa værre og værre.

Da Abelone døde, hun var kun syg i faa Dage, stod vi Tjenestefolk samt en Datterdatter ved hendes Dødsleje, men det var først i sidste Øjeblik Manden stod op af sin Seng, i den modsatte Ende af Stuen, og kom hen og stod og saa paa hende, uden at gøre noget Forsøg paa at tale til hende. Og da hun i Febervildelse vilde kaste Dynen af sig og prøve paa at staa op, kastede han næsten med Haan Dynen over hende og skød hende tilbage i Sengen. Et Øjeblik efter skælvede hun af Krampetrækninger, saa hele Sengen rystede, men lige stiv og ufølsom stod han endnu, og et Øjeblik efter havde hun udaandet.

Nogle Aar efter, da jeg imidlertid var blevet Syerske og lejlighedsvis arbejdede dér i Gaarden, stod den Seng, jeg benyttede, op til det Skillerum, hvor op til Jens Olsens Stue stødte, og jeg hørte da, hvorledes han længe laa og bad højt om Aftenen, før han faldt i Søvn, saa det er jo at haabe, han har kunnet se adskilligt fra sit Liv, der kunde have været anderledes, saa han har søgt Frelsen, mens den var at finde.

Jeg syntes nu saa godt om denne gamle, forkuede Kvinde. Baade hun og vi Piger følte det som en hel Lettelse, naar Manden en Eftermiddag gik en Tur ind til Byen, hvor deres eneste Datter boede. De havde havt en Datter til, som var en Del Aar yngre end den anden, men hun blev ikke ret gammel. Saa længe hun levede, sagde Abelone, var det som hun formaaede at glatte Rynkerne paa Fade-rens Pande, men da hun døde, var det som ethvert Baand bristede.

Tidt fortalte denne gamle Kone, naar vi saadan en enkelt Gang kunde komme til at tale sammen, om hendes Barndom og glædeløse Ungdom. Da hun var i Konfirmationsalderen døde hendes Moder i Barselseng efter en lille Pige. Engang fik vi Abelone til at læse et lille Digt for os, hun havde forfattet, om Moderens Død, men naturligvis kun gemt i sit eget Sind. Hun kom hjem fra Skolen, da var Moderen død, og den lille, moderløse laa i Vuggen. Jeg husker selvfølgelig ikke efter saa mange Aars Forløb disse Vers, kun et Par Linier, hvori det hed: »Jeg saa min kære Moder i Sengen ligge død, og Barnet i Vuggen som leved'«. Saa fik de Stedmoder, som kun var en halv Snes Aar ældre end Abelone, hun styrede med saa haard Haand, at det var knapt, Stedbørnene fik Lov til at spise sig mætte. Om Foraaret, naar Abelone og en lidt yngre Broder skulde i Marken og harve, fik de kun en »Rundtenom« til Deling, som Regel Ostebrød, saa gik de en rum Tid paa det, et saakaldt »Davrebed«. Saa endelig kom de hjem for at »bede« med Hestene, og fik da enten Mælkoggrød eller Øllebrød og Spegesild og Brød, og »vi kunde da endelig spise os mætte, men før det naaedes, var vi saa sultne, saa sultne«, fortalte Abelone.

I den Tid, jeg tjente dér i Gaarden, havde Abelone det dog i visse Maader bedre, end hun tidt havde havt det. Herom har jeg hørt fortælle af et ungt Menneske, som havde tjent dér i Gaarden, noget før jeg kom dertil. Da tjente der nemlig en Pige, som stod i Forhold til Manden, saa den Gang havde Abelone ikke mindste Smule at sige, maatte ikke røre ved Madlavning eller lignende, og havde det saaledes »vovere« end nogen Tjenestepige. Dette kom dog Datteren og Svigersønnen for Øre, saa denne Pige blev fjernet. Hende, der tjente sammen med mig, var ogsaa god mod gamle Abelone, saa jeg tænker, hun har været glad ved at have et Par Piger, der i alle Maader rettede sig efter hende.

Engang kneb det dog for Jens Olsen, det var før jeg kom dér i Gaarden. Da havde de begge to været inde hos Datteren i Byen i Besøg og gik saa hjem ud paa Aftenen, men følges med Abelone det vilde Jens Olsen nu ikke, saa han gik saa stærkt til, som han kunde. Jeg ved saa ikke, om den ene skraaede over Marken, og den anden fulgte Vejen, men Jens Olsen naaede hjem først og ventede et Stykke Tid, men der kom ingen Abelone. Han fik nu purret Tjenestefolkene, og de maatte ud at lede efter hende. Da fik han alligevel Samvittighedsnag og sagde: »Skulde hun nu være omkommen, siger jo Folk, at jeg er Skyld i det«. Der var nemlig Vandhuller der omkring, saa det var ikke udelukket, at hun kunde være faldet i et af disse. Abelone var imidlertid gaaet vild, og vidste en Overgang slet ikke, hvor hun var, men naaede omsider Gaarden, vist fra en hel anden Side af, og da hun ikke fandt Manden hjemme, anede hun nok, de var ude at lede efter hende. Hun tændte derfor Lys og satte i flere af Vinduerne, saa kunde de da se, hun var kommen hjem; de vendte derfor snart tilbage. Saa blev Abelone naturligvis skældt ud en Omgang, fordi hun ikke passede bedre paa, andet var der ikke at sige til den Ting.

En Overgang havde Abelone, vel nok for at lette lidt paa Tankerne, fundet paa at tage sig en Snaps — Mandfolkene fik den Gang en Snaps til Maden — men da Jens Olsen blev klog af det, blev der lavet et lille Aflukke i Gan-

gen, hvor Brændevinsankeret blev lagt, hertil havde Jens Olsen Nøglen i sin Varetægt, saa derind kunde ingen andre komme.

Jens Olsen lagde heller ikke »Dølg« paa, at det var for Pengenes Skyld, han havde taget Abelone; thi han udtalte til en god Bekendt: »Ja, naar Pengene er brugte, saa har man kun Tasken tilbage«.

To Piger, der havde tjent i Vibehøjgaarden i Jens Olsens yngre Aar, havde faaet et Barn hver, som han var Fader til, det var almindelig bekendt. Da jeg tjente der, og »Vibejens« da var oppe i Halvfjerdserne, undsaa han sig ikke ved, engang jeg var syg, at trænge ind i mit Kammer og forsøge Tilnærmelser — imod en Tøs paa 16 Aar —. Han trak sig dog hurtigt tilbage, da han saa, hvor bange jeg var. Jeg blev nemlig saa forskrækket, at jeg ikke kunde sige et Ord, ellers havde jeg skældt ham Huden fuld, jeg kunde jo ikke tænke, at den Flab kunde faa Sind for at træde indenfor den Dør. Jeg vidste ogsaa, at de andre Piger og Karlene arbejdede i Haven, om en af dem var kommen ind, og set ham komme ud fra Kammeret, saa havde mit Rygte været ødelagt for Livet. Det var da ogsaa den eneste Gang, han viste sig nærgaaende overfor mig, og jeg undgik ham senere saa meget som muligt.

Meget nøje passede han altid paa, at hverken vi Piger eller Karlene skulde spille et eneste Minut ved at slaa en Passiar af. Saa var det en Søndag Formiddag, jeg var i Færd med at gøre rent i Dagligstuen og skulde saa have en ny »Skurevisk« til at skure det lange Spisebord med. Den skulde jeg hente i Loen, hvor Karlene netop opholdt sig, maaske skulde jeg ogsaa have ren Halm i Træskoene; det tog jo altid lidt Tid, thi en Pige skulde passe paa, at hun ikke lagde Havrehalm i, for saa blev hendes Børn rødhaarede. Da det var en Helligdag, tog jeg tillige ikke i Betænkning at slaa en Sludder af med Karlene, lidt Afveksling syntes jeg dog, der skulde være i dette trivielle Liv, der førtes dér i Gaarden, men »Hille den«, hvor det var oppe paa Graavejr, da jeg igen kom ind i Stuen, »vi gik bare og »pjadrede« og »prækede«, kunde ikke komme i Seng om Aftenen og ikke komme op om Morgen«. Vi

kom dog, paa den Tid Dagen var længst, op før Solopgang, og ligeledes til andre Tider, op længe før andre Folk. Nu blev jeg alligevel vred paa den gamle Gnavpotte, skulde vi Medtjenere ikke engang have Lov til at tale et Par Ord sammen paa en Helligdag, saa blev da Livet rent uudholdeligt, og jeg udrød: »Nej, I skulde havt den Slags Piger som Lars Kristians Ane, det havde I nok syntes bedre om«. »Aa, Du behøver ikke at lade mig høre om hende«. »Saa behøver I heller ikke at staa og passe paa, om jeg veksler et Par Spøgeord med Karlene, naar jeg udfører det Arbejde jeg skal«. Lars Kristians Ane havde været hans sidste Veninde.

Jens Olsen stod selv tidlig op og fik purret os ud alle sammen, men lidt op ad Dagen, lagde han sig igen, og atter efter Middagen. Ligeledes gik han om Aftenen i Sommertiden i Seng, længe før Sol gik ned, og det var jo det, han ogsaa vilde, vi skulde, men hvor mange unge Mennesker kan vel det, tilmed var det i al Uskyldighed, vi morede os. Traf vi sammen med andre unge, legede vi som Børn. Købe Spiritus kunde Karlene ikke, da der ikke fandtes mindste Smule Udsalg i Byen, og Lønningen var ogsaa for lille til, at det kunde tillades saadan at gaa og klatte den hen.

Naar Jens Olsen om Vinteren skulde passe paa dem, der tærskede med Plejl — det var altsaa før jeg kom der, thi da var der købt Tærskemaskine — kunde han ikke rigtig høre om Plejlslagene faldt saa hurtigt og taktfast, som de skulde, naar han sad henne i Stuen, da han var noget tunghør. Han stod derfor meget ofte ved Vinduerne og saa ud over Gaardspladsen, hvor Møddingen var, som om han havde opdaget et eller andet seværdigt i den Retning. En Dreng, som havde tjent der dengang, fortalte at han af Tærskerne var blevet lokket til at gaa op paa Møddingen og se i samme Retning, som Jens Olsen saa, og saa raabe saa højt, at Tærskerne skulde kunde høre det: »Nej, der er ingenting at se!« Saa trak den Gamle sig da tilbage for en Overgang.

En gammel Husmand, der havde arbejdet der i adskillige Aar, var, hvad man den Gang kaldte for en »Fedte-

potte«, kunde han opdage, at en af os »sluntede« lidt, skulde det nok komme Jens Olsen for Øre. Men vi vidste jo nok, at hvor slesk han end var, skulde vi tage os lige saa meget i Agt for ham, som om det var »Manden« selv.

Om Foraaret, naar Sæden skulde lægges i Jorden, tog Jens Olsen en halv Tønde Sæd paa Nakken, og et Par gamle, skæve Sko paa Fødderne, og saa »vimlede« han saa stærkt op og ned ad Agrene med at saa, at Forkarlén, der skulde tage »Saagangen« ved Siden af, havde ondt ved at følge ham.

Ved en Saagang forstod man saa bredt et Stykke Jord, som en »Saamand« kunde naa ved at kaste Sæden ud med Haanden, skiftevis til højre og til venstre; gik saa to Saamænd Side om Side med hinanden, maatte der passes paa, at der ikke blev »lagt imellem«, det vil sige, at der blev Strimler, hvor ingen Kærner ramte.

Efter at have været i Vibehøjgaarden i 3½ Aar, var jeg borte derfra i nogle Aar, saa kom jeg atter dertil. Nu var Gaarden gaet over til Jens Olsens Datterdatter og hendes Mand, og der var kommen 3 Smaabørn tilhuse. Men hvilken Indflydelse havde disse Smaabørn dog ikke paa den gamle Mand. Tridsede han ikke rundt med de to største, et Par Drengé, saa sad han ved Vuggen og lullede den mindste, hele Tiden var han i Virksomhed. Det var slet ikke, som det var det samme Menneske, der havde været saa bitter mod sin Hustru. Hvilken Indflydelse kan dog en blød Barnehaand have paa et gammelt, stridt Menneskesind.

FRA VIBEHØJGAARDEN

Køkkenet i Vibehøjgaarden var kun et etfags Rum, men dette Fag var paa 3 Alen — alle de øvrige paa $2\frac{1}{2}$ Alen — for at give Plads til den rummelige Skorsten, i hvis Baggrund der tidligere havde været Bagerovn. Nu var der indsat Komfur i Skorstenen med to Kogehuller, men uden Vandgryde og Stegeovn. I Skorstenen var ogsaa Indlægget til Bryggerkedlen, og til den 200 Aar gamle Bilæggerovn, der var meget stor og sikkert meget tyk i Jernet, i al Fald tog det lang Tid om Morgenens at faa den opvarmet. Om Vinteren hengemtes Ilden om Natten i Bilæggeren ved at lægge en à to store Tørv paa Ilden og dække det hele omhyggelig med Aske. I det saakaldte »Røghul« ovenover Indlægget til Bilæggeren, havde man saa nogle Smaapinde siddende til Optænding. Var der god Ild i Tørvene, kunde man som Regel nok dele Ilden baade til Komfur og Bilægger, men var det smaat med Ild, maatte man vente med at fyre op i Bilæggeren, til Davren var kogt. Det var nemlig ikke saa let at faa det til at brænde i Bilæggeren, uden at man havde god Ild, da der ingen Rist eller Trækhuller var i den.

Bilæggeren kunde være en lille Smule lunken om Morgenens, ved at Ilden var hengemt i den om Natten, men det bragte jo ingen Varme ud i Stuen. Jeg husker et Aar, man havde en haard Vinter, da kunde Karlfolkene — som Abelone udtrykte sig — ikke nære sig at sidde ved Bordenden, der var i den modsatte Ende af Stuen som Bilæggeren, og spise Sildebrødet, men maatte gaa op og ned ad Gulvet, mens de spiste. Foruden af Spegesild til bart Brød, bestod

Davren af Mælkegrød eller Mælk og Brød. Vi Kvindfolk holdt os saa vidt mulig i Nærheden af Komfuret. Traf det saa, at vi skulde have Grød eller Vælling til Middag, og det gjorde det for Resten meget ofte, var det en god Bestilling at faa Lov at staa at røre i Gryden uafbrudt, for at Maden ikke skulde svides. Naar Maden var kogt, saa blev Gryden sat paa Enden af den lange Bænk inde i Stuen nede ved Køkkendøren, og stod saa der omhyggeligt til-dækket til Middag. Tidt var Middagsmaden færdig ved 9 Tiden om Formiddagen; det var jo om at gøre at komme ind og i Lav med Rok eller Karter.

Det var nu ikke min Bestilling at passe Gryden, saalænge jeg var Lillepige, nej, ude i det store Bryggers havde jeg min Bestilling. Saasnart Mælken var skummet og anvendt, dels til Maden, dels til Kalve og Grise, skulde de store, grønmalede Bøtter rengøres. Først skulde vi omhyggelig afskruppe alle Mælkeresterne i koldt Vand, derefter blev der hældt kogende Vand i hver enkelt Mælkebøtte samt i Malke-spandene, som ogsaa den Gang var af Træ og grønmalede; naar saa det kogende Vand havde staaet lidt i disse Dele, saa det var afsvalet saa meget, at man kunde afvaske Trædelene, blev de derefter atter skyllet i koldt Vand. Til denne »Skolding« af Trædelene maatte man have en meget stor Grydefuld »Karvand«, som altsaa maatte opvarmes før Middagsmaden skulde koges. Var det en forlovet Pige, der skulde opvarme Karvandet, og hun i en nær Fremtid agtede at »forandre sin Stilling«, blev der altid passet nøje paa, at Karvandet ikke kom til helt at spilkoge, saa blev Pigen nemlig ikke gift det Aar, hed det. Naar der bryggedes, blev der, naar man havde brugt det Vand, man skulde have til Brygningen, altid varmet Vand bagefter til Bøtterne, saa de kunde faa en grundig Kogning, ved at drejes rundt i spilkogende Vand i Bryggerkedlen.

I Begyndelsen, jeg tjente der i Gaarden, havde man kun en gammeldags »Stampekærne«, der tilmed var saa lille, at man gerne kærnedede to Gange lige op til hinanden om Sommertiden, hvor der var godt med Mælk. Der gik som Regel 5—6 Dage imellem hver Kærning.

Før Fløden skulde kærnes, maatte den været syrnet og

jævn. Om Sommeren, naar en Del af Mælken gerne var tyk, naar den skummedes, skete dette af sig selv. Men om Vinteren, naar Mælken blev skummet i sød Tilstand, maatte man iblande lidt Kærnemælk og sætte Flødekanden ind ved Bilæggeren, for at den kunde blive en lille Smule lunken, og efter en Nats Forløb kunde den saa blive færdig til Kærning.

Var det haard Frost om Vinteren, maatte Mælken sættes op paa Hylder inde i Stuen langs Loftsbjælkerne. Kælder havde man jo ikke, saa der var ikke et frostfrit Sted i hele Stuehuset, undtagen i selve Stuen. Det var besværligt at løfte de fyldte Bøtter op paa Hylderne, der var nemlig højere til Loftet i den Gaard end almindeligt, saa for at naa op, maatte man op paa en lille Trappe med et Par Trin. Man havde ellers et saakaldt Mælkekammer med Reoler til Mælken at staa paa, men det var ogsaa Opbevaringssted for saa at sige alt inuligt andet, tilhørende Fødevarer. Her stod to store Sulekar — med Jernstænger over og Laas for — samt en lav Reol, hvorpaa Ølfjerdingerne laa, ligeledes Tønden med Spegesildene i, samt et Bord, hvorpaa Brødmaskinen stod, og hvor Mælkebøtterne een for een blev sat, mens de blev skummet, og hvor altsaa ogsaa Flødekanden havde sin Plads indtil Kærningen.

Høsekræmmerne kom og opkøbte Smørret og Æggene, om der kunde blive nogen; thi Høseholdet bestod kun af en 8—10 Stykker, i den første Tid jeg kom til at tjene der. Da Høsene gik frit omkring, baade i Mark og Have gennem hele Aaret, vilde en stor Høseflok gjort for megen Skade. Paa den Tid var der intet, der hed Høsenet eller Høsegaarde. Man havde dog enkelte Steder begyndt at lave Indhegninger til Høsene af Granrafter, sat paa Enden med en ganske smal Aabning imellem hver. De var dog nok ikke praktiske, da det kunde hænde, at Mikkel gravede under dette Tremmeværk og paa den Maade banede sig Vej ind i Høsegaarden. Underligt nok hører man aldrig, at den gaar under Staaltraadsvævet; der er dem der mener, at det er af Frygt for, at det er en Fælde, der er sat op for den.

Brødet havde sin Plads paa en frithængende Hylde paa

Loftet, for at ikke »Utøj«, skulde gnave i det. Nogensinde at faa nyt Brød kendte man ikke til. Naar der var et Par Brød tilbage, blev der hentet en ny Forsyning fra Bageren — der havde allerede nedsat sig en Bager i Klouby paa dette Tidspunkt, da var der ellers kun faa Landsbybagere — der blev saa gerne hentet en halv Snes Brød, hvoraf kun et eneste var et Sigtebrød. Dette var dog kun til Mandens Forbrug, og hvis der en enkelt Gang kom enten Datteren og Svigersønnen eller et af deres Børn, der udover kom der sjældent nogen. Franskbrød og andet Hvedebrød var næsten helt ukendt i denne Husholdning, i al Fald mindes jeg aldrig, at der naaede noget af den Slags ud til os Tjenestefolk. Det var derimod en hel Lækkerbidsken, naar man kunde være saa heldig at faa fat i Sigteskorperne eller en Endeskorpe, naar Manden havde været ude i Kammeret for at skære sin Mad, hvad Konen aldrig blev betroet til. Men hvad, det var alligevel god Mad, vi fik.

Der blev slagtet rigeligt ind, saa naar der blev kogt Sulemad, var der godt med Kød og Flæsk i Gryden, hvoraf der blev sat en god Portion ind paa Bordet, saa hver kunde tage, hvad han ønskede. Ligeledes blev der stegt store Pandefulde af Flæsk til Eftermad, naar vi fik Mælke-
mad til Formad, men der vankede aldrig en Kartoffel til Flæsket, det var slet ikke kendt, der blev blot sat rigeligt med Brød ind. At faa noget i stegt Tilstand udover Stegeflæsk, kendte man ikke til, ikke engang naar der blev slagtet ind til Husholdningen, gerne baade en Gris, Faar og nogle Gæs, det blev altsammen anvendt i kogt Tilstand, med Undtagelse af Skinker og Faarelaar, der blev røget og anvendt til Paalæg; thi købt Paalæg af nogen Slags mindes jeg aldrig, vi fik. Ligeledes var ogsaa Osten hjemmelavet, men gerne lavet af Mælk, der kun havde staaet en Nats Tid. Paa saa kort Tid havde den ikke afsat al Fløden, saa det kunde blive god Ost. Den lavedes gerne i Sommertiden og opbevarede paa Loftet i Sædbunkerne i Vintertiden, for at ikke Frosten skulde skade den. Ligeledes blev Fedtkrukkerne hengemt i Sæden, da Fedtet, om det fryser, kan udvide sig og sprænge Krukken; selve Fedtet tager vist ingen Skade af Frysningen. Jeg husker dog en Gang,

trods det, at Krukken med Fedtet havde været omhyggeligt tildækket, var den dog i haard Frost sprængt fra øverst til nederst.

Risengrød og Risenvælling brugtes næsten aldrig uden i Høsten og om Højtiderne. Nej, det var kun Byggryn og Bygmel, der anvendtes. Til at opbevare disse Dele i, havde man paa Loftet store Kasser med tætsluttende Laag. Det blev altid formalet af eget Byg. Ligeledes blev Maltet byttet med eget Byg, ogsaa til Brødet leveredes Rug og betales Byttepenge.

Om Foraaret, naar Sæden var lagt i Jorden, skulde man paa en Helligdag have »Plovgrød« af Risengryn og »Skidne Æg« og Harvekager, det vil sige Æbleskiver. Saa kom Husmændene og deres Koner med. Foruden Sukker og Kanel skulde Plovgrøden bestrøes rigeligt med Korender, ligesom der maatte være rigeligt med Smør i Smørhullet. — At hver fik sin Portion paa en Tallerken, kunde aldrig falde nogen ind i de Tider, hverken til Gilder eller til dagligt Brug. — Æggene var haardkogte, flakte Æg overhældte med Sennepssovs og ogsaa rigeligt med Smør. Kaffe fik vi ogsaa, den blev dog ikke tragtet paa en Kande, men kogt i en Kobberkedel, hvori man hældte Kaffebønnerne. Kaffen maatte saa staa og »synke«, og efterhaanden som det svandt i Indholdet, maatte Kedlen stilles paa »Hæld«, for at man med Forsigtighed kunde hælde den sidste Slat af uden at faa det »Tykke« (Kaffegrumset) med. At der til Plovgildet vankede Hvedebrød, erindrer jeg ikke, maaske de omtalte Æbleskiver er spist til Kaffen. Og at der ved en saadan Lejlighed er blevet blandet nogle enkelte Tærninger skaarret Melis i Kandissukkeret, samt at der ogsaa har været Puddersukker paa Bordet, er troligt nok. Stødt Melis kendte man slet ikke; til Æbleskiverne købte man et Stykke helt Melis, som man skrabede ud med en Kniv, saa risikerede man ikke saa let at faa for tykt et Lag paa.

At købe fersk Kød til en Suppe, eller Kød til Fars til almindelige Hverdage kendtes ikke; det hed helt igennem at leve af egne Produkter. Kun i Høsten var der nogen Afveksling. Et Par Gange i Høsten blev der saa købt Oksekød til Suppe, købt Risengryn og kogt Vælling og Grød af

disse. Rismel blev aldrig brugt. Ligeledes fik man ogsaa Sødsuppe samt Klipfisk, der ellers aldrig blev brugt uden til Højtiderne. Et Par Gange i Høsten fik vi »Sød Mælk og Hvedebrød«, smaa Franskbrød, der blev skaaret i Smaastykker og kommet kogende Mælk paa, en Ret, der ellers hørte Fastelavnen til.

En gammel Kone i Byen, som gik den 1½ Mil lange Vej, der er fra Klouby til Kallundborg for at hente Hvedebrød og forhandle det, havde en hel stor Levering i Høsten til de forskellige Gaarde, da det var en sæt Ret, at man mindst 2 Gange i Høsten skulde have denne Ret i hver Gaard. Med et Aag paa Nakken og en Kurv i hvert af Aagets Reb, gik denne gamle Kone troligt Aar efter Aar denne lange Vej, for at hente Hvedebrød og forhandle det. Der var jo som allerede nævnt Bageri i Klouby, men der bagtes ikke Hvedebrød, heller ikke kørte Bagerne omkring og solgte Brød; derimod var der Familier, der havde Udsalg af Rugbrød. Naar de havde solgt 24 Tipunds-Brød, der regnedes til 1 Td. Rug, havde de tjent eet Brød. I et fattigt, børnerigt Hjem hjalp det jo ikke saa lidt til, naar der engang imellem kunde tjenes et ekstra Brød.

I Bryggerset stod ogsaa Maltkværnen. Lidt længere tilbage, fortalte Abelone, lavede man Maltet selv paa Bøndergaardene, det havde været Tilfælde i hendes Fødehjem. Der skulde stor Forsigtighed til at fyre, naar Maltet tørredes, Fyret maatte være under stadig Tilsyn og ikke brænde højere, end at den, som skulde passe Maltet, kunde se oven over Ilden. Maltet laa paa gennemhullede Brædder oven over Fyret. Disse Brædder blev saa gennemtørre af den hyppige Ophedning, at der ogsaa skulde stor Forsigtighed til, for at der ikke skulde gaa Ild i dem. Her, hvor jeg tjente, købte man Maltet, men formalede det i Hjemmet paa Haandkværnen. Denne var meget primitiv. En Stang med en Pig i Enden gik op i en Øsken i Loftet, i den anden Ende af Stangen var en Pig, som gik ned i et Hul i den øverste Sten »Løberen«. Vi var altid to om at trække Kværnen, tog saa fat med en Haand hver, den ene skulde saa, alt som Stenen drejedes rundt, tage Haandfuld efter Haandfuld umalet Malt og lægge i Løberens Midte,

hvor der var et Hul. Der skulde lidt Øvelse til at ramme Hullet, samtidig med at Stangen drejedes rundt, da man let kom til at støde mod denne. Der skulde ogsaa passes paa, naar Maltet formaledes, at dette ikke blev for fint, saa vilde Øllet ikke blive klart, og alligevel skulde alle Kærnerne i Maltet være knækket. Dette kunde man ordne ved at »lette« eller »dybne« Kværnen, hvilket skete ved at en Kile, som stod i Forbindelse med Malestenene, bankedes ud eller ind.

For hver Gang et Øltræ blev tømt, blev der omhyggelig gjort, hvad der kunde, for at det ikke skulde blive muggent indvendigt, da det saa ikke var let at faa denne Smag borttaget igen, uden at det vilde indvirke paa Øllet. Først skylledes Øltræet med koldt Vand for at faa Bundgæren skyllet væk, derpaa skulde det fyldes helt til Spundshullet med koldt Vand og ligge et Par Dage. Naar dette Vand saa var skyllet af, blev Træet sluttelig skyllet med hedt Vand og lagt til Tørring, og laa nu saaledes til Brygningen skulde foregaa, hvor alle Øltræer, Kar og Ballier atter skulde have en god Omgang med kogende Vand.

I et saakaldt »Bærekar«, der stod paa en »Karstol«, saaledes at en Ballie eller lignende kunde gaa ind under, blev Maltet »mærsket«, det vil sige, der kom kogende Vand paa og stod saa en halv Times Tid for at trække. I Forvejen var der saa lagt »Rosthalm« om »Tapstangen«, der gik ned i et Hul i Karrets Bund. Rosthalmen var lavet af en Lok Langhalm, der var snoet og bundet i en Løkke, som Tapstangen var stukket igennem. Der skulde en tre-fire af disse Halmløkker til, bredt ud til de forskellige Sider i Karrets Bund, hvor de dannede en Art Si, for at Øllet kunde løbe klart fra Maltet, naar Tapstangen løsnedes, og Øllet løb ned i den underneden staaende Del. For at Rosthalmen kunde ligge fast paa Bunden, maatte den holdes nede med et Par Sten. Dette første Aftræk af Maltet kaldtes »Urt«. Humlen blev kogt i en Gryde, dette kaldtes, naar det var afsiet, »Humleurt«. To, tre Gange blev der hældt friskt, kogende Vand i Bærekarret, til man fik det ønskede Kvantum Øl.

Efterhaanden Øllet blev aftappet, blev det slaet i et stort Kar. Naar det havde tilpas Varme, hvilket man i de

Tider forstod at føle med Haanden, blev der tilsat Gær. Var det om Sommeren, maatte man passe paa, at der ikke blev for varmt, hvor Øllet stod og gærede, da det ellers let kunde »kaste sig«, saa gik Gæren til Bunds, og Øllet blev ikke holdbart, og om Vinteren maatte man dække det omhyggeligt til, for at ikke Kulden skulde have skadelige Indvirkninger. Var det til Højtider der bryggedes, eller til Høst og Høstgilder, blev der taget noget af det første Aftræk fra, som saa stod og gærede i en mindre Del, det blev brugt til Risengrøden, og var da sødt nok, uden at der brugtes Sukker i.

At faa godt Øl afgang for en stor Del af Vandet, man havde. Jeg ved saaledes, at det Vand, der var i mine Forældres Brønd, egnede sig udmærket, og at Øllet, der blev lavet deraf, altid afgav megen Gær. Skønt der kun blev brygget $\frac{1}{2}$ Skp. Malt ad Gangen, blev der tidt saa megen Gær, at der kunde sælges en god Klump en Gang imellem. Et andet Sted i en stor Husholdning, hvor der altid blev brygget en god Drik Øl, kunde det i den varmeste Sommertid være helt umuligt at faa godt holdbart Øl af det Vand, man var vant til at benytte, men man maatte saa hente Vand fra en Kilde langt ude i Marken, eller, naar denne var omgivet af Sæd, da fra en Brønd i Nabolaget.

Gæren maatte man altid passe meget nøje paa at opbevare. Først blev den lagt op paa et Linnedstykke, der var lagt ovenpaa Aske, for at alt Øllet kunde sive fra, saa rullede man Gæren op i runde Kugler. Om Vinteren kunde den nok opbevares saaledes til næste Brygning. Om Sommeren derimod kunde den ikke holde sig paa den Maade hele Tiden, men maatte smuldres ud og overhældes med rigeligt, koldt Vand. Saa sank Gæren til Bunds, naar det havde staaet nogle Timer, saa Vandet kunde hældes fra og frisk Vand hældes paa; det maatte gentages hver Dag.

Paa Kallundborg Museum har man en saakaldt »Gærkrans«. Den har været brugt paa Refsnæs. Den er sammensat af en Mængde fine, smaa, flade Træskiver af en let Træsart. Den blev lagt oveni Ølkarret, naar Øllet skulde gære og bagefter hængt til Tørring, saa Gæren, der havde afsat sig paa den, kunde indtørre til en hel Skorpe. Det

skulde saa være tilstrækkelig Gær til næste Brygning, hvor Gærkransen atter lagdes i Øllet.

Ølankere og Fjerdinger var alle med et firkantet Spundshul med saa stor en Aabning, at man kunde faa en Haand ind, og med en Karskrupper omhyggeligt rense alle Vegne. Naar Øllet saa var »tyllet« og Spundslet slaaet i, blev det yderligere tilklinet rundt om Spundshullet.

Naar vi arbejdede i Marken, særlig i Høsten, havde vi en »Træflaske« (andre Steder kaldet »Øllejl«) eller et lille, bitte Ølanker med til Øl. Det var en utrolig Masse Øl, der blev drukket, men det var ogsaa haardt Arbejde, der blev udført. At holde disse smaa Øldele rene nok var ikke let; thi naar Øllet laa ude i den stegende Sol, selv om vi dækkede det noget til, blev det alligevel halvsurt. Saasnart vi kom hjem om Middagen, maatte de fyldes med koldt Vand, til de atter skulde bruges, og ligeledes om Aftenen fyldes med koldt Vand, og om Morgenen derefter skylles med kogende Vand. En Lerdunk vilde have været langt at foretrække, men en saadan kunde jo let gaa i Stykker; og desuden, alt skulde jo gaa, som det havde gaaet i ens Forfædres Tid.

Det var et strængt Arbejde for en 16-Aars Pige, naar Høsten tog sin Begyndelse, da at komme ud og binde Rug. Den blev den Gang »trukket fra«, lagt paa Skaar, som al anden Sæd, saa skulde man ved Hjælp af Haanden samle Straaet sammen til Neg, knytte et Baand af Rugen og binde Neget, og alt dette skulde gøres saa hurtigt, at man kunde følge Mejerne og de andre Bindere; men det kneb. Hvor var det strengt for et halvvoxent Pigebarn. Alt det efterfølgende, hvor man »nejede op« med Riven, bar Neg sammen, »rev Slod ind«, var med at »tage fra« i Stak eller Lade, rive op efter Vogne ved Hjemkørselen og lignende, var kun Legeværk imod at binde Rug.

Paa samme Maade har det nok gaaet med mangan »Stordreng« paa en 15—16 Aar, naar de skulde til at bruge Leen, og saa mange Gange kunde være uheldig at faa en tung og sløv Le, der hurtigt tabte »Skæret«, og som Vedkommende mange Gange heller ikke forstod at friske op

med Strygespaanen. Der var forskellige Leer, som var særlig bekendte for deres vedholdende Skarphed, men disse var sikkert ogsaa dyrere, og da enhver Arbejder skulde holde sig selv med Le, Mejered og Slaaskaft, kan man jo nok forstaa, at Stordrengen, som kun kunde tjene en meget lille Løn, ikke kunde faa Raad til at købe en dyr Le, med mindre han kunde faa en halvslidt af sin Far eller en anden Slægtning. En saadan Le var langt lettere; var den saa tilmed af god Beskaffenhed, saa var saadan en halv-voksen Knægt jo velhjulpen.

Naar Mejningen af Vaarsæden foregik, maatte de kvindelige Arbejdere — Husmændenes Koner og vi Piger — og undertiden en ældre Husmand neje op og binde det, vi kunde overkomme, eller ogsaa man nejede en hel Del op, saa kom Mejerne i sidste »Bed« og hjalp til med at neje op og bære sammen og sætte Negene i Halvtraver. Undertiden kunde Solen være stærkt paa Hædingen, før de sidste Neg blev stillet op. At lade Negene ligge uden at stille dem op, gjorde man meget nødig. Der kunde trods den lange Arbejdsdag være Humør over hele Linien, naar man satte Kursen mod Hjemmet. Der var en vis Poesi over Høsten den Gang, hvor saa mange travle Hænder medvirkede, som Nutiden med dens klaprende Maskiner savner. Vi Piger maatte jo hjem, noget før de andre, for at udføre Malkningen. — Mandlige Malkere var aldeles ukendte den Gang. Selv Døtrene i velstaaende Gaardmandshjem malkede selv, og saa havde man en ukonfirmeret Dreng, »Hyrdedrengen«, som passede Kreaturerne gennem Sommeren og vogtede Kvæget, naar det efter endt Høst var blevet sluppet i »Ævre«.

Om Sommeren blev der ikke, som om Vinteren, kogt saa store Portioner Middagsmad, at man kunde faa opvarmet Mad Dagen efter. Hvad der var levnet om Middagen, blev opvarmet til Aften. I Høsten blev der tillige sat nogle Stykker Smørrebrød paa Bordet om Aftenen, om nogen hellere vilde have det. Var der kogt Grød om Middagen, var et Fad Grød og en Bøtte Tykmælk ikke at foragte til Aften. Naar det var varmt i Vejret, maatte man undertiden drikke saa meget af det medbragte Øl, at man næsten intet kunde spise til Middagsmaaltidet ved 4-Tiden i Marken, men saa gled Grøden og Tykmælken eller den

opvarmede Mad fra Middagen bedre ned til Aften. Naar man, efter endt Middagsbed og efter at have faaet Kaffen med Kandis til, gik i Marken for at binde Vaarsæd, maatte man, foruden »Tenen« med Midaftensstumperne og Brændevinsflasken samt Ødelene, ogsaa have nogle River med samt alle de Knipper Høstbaand, man kunde bære.

Man kendte slet ikke til maskinsnoede Halmbaand den Gang. Høstbaandene blev for en stor Del knyttede før Høsten. Der var en gammel Kone, der kom i flere Gaarde for at knytte Baand; der sagdes, hun havde stor Øvelse i dette Arbejde. Havde man saa ikke nok Rugfoder fra forrige Høst til Baand, maatte man, saa snart Rugen var »vejret« tilstrækkeligt, have et Læs Rug ind, saa Husmanden kunde »braadte« nogen Rug af med Plejlen til Baand. Traf det saa i Høsten med en Regnvejrsdag, maatte alle Mand ind i Lo og Lade for at knytte Baand; det var ikke det mindst morsomme ved Høsten.

Var man saa ved at slutte med Opbindingen af de forskellige Kornsorter, gik det gerne i Huj og Hast paa det sidste Sædstykke. Ingen vilde binde »Høstkællingen«, det sidste Neg, skønt det hed, at den, der bandt Høstkællingen, skulde sidde øverst ved Bordenden til Høstgildet, hvad dog aldrig blev iagttaget. Her blev der blot bundet et ekstra Baand om Toppen paa dette Neg, og det blev anbragt oven i en Halvtrave. Andre Steder blev Høstkællingen pynnet med Blomster og skulde fremstilles ved Høstgildet og have en Vals med, naar Dansen tog sin Begyndelse. Jeg har hørt fortælle, at paa Langeland var det Skikken, at man havde en hel Dragt til at trække paa »den Gamle«, som den dér kaldtes. Denne Dragt var gerne af Vaskestof, saa »den Gamle« kunde møde i stiveste Puds hvert Aar. Ogsaa dér maatte den være med at træde Dansen.

Det sidste, der høstedes, var gerne Ærterne; man havde de fleste Steder et Stykke Foderærter, og hvor der kunde gro Kogeærter ogsaa et Stykke af disse; thi Indførsel af udenlandske Kogeærter har jeg aldrig hørt omtale paa det Tidspunkt. Men selv om Kogeærterne var gode, lod de sig ikke koge i al Slags Vand. Fra Vibehøjgaarden maatte man hente et Par Spande Vand i en Kilde langt ude paa Mar-

ken. Saa maatte Ærterne endda sættes i »Støb«, Dagen før de skulde bruges, og blev saa kogt i en tyk Grød, saa de kunde stødes med en »Støder«, før de blev spædt op med Suppen, og Urter og Kartofler kom i. Længere tilbage har man brugt at spise denne Ærtegrød med Smør i og Mælk til, saa blev Resten Dagen efter spædt op og spist som almindelige Gule Ærter. Foderærterne anvendtes paa denne Gaard som Hestefoder, særlig i Foraarstiden, naar Hestene havde meget Markarbejde at udrette. Disse Ærter blev ogsaa sat i Støb, men ellers fik Hestene dem i hel Tilstand paa Hakkelsen. Om det var et ekstra Foder paa »Havreskærelsen« — Havreneg, der var skaaret i Hakkelse — som de ellers fodredes med, ved jeg ikke. Ogsaa til Fedesvin blev der brugt Ærter.

Naar saa det sidste Læs Sæd var kørt hjem, blev Sædstakkene »mønnede« og »tækkede«. Det vil sige, der blev lagt et meget tykt Lag gammel Halm i Toppen paa Stakkene, og Siderne blev behængt med et godt Lag Halm, der blev stukket ind Lok efter Lok og omhyggeligt bredt ud over hverandre, saa det kunde skærme Stakken for Regn og Sne gennem Vinteren. Naar dette Arbejde var udført, ventede der alle dem, der havde deltaget i Høsten, en fornøjelig Udflugt. Enten til Lerchenborg Have, der et Par Gange om Ugen var tilgængelig for Egnens Befolkning, denne Udflugt var meget almindelig, eller ogsaa til Selchausdals Skov, der grænser lige op til Tissø, eller ud til Storebælt ved Svallerup eller Bjerre. Saa blev der pakket en god Madkurv med Smørrebrød, købt en Flaske Vin eller Eks-trakt, og selvfølgelig var der Brændevin til de mandlige og et Anker Øl til fælles Brug. Kaffe var der ikke noget der hed, før vi kom hjem.

Nu om Dage, hvor der er saa mange Adspredelser og saa mange hurtige Transportmidler, der giver Folk Lejlighed til at komme vidt omkring, vil man vel ikke kunne forstaa, at en saadan Udflugt kunde være af saa stor Betydning, som den var. Men husk alt det strænge Arbejde, man den Gang havde, den meget knapt tilmaalte Fritid, hvor den eneste Adspredelse, i al Fald vi Piger havde, var skiftevis at komme i Kirke. Og saa for mit Vedkommende

en enkelt Gang at gaa den 1½ Mil lange Vej, der var til mit Hjem og møde igen samme Aften. For ikke at gaa denne lange Vej tilbage igen ved Nattetider, blev jeg undertiden i Hjemmet til hen paa Morgenstunden, for saa først at begive mig paa Hjemvejen. Men jeg maatte op længe før Daggry ved 2-Tiden, da Dagen altid begyndte meget tidlig i Jens Olsens Gaard, og jeg skulde være hjemme til Malkningen. Jeg syntes dog altid, jeg gik mere trygt i Morgengryet end sent paa Natten.

Det egentlige Høstgilde kom først, naar Rugen var saaet og Kartofflerne optaget, og flere Efteraarsarbejder var der ikke, efter at man var ophørt med at dyrke Hør. Naar man tog Kartofflerne op, fik man til Nadver Kartoffler og Meldyppe, det var den eneste Gang i Aarets Løb, man fik den Ret til Aften. Et Lam, som skulde bruges til Høstgildet, var blevet holdt tilbage, da de andre Lam om Sommeren var blevet solgt. Saa blev der kogt Suppe paa det meste af Lammet. Her var jo ogsaa alle Husmændene og deres Familie med samt Datteren og hendes Familie. Der var kun een Husmand, der arbejdede paa Gaarden til Stadhed, men der var tre Haandværkere, en Smed, en Væver og en Tømrer, som hver havde en mindre Jordlod, som Gaardmanden drev for dem, og som de saa gjorde Arbejde for i Høsten, saa der skulde en god Grydefuld Suppe til. Saavidt jeg husker, blev den kogt i Bryggerkedelen. Kødet blev skaaret i Smaastykker og lagt i Fadene, og Suppen øst op ovenpaa; alt som man spiste, fiskede man med sin Ske et Stykke Kød op paa sin Tallerken og maatte med Træskeen — anden Redskaber havde man, saa vidt jeg husker, ikke — se at findele Kødet saa meget, at det kunde være passende Mundfulde. Fedtlaget blev skummet af Suppegryden og kommet i en Gryde, hvori der blev kogt Ris sammen med Svedsker og Rosiner og tilsat lidt Safran for at give Risen Farve. Det blev kogt til en stiv Grød og ikke formet i Kopper, men kun i store Skefulde kommet i hvert Fad Suppe. Kartoffler brugtes ikke til Suppen, kun Boller, Gulerødder og Urter. At bruge bagte Boller eller Boller, hvori var udrørt Rismelsgrød, kendte man ikke, man iblandede nogle Æg og lidt Smør, men rørte

dem ellers af Bygmel. Til Middagen fik man Smørrebrød, der var skaaret i Forvejen, og ud paa Natten vankede der Punch og Æbleskiver.

Naar Gødningen skulde udkøres, maatte Pigerne strø den. Her var vi dog to Piger om dette Arbejde, men jeg har hørt fortælle af en gammel Kone, som er en halv Snes Aar ældre end jeg, og som nogle Aar tidligere havde tjent i samme By som jeg, som Storpige i en anden Gaard, at hun alene maatte sprede Gødningen, lige saa stærkt som to Vogne kørte den ud. »Jeg vilde jo gøre mit Arbejde godt«, fortalte denne gamle Kone, »og jævne Gødningen godt ud, ellers var man jo ikke regnet for nogen dygtig Pige, men jeg var i mine Arme om Aftenen efter en saadan Arbejdsdag, saa jeg ikke kunde føre dem om paa Ryggen og hægte mit Forklæde op, men maatte dreje dette om paa Siden, saa Ophægtningen kom derom, saa jeg var fri for at dreje Armene tilbage«. Ligeledes havde hun gennem Høsten maattet stikke alle Negene op paa Høstvognene, og disse haandbundne Neg var gerne store for at spare paa Høstbaandene. At stikke Neg op paa Vognene, var dog de fleste Steder blevet Mandsarbejde, da jeg tjente, ligesom det heller kun blev een Gang, jeg strøede Gødning.

Til første Oktober tog Aftensæderne deres Begyndelse, saa maatte jeg som Lillepige karte Uld baade til Konen og Storpigen. Det kneb at vinde med med at faa lavet »Tøjerne«, og jeg ærgrede mig tidt over, at Konen, der selv spandt »Rendegarnet« til Vadmelet, spandt saa grov en Traad, saa forslog Tøjerne saa grumme lidt. Uldgarnet til Rendegarn skulde snoes meget stærkt og spindes jævnt, ellers kunde det ikke holde til at gaa i Redskaberne i Væven. Det blev ikke vasket før Vævningen, men blev vundet af Tenen i meget haarde Nøgler, lige til at rende og træde i Søller og Blade i Kammeladet i Væven. Vadmelet blev vævet i ufarvet Stand den Gang, og siden stampet, en Proces, som foretoges i Stampeværker ved Vandmøller, da det skulde overrisles med Vand. Det blev bearbejdet med Trækøller i lange Trug, og man brugte Blaa-ler til at komme i Vandet, naar der stampedes. Dette Blaa-ler maatte undertiden hentes langt borte fra, da det ikke

var saa ganske almindeligt at finde den rigtige Slags. Naar Tøjet var stampet, blev det farvet mørkeblaat, derefter blev det kradset, overskaaret og presset, naar det skulde være til Stadsbrug. Det var umaadelig stærkt at slide paa. En Del Vadmel blev ogsaa slidt i ufarvet Stand, blot stampet til »Klokker« (Underskørter) til Kvinder og til »Nattrøjer« til Mænd, de sidste bares under Vesten uden paa Skjorten; man kendte ikke til den Gang at have Uldtrøjer under Linnedet.

Lidt længere hen i Tiden farvede man Garnet før Vævningen graat eller brunt, det blev da vævet med en eller to Traade »paa Sted« af hvert Slags Garn. Senere fandt man paa at »trykke« Vadmel eller firskaftet Tøj (det var med linned Rendegarn, men vævet saa kun Uldtraaden kom til Syne). Det blev trykket i Mønster, saa det fik mere Lighed med Klæde.

Naar saa Uldspindingen var endt, begyndte man paa Hør og Blaar, som man paa dette Tidspunkt købte i raa Tilstand og selv forarbejdede. Siden Dyrkningen af Hør var ophørt, blev der som Regel købt »Tvist« (Bomulds-garn) til Rendegarn til Lærred, og Hør- og Blaargarnet blev brugt til »Islæt« (Tværtraaden). Det finere Lærred brugtes til »Kroptøj«, Mands- og Kvindelinned, det grovere til Lagner.

Da jeg i 1874 som Lillepige kom til at tjene i Vibehøjgaarden, husker jeg saa tydeligt, at Lønnen for det første Aar var 32 Rdl., 2 Stkr. Linned, 2 Pund Uld samt et Hver-garns Forklæde. Saa om Efteraaret var jeg til Efteraarsmarked og fik købt mig en meget tarvelig Kaabe, der kostede 10 Rdl. Det tog et slemt Hul i de 16 Rigsdaler, som Sommerlønnen udgjorde. Hidtil havde jeg af Overtøj kun havt et meget tyndt Sjal, som jeg fik til Konfirmationen. Allerede til Sommermarkedet havde jeg maattet tage 2 Rdl. op af Sommerlønnen for at faa en Straahat, som andre unge Piger havde det. Til Konfirmationen havde jeg nemlig faaet en Kapothat med Hagebaand, som en voksen Pige havde kasseret, men med den lignede jeg vel nærmest en gammel Kone. Saa det var et stort Ønske, jeg fik opfyldt, da jeg naaede at faa en Straahat, men den blev rigtignok

heller aldrig brugt uden ved højtidelige Lejligheder, ellers var det kun et Tørklæde over Hovedet.

Det før omtalte Linnedgarn krævede meget Arbejde, før det var tjenligt til Vævning. Hørrens rødgyule Farve er nemlig temmelig ægte. Gentagne Gange blev det kogt i Sæbelud efter endt Stovvask. Derpaa blev Garnet hængt ud i Luften for at bleges. For at Garnet ikke skulde »speges«, hang man »Garnstykkerne« paa en Stang, der kunde hænges imellem et Par Træer eller lignende. I den nederste Ende af Garnstykkerne stak man ligeledes en Stang, saa kunde Traadene ikke blive indviklede i hinanden, selv om det blæste. Under Kogningen blev hvert enkelt Stykke Garn knyttet i en Art Knude, som var let at løse og som ogsaa skulde forhindre, at Garnet under Kogningen blev sammenfiltret. Naar en »Læng« Tøj skulde rendes, overværede Husmoderen altid denne Bestilling, for at hun sammen med Væveren kunde bedømme, hvormeget der kunde »lægges op« af hvert Pund Garn, for at Tøjet kunde faa den ønskede Bredde. Naar Tøjet var vævet, skulde Væveren til »Snevergilde«, som det kaldtes, naar et Stykke Tøj skulde afleveres; selv om Gildet kaldtes »snevert«, blev Væveren dog opvartet med det bedste Huset formaaede, som Flæsk og Spejlæg, en Æggekage og lignende, samt rigelig med Kaffe.

Efter at Lærredet var blevet vævet, skulde det gennemgaa flere Kogninger, baade før og efter at det havde ligget paa Bleg. Man syede smaa Stropper med nogle Alens Mellemrum i Kanten paa Lærredet, og stak smaa Pinde gennem Stropperne ned i Jorden, for at Lærredet ikke skulde kastes sammen af Vinden. Var det stærkt blegende Solskin, overhældte man undertiden med en Vandkande Lærredet midt paa Dagen, om Natten blev det lagt i et Kar Vand. Det var jo Sol og Vand tilsammen, der skulde udføre Blegningen. Nutidens forskellige Blege- og Vaskemidler var nok ikke kendt den Gang. I al Fald blev der i dette gammeldags Hus aldrig brugt andet end grøn Sæbe og Soda.

Men snart ophørte imidlertid al Forarbejdning af saavel uldent som linned. Faareflokkene forsvandt af Markerne.

Spinderokkene, Karter og Garnvinder blev sat paa Loftet. Vævene blev skilt ad og hængt op paa en Væg i Udhuset, der var ikke mere Brug for disse Ting; derved var der allerede mange Par Hænder, der mistede Beskæftigelse.

Ved Mortensdagstider blev den aarlige Indslagting foretaget, gerne baade Svin, Faar og Gæs. Saa havde Faarene gerne godt »Huld«, og Gæssene havde saa, efter en Tid at have gaaet paa Stubmarken, og siden være blevet sat ind at fedes med Havre, ogsaa »sat Fedt«. Naar Gæssene skulde slagtes, var det Kvindernes Arbejde. Naar de blev plukkede, sad baade Karle og Piger rundt om et stort Kar, som Fjereene kom i, dette var anbragt i Bryggerset. En anden Aften blev alle de store Fjer »ribbede«, da ogsaa dette afribbede kunde bruges til Dyner; saa sad alle Mand rundt om det lange Bord i Stuen, hver med sin Bunke Fjer. Endogsaa de afribbede Fjer kunde komme til Nytte, naar de blev overhældt med kogende Vand, blev de helt bløde og blev saa bundet stramt sammen og kunde, naar de var tørrede, anvendes som Karskrubbere. Paa dette Tidspunkt var Piasava til Koste og Karskrubbere dog kendt, men man var saa vant til at tage alt nøje ud, saa man end ikke kunde lade disse Ribber gaa til Spilde. Vingerne af Gæssene blev omhyggeligt tørrede og anvendtes i Stedet for Støvekoste, en saadan mindes jeg ikke at have set i det Hjem. Luftrøret af Gaasen, »Skrænen«, som vi kaldte det, blev stukket sammen, saa den dannede en Ring, efter at der først var puttet nogle enkelte Ærter inden i. Disse Ringe anvendtes til at vinde Garnnøgler paa og kunde rasle, naar man vandt Garnet.

Af Svinemaverne blev et indvendigt Lag draget af; dette brugtes, naar det var rengjort, til »Osteløbe« — for at faa Mælken til at skille ad. Man trak det paa en Pind, og hang det til Tørring, naar det skulde bruges, skar man det i Smaastykker og kom det i en Flaske og hældte »Valle« paa; naar det saa havde staaet og trukket en lille Tid, var det færdigt til Brug.

Ogsaa naar man slagtede en Kalv, var der noget i dens Indvolde, som kunde udnyttes paa samme Maade. Spædekalkvekød blev der ikke sat megen Pris paa den Gang; særlig hos ældre Mennesker var der en indgroet Modvillie mod dette Kød. Min Moder fortalte, at der hvor hun blev opdraget, i en Bondegaard i Jordløse hos hendes gamle Farforældre, blev Kalvekroppen simpelthen kastet paa Møddingen, skønt man havde det saa knapt, at man mangen Gang næsten intet havde til Brødet. Det var jo Idéer fra den Tid, da man mente, Folk var uærlige, naar de spiste Heste- og Kalvekød. Her blev dog det bedste af Kødet brugt i saltet og kogt Tilstand til Paalæg, men Leveren, Halskød, Sideben og lignende fik en gammel Mand, som besørgede Slagtningen af Spædekalkvene. At tilberede Kalveleverer kendte man i al Fald ikke til i Vibehøjgaarden.

Der blev lavet Grisesylte, og Finker af Lever, Lunge, Hjerte og Nyrer af Svin og Faar, hvorimod Milten ikke blev brugt, den skulde koges sammen med Blodpølserne for at forhindre, at disse kogte i Stykker — blev der sagt. At lave Leverpostej kendte man selvfølgelig heller ikke til. Skindet af Gaasehalsen anvendtes til en Blodpølse, Indholdet var dog taget af samme Masse, som der kom i Tarmene, men alligevel ansaas Gaasehalsen for at være bedre end de andre Blodpølser. Medisterpølser blev der ogsaa lavet, men de blev letsaltede og blev, sammen med Ribben, Ryglæsk, Faare- og Gaasekød, anvendt i kogt Tilstand til Saltmadsfadet i Juletiden. Skønt der saaledes ikke var Tale om Steg, Frikadeller eller lignende Anvendelse af Kødet i fersk Tilstand i Slagtetiden, var det alligevel en stor Afveksling fra den meget ensformige Levemaade, vi fik til dagligdags. Det var en stor Bunke Blodpølse, der blev lavet; en stor Del af den blev spist i kold Tilstand med et godt Lag Svinefedt med Salt paa. Det gled alligevel bedre ned end det tørre Rugbrød. Som allerede nævnt fik vi aldrig nyt Rugbrød, det blev anset for at være altfor udrøjt.

Brystet af Gæssene blev røget og anvendt, naar der en enkelt Gang kom fremmede, ligeledes Fedtet af Gæssene, der er meget velmagende. Om Efteraaret blev der ind-

købt en Del store, gode Aal — naar disse skulde rengøres — »skures« — var det ogsaa Aftenarbejde i Bryggerset, baade for Karle og Piger. Aalene blev skuret med Grus, men, saa vidt jeg husker, blev de først aflivede ved at give dem et Snit ved Halespidsen. Disse Aal blev nedsaltede, men maatte saa, før de skulde steges, atter udvandes. Dette var ogsaa en Ret som anvendtes, naar der kom besøgende. Kom der uventede fremmede bestod Maaltidet af Flæsk og Spejlæg eller en Æggekage, saa mange Æg havde man da gerne.

Mortensaften blev højtideligholdt som de andre Højtidsaftener, kun fik vi den Aften Risengrød og Grisesylte, til de andre Højtider Risengrød og Klipfisk med Sennepssovs, men ingen Kartoffler til, kun Brød.

Naar Markarbejdet var ophørt, fik vi ikke mere Paalæg paa Maden, ligesom Middagen og Nadver faldt sammen og spistes i Mørkningen; først et Par Rundtenommer Fedtebrød, derpaa Mælkegrød eller Mælkebrød.

Her blev aldrig kogt Vandgrød, hvad der ellers blev saa mange Steder. To eller tre Gange om Ugen blev der kogt en stor Gryde Grød af Mælk og Byggryn til Middag, hvad der saa levnedes, blev brugt til Nadver og Davre i de efterfølgende Dage. Hvis et Fad Grød blev øst op i koghed Tilstand, kunde det godt holde sig et Par Dage, selv om man ingen Kælder havde at sætte det i.

I en af Kongens Møller, der var særlig bekendt for den knappe Kost, Tjenestefolkene fik, var det altid Vandgrød, der blev kogt til Nadver. Det kunde jo endda gaa an, men der blev kogt saa sparsomt, at der sjældent blev nok til Pigerne, der jo skulde sørge for, at Mandfolkene fik tilstrækkeligt. Ja, det hændte endog, naar der ikke var nok til Mandfolkene, at de vedblev at bombardere de tomme Fade paa Kanten med Skeerne — et Tegn paa, at de ikke havde faaet nok — saa at Kokkepigen maatte hen og koge mere Grød. Sagen var jo den, at den smurte Mad heller ikke var tilstrækkelig, og een Gang om Dagen syntes de dog, de skulde kunne spise sig mæt. Det lyder næsten utroligt, men jeg har talt med to Kvinder, som paa forskel-

lige Tidspunkter havde tjent der, og deres Udsagn faldt fuldstændig sammen. Det samme fortalte en gammel Kone, der havde boet lige ved Siden af i mange Aar. Derimod var der en gennemført Properhed. De store Ølkar og Ølfjerdinger var skuret hvide og med blanke Baand, hvorimod Indholdet just ikke var rosværdigt. De forannævnte Kvinder, der havde tjent dér, fortalte ogsaa, at kunde de se deres Snit til at faa øst en Tallerken eller lille Skaal Grød op, stak de denne ind paa deres Kammer, et Sted, hvor de kunde skjule den, for siden at spise den, inden Husjomfruen — Husets Datter — kom for at fylde Grødfadene ind til Borgestuen. En Søn, der bestyrede Avlsvæsenet for Moderen, havde alligevel langt bedre Hjertelag end Moderen og Søsteren, men formaede vel sagtens ikke at sætte sin Villie igennem. Da der allerede den Gang boede en Bager i en af denne Møllers Lejligheder, købte Sønnen ikke saa sjældent Hvedebrød og delte ud mellem Tjenestefolkene. Den Slags Hvedebrød, man da havde, lignede meget lidt Nutidens lækre Wienerbrød og andre fine Kager, det var mere beregnet paa at fylde noget. En Gang tilraadede Sønnen Kokkepigen, at hun skulde komme noget mere Vand i den indmurede Gryde, hvori Grøden skulde koges, for at denne evindelige Klage over for lidt Mad ikke stadigvæk skulde lyde. Det gjorde Pigen ogsaa, men da Husjomfruen opdagede, at det sædvanlige Kvantum Byggryn ikke forslog, men maatte hente flere, forstod hun, at der var begaaet Fif, fik maaske ogsaa at vide, at det var Broderens Paa-fund. Men hun forstod Sagen uret, og øste to store Fade Grød op, da Grøden var kogt, og satte dem ind i Spisekammeret og slog Laas for dette, saa Pigerne fik den Aften mindre, end de havde faaet nogensinde før.

Men tilbage til Vibehøjgaarden. Naar vi saa en lang Aften havde herset med Rok og Karter, kunde vi godt spise en »Kvældsnadverstumpe«, selv om denne bestod af et Stykke bart Brød til en Humpel Ost. Det skete dog først, efter at Jens Olsen var forsvundet bag Sovekammerdøren, for at begive sig til Ro ved 8-Tiden. Fyraften var det kun for os Piger Kl. 9. Hvis en af os saa ytrede Ønsket om, at

det kunde være dejligt, om man nu havde havt et Æble, saa listede Abelone gerne op i Øverstestuen, hvor Æblerne hengemtes i en Kiste, og kom saa tilbage med et Par Stykker til Mands.

Mod Jul skulde der brygges, vaskes Stovvask, og Gulvene i Stuerne for en Gangs Skyld vaskes. Til daglig Brug skruppede eller fejede man kun Gulvene med vaadt Grus eller Sand, sommetider et Par Gange om Dagen, for at dæmme op for Støv fra de jordede og lerede Træsko, som Gaardens Beboere alle kom ind i Stuen med. Efter Skrupningen strøedes der med Sand, men det skulde gøres omhyggeligt, thi den, der strøede mest jævnt, var dygtigst til at danse. Kakkellovnene skulde børstes og Vinduerne vaskes, saa vel som Omhængene for Sengene; men ud over det var der jo ikke noget at vaske, der var ikke et Gardin i hele Huset, ikke et Sengetæppe eller andre Tæpper.

Juleaftensdag fik vi ingen Middagsmad, der blev den Dag kogt en meget stor Grydefuld Kød og Flæsk til Brug gennem Højtiden. Det blev kogt saa tidligt, at vi fik noget af det til Middagen den Dag, og naar vi saa fik Sigtebrød, Rødbeder og Sennep til, var det jo allerede langt udover det sædvanlige. Æbleskiver var der bagt en stor Portion af Dagen i Forvejen, men det var saa ogsaa det eneste Bagværk.

Juleaften maatte Mandfolkene se at blive færdige i god Tid, efter at de omhyggeligt havde fejtet og skrabet i alle Kroge og givet alle Kreaturerne et rigeligt Foder. Naar de saa kom ind, vaskede og i Søndagstøjet, bød de Godaften og en glædelig Jul, og blev nu af Husbonden budt til Bords. Først blev de budt en Bid Ost og Sigtebrød, hvortil Husbonden bød dem en Snaps Brændevin, idet han sagde, at Ostebrød og Brændevin, det var bedre end Hug og tyndt Øl. Saa kom de store Grødfade paa Bordet, rigeligt bestrøet med Korender, Sukker og Kanel og godt med Smør i, derefter Klipfisken med Sennepssovsen, hvortil stod store Stabler af Sigtebrød. Endvidere var der Smør og Ost paa Bordet til en Bid Ostemad ovenpaa. Til Kvældsnadver kom der saa »Sul og Sennep«, som det hed, paa Bordet. Og Madmoderen kom ind med et stort Fad Æbleskiver, hvoraf hver fik

en halv Snes Stykker, som de kunde tage med til deres Hjem eller spise senere, som de vilde. Et Sigtebrød fik ogsaa hver enkelt af Tjenestefolkene, endogsaa Husmanden og Hyrdedrengen. Denne tjente der ikke paa den Tid af Aaret, men var der igennem Højtiden for at hjælpe til med et og andet, og samtidig faa nogen god Mad, hvad det mangen Gang kunde være smaat nok med i saadanne Smaafyres Hjem, hvor Faderens Fortjeneste undertiden var lille, og Børneflokket var stor.

Juledag blev der kogt Suppe til Middag. Dertil maatte forud Kartofler, Gulerødder og Urter laves til, saa det kunde være nemt Juledag, for at saa mange som mulig kunde komme i Kirke. Det var faa Aar i Forvejen, at Pastor Vilhelm Beck havde været Præst der i Sognet, saa der var en meget flittig Kirkegang, ogsaa blandt Ungdommen. Da begge Pigerne ikke kunde komme i Kirke paa en Gang, særlig hvor der var en saa gammel Madmoder, skiftedes man altid til at gaa i Kirke.

Juleballer eller Julegilder var der ikke meget af. Hos en Smed i Klouby var der indrettet en 4-Fags Dansestue, men der kunde kun opnaaes Tilladelse til at afholde Dans tre Gange i Aarets Løb. Om Høsten blev Dansestuen sat fuld af Sæd, og den skulde jo tærskes og Stuen tømmes, før der kunde afholdes Dans, saa det naaedes vist ikke al Tid til Jul.

Hos et Par gamle Folk i Klouby, hvor Konen forhandlede Hvedebrød, samledes jævnlig nogle Karle om Aftenen for at faa et Slag Kort og undertiden købe dem et Par Boller; at de ogsaa forhandlede Spiritus, har jeg dog aldrig hørt. Paa denne Tid var den gammeldags Udskæring af Træsager ophørt. Pigerne havde jo ikke mere Brug for adskillige af de udskaaede Ting, som Banketærskel og Skættelen — sidstnævnte til Hørrøns Behandling. Det var heller ikke mere fint at pynte op paa Væggene med disse udsnittede Ting, som det havde været længere tilbage i Tiden, og den senere Tids Husflid var ikke begyndt. Derfor havde Karlene heller ikke nogen Beskæftigelse om Vinteraftener udover at »sko« et Par Træske en Gang imellem. Læsestof var der saa godt som intet af, udover Avisen. Det var da

intet Under, at de nu og da, nogle Stykker ad Gangen, samledes i den lille Indsiederstue, maaske ikke just for altid at tærse i Kortene, men mere for at faa en Passiar og høre Nyheder. Alle de mange Adspredelser og Udflugter paa Nutidens forskellige hurtige Befordringsmidler var jo ikke kendte. Ligeledes var den gammeldags Skik forsvundet, som havde eksisteret i Hoveriets Tid, at Tjenestefolkene kom med til Gilder, hvor deres Husbond og Madmoder var indbudt. Heller ikke var der nu noget, der hed at »tinge Dans«, snart hos den ene, snart hos den anden Gaardmand, ligesom ogsaa Legestuerne var forsvundet.

Hos fornævnte Smed blev der dog et Stykke Tid om Vinteren afholdt Danseøvelse, hvor jeg var med. Jeg havde aldrig som Barn øvet mig i Dansetrin, og jeg fik da heller ikke noget ud af dette. Vi blev mest indøvet i Francaisen og Lanciers, Dansestykker, der saa at sige aldrig blev danset blandt Bønderfolk, hvor det kun var ganske enkelte, der var indøvet i en Danseskole, paa anden Maade kunde disse svære Danse jo ikke læres.

Jeg ved ikke, paa hvilken Maade man nu indøver Elever i Dans, den Gang lærte vi f. Eks. Polkatrin ved Tælling, frem og tilbage tværs over Gulvet, og det lød da i Begyndelsen saaledes: 1—2—3 og 1—2—3. Naar vi saa blev lidt klogere, begyndte vi at danse rundt med hinanden stadig paa Tælling.

Et Sted var der en Danselærer, der afholdt Danseøvelsen i en Storstue i en Bondegård, hvor alle Møblerne ikke var fjernet, han omformede da Tællingen saaledes:

1—2—3 og hen til Skabet,
1—2—3 og tilbages igen.

Der var kun lidt Lejlighed til offentlig Dans i mine unge Dage, og da jeg var af dem, der skulde varme Bænke, holdt jeg mig klogelig tilbage. Der var nok undertiden de saakaldte »Parreballer«, hvor de blev beværtede, og hver betalte for sin Pige; det var dog mest for Børn af Gaardmandsstanden, imellem dem og den tjenende Ungdom var der den Gang et meget skarpt Skel, ligesom Standsforskellen mellem Gaardmænd og Husmænd var blevet mere udpræget.

Ved de aarlige Markeder, der afholdtes i Kallundborg, og hvortil man gerne skulde med fra hver Gaard i en vid Omkreds, var der saaledes et bestemt Sted, hvor Gaardmandssønnerne og Døttrene gik ind for at danse, medens Tjenestefolkene søgte ind et andet Sted; det var noget, der saadan fulgte af sig selv. En Tjenestekarl udtalte en Gang ret træffende derom: at hvis en Tjenestekarl til et Marked eller Skovfest, hvor jo ikke alle kendte hinanden, kom til at danse med en Gaardmandsdatter, og det saa blev opdaget, hvem han var, kunde hun ikke have den Dragt paa mere.

»Lær en Pige at kende i et Dejgtrug, og ikke i en Springdans«, siger et gammelt Ord. Og hvor mange taabelige Forbindelser er der ikke blevet paabegyndt ved Dans og Gilder, uden at Vedkommende vidste andet om hinanden, end at de var udmærkede Dansere, og at de havde et smukt Ydre. Om der var Betingelser til Stede hos begge Parter, saa de kunde leve Livet sammen i Ondt som i Godt, det tænktes der mindre paa.

En Plejebroder, jeg havde, vidste ikke andet at sige, da han havde fundet sin Livsledsagerinde, end: »I kan tro, hun kan danse«. Det viste sig ogsaa, da de var blevet gift, at danse og spille paa Harmonika var det hun bedst kunde; det blev et elendigt Hjem.

Trods alt det Slid, der havde været i Hoveriets Tid, trods de forfærdelig tunge Kaar, de levede under haade i Gaard og Hus, havde der været en vis gemytlig Tilfredshed over Livet; de var jo vant til dette stadige Samvær paa Hovmarken og de mange Løjer, man drev der. Og en Ting til var den: Datidens Mennesker vidste fra Fædrene, hvorledes det havde været i tidligere Tider, før Stavnsbaandets Løsning, da Herremanden saa at sige kunde behandle Hovbonden, som han vilde. Alt dette var jo fortalt fra Fader til Søn, saa det stod klart for Hovbonden i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, at det havde været meget værre i hans Forfædres Tid. Men alt dette, tror jeg, for en stor Del var glemt i den danske Bondestand, da jeg som 16-aarig lærte Livet — i al Fald i denne Bondegaard — at kende.

Henimod Foraaret døde min gamle Madmoder, efter kun faa Dages Sygdom. Begravelsen foregik efter gammel Skik, med at de omboende blev indbudt, og at der blev baaret: Mælk, Fløde, Smør, Ost og en lille Posefuld Risengryn til Gildet. Det var dog ogsaa averteret i Aviserne, for at det kunde komme til fjerntboende Slægtingers Kundskab; det hørte ellers til det mere sjældne den Gang at bekendtgøre det i Aviserne. Jeg husker saa tydeligt, saa ung jeg end var, dette Avertissement, om at hans »kære« Kone, Abelone, var død; hvor harmede det én i Sindet at læse et saadant Udtryk, naar man vidste saa nøje, hvordan Forholdet havde været, og hvor underkuet Hustruen var.

Liget stod i Øverstestuen til Begravelsesdagen, saa fulgte et meget stort Følge til Kirken. Imens blev Stuen luftet ud, og der blev anbragt lange Borde og Bænke, ligeledes i de to andre Stuer, maaske ogsaa i en Lo, det husker jeg ikke rigtigt, og hele det store Følge blev saa bespist med Risengrød og Klipfisk. Jeg har flere Steder, hvor jeg har omtalt, at det skulde være lidt højtideligt, sagt, at der ikke var Spor af Hvedebrød eller Bagværk. Her husker jeg, at der var indkøbt en Halvtøndekurv fuld af store Tvebakker — der langt fra var, som de Tvebakker man nu faar — men det var rigtignok ogsaa alt det Bagværk der vankede.

NYE TIDER — JEG LÆRER AT SY

Efter min Madmoders Død, kom Datterens ældste Datter til at styre Hus for sin Bedstefar, og det gik igen i den gamle Skure. Men saa blev Datterdatteren gift med en ung og driftig Mand, der havde lært Landvæsen paa forskellige Gaarde, og saa blev Vibehøjgaarden overdraget til dem.

Allerede første Aar vilde han gøre et lille Forsøg med Roer, det var jo endnu ret ukendt i Bondestanden. Om Roerne ikke kom godt op, ved jeg ikke, men Gødningen, der var brugt, var taget fra et Aflukke, hvori en Følhoppe havde gaaet med Føllet, og sagtens var der spildt en Del Havre deri; thi denne kom op saa tæt, som om den var saaet og fik Lov til at gro, saa det blev ikke til Roer den Gang. Næste Aar blev der lagt et større Stykke Roer. Men hvilket Arbejde var det ikke at udtynde og renholde et saadant Stykke, der dog ikke paa langt nær var som Nutidens Roearaler, man havde saa at sige ingen Redskaber til dette Arbejde den Gang. Udtyndingen foregik med Haanden, og imellem Rækkerne hakkedes med et Roejern. Jeg erindrer slet ikke, man havde noget, der hed Radrensere den Gang.

Driftsmaaden blev lagt om. Hidtil havde man havt Helbrak, og Græsmarken pløjedes først op i fjerde Aar om Sommeren eller Efteraaret, og laa saa i Pløjjord efter gentagne Pløjninger til næste Aar. Der var ogsaa dem, der havde god Faaregræsning gennem Sommeren paa Brakmarken, men det var jo ikke de særlig dygtige Landmænd. I Jens Olsens Tid var Marken delt i 9 Skifter: 5 med Sæd, 3 med Græs og Brakmarken. Først var der altsaa Rug,

derefter Byg, saa blev Sædkiftet tredie Aar delt til Kar- tofler, Ærter og Blandingssæd. Derefter var der atter Byg og til Slut Havre, hvori der var saaget Kløver- og Græsfrø.

Kort efter at Jens Olsens Afløser var kommen i Gaarde, kunde han ikke rigtig finde sig i alle de Plager, de mange Rotter medførte. Han vilde da forsøge, om ikke de kunde skylles væk, i det mindste fra de Steder, hvor man havde Mælk og Madvarer, og hvor det var næsten dagligt Arbejde at stoppe Rottehuller med Glasskaar og lignende, der dog næsten lige saa hurtigt kom op igen. Baade Karle og Piger blev beordret til at bære Vand, som Husbonden saa hældte i Rottehullerne. Det var en Mængde Vand, der blev hældt ned, det saa ud, som disse Huller kunde tage lige saa meget det skulde være, men Rotter saa vi ingen af. Ud paa Natten vaagnede jeg ved en underlig plaskende Lyd, jeg troede først det øsregnede, men syntes nok Lyden kom fra den anden Side, hvor Mælkekammeret laa, og maatte da op og se, hvad dette kunde betyde. Jeg blev ogsaa hurtigt klar over Situationen. Alt det meget Vand, der var skyllet ned i Rottegangene, havde bevirket, at disse var sunket sammen; men ikke alene det, Gulvet, der bestod af Flise- sten, var sunket ned, saa Reolen, hvorpaa Mælken stod, havde faaet en skæv Stilling, og Mælkebøtterne var kommet til at staa saa meget paa skraa, at Mælk og Fløde i stride Strømme løb ned paa Gulvet; det var denne Lyd jeg havde hørt. Jeg maatte saa se at redde de sidste Levninger ved at anbringe Bøtterne paa Bordet og lignende Steder. Det blev dog kun den ene Gang, vi forsøgte at fordrive Rotter paa den Maade.

Hvor galt det kunde være med Rotterne, ses ogsaa af følgende lille Træk, det var ligeledes, da de unge havde taget fat. En Aften i Høstens Tid havde min Madmoder besørget Malkningen; der var endnu ingen Smaafolk kommen til Huse. Da hun mente, det var nær Fyraften, gik hun en Tur ud i Marken, hvor vi var beskæftiget alle Mand. Der var imidlertid noget, vi var blevet enige om, at vi skulde gøre færdig, og Konen tog da en Haand i med. Der gik vel en halv Times Tid, til vi naaede hjem, og heldigvis kom vi Kvindfolk ind i Stuen lidt før Mandfolkene naaede

hjem. Før Konen gik, havde hun nemlig sat Nadveren paa Bordet: kold Grød, en Bøtte Tykmælk samt noget Smørrebrød. Men sikken et Bord Rotterne havde lavet i hendes Fraværelse. Naar de mærkede, der var stille, kom de altid tittende ud af deres Smuthuller inde under de lange Bænke. Denne Gang havde de selvfølgelig været oppe paa Bordet og kørt fra Mælk og til Grød, gnavet alt Paalæget af Smørrebrødet og strøet de afgnavede Brødstykker omkring paa Bordet, hvor Rottehalerne havde slæbt Mælkestriber rundt i de forskellige Former. I en Fart maatte vi se at faa hele denne Anretning ud, faa skuret det hvide Bord, og forsynet det med friske Madvarer, før Mandfolkene kom ind.

En af de første Forbedringer maatte blive paa Mælkeriets Omraade. Det tidligere nævnte Spisekammer, der tjente til Oplagsplads for saa mange forskellige Fødevarer, var jo et mindre heldigt Sted for Mælken. Der blev støbt en Mælkekælder, som Rotterne ikke kunde trænge ind i. Det var endnu et godt Stykke Tid, før Andelsmejerierne blev oprettet. Der var da Mejerister, der rejste omkring og underviste Bønderkonerne i Mælkens, Smørrets og Ostens Behandling. Man anskaffede nu Blikspande i Stedet for Bøtter og Fade til at si Mælken op i, disse Blikspande blev saa udsatte for en hurtig Afkøling. Hvor man havde rigeligt Vand, lavedes der Kummer til Spandene at staa i, hvor der kunde lukkes friskt Vand ind, naar et nyt Hold Spande sattes i Kummen. Havde man yderligere fra Vinteren forsynet sig med Is — der ret godt opbevares i Tørvejord — gjorde det Vandet endnu koldere, naar man kunde lægge nogle Stykker Is ned imellem Spandene. Andre Steder, som f. Eks. i den her omtalte Gaard, hvor der var knapt med Vand, hjalp man sig med at hisse Spandene i Brønden for at afsvales. Denne var med Brøndværk og en Aksel med Kæde, hvorved Vandet kunde trækkes op. Mælkespandene blev halet ned i Reb, der fastgjortes i Brøndværkets fire Hjørner. Da Vandet var adskillige Alen nede, var det meget koldt, og Mælken blev det ogsaa hurtigt. Hvor smagte denne Mælk godt, som havde været udsat for saadan en hurtig Afsvaling. Disse Spande hang saa der, til næste Malk-

ning var foretaget, saa blev de første Spande trukket op og sat ned i Mælkekælderens, og det næste Hold Spande hængt ned til Afsvaling. Denne Mælk holdt sig meget længere sød end før ved Bøttesystemet.

Nu blev ogsaa den gamle Stampekærne afløst af en Svingkærne, der dels var lettere at behandle, dels ogsaa rummede meget mere. Nu blev der kærnet hver Dag for at faa bedre Smør, i Stedet for at der før blev samlet i flere Dage, saa Fløden blev gammel og sur. For at faa tilstrækkeligt at kærne af hver Dag, blev der siet en stor Del nymalket Mælk i Fløden sammen med lidt Kærnemælk, for at faa den syrnet. For at holde Fløden i den opvarmede Tilstand, den havde faaet, ved at den varme Mælk var kommen i, havde man et Kar udpolstret indvendig, som Flødespanden lige kunde gaa ned i, og hvor den tillige overdækkedes med en dertil indrettet Pude. Man havde ogsaa begyndt at faa bedre Priser for Smørret, hvor Mælken behandlede paa denne Maade, og hvor Smørret blev sat i Dritler eller Ottinger. Efter at Mælkeriet saadan var blevet forbedret, og Kvægholdet naturligvis ogsaa meget forøget, da der nu blev fodret med Kraftfoder, og ogsaa var blevet opført en rummelig og tidssvarende Stald, husker jeg, at gamle Jens Olsen udtalte, at hans Efterfølger solgte ligesaa meget Smør paa en Maaned, som han havde solgt paa et helt Aar.

Det var dog kun i Bøndergaarde, at man kunde faa saadan en Slags Vandmejeri og faa sat Smørret i større Dele, der vel nok gik direkte til Udlandet. I de mindre Landbrug maatte man vedblivende behandle Mælken efter den gammeldags Metode, og vedblivende sælge Smørret til Butikker eller Opkøbere. Det var først da Andelsmejerierne kom, at de mindre Landbrug paa en Maade blev ligestillet med Gaardmanden paa dette Omraade.

— Da jeg havde tjent i Vibehøjgaarden i halvfjerde Aar, rejste jeg derfra, men kom igen til at tjene der efter en 5–6 Aars Forløb. I den Mellemtid havde den nye Ejer fortsat med Forbedringerne og var netop, da jeg kom i Plads, i Færd med at lade den nye Kostald opføre. Først flere Aar efter blev der paa den gamle Kostalds Plads byg-

get et nyt Stuehus, og en stor Have anlagt foran dette. Endnu staar dog den gamle Stuelænge, som Jens Olsen byggede for vel snart 100 Aar siden, da han tog fat som ung Mand.

Nu er den gamle Vibehøjgaard gaaet over til fjerde Generation efter Jens Olsen, og det hele ombygget og omformet.

Omkring ved halvtredsindstyve Aar efter, at Jens Olsen havde købt den første Fjedervogn — det var i 1874 — og Plejlen var blevet afløst af Tærskemaskine med Hestekraft, blev der i Vibehøjgaard købt Automobil, og der var selvfølgelig i Forvejen anskaffet alle Nutidens Maskiner til Brug ved Roerensning, Saaning, Høst og Tærskning.

Hvor er alt forskelligt fra den Gang, jeg først saa den gamle, hvidkalkede Gaard titte ud mellem de høje Poppel-pile. Ja, det er vel, fordi man er blevet gammel nu og ikke rigtig har kunnet følge med Tiden, men jeg er ikke fri for at synes, at disse gamle, hvidkalkede, sammenbyggede Gaarde var kønnere end Nutidens grundmurede Bygninger.

Mit Helbred var ikke videre godt, da jeg var blevet omkring ved en Snes Aar, og gentagne Gange maatte jeg ty til mit Hjem, fordi jeg ikke kunde udføre det Arbejde, der fordredes af mig, naar jeg tjente. Lægen sagde, det var Blegsot i en meget høj Grad. Den eneste Udvej jeg saa, var at faa lært at sy, saa jeg paa den Maade kunde fortjene mit Brød. At faa lært Syningen var heller ikke saa let, da jeg ingen Midler havde, og mine Forældre, der allerede var godt til Aars, kunde ikke støtte mig ret meget. Min Fars Fortjeneste var kun ringe, da hans Helbred ikke var saa godt, at han kunde arbejde ude omkring som Tømrer, men maatte nøjes med de Smaafortjenester, han kunde faa ved at arbejde i sit eget Værksted; men paa det afsides Sted de boede, var det ikke let at faa tilstrækkeligt Arbejde. Og der var jo den Gang ikke noget der hed Alderdomsunderstøttelse.

For at faa lært Syningen, fordredes der et halvt Aars Læretid paa egen Kost samt 20 Kr. Jeg havde som sagt ingen Penge, og mine Forældre havde ikke Raad til at give mig hele Kosten i Læretiden. Det var imidlertid en gift Kone, jeg skulde i Lære hos, og de havde et lille Landbrug. Da denne Kone fik at se, at jeg ikke var saa helt ukendt med Syning, tilbød hun mig, at jeg maatte lære Syningen for halv Pris; og hvis jeg vilde malke 3 Køer og gøre lidt Morgengerning, skulde jeg faa Frokost og Middagsmad. Det hjalp jo meget. Tillige fik jeg Lov at have fri i August Maaned, for at jeg kunde tjene lidt i Høsten. Det blev dog ikke til ret meget, jeg tjente kun 10 Kr. i hele den Tid, men det var dog til at betale for min Læretid med. Jeg kunde faa Arbejde i min gamle Plads i Vibehøjgaarden gennem Høsten; men det viste sig, at da jeg skulde tage fat paa Riven for at neje op, kunde jeg slet ikke klare mig, saa jeg kunde vinde med de andre. Saa fik jeg Lov at bære Neg sammen og sætte disse op. Her kunde jeg jo tage det, som jeg vilde, jeg fik senere lidt let Arbejde med at rive op efter Vognene.

Endnu engang prøvede jeg paa at tage en Tjeneste i en Bondegaard, hvor der var en stor Børneflokk. Det var saa Mening, jeg skulde udføre nogen Syning, men ogsaa malke og lignende. Men heller ikke her vilde Kræfterne slaa til, saa jeg maatte atter ty til mit fattige Hjem, og det var ikke saa let straks at faa Arbejde ved Syning, da vi boede saa afsides. Da fandt jeg paa en Udvej, som foreløbig skaffede mig en lille Fortjeneste. Jeg havde som Barn lært at filere, og da man paa det Tidspunkt brugte store Haarnet, fik jeg Beskæftigelse med at filere Haarnet for et Par Købmænd. Ligeledes brugtes da Tobakspunge, med fileret Net trukket uden paa et kulørt Stof, ogsaa den Slags forfærdigede jeg for et Par handlende.

Jeg havde jo maattet anskaffe mig en Symaskine. For at faa afbetalt noget paa den, maatte jeg sælge et helt Stykke nyvævet Tøj, som jeg ellers trængte stærkt til. Det forslog dog ikke nær, Øre for Øre maatte jeg tjene med Filérnaalen og afbetale paa Symaskinen. Denne blev mig dog en god Hjælp; thi nu begyndte jeg at faa Arbejde ved

at gaa ud i Hjemmene og sy, medtagende Symaskinen. Endnu var det kun Syersker og Skræddere der havde Maskiner, og efterhaanden fik jeg tilstrækkeligt Arbejde ved at sy alt forefaldende i Hjemmene, hvor jeg kom.

Vel var Fortjenesten kun lille, 50 Øre om Dagen og Kosten; men da jeg var vant til fra mit Hjem at tage alting meget nøje ud, fik jeg dog efterhaanden samlet baade gode Gangklæder, Sengklæder og Lagner, takket være min Moders Medvirken, Raad og Daad. Det bedste af det hele var dog, at nu bedredes mit Helbred igen Aar for Aar, og det, at jeg havde faaet lært at sy, blev af stor Betydning for mig senere hen i Livet. Jeg tør tillige paastaa, at disse Aar med mit svagelige Helbred var en gavnlige Læretid. Der blev Tid til Alvorstanker paa det Tidspunkt, hvor mange kun tænker paa Løjer og Fjas. Jeg havde en Overgang ikke Tøj, saa jeg kunde være bekendt at komme blandt andre unge, og forstod egentlig slet ikke at færdes iblandt dem; jeg var vist den Gang nærmest at betragte som en Slags Askepot.

Jeg havde imidlertid lært min tilkommende Mand at kende; thi skønt vi var nær beslægtede — vore Mødre var Kusiner, og min Moder ogsaa paa andre Maader beslægtet med begge min Mands Forældre — saa havde vi to dog aldrig tidligere kendt hverandre. Da hans Moders Helbred var meget nedbrudt, trængtes der haardt til at yngre Kræfter skulde tage fat. Min Mand havde allerede den Gang maattet opholde sig i flere Aar i Hjemmet for at hjælpe sine Forældre, han var nemlig deres eneste Barn.

GIFT OG BOSAT I SVEBØLLE

Da vi den 4. August 1884 blev gift, hed min Mand, Søren Peter Jensen. Han var født i Svebølle, Aunsø Sogn. Vi havde fælles Stamfader, der hed Anders Graves. Han var kommet herind i Landet som Mergelgraver, antagelig i Slutningen af det attende Aarhundrede, og var efter Sigende af tysk Herkomst. Med den Tids Skik, at Børnene fik Faderens Fornavn, fulgte Navnet Graves ikke Anders Graves Børn, men de kom til at hedde Andersen. Kun den yngste Søn, Johan Andersen, min Mands Bedstefader, kom til at bære Navnet, dog kun som Øgenavn. Han blev nemlig i Hjemmet og hjalp Faderen med Mergelgravningen, og blev saa kaldt »Graverens« Johan. Dette blev senere omformet til Graver Johan og gik paa den Maade over til baade Søn og Sønesøn, altsaa til min Mand; hvorfor han, da Navneforandring en Overgang kunde faas gratis, antog det gamle Stammenavn. I de Tider blev der ikke sagt Andersen, men A-en. Der var, saa vidt jeg ved, 5 Sønner efter Anders Graves: Søren A-en, boende i lille Fuglede, Peer A-en, boende i Jordløse, Niels A-en og Jens A-en, antagelig ogsaa i Omegnen af Jordløse, og altsaa Johan A-en i Svebølle. En Datter Beathe var Krokone i Bæks Kro og gift med en Mand af Navnet Breum. En Søn, Peter Breum fik Kroen; han havde en Datter, som ogsaa hed Beathe, hendes Mand hed Mellerup, de er dog for mange Aar siden rejst fra Egnen; men Navnet Beathe har vedblivende fulgt Slægten, som nedstammer fra denne gamle indvandrede Familie.

Da mine Svigerforældre satte Bo, fik de Huset efter Johan Andersen; han var blevet gift med en Enke, der havde

dette Hus. Det var i Trearskrigen, mine Svigerforældre satte Bo. De to første Krigsjaar var min Svigerfader med i Krigen, men i 1850 begyndte han at ombygge Huset, der var saa sløjt, at de ikke kunde bo i det. Han havde dels tjent i Bøndergaarde, dels lært Hjulmagerhaandværket og arbejdet som Hjulmand. Nu skulde han i det nye Hus ogsaa have indrettet Værksted. I dette sad indtil langt hen i Tiden et Par gamle Blyvinduer, der havde siddet i Huset, der blev nedrevet. De Vinduer, der blev sat i det nye Hus, var indkøbt paa Hjembæk Kildemarked. Samtidig købtes der ogsaa en Kobberkaffekedel; den Gang havde Kaffen begyndt at komme godt i Brug. Min Svigerfader fortalte, at da en Bekendt saa, at han havde købt Kedlen, sagde han: »Det skulde du ikke have gjort, den vil komme til at koste dig mange Penge«. Det var jo altsaa dens Indhold, der hentydedes til, og da Kedlen var i Brug i alle de Aar, mine Svigerforældre holdt Husstand, og mange Aar efter at min Mand og jeg havde taget fat, kunde det jo ogsaa nok siges, at Kedlens Indhold havde taget en Del.

Ved ihærdig Flid og Sparsommelighed havde min Svigerfader samlet sig 100 Rdl., da han skulde sætte Bo; det var mange Penge i den Tid, men da var han ogsaa 32 Aar. Min Svigermoder var Datter af Gaardmand Søren Andersen, Lille Fuglede, deres Fædre var altsaa Brødre, og min Moder, der var Sønnedatter af Peer Andersen, Jordløse, var yderligere Kusine til min Svigermoder paa mødrene Side, saa der var egentlig et temmelig indviklet Slægtskabsforhold imellem min Mand og mig.

Stor Forskel i økonomisk Henseende var der vel ikke i de Tider paa Gaardmand og Husmand, men min Svigermoder fik dog ogsaa 100 Rigsdaler i Arv fra Hjemmet, samt Sengklæder og et trykket Lærreds Omhæng til Sengene. Dette gjorde Tjeneste i mindst 40 Aar. Til at begynde med saa det altsaa ud, som mine Svigerforældre var bedre stillede end adskillige andre Smaafolk, der stod helt blottede for Pengemidler, naar de skulde sætte Bo. Men nu skulde min Svigerfader jo først fæste Huset, dernæst bygge det op. Det blev selvfølgelig gjort saa tarveligt som muligt, og han og hans Fader hjalp hverandre med at opføre det.

For at spare Ombygning af Skorsten, Bagerovn og Fyrsted, fik dette Lov at blive staaende, og Huset byggedes udenom. Forannævnte Dele var dog kun opførte af Lersten, saa man skulde ikke synes, det kunde være nogen Besparelse.

Til at begynde med var der en stor tre Fags Stue, hvor de to gamle skulde havt Opholdet og spist sammen med de unge, men det gik nok ikke ret længe, saa maatte min Svigerfader igen til at bygge. I en Udlænge fik han saa lavet Beboelse til hans Forældre, hvor de førte egen Hus-holdning, og Sønnen maatte svare Forældrene en efter hans Indtægter meget stor Aftægt. Navnlig androg Brændselet en stor Post, da baade Bilæggeren og Fyrstedet tog meget. De to Gamle opnaaede en meget høj Alder, saa mine Svigerforældre var nær blevet gamle, før dette Aftægtsforhold ophørte. Da mine Svigerforældre kun havde det ene Barn, og han saa lejlighedsvis kunde være hos Bedsteforældrene, kunde min Svigermoder gaa en Del ud paa Arbejde ved Vask, Slagtning og lignende. Mangen »Byrding« Brænde havde hun baaret paa sin Ryg den ikke helt korte Vej fra Trustrup Skov.

Til Huset hørte 2 Tdr. Land, der laa lige omkring dette og var af temmelig god Beskaffenhed. Den øvrige Jord, 5 Tønder Land, laa meget langt borte og var af meget simpel Kvalitet. Min Svigerfader kunde aldrig naa videre end til at holde en Ko, en Hest og undertiden oplække en Kvie, samt et Par Faar. At holde Hest var han nødt til, da ingen Bonde vilde udføre Pløjning og Kørsel paa Jord, der var saa langt borte. Min Svigermoder var da ogsaa helt slidt op, da jeg kom til Huse, og da var hun kun 62 Aar; thi som allerede nævnt, havde hun maattet gaa ud paa Arbejde, og i Middagsstunden, mens andre holdt Hvil, samt Morgen og Aften, havde hun i Sommerens Løb maattet trave den lange Vej til Marken for at flytte Kreaturerne og malke Koen.

En anden Ulempe var der ogsaa ved at have Jordlodden saa langt borte, at de fra Byen slet ikke kunde se den. Mine Svigerforældres Jordlod stødte op til Herregaarden Svebøllegravns Jorder, hvor der var et stort Faarehold, der var løsgaaende. Vel var der en Mand til at passe Faa-

rene, men det kunde ske i et Øjeblik, at en saadan Flok banede sig Vej ind over Hegnet; saa kunde der snart paa denne lette, sandede Jord gøres stor Skade. Ligeledes var der en enkelt Nabo deroppe — der var allerede nogle flyttet ud paa Lodderne — der ikke rigtig kunde kende Forskel paa mit og dit. De vidste jo, at naar mine Svigerforældre havde været deroppe for at flytte, saa var der Fred i flere Timer. Det hændte da ogsaa, naar de gik tilbage til Lodden igen med det samme, at der var en gammel Kone, der havde faaet anbragt et Par Køer i en Grøft op til mine Svigerforældres bedste Græs. Hun blev selvfølgelig skældt ud, men hvad hjalp vel det, naar de havde vendt hende Ryggen, kunde hun begynde forfra.

I mine Svigerforældres Hjem var jo kun eet Barn, men hvor maa det have været besværligt for dem, der havde ligesaa langt til Lodderne og tilmed en stor Børneflokk. Ofte maatte Konerne fra disse Hjem have den mindste i Barnevognen, mens en lidt større maatte trippe med, saa godt den kunde. Det var jo særlig om Middagen, naar de større var i Skole, og nogle allerede ude at vogte. De Barnevogne, man den Gang havde, var meget primitive, og afgav daarlig nok Plads til eet Barn, endsige to. En stor Hjælp var det i saadanne Hjem, hvor der var en Bedstefar eller Bedstemor, der var saa raske, at de kunde se lidt efter de smaa, mens Moderen løb op for at malke, saa hun blev fri for at tage dem med. Undertiden kunde en Bedstemor ogsaa se lidt efter Maden i Moderens Fraværelse; thi hvis Manden arbejdede et Sted, hvor han ikke fik Kosten, skulde Maden jo være færdig til bestemt Tid og tilberedes netop paa den Tid, hvor Malkningen ogsaa skulde foregaa. Tilmed maatte en saadan Kone ogsaa gaa et Stykke Vej for at faa Kreaturerne vandede; thi de fleste af Lodderne gik op over høje Bakker, hvor der intet Vand var.

Min Mand havde, nogle Aar før vi blev gift, lært Træskohaandværket, for at han kunde opholde sig i Hjemmet og hjælpe sine svagelige Forældre til Rette. Hans Fader var nemlig daarlig i Benene, hvad han mente hidrørte fra Strabadserne i Krigsaarene.

Længe før vi blev gift, havde min Mand bestemt, at hans Hustru aldrig skulde komme til at gaa den lange Vej

til Marken og blive slidt op, som hans Moder var blevet det. Hidtil havde Huset jo været Fæstehus, men hvis min Mand skulde overtage det, skulde det købes fra Lensgodset Lerchenborg. Det var saa Mening, naar det hele var købt, da at sælge de langt borte liggende Jordlodder til en Mand, der boede ved Siden af Lodderne, og altsaa langt bedre kunde udnytte dem. Dette lykkedes ogsaa. Men vi fik ingen Fortjeneste ved at sælge Lodderne, og fik derved Huset med de to Tønder Land temmelig dyrt, efter som Priserne var den Gang. Min Mand havde en 4—500 Kr., og jeg slet ingen Penge. Af en Bekendt fik min Mand 400 Kr. til Laans paa et glat Ansigt, som man siger. Disse Penge lykkedes det ogsaa at faa afbetalt paa faa Aar.

Vort Bryllup stod i mine Forældres Hjem. Vi blev viet i St. Søren Holmstrup, hvor jeg paa det Tidspunkt boede som Syerske hos et Par gamle Folk, der havde havt en Bondegaard, hvis Jorder var lagt ind under Rangle Mølle. Stuebygningen havde de midlertidigt beholdt til deres Raadighed, hvorfor de havde rigelig Plads. Det var et Par elskværdige gamle Mennesker, der knapt vidste alt det gode, de vilde gøre mig.

Brylluppet var selvfølgelig højst tarveligt. Det var ikke Skik den Gang, at der blev givet videre Brudegaver. Af en Svoger fik jeg et Sæt Træskeer — den Gang kunde man paa Landet endnu spise med Træskeer — desuden Sleve, Fløde- og Smørskeer, sidstnævnte med Riller i til at stikke Smørret af med og ogsaa til at ælte Smørret med, Mejerierne var jo ikke begyndt endnu. Flødeskeen var rund, hulet, passende til at staa i en Flødeskaal, der mest brugtes i de Tider. Der var ogsaa en bred, flad Ske til at skumme Mælken med, altsammen Mandens eget Arbejde. Ligeledes fik vi nogle Kopper og Tallerkener, altsammen højst tarveligt.

Samtidig med at vi blev gift, maatte der bygges et Par Fag til Huset, for at der kunde blive en Stue til os, hidtil havde der kun været een Stue. At bygge denne slap vi dog meget billigt over, da min Mand var baade Murer og Tømrer. Han havde ganske vist ingen af disse Haandværk lært, men hans Fader var jo Træarbejder og havde Værk-

tøj, og min Fader, der var Tømrer, hjalp saa til med Raad og Daad.

Murstenene, min Mand brugte, bestod af de saakaldte »Brokker«, dels halve Sten, dels nogle med en eller anden Fejl. En Murer brugte jo nødvendig saadanne Sten, da de er langt senere at mure med; men for min Mand kom det jo mere an paa at spare paa Pengene end paa Tiden, blev den for knap, kunde Dagen jo gøres saa meget længere. Saa vidt jeg husker, var min Svigerfader endnu saa rask, at han kunde udføre Tækningen af Straataget, et Arbejde, han ikke havde lært at udføre, men selv vænnet sig til for at kunne udøve det til eget Brug. Døre og Vinduer lavede min Mand selv, lige som han ogsaa selv lagde Loft og Gulv. Ogsaa det nødvendige Bohave, en Seng, Bord og Stole, lavede han, og da vi ellers levede sammen med mine Svigerforældre, brugte vi jo, hvad de havde i Stue, Køkken og Kammer.

Saa tog vi da ufortrødent fat begge to, og da det varede $4\frac{1}{2}$ Aar, inden den første Lille meldte sig, og min Svigermoder var saa rask, at hun kunde passe Middagsmaden, naar jeg om Formiddagen havde faaet gjort Huset i Stand og lagt alt til Rette for hende, saa kunde jeg sidde mere stadig ved Sytøjet. Nu gik jeg ikke mere ud at sy i Hjemmene, som jeg før havde gjort og kunde heller ikke sy saa meget, da Husgerningen tog en Del Tid. Men det gik, som det gamle Ord siger: »Den ene Skilling kaster ikke den anden væk«. De Skillinger, jeg tjente, var dog ogsaa til Nytte. Jeg husker saaledes, at det første lille Komfur, vi fik anskaffet, havde jeg tjent Pengene til.

Da vi blev gift, var der i Huset aaben Skorsten med en stor Bagerovn i Baggrunden. Vort Ønske var imidlertid at faa opført en ny Skorsten og faa et Komfur, saa kunde den gamle Bagerovn blive nedrevet og give Plads for et Spisekammer. Skorstenen opførtes i samme Størrelse som hidtil, af Lersten min Mand selv havde forarbejdet, og saa blev der indrettet en mindre Bagerovn i Bunden paa Skorstenen. Der var Dør for ud mod Køkkenet og Trækhuller bag i Bagerovnen. Paa den Maade udnyttedes Brændselet langt bedre, og man var helt fri for Røg i Køk-

kenet, da en stor Jernplade oven over Ovdøren lukkede helt for Aabningen ind til Skorstenen. Denne Jernplade kunde tages ud, naar Skorstenen skulde renses, og naar vi skulde hænge Flæsk til Røgning, hvortil der var anbragt Jernskinner tværs igennem Skorstensrummet. Fra Træskoværkstedet havde vi godt Bøgeaffald til at ryge ved. Vi bagte Brød i adskillige Aar i Bagerovnen. Jeg var kendt med Bagningen fra mit eget Hjem, og hvad jeg ikke vidste, kunde min Svigermoder nok underrette mig om. Nu blev der ogsaa sat Dør og Rist under Bryggerkedelen, med Indfyring fra Køkkenet. Tidligere var Indfyringen fra Skorstenen, men uden Dør og Rist, saa man var færdig at kvæles af Røgen, der slog én lige i Ansigtet; man maatte altid hurtigst muligt skynde sig ud af Skorstenen, naar man havde fyret noget ind.

Nogle Aar før vi blev gift, havde min Mand købt en Kogekakkelovn til sin Moder, da gjorde han hende saa glad, at hun ligefrem græd af Glæde. Hun havde i mange Aar lidt af Astma, der medførte en meget slem Hoste, saa man kan nok forstaa, det har været svært for hende at staa i den røgfyldte Skorsten og fyre op om Morgen, hvor det altid tog Tid at faa opvarmet Bilæggeren. Nu kunde hun i en Haandevending faa opvarmet Stuen, og samtidig faa sat Kaffekedelen paa »Snur«, da der altid var Spaaner og Affald nok i Værkstedet.

Den Gang var Fabrikationen af Træsko paa Fabrikker ikke videre begyndt, saa der var rundt om Træskomagere, der købte Bøgetræer i Skovene. Af det reneste og bedste af disse Træer forarbejdedes de saakaldte Halvlæders, eller spidsnæsedede Træsko, der da brugtes til daglig Brug paa Landet af saa godt som alle. Kapsko var nok kendt, men brugtes mest til et »Hæg«; man kunde saaledes godt gaa med et Par blankt pudsede Kapsko, hvis man skulde gaa et Ærinde.

At oparbejde førstnævnte Art Træsko krævede meget Arbejde. Først om Morgen blev der flækket passende Stykker Træ ud, saa blev disse Stykker Træ grovt tilhugget med en skarp Haandøkse, derpaa sat i en saakaldt »Boreblok«, hvor Træskoen blev udboret med de forskel-

lige »Navere«, saa den kunde passe til Foden; sluttelig brugtes et saakaldt »Rensejern« til at gøre Træskoen fuldstændig glat med indvendig. Man havde Maal til Træskoen baade til Længde, Højde og Bredde, men der skulde alligevel et skarpt Øje til for at se, om Hullet vilde kunne passe Foden; mange naaede aldrig rigtig at faa Øje for det. Naar saa den indvendige Form var færdig, blev den udvendige Form givet Træskoen i et »Skærelad«, hvori den kunde spændes fast og tildannes ved Hjælp af et Par Baandknive, en smal og en bredere. Til sidst blev Træskoen skrabet med Baandkniven for at gøre den fuldstændig glat. Naar Træskoen blev »knebet til« udvendig, maatte Træskomanden med Fingrene af og til føle, hvor tykt et Lag Træ, der endnu var, at man ikke gik for dybt, saa der blev Hul eller altfor tyndt Træ, thi saa var jo alt det Arbejde spildt. Naar saa Træskoene af den Dags Arbejde, en to-tre Par, var færdige, blev de oversmurt med Kultjære, og et Øjeblik holdt over Blusseild paa Komfuret, hvorved de hurtigt blev tørrede, saa var de færdige til at slaa Læder paa. Det var om Vinteren Aftensarbejde. Senere gik man saa over til at købe baade færdige Træsko og Kapskobunde fra Fabrikkerne og blot slaa Læder paa selv. Træskotræet blev for dyrt, og efterhaanden blev de Træsko, Fabrikkerne fremstillede langt bedre i Formen, end de havde været i Begyndelsen; de første var klodsede og bredsnudede med opadbøjede Næser, saa de lignede »Holstebrosvin«, som vi kaldte dem. Træskomagerne kunde ikke længere konkurrere med Fabrikkerne, og det kunde kun kaldes godt, at dette Arbejde gik fra Enkeltmand, da det var en brydsom Bestilling, der kun gav lidt Fortjeneste i Forhold til Arbejdet. Tilmed virkede Udboringen af Træskoene sikkert skadeligt paa Brystet, mod hvilket Naverskabet trykkede, ganske vist havde de et lille Stykke Træ med et Hul i, hvori Skafte fæstedes, men det kunde ikke beskytte tilstrækkeligt.

Min Mand, der som ung havde været Møllersvend i en af »Kongens Møller« — der var den Gang 5 Vandmøller — tog nu ogsaa ud at bille Møllekværne i disse og omkring til forskellige Herregaarde, hvor man selv havde Kværne.

Den Gang var det alle Vegne rhinske Mølestene, der meget oftere maatte billes end de saakaldte franske Stene og Kunststenene, der nu bruges.

Allerede som Barn havde det at lære Møllieriet staaet for min Mand, som noget af det han helst vilde. Men det var ikke let at faa en Plads som »Pæledreng«, hvis første Bestilling det var at passe »Skalkværnen« (Grynkværnen) eller »Pællen«, som den ogsaa kaldtes. Der var Rift om Pladserne i Møllerne, da Fortjenesten dér, der for en stor Del bestod af Drikkepenge, som Kunderne ydede, var bedre end som almindelig Arbejdskarl. Imidlertid, en Plads skulde han jo have, da han i 1866 var blevet konfirmeret, og blev derfor fæstet til en Bonde i Omegnen. Men da hændte det, at en Møllerdreng i en af Vandmøllerne blev syg og døde, saa nu var der jo Udsigt til for min Mand at faa en Plads, blot han kunde blive løst fra sine Forpligtelser hos Bonden. Dog, dette lod sig let ordne, lige som han ogsaa godt kunde faa Pladsen.

I Begyndelsen var det en temmelig brydsom Bestilling, han gik ind til. Det var ved Vintertide, og Vinteren var haard. I saadanne Vintre er Vandhjulene tilbøjelige til at blive overisede; ligesom ogsaa Mølleakslen, saasnart Møllen bliver sat i Staa, straks sættes fast af Isen, saa den ikke er til at faa i Gang igen, førend man med Økser, Hamre og lignende, faar banket Isen af. Det kunde give Arbejde i flere Timer, ikke alene til Møllens eget Mandskab, men til alt Møllegaardens Mandskab. Disse Vandhjul var en syv—otte Alen i Diameter, saa der var megen Is at afbanke. At det var strengt for saadan en fjorten Aars Knægt at være med at »ise«, siger sig selv, ikke for Arbejdets Skyld, men for Kulden det medførte, og de vaade Klæder og Vanter.

I denne Mølle, der kaldtes Gryde Mølle, blev min Mand som Svend efter at have udlært, indtil han skulde aftjene sin Værnepligt. Denne aftjente han som Hestepasser. I

Skoletiden laa han i Næstved. Der var det nu ikke altid saa morsomt, sagde min Mand. Den første Velkomsthilsen, der lød, var: »Nu har I sovet i 22 Aar, men nu skal I nok blive vækkede!« Disse velmente Ord, som nu Dag efter Dag fulgtes af mange andre, meget værre, gjorde ikke — efterhaanden Soldaterne blev vænnet til dem — saa meget Indtryk. Mere Indtryk gjorde det, naar en af de Overordnede under Rideøvelsen, af en »Fejltagelse« kom til at ramme Manden over Benet i Stedet for Hesten.

Efter to Maaneders Skoletid, blev en 20—30 Mand, netop en Nytaarsaften, afsendt fra Næstved for at rejse til København, hvor de skulde være dels Oppassere for højere Officerer, dels Hestepassere. Det var en heftig Snestorm, da de tog fra Næstved, saa da Toget var naaet i Nærheden af Køge, kørte det fast, saa baade Togpersonalet, Soldater og andre rejsende maatte vade ind til Byen i Snedriver, der sine Steder var tre Alen høje. Der var ingen Overordnede med Soldaterne — man havde vel ikke regnet med denne Stoppen op under Kørselen — der maatte saa Jernbanefunktionærerne til at tage Affære, og se at faa Soldaterne anbragte i private Hjem for Natten. Min Mand blev anvist Plads hos en Bødkermester, hvor man kom ham meget venligt imøde, og indbød ham til at spise Nytaarsaftensnadder sammen med Familien. Dagen efter, da Vejret var stilnet noget af, og der endnu ikke nær var ryddet paa Banelinien, saa Toget kunde køre videre, viste hans Vært ham omkring i Byen. Denne Mand, hvor min Mand var indkvarteret, og hvor han ogsaa Nytaarsdag blev beværtet paa det bedste, vilde ingen Betaling have, hvorimod de fleste af hans Kammerater maatte erlægge deres 4 Mark, som de havde faaet til Rejsen. Endelig lige mod Aften var Banen blevet ryddet, saa de atter kom til at køre og naaede Hovedstaden ud paa Aftenen. Her kom saa en Befalingsmand og tildelte Soldaterne hver sin Bestilling, og det lød for min Mands Vedkommende som Oppasser hos Hr. Ritmester Molkte.

I Øjeblikket vidste han jo slet ikke, hvorledes en saadan Plads vilde forme sig, men han lærte snart at forstaa, at nu var egentlig hans Militærtjeneste endt; thi saa gode Dage, som han fik i dette Herskabshus, havde han aldrig

havt før. Ritmester Moltke var ugift, men hans Moder, Enke efter en Kaptajn Moltke, opholdt sig i Huset hos Sønnen. Det var en elskværdig og fin, gammel Dame, der var intim Veninde med Kristian den Niendes Dronning, Louise. Min Mand maatte skaffe Drosche og følge med som Tjener, naar Fruen aflagde Besøg paa Slottet, og slutte- lig bære Fruens Overtøj oppe paa Slottet. Der saa han, hvorledes det morede Fru Moltke, at liste uanmeldt ind til Dronningen og overraske hende, efter at Fruen først havde forhørt hos Tjenerskabet om, hvad Dronningen foretog sig. Den Gang havde man ikke Telefoner, saa en stor Del af min Mands Arbejde bestod i at bringe Breve omkring i Byen, og ogsaa meget ofte op paa Slottet, og bringe Svar — undertiden mundtlig — med tilbage. Om Ritmester Moltke hed det, at han var streng som Befalingsmand; imod sin Oppasser var han derimod Godheden selv, og baade han og Fruen gjorde sig al mulig Umage med at faa lært min Mand at finde omkring i Byen.

Min Mand skulde ogsaa besørge Indkøb af Kolonialva- rer, Tørv, Brænde, Kul, Vin og lignende. Fødevarer, som Æg, Kød, Ost og Smør, blev han derimod aldrig betroet til at købe. Der tjente nemlig i Huset en gammel Pige, som havde været der i 18 Aar, og som væsentlig forestod Hus- holdningen, hun foretog altid Indkøb af sidstnævnte Varer. Man havde jo den Gang ingen Kontrol med Æg, maaske lidt nok med Kød, men hun havde en vis Maade at tage de handlende paa, saa de ikke vovede at sælge hende no- get, som ikke fuldt ud var, som det skulde være. Mælken var ofte fortyndet, derfor købte de altid af en bestemt Mælkehandler, en »Enspændermand« fra Oplandet, der den Gang laa meget nærmere den egentlige By end nu. Denne Mælkehandler kom hver Morgen og har sagtens været af den Slags, som var til at stole paa. Skulde man uventet bruge mere Mælk i Dagens Løb, kunde man ved et Bræn- devinsbrænderi i eller ved Vestervoldgade, hvor der var Kvæghold, ogsaa købe Mælk.

Hen paa Vinteren ramte der Familien Moltke en stor Sorg, idet en Broder til Ritmesteren mistede sin unge Hustru efter en Barnefødsel. Den lille, spæde fulgte Moderen i

Døden. En lille, toaarig Pige, der led af engelsk Syge, tog Bedstemoderen nu hen til sig. Hun maatte have kolde Bade hver Dag, og da hun var kommet saa vidt, at hun kunde gaa nogenlunde, maatte min Mand lege med hende paa en lang Gang, lige som han næsten daglig bar hende ud til Faderen og to større Brødre, hun havde. Det har vel faldet Faderen for svært helt at undvære den Lille.

Da min Mand var færdig med sin Tjenestetid, vilde Ritmesteren skaffet ham en god Plads som Tjener i et Herskabshus, men han havde jo sine svagelige Forældre, som han mente, han burde tage sig af.

FORSKELLIGE TRÆK FRA SVEBØLLE

I Nærheden af vor Bopæl i Svebølle, boede der en Mand ved Navn Martin Kollatz. Han havde i sine unge Dage været med at drive med Lam ad Landevejen til København, helt ude fra Bjergstedegnen, hvor Opkøberen af Lamene boede. Man fulgte dog ikke straks Hovedlandevejen, men drev ad den saakaldte »Skovvej«, der gaar gennem Jyderup, og først støder til Hovedlandevejen et godt Stykke ind ad Landet. Om denne Driven med Lam havde Martin mange lystige Minder at fortælle, som jeg dog har glemt. Nu var han en gammel Mand og ernærede sig som Kludesamler, og da han var i Besiddelse af et godt Snakketøj, kunde han altid faa Klude nok. I den Tid var det jo endnu hjemmestrikkede og hjemmevævede Ting, Folk paa Landet sled, saa de var mere værd, naar de blev skaaret op og sorteret, end de tynde købte Stoffer, som senere kom i Brug. Desuden gav Kludesamlerne saa at sige ingenting for disse Klude. De medførte altid forskellige Slags Naale og Syartikler, Bændler og lignende. Kunde man saa for en Bunke Klude faa for en 15—16 Øres Værdi, saa var det det hele.

At faa samlet Kludene sammen var saaledes ikke det værste for Martin. Værre var det for ham, naar han om Aftenen havde faaet læsset Kludesækkene paa en Trillebør, han havde til det Brug, for saa havde Martin gerne faaet for mange Snapse, og da vilde Trillebøren helst havne i Grøften. Det var jo den Gang en meget almindelig Skik, at byde enhver Mand, der kom, en Snaps og en Drik Øl; det blev betragtet som en Art Gæstfrihed. Men for Mennesker, der gik fra Hjem til Hjem, blev det til for mange Snapse og fortog samtidig Appetitten til Maden, saa det var ikke

underligt, om mange paa den Maade blev fordrukne. Helligvis er denne Uskik da helt ophørt, og Brændevinen, siden den steg saa højt i Pris, forsvundet af mange Hjem, hvor den før blev betragtet som helt uundværlig. En Aften, min Mand kom borte fra, var Martin ogsaa kommet i Klammeri med Børen, et godt Stykke fra Hjemmet, min Mand maatte saa tage fat og hjælpe Martin hjem. En anden Gang traf Byens Lærer ham, og han tog ligeledes fat og trillede Børen for Martin; thi trods sine Fejl var han alligevel afholdt.

Der var en til af disse Handelsmænd i Svebølle, for Resten Nabo til førstnævnte. Han var en underlig bøs og frastødende Person. Det havde været min »Bussemand« som Barn, og det blev han næsten ved at være, efter at jeg nu som voksen var blevet Nabo til ham, skønt det var meget faa Ord, vi havde vekslet. Men var han faatalende, saa var hans Kone saa meget mere talende. Hun kom ret ofte og besøgte mine Svigerforældre og havde da altid rigeligt Stof til Underholdning. Vel blev dette Stof ikke altid taget for gode Varer, men hun fik Lov at snakke, uden at der blev gjort Indvendinger. Hendes Børn var, paa to nær, der var i Amerika, bosat i København. Den ene af dem i Amerika boede i Duluth i den nordligste Del af Staten Minnesota, og da jeg den Gang havde en Broder, der boede i Minnesotas sydligste Del, mente Karen, at de dog maatte kende lidt til hinanden, da de begge boede i »Minnesota Sogn«. At dette »Sogn« var et Par Gange saa stort som Danmark, kunde det ikke nytte at ville fortælle hende, saadant noget vidste hun meget bedre Besked med. Naar hun, hvad ikke saa sjældent skete, havde været paa Besøg hos Døtrene i København, havde hun en uendelig Hob at fortælle.

Samtidig med at vi blev gift, blev der Nord for Banelinien, udfør Aunsøgaard, beplantet en mindre Proprietærgaards Jorder med Naaletræer, den kaldtes Stenrandgaard, og dette Navn var betegnende nok for Jordens Kvalitet. Ved dette Arbejde havde mange af de omboende, baade Mænd og Kvinder, Arbejde i Aarevis, da alt blev udført med Haanden. Nu om Stunder har man ogsaa Maskiner, der udfører Plante-

arbejde og trækkes af Tractors. Det er paa denne Maade, at Menneskehænder efterhaanden bliver overflødige, snart det ene Sted, snart det andet.

En Kusine til min Mand, der deltog i disse Plantearbejder, fortalte et ret morsomt Træk om, hvor uoplyste Folk endnu i vor Ungdom sine Steder var. Denne Mand, hun her omtalte, lever endnu, han havde i sin Barndom gaaet i Skole i Svebølle sammen med min Mand. Men maaske er han kommen tidlig ud at tjene, i al Fald havde han aldrig lært at tælle længere end til tyve og kunde selvfølgelig heller ikke læse. Under dette Arbejde med at grave Huller til Planterne, fik han Betalingen i Forhold til Hullerne, han gravede. Da han gerne vilde vide, hvor meget han daglig kunde tjene, maatte han holde Regnskab paa den Maade, at hver Gang han naaede til tyve, puttede han en lille Sten i Lommen. Om Aftenen maatte Konen, der var bedre oplyst, tælle Stenene og opgøre Dagens Fortjeneste. Den Lærer i Svebølle, hvor denne Mand og ogsaa min Mand havde gaaet i Skole, havde heller ingen Evne til at lære fra sig. Hvad min Mand kunde, havde han mest lært efter Konfirmationen, og han havde ikke forsømt Skolegangen og havde ellers let ved at lære. De lærte saaledes ikke engang at regne »de fire Specier« i ubenævnte Tal, heller ikke at skrive Retskrivning. Ligesom Danmarkshistorie og Landkort kun lærtes meget mangelfuldt.

Hos et Par Folk boende i Svebølle, hvor Manden havde gaaet i Svebølle, Konen derimod i Askvad Skole — var Konen ogsaa meget bedre oplyst end Manden. Saa var denne Mand en Gang blevet udnævnt til Stævningsmand, og skulde som saadan oplæse Stævninger og Tilsigelser. Den Gang var alt haandskrevet, Maskinskrift var jo ikke kendt, og disse Skrivelser var ikke altid let læselige — her taler jeg af Erfaring, min Mand var ogsaa en Gang Stævningsmand. Saa maatte forannævnte Kone gennemgaa en saadan Skrivelse saa mange Gange med Manden, at han bogstavelig talt kunde den udenad, før han gik ud for at forkynde dens Indhold. Saa forskellig kan altsaa Undervisningen være i de forskellige Skoler.

Paa samme Tidspunkt blev der paa Aunsøgaard, der hører under Lerchenborg, udført store Byggearbejder.

Der blev bl. a. opført en Bygning til Magasin foroven og Vognport underneden. Paa dette Magasin eller Sædloft dansedes der, naar der var Høstgilde; thi den Gang var det utænkeligt, at Høsten kunde endes uden Høstgilder.

Jeg ved ikke, om man da havde faaet en enkelt Høstmaskine paa denne Gaard, men jeg husker saa tydeligt, at jeg har set Arbejderne, vel en Snes i Tal, gaa i lange Rækker, først for at slaa Græsset, siden afmeje Sæden. Hvor var det et smukt Syn at se en saadan lang Række Arbejdere, allesammen med hvide Skjortearmer, og allesammen ligesom arbejdende i Takt, og saa naar Learne skulde stryges, at høre de mange Leers forskellige Lyde, der smeltede sammen som fra et Musikinstrument, hvor lød det kønt! Høsten krævede selvfølgelig langt flere Arbejdere den Gang, da alt skulde udføres med Haanden. Selv om Arbejdet var langt strengere paa den Maade — thi at bruge en Le godt var nok ikke Legeværk — satte man dog en Ære i at gøre Arbejdet godt, og alligevel tage en bred »Skaar«. Naar Konerne skulde binde Vintersæden op efter Mejerne — sine Steder var der to, en til at »tage fra«, en anden til at binde Neget, hvilket var haardt Arbejde for en Kvinde — saa havde det stor Betydning, om Mejerne lagde Skaaren godt.

Saa snart det sidste Neg var i Huse eller Stak, blev det lille Høstgilde holdt, selv om der i flere af Markerne laa en hel Mængde Rivning. Det bestod dog kun i lidt ekstra Forplejning, samme Aften, Høsten var endt, og gjaldt kun selve Arbejderne. Naar det lille Høstgilde var afholdt, blev der slaaet af paa Daglønnen, ligesom Øllet, som Arbejderne havde faaet gennem Høsten, nu ikke mere blev uddelt. En Dreng havde den Bestilling gennem Høsten at gaa med »Ølflaskerne«, det var temmelig store Trædele, som han bar i et Aag over Skulderne, han vandrede saa om med disse Ødele, hvor man ønskede hans Nærværelse.

Til det egentlige Høstgilde, hvortil ogsaa Arbejdernes Koner og Børn var indbudte, blev der en ret talrig Forsamling. Der fik de Oksekødsuppe til Middag og spiste, naar Vejret tillod det, ved lange Borde under aaben Himmel. Maden blev tillavet i de store Kedler i Mejeriet. Hver især

af den tjenende Ungdom fik Tilladelse til at indbyde en Ven eller Bekendt til at komme om Aftenen og deltage i Dansen, og selvfølgelig til Nadvermaaltidet ud paa Natten, der bestod i Risengrød og Klipfisk. Senere fik de allesammen Punch og Æbleskiver, og en lang Række Skaaler blev sunget.

I de første Aar vi boede i Svebølle, begyndte man at udnytte de store Stenarealer imellem Aunsøgaard og Kongens Møller, og det gav Arbejde til mange Mennesker, og bedre Fortjeneste end ved at arbejde paa Herre- eller Bøndergaarde. Men denne bedre Fortjeneste, og det at saa mange arbejdede op til hinanden, gav ogsaa Anledning til, at adskillige blev vænnet til at bruge for megen Spiritus. Det var jo i de Tider, hvor Brændevinen og Bajerskøl kunde faas for en Bagatel. Jeg kendte en Mand, en meget dygtig og kraftig Arbejdsmand, om ham blev der sagt, at han drak en Pot Brændevin hver Dag og sikkert nok endda nogle Bajere. Det er nok mere, end et Menneske i Længden kan holde til, han døde i en ung Alder. Der blev ogsaa efter nogle Aars Forløb agiteret stærkt for Afholdssagen dér i Egnen. Der var da et Par Arbejdere paa Stenpladsen, der følte, at dette Drikkeri var gaaet for vidt, sagde fuldstændig Stop og holdt det for Eftertiden. Der blev jo ellers gjort ihærdige Forsøg paa, atter at faa disse Afholdsmænd til at deltage i Drikkelagene. Menneskene er saa sært tjenstvillige i den Retning! Den ene var særlig udsat for deres Fristelse, til ham lød det: »Hvorfor vil du dog ikke drikke tillige med os, det har du dog før godt kunnet«. »Ja før, da var jeg et Svinebæst, lige saa vel som I andre«, var Svaret.

En Gang blev der en Mand kørt hjem, som død eller døende, fra Stenpladsen, da skulde der nok ogsaa have fundet et større Drikkegilde Sted, men Manden kom ikke til Bevidsthed, saa han kunde give nogen Forklaring. Min Mand og jeg talte ogsaa tidt om, at mange af de Mennesker, der arbejdede paa Aunsøgaard og havde den ringere Fortjeneste, var meget bedre Betalere, naar de kom og købte Træsko, end de, som arbejdede paa Stenpladsen, hvor de tjente ikke saa lidt mere.

Da vi havde solgt Udlodderne, og kun havde den lille Jordlod ved Huset tilbage, holdt vi ikke mere Hest og Vogn. Vi fik saa Pløjning og Kørsel fra Øresø Mølle, hvortil der hørte et temmelig stort Jordareal, imod at min Mand arbejdede dér gennem Høsten. Min Mand lavede da en stor Trækvogn, som vi havde megen Nytte af. Den gik godt, skønt den kun opnaaede at faa elleve Eger i Hjulene i Stedet for de sædvanlige tolv. Han var jo kun Fusker i Faget. Han købte saa noget Vejgræs, som solgtes om Foraaret ved Auktion. Tidlig om Morgenen, før han skulde paa Arbejde, tog han Slaatøj og Rive og hentede et stort Læs Vejgræs paa Trækvognen, saa havde jeg omtrent nok til at fodre Køerne med den Dag. Det varede nemlig ikke ret længe, inden vi paa denne lille Jordlod paa 2 Tdr. Land, som nu kunde blive langt bedre gennemgødet, kunde holde 2 Køer. Da vi ingen Smaa fik de første fire Aar, kunde jeg om Høsten, naar han fik mejet Sæden, hvilket han undertiden gjorde, efter at han var kommen hjem fra Arbejde, neje op og binde Sæden, og min Svigerfader stille den i Halvtraver. Mange Gange, naar han kom hjem om Aftenen, hjalp vi hinanden at køre Sæden hjem paa Trækvognen. Saa havde vi et Lad til at lægge oven paa Fadingen, og naar Læsset saa blev bundet fast med Reb, kunde vi, naar min Mand trak Vognen, og jeg skød paa, køre en Snes Neg ad Gangen, skønt det var op ad Bakke, fra hvilken Side vi kom, da Huset laa paa Jordloddens højeste Punkt.

Undertiden lejede vi og andre Smaafolk ogsaa nogen Eftergræsning i Aamosen. Gaardmændene havde nemlig baade en stor og en lille Eng. Den lille Eng var paa et Par Tønder Land, men en meget lang og smal Strimmel, saa den kunde Bønderne med deres mange Kreaturer ikke saa godt udnytte. Jeg husker saa tydeligt, vi var et Par Koner, der fulgtes ad ud at malke en Morgen. Da vi var kommen ud af Trustrup Skov, som vi gik igennem, da det var nærmere, saa vi, ude paa Engen i Nærheden af vore Køer, en Skabning galoppere rundt derude. I Øjeblikket stod vi helt uforstaaende for, hvad det var, da vi endnu havde et Stykke Vej derud. Men vi formodede dog snart, at det maatte være en Kalv, som var født i Nattens Løb,

skønt ingen af os endnu havde set en Kalv paa faa Timer kunde løbe saadan. Mange Gange tager det hele Dage, før de kan faa Benene til at staa, endsige de skulde løbe i Gallop. Vi morede os stadig over denne livlige Kalv saa jeg lagde ikke Mærke til, at jeg kom ind i Tøjreslaget for en Ko. Denne havde ogsaa nylig kælvet og havde sikkert ikke helt glemt sin Kalv, og var vel blevet ophidset ved at se den anden Kalv løbe rundt; thi i det Øjeblik, jeg kom den nær, for den ind imod mig og jog Hornene ind i Benene paa mig, saa Huden skrabedes af paa et langt Stykke. Dette var jo kun en Bagatel, men havde den ramt mig i Underlivet, kunde det blevet farligt nok. Heldigvis holdt Tøjret, og jeg skyndte mig hurtig at komme udenfor dets Rækkevidde. Koen vedblev herefter at være uvan, saa dens Ejer maatte sælge den.

Ved disse Malketure fik jeg jo en lille Prøve paa, hvad min Svigermoder havde havt at udføre paa sine timelange Vandringer til de langt borte liggende Jordlodder. Dette var dog vist kun halvt saa langt, og kun en Maanedstid af Aaret. Desuden var den halve Del af Vejen gennem Skoven, som jeg altid havde havt saa kær. En Dag var jeg kommen til at gaa lige bag efter Mikkell, hvor maatte jeg gaa forsigtig, for ikke at forstyrre dens Færd. Hvor saa det morsomt ud paa den, her og dér var der noget i Skovbunden, der skulde lugtes til. Snart kiggede den op imod Trætoppene, hvad den dér saa efter, kan jeg ikke vide; thi dem deroppe, der havde Vinger, hyttede sig vel nok for Mikkell. Jeg var nu kommen meget nær ind paa den, uden at den havde mærket mig, da, trods min Forsigtighed kom jeg til at træde paa en lille Pind der knækkede, hurtigt drejede Mikkell Hovedet, og saa skal jeg mene, der kom Fart i den. Hvor ser det morsomt ud, naar den saadan rigtig sætter Fart paa, saa ser det ud, som Halen svinger helt rundt.

Naar man skulde vande Kreaturerne, maatte man ud til Aaløbet. Det undrede mig ofte, at man saa kunde komme Vildgæssene paa ganske nært Hold. Jeg havde saa tidt som Barn hørt, hvor vagtsomme disse Fugle var og vanskelige at komme paa Skud. Her stod undertiden en Flok paa den modsatte Side af Aaen, kun lidt skraas over

for, hvor jeg stod og vandede Kreaturerne, uden at de tog mindste Notits af mig; de maa absolut have forstaaet, at jeg ikke havde ondt i Sinde.

Et mærkeligt Ulykkestilfælde hændte et af disse Aar i Trustrup Skov. Skovfogeden havde sine Køer løsgaaende i Skoven og havde en Dreng til at passe paa dem. Det maa sikkert have været kedsomt for denne Dreng, der vist nok var en livlig og foretagsom Natur, at gaa her ene i Skoven og ikke kunde se nogen Steder. Næsten altid, naar vi Koner gik ud at malke, var han i Nærheden af Stien, vi fulgte, for at faa at vide hvad Klokken var. Vi saa tidt, hvorledes han af Favnebrændet byggede sig et Hus, som han kunde sidde inde i. Brændet maatte han selvfølgelig bringe i Orden igen, inden han og hans Undersaatter drev andre Steder hen i Skoven, men aldrig havde man dog tænkt, at disse hans Lege skulde koste ham hans Liv. Saa en Aften, efter at vi som sædvanlig havde talt med Drengen om Middagen, rygtedes det, at Skovfogedens Dreng var forsvundet. Til Hjemmet, der laa et godt Stykke uden for Byen langt fra Skoven, var han ikke kommen. Da der om Aftenen fra Skovfogedens blev kaldt ad Dreng og Køer ved at udstøde nogle høje Raab, et Signal, som Køerne forstod lige saa godt som Drengen, kom disse, men ingen Dreng. I Øjeblikket tænkte man vel ikke noget alvorligt ved det, men da man havde havt Bud i Drengens Hjem, og Drengen ikke var der, maatte man Dagen efter for Alvor til at søge rundt om i Skoven. Dér fandt man ham ogsaa snart, død paa en ret ejendommelig Maade. Der er i denne Skov flere temmelig bratte Banker, paa Siden af en af disse laa et større Kævle saaledes, at hvis et Par Pæle, der var slaaet i Jorden for at genne det, blev rykket løse, vilde det rulle ned ad Banken. Han havde sikkert rokket ved disse Pæle, og saa er Kævlet kommet til at rulle saa hurtigt, at han ikke har kunnet komme til Side; thi Kævlet laa oven paa ham, og dér havde han fundet Døden, midt i sin Leg.

Enkelte tørre Aar var der en følelig Vandmangel i Svebølle i Sommertiden. I Skellet mellem os og en Nabo var der en Brønd, men den var vi en tre, fire Stykker, der tog

Vand fra, saa den gik næsten altid tør om Sommeren. Tidt maatte jeg langt ud paa en Gaardmands Mark for at skylle Tøj i en Mergelgrav, naar jeg havde vasket. Der var fyldt en Masse store Sten ned i Mergelgravens bagerste Del, der stod jeg saa paa disse Sten, og skyllede Tøjet ud i det dybe Vand. Senere i Livet har jeg tidt tænkt paa, at det ligefrem var et Vovestykke at staa paa disse Sten, naar de var blevet vaade, og staa bøjet ud over Vandet; var en Fod gledet, og jeg var styrtet ud i det dybe Vand, var jeg aldrig kommen levende op. Men saadan gaar det, bag efter kan man bedre se, hvorledes en skærmende Haand har ledet ens Fjed gennem Livet. Min Mand besluttede at faa gravet en Brønd nær ved Huset. Der var nu ikke megen Udsigt til at faa Vand, da Huset laa temmelig højt. Først blev der gravet 10 Alen. Brønden, der forneden var et Par Alen i Tværmaal, blev sat med Kampesten. Da der endnu intet Vand var, blev der yderligere gravet 4 Alen, der blev sat med Brædder, derpaa boret nogle Alen, men endnu kom der kun lidt Vand. Saa kom Vinteren 1888 med sine vældige Snemasser, og da der netop lagde sig en Mængde rundt om Brønden, blev denne øst fuld af Sne helt op i Brøndværket, for at se om ikke det kunde give noget Vand, naar Sneen en Gang blev smeltet. Da det samtidig var meget haard Frost, blev der en haard frossen Skorpe paa Sneen i Brønden, saa det saa ikke ud til at kunne blive til Vand i nær Fremtid. Min Mand tog da en Dag en Stang og jog ned i Sneen, for at se om den var begyndt at smelte; men han havde nær tabt Stangen, da der kun var et ganske tyndt Lag frossen Sne i Overfladen, alt det andet var smeltet fra Bunden af, havde maaske været det i længere Tid, og nu var der et Par Alen Vand i Brønden. Naa, sikken en Overraskelse! Min Mand havde i den Tid, hvor det næsten var Snestorm hver Dag, havt stort Besvær med at komme ned til den anden Brønd. Da Stien dertil gik ned langs et Stengærde, fandt Sneen særlig Dækning op til dette og maatte daglig øses væk. Og da Brønden kun var forsynet med et Laag, var der ogsaa undertiden en stor Snedyngge ovenover dette, saa man knapt vidste, hvor Brønden var. Dette Snelag maatte jo ogsaa skaffes til Side.

Denne Vinter 1888 var den strengeste, jeg erindrer, og dog begyndte den egentlige Vinter først Fastelavns Onsdag. Dag ud og Dag ind fortsatte det med haard Frost og Sne-storm. Man havde sine Steder 21 Snekastningsdage i Marts Maaned. Det vil sige, paa mange af disse Dage var det komplet umuligt at holde Vejene fremkommelige, da det føg til, lige saa stærkt det kunde ryddes til Side. Kom der et Køretøj, det var jo ikke mange ud over Mælke- og Brød-vogne, maatte Snekasterne se at hjælpe dem igennem, hvis det var muligt. Men ofte maatte disse Køretøjer, der gerne bestod af Slæder, køre ud omkring paa Markerne, for at undgaa de værste Snedynger. I mange Dage blev Togene ikke gennemført til København, og da Øresund ogsaa var tilfrosset, saa Skibsfarten var indstillet, kom det til at knibe for Hovedstaden med Landbrugsprodukter, hvorfor adskil-lige Landboere pr. Vogn eller Slæde søgte at naa derind med Varer, da der opnaaedes høje Priser. Man følte sig næsten som sat mange Aar tilbage i Tiden; Breve og Aviser udeblev paa Grund af Togstandsning, det var som al Sam-færdsel gik helt i Staa. Det var næsten en Begivenhed for Folk, som boede lidt afsides, at naa til nærmeste Købmand, og der træffe sammen med andre Mennesker.

MINE FORÆLDRES SIDSTE DAGE — VORE ÆLDSTE BØRN FØDES

Mine Forældre havde, da de var noget oppe i Aarene, opdraget en Dreng, hvis Moder min Moder var Moster til. Faderen døde, da Drengen var et halvt Aars Tid. Mine Forældre havde vel tænkt, at naar han blev voksen, kunde han overtage det lille Hjem, de havde, saa de kunde være hos ham til det sidste. Min Fader døde 1888, han laa kun syg i faa Dage, efter at Alderen i det sidste Aars Tid havde gjort sig stærkt gældende. Han blev 73 Aar. Han gentog ofte de kendte Ord: Syv Gange ti er Støvets Aar og sjældent, sjældent flere.

Da han døde, blev vor ældste Søn født 2 Dage efter, saa jeg havde ikke været hjemme, mens Far var syg, da han kun laa i faa Dage. Jeg saa ham ikke, efter at han var død, var jo altsaa heller ikke med til Begravelsen. Men hvor var det svært for mig at fatte, at han var borte for bestandig. Ofte naar jeg gik i mine egne Tanker, kom der snart et, snart et andet, som jeg tænkte, »det maa du spørge Far om«, eller »dette maa du fortælle til Far«, men saa huskede jeg, at ham kunde jeg jo ikke mere tale med om noget. Altid havde det jo været mig en Glæde at udveksle Tanker med ham eller høre ham fortælle. Havde jeg, mens mine Forældre levede, havt mindste Anelse om, hvormeget alle deres Meddelelser skulde komme mig til Gode, og hvormeget jeg i Tidens Løb skulde komme til at nedskrive, da havde der været mange, mange flere Spørgsmaal, jeg skulde have havt besvaret, men min Nedskrivning begyndte først, efter at de begge var døde.

Da min Fader var død, kom min Plejebroder hjem hos min Moder og var hos hende nogle Aar. Den Gang havde

Arbejdet paa Stenpladsen ved Aunsøgaard taget sin Begyndelse, dér gik han saa paa Arbejde. Han var et begavet og afholdt Menneske, men saa kom han ind at aftjene sin Værnepligt, og efter Hjemkomsten derfra viste det sig, at han havde faaet meget stærk Hang til Spiritus. Saa blev han gift, og de boede et Stykke Tid hos min Moder. Om han nu havde faaet en dygtig og økonomisk Kone, havde det maaske holdt lidt igen paa hans Tilbøjelighed, men hun lod baade det ene og det andet forfalde, tog hellere Harmonikaen og spillede, end hun tog et Strikketøj eller Synaal og Stoppenaal. Det kan imidlertid ikke gaa i et lille Hjem, naar Manden samtidig er hengiven til Flasken. Min Moder kunde da heller ikke — vant som hun var til min Faders Flid og Ædruelighed — udholde at leve sammen med dem og se paa alt dette Drikkeri og Kortspil. Hun gav derfor Fæstet paa Huset fra sig, og fik saa aarlig 30 Kr. fra Herskabet, saa længe hun levede. Paa den Tid var Loven om Alderdomsunderstøttelsen traadt i Kraft. Det var vel ikke meget, hun kunde faa, men ved at leve sammen med en anden Familie, hjalp det da til. Hun flyttede saa til Klouby til min Søster, en halvanden Mils Vej fra sit mangeaarige Hjem. Min Søsters Børn var nu voksne og ude at tjene, saa her fik hun det roligt og godt. Men det er nu engang ikke saadan at omflytte gamle Træer, de har ikke let ved at slaa Rod andet Steds, hun kunde heller ikke slaa Rod her eller føle sig rigtig hjemme. Saa længe hun evnede at gaa saa langt, aflagde hun af og til Besøg i Plejesønnens Hjem. Hun søgte da at bringe lidt Orden til Veje i den fattige Garderobe, hvor der altid trængtes til en ordnende Haand. Hun havde opdraget ham fra ganske lille, saa det gjorde hende ondt, at det gik ham saa daarligt. Han boede nu i en lejet Lejlighed, thi da min Moder fraflyttede Huset, maatte han jo ogsaa rejse, og Huset er senere nedrevet. Mere og mere gik det ned ad Bakke med ham, og i en ganske ung Alder døde han.

Min Moder blev 87 og var helt aandsfrisk til det sidste, kun Synet svigtede hende det sidste Par Aar. Heller ikke hun kom til at ligge syg, kun et Par Dage, men døde saa ganske pludseligt, min Søster havde et Øjeblik i Forvejen staaet og talt til hende.

Den 4. September 1888 blev vor første Dreng født. Den Gang havde vi endnu ikke antaget Navnet Graves, men hed Jensen, saa Drengen kom til at hedde Jakob Jensen, ligesom min Fader.

Sommeren 1888 var kølig og regnfuld. Foraar og Saa-tid var kommen sent, og derfor kom Høsten ogsaa sent. Den Dag, Drengen blev født, blev der først kørt Rug ind i Øresø Mølle, hvor min Mand arbejdede i Høsten. Med September kom der imidlertid godt Vejr, men meget dugfulde Nætter, saa mere end trekvart Dag kunde der ikke regnes med, at der kunde høstes. Den Gang tog man det dog ikke saa nøje med Fyraften, saa ved godt Samarbejde kom Sæden alligevel godt i Hus paa Bøndergaarde og mindre Steder. Paa Herregaarde, hvor Høsten for det meste tog lang Tid, saa det kunde vare langt ind i Oktober, blev vel nok en Del ødelagt.

Endnu var mine Svigerforældre levende, men min Svigermoder blev længer jo vovere, og maatte i det halve Aar hun levede, efter at den Lille var født, næsten stadig holde Sengen. Og hvad der var det værste, hun kunde paa Grund af den stærke Astma, hun havde, ikke ligge ned, men maatte, enten hun sov eller var vaagen, sidde overende i Sengen. Vi søgte nok at stive hende af med Puder, saa godt som muligt, men nogen rigtig Hvile kunde hun jo ikke faa i denne siddende Stilling. Tilmed indfandt Feberen sig altid paa en bestemt Tid i Døgnet med stærke Kuldegysninger, vi maatte derfor gennem Vinteren have Varme Nat og Dag. Ud paa Natten maatte jeg op og lægge mere i Kakkelovnen, da den ellers ikke kunde holdes varm gennem hele Natten. Men hvor var hun taalmodig og glad for den mindste Tjeneste, man kunde gøre hende. Naar Mennesker kan tage det paa den Maade, saa kan man gøre meget.

Min Svigerfader levede endnu nogle Aar, og efterhaanden Drengen voksede lidt til, fik han jo meget Tidsfordriv med ham. Da Drengen blev saa stor, at Bedstefaderen kunde tage ham ved Haanden, listede de tidt hen omkring i Byen. Min Svigerfader havde et daarligt Ben — vistnok noget han havde paadraget sig i Krigen — saa han

haltede lidt. Det saa saa morsomt ud, naar de to fulgtes ad; thi Drengen vænnede sig til at halte, ligesom Bedstefaderen, men til den anden Side. Vi var næsten bange for, at det skulde blive til en Vane hos Drengen; men han haltede da aldrig, uden naar han fulgtes med Bedstefaderen, og det glemtes efterhaanden helt.

Min Svigerfader gik meget pludselig bort, vistnok i 1892. Det var første Gang, man hørte Tale om Influenza. Den gik den Gang næsten ingen Mands Dør forbi; det var dog kun faa Steder, den medførte Døden, og da var det gerne gamle Mennesker, den tog bort. Antagelig har det ogsaa været Influenza, der forvoldte min Svigerfaders Død; thi baade Drengen og jeg laa syge af den, hvorimod min Mand, baade den Gang og ved senere Influenza-Epidemier, har vist sig uimodtagelig for den. Vi havde dog ingen Anelse om, at min Svigerfader var saa syg. Han laa hver Dag i Sengen, paa Grund af sit daarlige Ben, til op paa Formiddagen. Han spiste den Dag sin Frokost som sædvanlig, men til Middag kunde han intet spise, og lidt efter Middag tabte han Mælet, og ud paa Aftenen døde han.

Det var saa underligt, at Døden her indfandt sig saa pludseligt. Jeg havde saa tidt tænkt paa, hvorledes jeg dog skulde kunne gøre ham tilpas, om han kom til at ligge paa et langt Sygeleje; han var nemlig en hel Modsætning til Hustruen, utilfreds med alt og alle. Og saa kom jeg slet ikke til at være om ham i hans sidste Stund, da jeg selv var syg. Ja, saadanne Fremtidssorger kan man jo undertiden gaa og plage sig selv med! Om man altid kunde lægge alle Fremtidssorgerne og alle Bagatellerne til Side, hvor meget lettere vilde Livet da ikke blive at leve.

Alting lykkedes saa godt for os, mens vi boede i min Mands Fødehem. Vi fik afbetalt de Penge, vi havde laant, da vi købte Huset, og fik ogsaa samlet saa meget, at vi fik bygget Udhuset op; det gamle var meget forfaldent. Vel blev det nye kun bygget med Bindingsværk og Tavlmur, men var dog bedre end det gamle, da det blev bygget langt mere rummeligt. Fyrretræer til Bygningen blev købt i en af Omegnens Skove. Disse Træer var saa høje, at der kunde blive baade til en Bjælke og et Sparretræ af hvert

Træ. Det var i Vinteren 1894, hvor vi havde ualmindelig mildt Vejr, at vi byggede. Ved Nytaarstide blev Tømmeret hentet fra Skoven, og allerede i Februar Maaned var Vejret saa godt, at min Mand og en ældre Tømrer — for Resten en, som ikke havde kunnet modstaa Spiritusen — huggede Tømmeret op.

Her hos os i Arbejdet var han flink og flittig, og forlangte heller ikke mere Spiritus end de Par Snapse, der vankede til Maden. Han var dog ellers den Gang allerede sunken saa dybt, at han havde vanskeligt ved at faa Arbejde, og kort Tid efter gik han til Stadighed paa Landevejen. Længere hen i Tiden har jeg hørt, at en Dyrlæge havde taget sig af ham og skaffet ham Beskæftigelse i sit Hjem, saa han atter var blevet en pæn Mand. En livlig Natur var han, da han arbejdede hos os. Alt mens han svingede Øksen, fløjtede eller sang han, og da han havde en udmærket Sangstemme, var det meget oplivende.

Da der ingen Eftervinter kom, var Tømmeret tørt nok til i April Maaned at kunne tildannes og stilles op. Der var netop paa det Tidspunkt indtraadt en Standsning i Arbejdet paa Stenpladsen ved Aunsøgaard, af hvad Grund husker jeg ikke, og det var vist kun for et meget kort Tidsrum, saa der var en Del Mandskab, der gik ledigt. Den Gang var der ikke noget, der hed Fagforeninger — i al Fald ikke paa Landet — og heller ingen Arbejdsløshedsunderstøttelse. Der var da et Par Mand, der tilbød min Mand at hjælpe ham med Opførelsen af Bygningen, naar han vilde give dem hver 1 Krone om Dagen og Kosten. Nu lyder en saadan Dagløn jo lidt underlig, men en Mand, der da arbejdede paa en Herregaard, fik den Gang ikke ret meget mere, og saa var det paa egen Kost; der var jo andre Priser paa Levnedsmidlerne den Gang, og Fordringerne var mindre paa alle Omraader. Og som sagt, disse to Mænd fandt, det var bedre at tjene en lille Dagløn og Kosten, end gaa ledige. Den ene af disse Mænds Fader, en gammel Tømrer, som kun regnede de andre for »Knothuggere«, hjalp ogsaa til eller rettere førte Kommandoen, mens de andre arbejdede, saa det varede ikke længe, før Bygningen stod rejst. Murerarbejdet blev ogsaa udført

i en Fart, da den Murer vi havde, for Resten en god Bekendt, ikke kunde udføre Arbejde hos os, uden dette kunde indskrænke sig til en eneste Dag, da han havde saa meget andet Arbejde. Men paa den Dag murede han ogsaa 3000 Sten i, endda det var Tavlmur, der dog maa være senere end Grundmur, hvor der intet Tømmer er at tage Hensyn til. Alt i alt fik vi opført denne Bygning meget billigt, da min Mand lavede alt, hvad han kunde selv, og mange Gange udførte det i den Tid, som ellers skulde kaldes Fritid.

Et Aarstid før dette Udhus blev bygget, havde min Søsters ældste Datter, Beathe, lært Dameskræddersyning. Men i hendes eget Hjem var der endnu ukonfirmerede Søskende, saa der var ikke Plads for hende; hun fik da Ophold hos os. Et Aarstid boede hun sammen med os i vor Lejlighed, men nu vi fik bygget denne Bygning, der blev bygget sammen med Stuehuset, fik vi indrettet et Værelse, som hun kunde have til Systue. En Del af det bekostede hun selv, fik anskaffet Møbler og Kakkellovn og var hos os, saalænge vi boede der, og flyttede med os da vi rejste derfra og blev ved at være hos os, til hun blev gift. Hun var mest opdraget i mine Forældres Hjem og var altsaa der, da jeg som Syerske ogsaa havde mit Tilhold i Hjemmet. Allerede som tiaarig var hun saa ferm til Syning, at hun godt kunde hjælpe til at sy paa det Sytøj, jeg havde for fremmede.

I Vinteren 1893 fik vi en Dreng, som kom til at hedde Alfred Marius. Da var den ældste $4\frac{1}{2}$ Aar. Han var en meget rolig og stilfærdig Natur, der i Timevis kunde sidde og lege med nogle Garnruller, Tændstikæsker og lignende. Han fik ogsaa, saa længe han var alene, noget købt Legetøj, som han altid passede meget nøje paa ikke skulde blive ødelagt. Men næppe var Alfred blevet et Par Aar, før han greb forstyrrende ind i sin ældre Broders Lege. Særlig gik det ud over det Legetøj, der var købt, da han hverken havde Rist eller Ro, før han fik pillet det itu, saa den ældste maatte gerne gemme det og kun tage det frem, naar den lille sov. Jeg husker forøvrigt ogsaa, hvor hjælpsom han var over for mig, Jeg skulde passe meget nøje paa, om han ikke greb forstyrrende ind i mine husmoderlige Pligter. En Dag, da jeg just var i Færd med Middagsmaden

og var gaaet ind i Stuen for at sætte noget paa Bordet, og jeg atter kom ud i Køkkenet og tog Laaget af Gryden, hvori var Grød, foer jeg helt forskrækket tilbage. Den Farve, Grøden havde antaget, mens jeg havde været inde, lignede absolut ikke den sædvanlige. Det var en stor Haandfuld Græs, Drengen paa det Øjeblik, jeg havde været inde, havde været ude og nappe og kommet i Gryden. »Hvad er det dog, du har gjort, Alfred«, udrød jeg irettesættende. »Det er Persille«, sagde han nok saa fornøjet, saa kunde jeg da selvfølgelig ikke lade være at le af denne Art Persille og dens Anvendelse. En anden Gang havde jeg lige faaet Middagsmaden færdig og baaret Kartoffler og Flæsk ind i Stuen, mens Sovsen i færdig Tilstand stod paa Komfuret; ved Siden af stod en lille Skaal Mælk, jeg havde levnet fra Sovsen. Resolut slog Alfred den i Sovsen, saa blev den jo saa meget fortyndet, at jeg maatte begynde forfra igen, med at tillave den.

I 1895 fik vi en lille Pige. Efter at have født hende, var jeg i de første Dage helt vel, men saa en Dag var jeg staaet op, dog ikke før jeg havde holdt Sengen de Dage, man mener er nødvendigt. Jeg havde kun været inde i Stuen, hvor der var god Varme, men pludselig følte jeg, som nogen hældte en Spand koldt Vand ned over mig og maatte skyndsomst i Seng og fik nu en voldsom Feber. Den Gang holdt jeg Sengen i 6 Uger og var da i høj Grad glad for, at min Søsterdatter boede hos os. Den lille maatte vænnes til Flaske, da jeg intet Bryst havde til hende, og heller ikke kunde passe Barnet, saa syg som jeg var. Hun blev kaldt Maren Sofie Marie efter min Moder og min Svigermoder. Det var den 20. April, hun blev født, den Gang var der ikke mindste Tegn til Foraar. Da saa de seks Uger var gaaede, og jeg blev saa rask, saa jeg kunde komme udenfor, kunde jeg ikke blive træt af at se mig om. Aldrig syntes jeg nogen Sinde, Foraaret var saa skønt som det Aar. Det syntes mig altsammen kommen saa pludseligt. Markerne var blevet tilsaaede og grønne, Græsmarkerne ligeledes, Skoven stod grøn, og i Haven blomstrede alle Foraarsblomsterne. Det var jo, fordi jeg ikke som ellers havde set det skride gradvis frem.

Aaret efter, den 29. September, fik vi en Dreng, der blev kaldet Johannes Christian Michael, dels fordi han var født Mikkelsdag, dels fordi den i min Barndom afdøde Søster Hanne ogsaa var født Mikkelsdag og hed Johanne Michaeline. Dengang var det meget almindeligt, at Børn blev opkaldt efter Forældrene eller Slægtninge. Johannes var i sine Børneaar en sjælden stilfærdig og god Dreng, aldrig mindes jeg, at han er blevet tildelt mindste Straf, knapt nok et irettesættende Ord. Ja, hvor er Børns Natur forskellig, og hvor er Maaden, de skal opdrages paa, forskellig; men vi Forældre har lige saa meget at lære gennem Børnenes Opvækst, som Børnene har at lære.

KAREN MARIE HASS

Vor nærmeste Nabo hed Karen Marie Hass, hun var allerede en midaldrende Kvinde, da jeg som ganske ung, kort efter at jeg var blevet gift, lærte hende at kende, og vi blev snart trofaste Veninder. Man træffer egentlig kun saa faa gennem Livet, som man saadan rigtig kan slutte sig til. Hun var dog, tør jeg dristigt paastaa, afholdt af alle, som hun kom i Berøring med. Hendes Forældre havde boet i »Snurren«, nogle Arbejderhuse, som laa lige op til Aunsøgaard, og dér havde hendes Fader Arbejde alle de Aar, han kunde arbejde. Karen Marie var deres eneste Barn, og som saadan havde hun havt det godt i sin Barn-dom og Ungdom; hun havde da været Sy pige. Ogsaa efter at hun var blevet gift, havde hun det godt. Hendes Mand, der hed August Hass, var af tysk Herkomst og var Schæfer, det vil sige, passede en af de store Faareflokk e af spansk Race, som man den Gang havde paa adskillige Herregaarde. Som saadan maatte han jo hen, hvor han kunde faa Beskæftigelse. De kom derfor til at bo langt fra hendes Hjem, vistnok i Nordsjælland. Hun fortalte saa tidt, at Manden havde en stor Øvelse i Strikning, som han udførte samtidig med, at han tilsaa Faarene. Til at vogte disse havde han ellers et Par Schæferhunde, der, saasnart de fik Ordre, nok skulde holde Faarene indenfor de afstukne Grænser. Som Vederlag for, at Manden saaledes udførte alt Strikkearbejdet, betingede han sig, at Karen Marie skulde læse højt for ham, naar han var i Hjemmet; hun var nemlig en begavet Kvinde, og han har maaske ikke kunnet det danske Sprog fuldtud. De havde fire Børn, en Datter og tre Sønner, men nogle Aar før den yngste Søn blev konfirmeret, døde Man-

den. Karen Maries Moder var ogsaa død, og nu saa hun ingen anden Udvej end tage hjem til sin gamle Fader, for at de tilsammen bedre kunde faa Udkommet. Hun maatte give en høj Pris for at faa et Køretøj til at køre sine Ejen- dele den meget lange Vej, der var fra Nordsjælland til hendes Barndomshjem, og det blev jo ikke nær alt sit Bohave, hun kunde have paa det ene Køretøj, Resten maatte hun sælge til Spotpris. Hun ernærede sig saa ved Syning, gik ogsaa en enkelt Gang paa Arbejde paa Aunsøgaard, men hendes Helbred var ikke stærkt. Mandens tidlige Død og de knappe Kaar, hun saa kom til at leve under, havde taget stærkt paa hende.

Engang, en Vinterdag, kom Kammerjunker Tillisch, Aun- søgaard, og lukkede hendes Dør op og spurgte, om hun vidste, hvor Hans Peter, hendes yngste Søn var. Nej, hun havde da ikke lige nylig set ham. »Ja, han løber meget langt ude paa det tynde Isdække, der er paa Søen«. Saa skræk- slagen blev Moderen, at hun hverken kunde røre Haand eller Fod. »Bliv hvor du er«, sagde Kammerjunkereren, »saa skal jeg kalde ad ham«. Han frygtede selvfølgelig, det skulde gaa galt for Drengen, før han naaede Land. Og da Drengen, der ingen Anelse havde om Faren, han svævede i, saa Kammerjunkereren inde fra Land vinke ad sig, troede han, han skulde løbe et Ærinde og skyndte sig mod Land, og Isen holdt. Da Drengen var naaet ind, fik han en meget alvorlig Formaning af Kammerjunkereren om aldrig at udføre et saadant Vovestykke mere. »Tænk om du var druknet, hvilken Sorg vilde det ikke været for din Moder, som allerede har lidt saa stort et Tab ved at miste din Fa- der«. Og Hans Peter, der ellers var en god Dreng, vovede sig heller aldrig ud paa Isen mere.

Mens Karen Marie boede hos sin Fader, var Datteren blevet i Omstændigheder, og han, der havde forført hende, vilde hende ikke mere. Og som det saa ofte gaar, det blev Karen Marie, der maatte opdrage Barnet, en lille Pige. Blot for en Overgang bad Datteren Moderen tage Barnet, til hun fandt en god Plads til det. Den fandt hun imidlertid aldrig, søgte vel heller ikke efter nogen. End ikke da Datteren nogle Aar efter var blevet gift og havde faaet en god

Mand og et godt Hjem, var der Plads for dette Barn i deres Hjem.

Da Karen Maries Fader var død, maatte hun jo selv sørge for en Lejlighed, saa nu blev det smaat nok for Karen Marie, hvor ihærdigt hun end hængte i. Fra sin Forsørgelseskommune inde i Nordsjælland, fik hun en lille aarlig Pengehjælp, dog ikke mere end til Huslejen, alt andet maatte hun selv sørge for. Nu havde det jo været det naturligeste, om Pigebarnet var blevet opdraget hos Moderen; men Karen Marie forstod nok, at hun da vilde blevet Stedbarn i Hjemmet. Forældrene, der boede i København, var gerne en lille Tid om Sommeren hos Karen Marie — Manden var Fotograf og rejste saa rundt i Omegnen og tog Billeder — men Moderen havde ikke den mindste Smule Kærlighed til dette Barn; alle mulige Fejl kunde hun se hos hende. Gaar det mon ikke meget ofte saadan, naar en Moder forlader sit Barn kort efter Fødslen, og aldrig nogen Sinde føler den Fryd det er, at lægge et diende Barn til sit Bryst. Stedfaderen syntes jeg meget bedre om end Moderen; thi hun betragtede det, hun ydede sin Moder til Barnets Underhold, næsten som en Gave, skønt det langt fra var tilstrækkeligt. Ja, hun kunde endogsaa i en meget uhøflig Tone svare Moderen, naar hun skriftlig bad om noget til Kost eller til Klæder til Pigebarnet. »De kunde da ikke skrabe Penge op af Jorden«, skrev hun. Engang, hvor Karen Marie syntes, det saa saa ualmindeligt sort ud for hende, skrev jeg uden hendes Vidende til Svigersønnen, og der kom da ikke alene Penge fra ham, men ogsaa et meget venligt Brev, hvad der maaske gjorde lige saa godt.

Hvorfor Karen Marie fik saa meget ringe Understøttelse fra Kommunen, hun hørte til, kom af, at hvis hun stillede større Fordringer, skulde hun hjemsendes til Fattiggården, dér langt borte i en fremmed Egn, og det gruede hun for. Hun vidste jo ogsaa, at saa kunde hun ikke beholde Pigebarnet, derfor søgte hun at slaa sig igennem, med det hun kunde tjene. I lang Tid havde hun ingen Symaskine, men maatte sy alt med Haanden, indtil Sønnen, Hans Peter, blev voksen, saa købte han hende en Symaskine.

Jeg vovede da engang, uden hendes Vidende, at skrive

til hendes Forsørgelseskommune og bede Sogneraadet dér yde hende lidt mere Understøttelse og forklarede, hvorledes hun sled i det. Der kom da ogsaa Brev tilbage til mig med den Besked, »at Sogneraadet i hendes Opholdskommune maatte bestemme, hvor vidt hun var værdig og trængende«. Dette Brev skulde tilstilles Sogneraadet. Og dette bestemte nu at yde hende en latterlig lille Sum, maaske en Tikrone aarlig eller lignende. Det har jeg glemt nu, men jeg husker, hvor jeg den Gang harmedes over, at de vilde byde hende saa lidt. Hun var jo af den Slags, hellere led hun Nød, end hun bad om noget. Og Pigebarnet, hun opdrog, var vel nærmest en Torn i Øjet paa Sogneraadet, der mente, at det kunde dets Moder selv underholde. Da var det en Dag, jeg kom en af Sogneraadsmedlemmerne i Tale, og vi drøftede da Karen Maries trange Kaar, men han anede næppe, at det var mig, der havde talt hendes Sag hos det andet Sogneraad, eller at jeg vidste, hvad dette havde skrevet, han ytrede da, at det var ikke saa let at tage Bestemmelse over Pengehjælp, der skulde udredes af et andet Sogneraad. Men lidt harm i Hu, som jeg endnu var, udbrød jeg: »Det kunde Sogneraadet her godt gøre uden Samvittighedsnag, da det bliver bemyndiget til at tage Skøn over, hvorvidt Karen Marie er værdig og trængende; og er der nogen, der fortjener at komme ind under dette Begreb, saa er det vel hende, saa ufortrødent hun slider, og saa sparsomt hun lever«. Denne Mand var ellers vor Nabo og kom ret ofte op i Værkstedet til min Mand, men nogen egentlig Samtale havde jeg aldrig havt med ham før. Formodentlig maa han alligevel have følt sig ramt, han gik nemlig ind til Karen Marie og spurgte hende, om hun virkelig havde det saa trangt, som jeg havde fremstillet det, hvad hun selvfølgelig maatte indrømme. Siden den Tid tog man sig alligevel lidt mere af hende, sørgede for nogen Brændsel til hende, skaffede Køretøj til at hente dette med og lignende; før havde hun selv maattet betale i alle Kroge.

Det var jo særlig Vinteren, der var saa slem for hende at slippe igennem. Saa var det gerne smaat med Sytøjet, og Lejligheden, hun havde, var vanskelig at faa opvarmet,

da Kakkellovnen var for lille, og der tilmed skulde spares paa Brændselet. Saa maatte Bordet flyttes hen i Nærheden af Kakkellovnen, desuagtet kunde man ikke holde Fødderne varme paa det kolde, fugtige Lergulv.

Jeg husker engang, det var i Januar Maaned, det var netop hendes Fødselsdag, at jeg kom derind, da var Humøret helt nede paa Nul. Intet Arbejde havde hun, og næsten intet havde de at putte i Munden, aldrig syntes hun at have oplevet saa trist en Fødselsdag. Da klappede jeg hende paa Skulderen og sagde: »Vorherre glemmer ingen Sinde os, blot vi ikke glemmer ham«. Hvor disse Ord kom fra, vidste jeg ikke, og jeg vidste heller ikke, hvor Hjælpen skulde komme fra. Ganske vidst lidt til en øjeblikkelig Hjælp kunde jeg yde og gjorde det ogsaa. Da jeg kom ind med disse Genstande, var hendes yngste Søn kommen hjem i Besøg, og jeg saa, da jeg gik forbi Vinduet, at han sad og holdt sin Mor om Halsen og har vel nok talt trøstende Ord til hende, og havde ogsaa givet hende lidt til Hjælp til Opholdet. Ligeledes kom der en Pakke med Kolonialvarer fra Datteren og Svigersønnen. Men ikke nok hermed, Karen Maries Mand havde været Vaabenbroder — han havde som meget ung deltaget i Treaarskrigen — men ikke længe nok, til at der kunde ydes hende nogen Understøttelse. Nu kom der alligevel et Pengebeløb paa en Snes Kroner, som en Gave til hende, hvilket vistnok senere gentog sig Aar for Aar. Hvor var hun glad, da hun kom ind til os og skulde fortælle os om denne nye Indtægtskilde, der havde aabnet sig for hende. Ja, er det ikke underligt, naar man synes, det ser allermest mørkt ud, kan der pludselig komme Hjælp fra Steder, som man slet ikke aner.

Hvor mange Timer har jeg dog ikke tilbragt i Karen Maries Stue, trods det at der om Vinteren var saa koldt. Forholdene i mit Hjem var jo ikke saa gode. Da min Svigermoder var død, og min Mand ofte ude paa Arbejde, gjorde min Svigerfader med sit triste, utilfredse Livssyn mig tidt Hjemmet uudholdeligt. Da tog jeg den mindste paa Armen og de andre med, saa gik vi ind til Karen Marie.

Pigebarnet naaede hun at faa konfirmeret, og saa kom

hun da ud at tjene. Den næstældste Søn var imidlertid blevet saa nedbrudt af Nervesvækkelse, saa han maatte ty hjem til sin Moder. Han var dog allerede den Gang en ældre Karl, saa han maaske har haft nogle Midler til at betale for sit Ophold. Vi var imidlertid flyttet til Tjørnelunde og fik der meget mere Arbejde og meget mindre Lejlighed til at komme ud, saa nu saas Karen Marie og jeg kun en megen sjælden Gang. Den svagelige Søn overlevede hende i adskillige Aar.

GRØNNE NIELS

I min Barndom og Ungdom færdedes der i min Hjemegn ved Kongens Møller — og da for Resten vidt omkring — en Særling, som gik under Navnet »Grønne Niels«. Hvorfor han kaldtes »grøn«, har jeg aldrig forstaaet. Hans Paa-klædning bestod gerne af ufarvet Vadmel og Lærred, som aldrig kom i Berøring med Sæbe eller Soda, og derfor efterhaanden antog en jordgraa Farve, saa man skulde synes, han burde snarere være kaldet »graa«. Han var ikke Idiot, men hvad der gjorde ham til den ejendommelige Særling, han var, var nærmest en grænseløs Begærlighed.

Efter Sigende var han barnefødt i Egnen mellem Holbæk og Roskilde, var en Gaardmandssøn og havde endog efter Faderens Død en Tid bestyret Gaarden for Moderen. Men allerede den Gang havde Begærligheden taget Overhaand hos ham, saa han hverken undte Folk eller Fæ paa Gaarden Føden.

Der er fortalt, at naar han kørte til en af forannævnte Byer med Sædlæs, og han saa, efter at have hørt Prisen i den ene By, mente at kunne tjene et Par Skilling paa Tønden ved at køre til den anden, at han saa resolut vendte om og kørte de adskillige Mil, der var dertil.

Da han var begyndt at komme paa min Hjemegn, gav han sig af med at tærskede med Plejl, da var Tærskemas-kinerne jo ikke almindelige. Det var altsaa mest i Smaa-hjem han kom, hvor Manden undertiden havde andet Arbejde. Det hændte nok ikke saa sjældent, naar det var tidligt paa Efteraaret, at han stod og tærskede, uden andet paa Kroppen end Skjorten alene, antagelig for at undgaa Slid paa Tøjet. Var der ikke mere Tærskearbejde, saa var

Niels Handelsmand. Han solgte Blanksværte, Vaskesæbe og Kakkellovnspulver; selv har han sikkert ikke været klar over, hvortil det sidste egentlig brugtes. Han søgte særlig omkring til Herregaarde, og til disses Folkestuer passede han at komme til Spisetiderne. Saa gjorde Karlene naturligvis Halløj med Niels, men det brød han sig kun lidt om. Hovedsagen var, at han fik alt, hvad han kunde spise af Formad og undertiden nogle Levninger af Brød, Flæsk eller lignende, som han tog med hjem; thi købe noget til Opholdet, gjorde han meget nødig. En Gang, en Højtidsaften, fik han paa en Herregaard baade Risengrød, Klipfisk og Sennop i een Papirspose, som han tog med sig hjem, efter at han havde spist sig mæt. At det har været en mindre appetitlig Blanding, efter at han havde gaaet med det en Mils Vej, siger sig selv.

Om det havde været Trang, der havde drevet ham til sligt, kunde man endda forstaaet det, men Niels var Velhaver efter den Tids Begreber, havde vel sagtens havt nogen Arv og i Tiden sikkert lagt noget mere til; thi, som sagt, kunde han ikke tjene Kosten eller tiltigge sig noget, sultede han hellere. Det vakte derfor nogen Forbavselse, at han købte sig et lille Hus, som var bygget lige i Kanten paa en Mose; hidtil havde han nøjedes med at ligge om Natten i et eller andet Udhus. Dog, dette var ogsaa regnet godt ud; paa Vejen, som førte lige forbi hans Hus, kørtes i Sommerens Løb en Mængde Tørv, saa der blev altid tabt nogle, og paa Pladsen, hvor Tørven havde staaet, fandtes altid lidt Tørvesmuld. Desuden var der mange Skove i Nærheden, saa der kunde bjerges en Pind; thi købe Brændsel indlod Niels sig ikke paa. I flere Aar havde han dog ingen Kakkellovn, men nøjedes med at opvarme noget Vand i en stor Gryde og varme sig derved. Saa fik han da endelig en gammel Bilæggerovn. Om han havde noget Bohave, var der vist ingen, der fik at se, da han altid omhyggeligt laasede Døren og stillede Avispapir og lignende op i Vinduerne, for at ingen nysgerrige Blikke skulde kigge ind. At en Spøgefugl tillod sig at spørge, om han havde Manufakturhandel, siden han udstillede alt dette, tog Niels meget unaadigt op.

Et morsomt Bevis paa hans Begærlighed, eller man kunde vel snarere kalde det Snarraadighed, havde vi engang i mit Hjem. Vi var i Færd med at slagte Husholdningsgrisen, denne var lige lagt op og skulde stikkes, da Niels dukkede op bag en lille Høj i Nærheden. Et Øjeblik standsede han og oversaa Situationen, gjorde saa kort omkring og gik samme Vej, som han var kommen fra. Lidt forbavsede saa vi til hinanden; mon Niels virkelig skulde have Afsky for at se Slagningen blive udført? Nej, Grunden var en ganske anden. Næste Dag ved den Tid, Blodpølsen var færdig, kom Niels igen for at udrette det Ærinde, som han kom for Dagen før, og med den den Gang saa almindelige Gæstfrihed blandt Bønderfolk fik han nu, hvad han kunde spise af Blodpølsen. Men ikke nok hermed, Dagen efter kom han igen. Om man ikke vilde sælge ham lidt Pølse for en 25 Øre? Nu var dette jo ikke en Vare, som man kendte til at at forhandle, saa Enden blev jo, at man forærede ham nok en Blodpølse.

En anden Gang morede vi os ogsaa over Niels. I Nærheden af mit Hjem var der en meget høj og stejl Bakke, hvis øverste Parti var uopdyrket, saa der var saa tidt nogen, der passerede der op over. Da ser vi pludselig en klar Sommerdag en Fodgænger dukker op over Bakken, holdende en hvid Fane paa en lille Stang ud fra sig. Lidt forundrede saa vi paa dette, men kendte jo snart Niels og opdagede, da han kom nærmere, at Fanen var en Skjorte, bredt ud over en Stok, for at den skulde tørres. Han har altsaa faaet den vasket et eller andet Sted, og den har saa ikke været tør, da han kom for at hente den, saa har han regnet ud, at dette kunde lade sig gøre. Jeg har ellers hørt ham forsikre, at man godt kunde vaske en Skjorte i Kartoffelvand, det kunde man maaske ogsaa, men at det vilde give særlig hvidt Linned, tillader jeg mig dog at tvivle om.

Hos en Familie i Hallebyore, hvor jeg hos Konen lærte Dameskræddersyning, kom Niels ofte, da han nærede en vis Fortrolighed til Manden, der var en gravalvorlig Natur. Deres Ejendom laa saaledes, at der foran Stuehuset var et bredt Fortov ud med Landevejen. Det syntes Niels var et unødigt Spild af Jord, at hele dette Fortov laa hen til

ingen Nytte. Der kunde da godt gro nogen Blandingssæd paa det, mente Niels. Saadan bar han sig nemlig ad med den lille Plet Jord, han havde, den var besaaet med Sæd lige ind til Væggene, saa der knapt var en Sti hen til Huset.

Niels var ogsaa Spillemand. Han havde en gammel Violin, og med den vandrede han langt omkring, helt ind til »De Vintre Møller«, sagde han. Vi i hans Hjemegn fik dog ikke Fornøjelsen af at høre ham spille. En Gang spurgte forannævnte Kone, mens jeg havde Ophold dér, om han ikke vilde spille lidt for os, hvortil Niels svarede: »Nej, jeg spiller ikke for Jer, nej, jeg gør ej, jeg spiller ikke for Jer!«

Engang, han havde været ude paa en længere Tur med Instrumentet, kom han op til forannævnte Familie, bærende en lille Pose af hvidt Vadmel i Haanden. Det var de Smaaskillinger, han havde faaet indsamlet ved sit Spil; nu vilde han gerne have vekslet dem med Sølv mønt. Der var ialt ti Kroner, men uheldigvis havde Manden ikke saa mange Sølvpenge. Ja, for der var jo det med Sedlerne, de kunde være falske, mente Niels. Men da Manden netop havde tre Tikronesedler, fik Niels Lov til selv at vælge, og efter at have holdt dem omhyggeligt op for Lyset for at klare Vandmærket, udvalgte han sig endelig een. Nu var der altsaa tilbage at tælle alle disse To-, Fem- og Tiører. Hver 33 Øre var indsvøbt i Avispapir og ombundet med Baand, det var jo en Mark i gamle Penge; saa kendte Niels sikkert bedst deres Værdi. De blev da talte efter, alle disse Smaapakker med 33 Øre i hver. »Nej, her er en, der er en Tiøre for meget i«, udbrød Manden, og Niels tog ogsaa godt nok mod Tiøren. Først efter at Niels var gaaet, kom vi i Tanker om, at paa den Maade blev der jo kun 99 Øre til Kronen, saa det havde været rigtigt nok med den overkomplette Tiøre; men Niels havde været klog nok til at tie stille og fik saa ogsaa Lov til at beholde Skillingen.

Saa længe Niels levede, hørte man aldrig Tale om, at han havde nogen Slægtninge. Sine sidste Dage tilbragte han hos en gammel Enke i Hallebyore, som tidligere havde

hjulpet ham til Rette ved at vaske for ham, strikke hans Strømper og lave lidt paa hans Tøj; saa savede han til Gengæld Brænde for hende. Om han laa 'syg i længere Tid, ved jeg ikke, jeg havde nu ikke mere Ophold dér i Eggen. Men da han var død, meldte hans Slægtninge sig dog for at faa de Skillinger, han havde efterladt sig.

DA VI VAR MØLLERFOLK

Da vi havde boet i min Mands Barndomshjem i fjorten Aar, var min Mand allerede blevet 46 Aar gammel, og havde i den sidste Tid ikke kunnet gaa til de langt borte liggende Arbejdspladser — 1 à 1½ Mil — til de forskellige Herregaarde for at bille Møllekværne. Cykler var endnu næsten ukendte, og i al Fald ret kostbare i Forhold til Arbejdslønnen. Min Mand havde maattet koste Køretøj, men det blev for kostbart paa saa lille en Jordlod. Søgningen med Træskoer var heller ikke saa god, som den havde været, paa Grund af at flere i dette Fag havde nedsat sig i Omegnen. Min Mand begyndte derfor at se sig om efter et andet Erhverv; her kom Mølleriets, som han havde beskæftiget sig med i de unge Aar, i første Række, da det jo altid havde været hans Lyst at arbejde ved den Bestilling.

Han traf da i en af Vandmøllerne — hvor han ogsaa var med at bille — sammen med en Møllersvend, der havde arbejdet paa Tjørnelunde Mølle i Nærheden af Ruds Vedby, der vidste, at denne Mølle var til at faa i Forpagtning. Da det blev skildret i glimrende Farver om Virksomheden der, blev min Mand stærkt opsat paa at faa denne Forpagtning. Da det tilmed viste sig, at vort lille Hjem i Svebølle var let at faa solgt til en ordentlig Pris, flyttede vi saa til Tjørnelunde, Finderup Sogn, og fik Møllen der i Forpagtning.

I de Aar, vi havde min Mands Fødehjem, var det, som alt lykkedes for os, jeg mindes ingen nævneværdige Uheld i disse fjorten Aar. Nu blev det modsatte Tilfældet, baade her, og hvor vi senere flyttede hen, det var, som intet mere vilde lykkes for os.

Vi blev snart klar over, at Afgiften vi skulde svare, var for høj i Forhold til Formalingen, der kunde blive; men vi havde forpagtet Møllen paa 10 Aar, rejste vi før, skulde vi betale ikke saa lidt for hvert Aar, vi rejste før Tiden, saa vi var næsten nødsaget til at blive, enten det gik op eller ned. Sammen med Møllen forpagtede vi et Bageri, hvoraf vi senere fik forskellige Besværligheder.

Allerede inden vi flyttede til Tjørnelunde, begyndte det med Uheld, idet Huset, vi skulde bebo, og som Møllejeeren, Ferdinand Dedenroth, skulde lade opføre, blæste om, da det var halvfærdigt. Ganske vist var dette ikke et direkte Tab for os, men den Ombygning, som nu maatte foretages, gjorde, at Huset ikke kunde blive færdigt til den Tid, vi skulde fraflytte vort gamle Hjem. Saa maatte man i Møllegaarden tømme et Værelse, som vi kunde bo i, til det nye Hus blev færdigt. Her kunde vi dog ikke nær have alt vort Bohave. Resten blev stuvet sammen i en Lo, og der maatte jeg mange Gange gøre de mest fortvivlede Anstrengelser for at finde et og andet, som jeg absolut skulde bruge. Den Sommer var meget regnfuld, hvad ogsaa var til Hinder for at faa fuldendt Bygningen. En Dag der blev hentet et Læs Brædder fra Slagelse, regnede det, da de kørte hjem med dem, saa de blev plaskvaade. At faa dem tørrede igen var der ikke Tid til, og Vejret tillod det heller ikke, saa de blev snart lagt ned til Loft. Resultatet blev da ogsaa, at næste Aar maatte Loftet lægges om, og der gik da et helt Brædt mere i, saa meget var disse vaade Brædder nu tørret ind.

Da Loft, Døre og Vinduer blev malede, var der en Lærling, der udførte dette Arbejde. Ham kom jeg en Dag i Samtale med, og han kom da til at sige, at han var opdraget paa en Opdragelsesanstalt. »Er det ikke haardt at blive opdraget et saadant Sted«, spurgte jeg. »Nej, sagde han, »haardt det er ikke det rette Udtryk. Selvfølgelig bliver man vænnet til Arbejde og Lydighed, men Forstanderen dér, hvor jeg er opdraget, omfattede os alle med en faderlig Kærlighed. Og vi, som nu er kommen ud i Verden, søger hjem, saa ofte vi kan, og føler det stadig som vort Hjem«. Engang var en af Drengene fra denne Anstalt blevet

sat i Lære ved et Haandværk i Kallundborg. Her var han kommet i slet Selskab og havde begaaet nogle Smaatyverier og var blevet fængslet, men var ikke til at formaa til at bekende. Næppe havde hans Plejefader faaet Meddelelse derom, før han rejste til Kallundborg og fik Drengen i Tale, der, saasomt han saa sin Plejefader, tilstod alt. Forstanderen sørgede nu for at faa Drengen befriet og løst fra Lærlingeforholdet og fik ham saa med hjem, saa han kunde blive anbragt andet Steds.

Det gør godt at høre en saadan Udtalelse om en Forstander paa en Opdragelsesanstalt, og saa særlig af en, der er udgaaet derfra, thi den tør man nok mene er sand og træffende. Desværre har jeg helt glemt, hvor denne Anstalt laa, kun forekommer det mig, at Forstanderen hed Møller. Thi en Mand, der saa godt havde magtet en saa vanskelig Opgave, som en saadan Gerning sikkert er, burde unægtelig mindes.

Mens vi boede paa Tjørnelunde Mølle, havde min Mand hver Vinter en ung Mand til Hjælp paa Møllen, da der paa den Tid var den bedste Maling. Det var unge Mennesker, som lige havde udlært. Om en af dem, en Gaardmandssøn fra Omegnen, syntes hans Fader, der selv havde været ved Mølleriet, at Sønnen ikke havde faaet Tingene saa godt ind i Hovedet, som han burde havt. Det vanskelige ved Mølleriet er at kunne »bille Stenene«, »hænge Kværnen af« og »seglfælle« (det er at hugge Seglen, hvorpaa Løberen hviler, dybere ned, efterhaanden det slider paa Stenen) og lignende. Gaardmanden bad da min Mand, der havde særlig godt Kendskab til dette Arbejde, da han havde billet paa saa mange forskellige Steder, at undervise Sønnen lidt paa dette Omraade, hvad min Mand ogsaa lovede. Men den første Gang han vilde fortælle Møllersvenden noget om forannævnte Dele, svarede han, at han var udlært. »Godt«, svarede min Mand, »saa er jeg fri for at lære dig mere«, og siden udførte min Mand selv det vanskeligste af Arbejdet.

Det var ellers noget tidlig at være udlært, han var maa- ske ikke tyve Aar den Gang, og jeg føler altid, trods mine 68 Aar, at man stadig kan lære noget endnu.

En anden ung Mand, som arbejdede hos os, og som forøvrigt gerne vilde lade sig underrette, skønt han fra Barn var kendt med Mølleriet, da hans Fader selv var Møller, vilde i Begyndelsen slet ikke slutte sig til os, men gik saa snart Aftensmaaltid og Arbejdstid var endt hen til andre unge, vel sagtens for at tilbringe Aftenen i et koldt Karlekammer eller et andet maaske daarligere Sted. Da han ellers var et rart, ungt Menneske, var jeg ked af, at han saadan stadig gik ud. Jeg fandt da et eller andet Læsestof frem, som der var noget Indhold i, og spurgte, om han ikke havde Lyst til at læse det. Og Tid efter anden blev han hjemme hos os hver Aften, hvor vi ogsaa mange Gange talte om det, han havde læst.

Da han rejste, kom han til at arbejde paa en nærliggende Mølle, saa han undertiden aflagde os et Besøg. Engang spurgte han mig, om ikke jeg mente, det kunde være godt at komme paa en Højskole. Derom nærede jeg selvfølgelig ingen Tvivl, skønt jeg aldrig selv var naaet at komme paa Højskole. Han kom da den følgende Vinter paa Høng Højskole, der ikke laa længere fra hans Hjem, end at han kunde faa Kost og Logi hjemme. Da han havde været paa Skolen et Stykke Tid, kom han atter og besøgte os, og jeg skulde da have at vide, hvad han syntes om at være der. Jo, det var han da meget glad for. »Det var godt, du fik lært mig at læse«, udbrød han. »Jamen, det har jeg da heller ikke«, svarede jeg. »Nej, læse kunde jeg vel, men havt Forstaaelse af at læse noget, der virkelig var oplysende og godt, har jeg hidtil ikke havt. Min tidligere Læsning har bestaaet i »Revuen« og lignende. Det var først, da du kom med god Læsning, at jeg fik Forstaaelsen af, at dette var noget helt andet, end hvad jeg hidtil havde kendt«.

Et andet ungt Menneske, som min Mand ogsaa havde til Hjælp, blev vi svært imponeret af, straks han kom til Huse. Han var meget talende, og slog tilmed om sig med saa mange Fremmedord, at vi i vor Enfoldighed blev helt stumme over saa megen Klogskab. Men baade min Søsterdatter, der var i Huset hos os, og jeg var dog ikke helt ukendt med Fremmedord, og vi kunde da heller ikke lade være med at udbryde, naar han blev alt for højtravende:

»Kom nu med det paa Dansk, Lars, saa skal vi se, hvad vi kan gøre ved det, og brug ikke Ord, som hverken du selv eller vi andre ikke forstaar«. Resultatet blev da ogsaa, at han efterhaanden i de fleste Tilfælde lærte at udtrykke sig paa sit Modersmaal.

Senere i Livet har jeg gentagne Gange truffet paa Menesker, der yndede at bruge Fremmedord, og i et Par Tilfælde endda slap helt daarlig fra det. Den ene var en Husmandskone, der stod og talte til en Lærer og vilde fortælle, hvor intime Veninder deres og Lærerens Smaapiger var blevet gennem Sommeren, men hun kom til at sige »infame«. At det var to højst forskellige Ord, hun der forvekslede, forstod hun vist ikke, men talte roligt videre.

En ung Husmandskone, et andet Sted, vilde fortælle om en Taler, at han ordentlig kunde »dupere« Husmændene, hun kom imidlertid til at sige »kupere«, et Ord, som jo ogsaa har en hel anden Betydning.

En ung Husmand, maaske en godt oplyst Mand, havde ogsaa den Skik, naar han skrev et eller andet, at indflette saa mange Fremmedord som muligt. Da vi var Nabøer og gode Bekendte, spurgte jeg ham en Gang, hvorfor han gjorde det. »Vi ejer dog i vort Modersmaal, synes jeg, Ord nok, saa vi kan udtrykke os i alle Tilfælde«. »Maaske nok«, svarede han, »men saa kan Folk da se, at man er ikke nogen hel Hjemmeføding«.

Som allerede nævnt, var Forpagtningsafgiften for haard, saa vi havde svært ved at faa Udkommet. Vanskeligst var det med Bageriet, som jo hørte med i Forpagtningen. I Begyndelsen var det i ganske god Drift; men den Bager, som drev det, blev der kun et Aarstid, saa nedsatte han sig i en Naboby og tog selvfølgelig en Del af Kunderne med; vi kunde da ikke faa forpagtet Bageriet ud igen. Det var en 400 Kr. aarlig, vi gik Glip af, som denne Bager ellers fik formalet Brødrug for. For at faa dannet os en lille Bifortjeneste, besluttede vi efter nogen Tids Forløb at flytte ind i Bagerilejligheden, der var meget mere rummelig, og se at faa oprettet en lille Høkerhandel. Saa lejede vi den Lejlighed ud, der var indrettet til os at bo i, og hvor vi hidtil havde boet.

Da Kaarene blev knappe for os, kneb det særlig haardt for mig med at faa Tøj til Børnene og andre nødvendige Genstande. En Gang, da der skulde være en Dødsboauktion i Omegnen, var min Mand og jeg taget dertil for at købe nogle flere Høns. Disse fik vi vist ikke købt, derimod købte jeg et Par Bundter Tøj, som jeg da for Resten slet ikke vidste hvad indeholdt. Jeg fik dog senere at vide, at den afdøde Kone som ung havde tjent i fornemme Huse, saa det var Ting hun havde medbragt derfra. Hvor fik jeg dog meget ud af dette. Gardiner over hele Huset, hvor Vinduerne var temmelig store, saa en sparsom Kappe slet ikke synede noget, nu blev der Raad til lange Gardiner og meget andet; thi der var ogsaa adskillige Smaastykker af nyt Tøj imellem, og enhver Lap kunde finde Anvendelse. En anden Gang var der en Auktion et andet Sted, ogsaa et Dødsbo, her fik vi købt en Bunke Skilderier. Det var kun tarvelige Ting, og enkelte af Billederne maatte fornyes, saa det var kun Rammer og Glas der kunde bruges, men de 4 Kroner, vi gav for disse Billeder, er ogsaa nærmest alt, hvad vi har givet ud paa det Omraade, i den Tid vi har været bosiddende. En Familie i Nærheden, som havde bekostet nogle nye Møbler, afkøbte vi de gamle, saa havde vi i al Fald lidt til at pynte op med i en Stue, hvortil vi ellers ingen Møbler havde. Ja, det var at »halte paa alle Ben«, som man siger. Tidt maatte jeg ty til en Marskandiser for at faa købt lidt, som kunde omsys til Overtøj, thi at købe et nyt Stykke, kunde der umuligt blive Raad til. Tidt købte jeg Rester af Dynevaar hos de handlende, for at spare en Krone eller to, og syede en Pude sammen af baade to og tre Slags, naar der kom et Betræk uden paa, kunde det jo ikke ses, og saa gjorde det alligevel samme Nytte. En Overgang maatte jeg rede Seng til et Par af Børnene paa selve Gulvet, men saa fik vi da købt en lille, gammel Seng til 2 Kroner, saa var det Savn afhjulpet. Men al denne Omformen af gamle Klædningsstykker og Lappen sammen og fremskaffe noget af saa at sige ingen Ting, giver alligevel en vis Tilfredsstillelse, som jeg antager den, der kan gaa til de handlende med en velforsynet Pengepung for at gøre sine Indkøb, aldrig føler.

Trods det, at det saa ofte kneb for at faa det allernødvendigste, fik dog hverken min Mand eller jeg nogen Sinde den Idé at købe paa Henstand. Naar Betalingsdagen naaedes, havde man vel ligesaa lidt at betale med, som i Øjeblikket.

Den Bagerfamilie, der en kort Tid havde lejet Bageriet, havde Smaapiger lidt ældre end vort Pigebarn. En Dag spurgte Konen, om jeg ikke vilde have et Forklæde, der var blevet for lille til en af hendes Smaapiger. Jeg takkede og sagde, at det vilde jeg meget gerne, da jeg havde saa ondt ved at faa noget Tøj, da den Slags altid kom i sidste Række. Antagelig har Bagerens Kone gjort en Gaardmandskone, der boede ved Siden af, opmærksom paa, hvor knapt det i Virkeligheden var for os, thi efter den Tid fik jeg meget aflagt Tøj fra hende. Tilsyneladende saa det jo ud til, at vi som Møllerfolk havde det jævnt godt.

Ogsaa paa anden Vis fik vi Hjælp fra vore Naboer, bl. a. fra en Gaardmand, der ofte kom op til os i vor Høkerhandel. En Dag, da min Mand var beskæftiget paa Møllen, kom denne Nabo og spurgte, om min Mand ikke kendte til at flaa en Spædekalv. »Det antager jeg ikke, men det kan jeg«, svarede jeg. »Ja, men det vil du vel ikke«, sagde Naboen. »Jo, blot du vil slagte Kalven og bringe mig den her hen, skal jeg nok tage Skindet af og skære den op«. — Det havde nemlig været Pigearbejde, mens jeg tjente paa Vibehøjgaard, saa det Arbejde havde jeg god Øvelse i. — Da Naboen kom for at afhente Kalven, gav han mig en stor Kvart af den for det Stykke Arbejde. Det hændte derefter flere Gange, at jeg udførte den Slags Arbejde for ham og blev betalt paa samme Maade, derved tjente jeg til adskillige Maaltider. — Vi holdt en Hest for at hente og bringe nogen Møllesæd, vi formalede for en Bager i en anden By. Der gik undertiden flere Dage, hvor vi ingen Brug havde for den, saa blev den hos Naboen, der da fodrede den for os og derved skaffede os en kærkommen Hjælp.

En Gang havde Skolebørnene fra Tjørnelunde Skole Udflugt pr. Vogn til Kuglebjerg Skov ved Skellebjerg Station. Det kneb for vort Vedkommende med at komme med. Min Mand havde paa det Tidspunkt ingen Hjælp paa Møl-

len, og da det var en Søgnedag, kunde den jo ikke staa, uden at en kyndig Mand var til Stede. Der tjente imidlertid et ungt Menneske paa Møllegaarden, som kendte til Mølleriet, ham fik vi til at passe Møllen, imod at jeg skulde erlægge en Høstdag; denne tog jeg saa i Rughøsten. Paa dette Tidspunkt havde man endnu ikke paa denne Gaard Selvbinder, men slog Rugen af med en Slaa-maskine, hvor saa en fire-fem Bindere bandt Rugen op efterhaanden. Det kunde være et stift Stykke Arbejde, særlig naar ens Sidemand vilde skubbe saa meget fra sig som muligt. Aldrig nogen Sinde mindes jeg at have været saa træt efter noget Høstarbejde som jeg var den Gang. Det kneb jo med at faa klædt alle Børnene ordentlig paa til denne Udflugt, men det lykkedes dog. De var jo ikke forvænte, havde aldrig lært at stille Fordringer, men kunde glæde sig over saa lidt. Der blev leget af Børnene paa en nyslaaet Eng i Nærheden af »Kuglehjerg«, en meget stejl Bakke bevokset med Naaetræer. Derefter løbet Væddeløb, først af Børn i Hold paa 8—9—10 Aar, derefter højere og højere op i Alderen, til det naaede op til midaldrende Mænd og Kvinder; men det kneb jo for deres Vedkommende med at holde sig alvorlige, en og anden maatte give op paa Halvvejen, bristefærdige af Latter. Den medbragte Mad spiste vi i Skoven. Der var dog ikke, som nu ved Udflugtssteder, Kaffe eller Vand til Kaffe at faa, og den Gang var Petroleumsapparater ikke saa almindelige som nu. Vi havde dog et saadant, og ligeledes havde en anden Familie taget et med, og vi fik begge to god Søgning. Kaffe og Sukker havde vi rigelig med af, værre var det med Kopper, da jeg ikke havde tænkt at faa saa mange Gæster til Kaffen. Men det gik med Gemyt, selv om en maatte drikke af en Underkop, en anden af en Overkop, og en brække en lille Kvist af et Træ og benytte som Theske, da det ogsaa var for sparsomt med disse.

Engang var jeg med Børnene til Juletræ i Skolen. Denne var indrettet saaledes, at der var Pogeskole i den ene Ende af Bygningen og øverste Skole i den anden Ende, forbundne med hinanden ved Fløjdøre, saa det kunde blive til en stor Sal. Jeg var den Gang 44 Aar og havde endnu aldrig

set et Juletræ, udover et ganske lille, vi undertiden selv havde havt. Hvor blev jeg betaget ved at se det straalende Træ og ved at høre dette mangestemmige Kor af den fler-dobbelte Kreds af Børn, der gik rundt om Træet, de mindste inderst, de større udenom, mens de sang »Her kommer, Jesu, dine smaa«. Derefter blev alle Gaverne delt ud, men da det viste sig, at der var nogle enkelte tilovers, blev disse uddelte paa en ret ejendommelig Maade. Der blev gemt en Prop, uden at Børnene vidste hvor; den, der saa fandt Proppen, skulde have Ret til en af de tiloversblevne Gaver. Men det blev en værre Undersøgelse, der fandt Sted. Saa snart en ytrede, at den eller den sikkert havde Proppen, blev Vedkommende straks overfaldet af Børnene, der var jo en meget stor Forsamling, da Forældrene vel for største Delen var med. Om Proppen nogen Sinde blev funden, ved jeg ikke, men jeg saa da, at hverken Præst eller Lærer blev forskaanet, da Undersøgelserne fandt Sted.

Det varede længe, efter at vi var kommen til Tjørnelunde, før jeg lærte nogen af de omboende at kende. Jeg havde jo levet mit hidtidige Liv paa et meget snevert Omraade, og kunde slet ikke forstaa at føle mig hjemme paa denne nye Plads. Min Mand derimod lærte hurtigt i al Fald Møllekunderne at kende. Efterhaanden fandt jeg dog, at Beboerne dér var meget elskværdige Mennesker, og vi kom da jævnlig sammen med et Par Naboer til en gemytlig Passiar en Aftenstund, hvor Opvartningen for vort Vedkommende kunde være tarvelig nok.

En af disse Naboer, der gav os mangan en Haandsrækning med Pløjning og lignende, hed Jens Peter Christensen. Han havde nu en lille Ejendom, hvor han havde en Hest og 3—4 Køer, men han havde forøvrigt arbejdet sig op, fra først at bo i en lille Lejlighed hos sin Svigermoder.

Mens vi boede sammen i Tjørnelunde, tog han sin gamle Moder i Huset, hun nød der hos Sønnen og Svigerdatteren den kærligste Pleje, hun havde ellers hele sit Liv levet i

meget trange Kaar. »Det var«, sagde Jens Peter, »med inderlig Glæde jeg hentede min gamle Moder; nu er jeg stillet, saa jeg kan gøre det godt for hende paa det sidste, hende, der aldrig har havt en Plet, hun kunde kalde sin egen, trods alt hendes Slid«. Den gamle Kone kunde intet videre huske. Jens Peter derimod fortalte os adskillige Træk fra hans Barndomshjem og fra hans Moders fattige Tilværelse. »Gamle Karen«, som hun altid kaldtes, var født 1813. Hun var en Skovfogeddatter fra Nørager, og som saadan opvokset i gode Kaar. 22 Aar gammel blev hun gift, men hendes Mand havde Tilbøjelighed til Spiritus. Han drak dog ikke særlig meget, men Tiderne var saaledes, at hvor der var en stor Børneflokk, og ikke begge Forældrene var særlig flittige og sparsommelige, der kunde det kun blive til den usleste Fattigdom. Hun maatte gaa fra Børnene, saa ofte der var noget at fortjene, for at skaffe dem noget til Føden. Hun gik ud at brygge, bage, vaske og hjælpe til ved Gilder. Dette sidste var en Festsdag for Børnene, da hun saa fik nogen god Mad med hjem til dem. Daglønnen hun fik, var fra 33 til 50 Øre, og til Tider kostede et stort Rugbrød dengang op imod 1 Krone. Det var dog kun de mindste Børn, der maatte gaa der hjemme og hytte sig selv; saa snart de var en 7—8 Aar, maatte de ud at tjene om Sommeren, og den udgjorde de 8 Maanedere af Aaret. Da Jens Peter skulde konfirmeres, havde han allerede været ude i 6 Somre. Han huskede et Aar, da havde han kun været i Skole een Gang gennem hele Sommeren.

Et Par Begivenheder huskede Jens Peter, fra han var i fem Aars Alderen. Den ene var, at de blev sat ud af Løjlig-heden, hvor de boede; formodentlig har de ikke kunnet betale Huslejen, der stod de saa med deres Børn og deres fattige Ejendele, uden at vide, hvor de skulde finde Ly for Natten. En Nabo ynkedes dog over dem og lod dem ligge i sit Tørvehus. Der bredte de Tørvene lidt ud, saa der kunde redes et Leje paa dem.

Den anden Begivenhed kan synes saa rent ubetydelig for udenforstaaende, men den forvoldte dog en Sorg, som gik disse fattige Smaabørn saa nær til Hjertet, at de ved-

blev at mindes, hvorledes de havde grædt og sørget. De havde nemlig fanget en Skadeunge og faaet gjort den helt tam. De madede den, legede med den og glemte mange Gange derover, hvor sultne de var. Men saa en Dag, den sad paa Brøndværket, kastede et af Naboens Børn en Sten, som ramte Skaden, saa den faldt i Brønden og var død med det samme.

Engang de flyttede fra deres tidligere Bopæl til en fremmed Egn, blev det der til den usleste Armod, maaske har der ikke været meget Arbejde for Moderen at faa. Det var saaledes lige op til Paaske, da havde de ikke en Smule til Brødet. Da kom et af Børnene ind og sagde til Moderen: »Kom skal du se, der ligger et Stykke »Brænde« og spræller i Grøften herude«. Der gik nemlig et Vandløb lige forbi Huset. Da hun kom derud, viste det sig, at »Brændet« var en meget stor Gedde, der sad i Klemme mellem et Par Sten. Det var dog knapt, hun turde tage den, af Frygt for at hun begik noget ulovligt, men paa den anden Side talte jo den haarde Trang derfor. Hun kastede den derfor ind af et aabentstaaende Vindue, for at ingen skulde se det. Nu var der jo Kød nok i Paaskedagene. Nogle Dele var der dog, som Smaafolk lettere kunde erholde den Gang. Kødet af en Spædekalv kunde saaledes købes for et halvt hundrede Øre, fordi kun faa vilde spise det; fik de en saadan kunde de leve højt længe. Ligeledes kunde Børnene gaa ud at bede om en Krukke Mælk; det nægtedes ingen Steder og betragtedes ikke som Tiggeri; thi at tigge og faa Hjælp af Sognet var to Ting, som »Gamle Karen« stred saa ihærdigt for at undgaa.

Efterhaanden, som de ældre Børn var konfirmeret og kommen ud at tjene for bestandig, og nogle af de yngste Børn var døde, bedredes Forholdene en lille Smule, da Faderen nu ogsaa havde faaet fast Arbejde. Men da ramte en Sorg af en anden Art Familien, idet en 15-aarig Søn druknede ved Badning. »Det var den eneste, jeg havde lært at kende som Broder; de ældste var jo ude, før jeg kunde huske«, sagde Jens Peter. »Derimod havde vi to yngre delt godt og ondt i det fattige Hjem. Jeg har mange Gange, da jeg var i den Alder, hvor Børn kun tænker paa Leg og

Narrestreger, gaaet udenfor mit Hjem og bedt til Gud, at Forholdet i Hjemmet dog maatte blive bedre. Men paa den anden Side har Tanken om, hvilken Elendighed Spiritus-sen har forvoldt i mit Hjem, givet mig Kraft til at modstaa Fristelsen, da jeg som voksen tjente paa Herregaarde«.

Da Karen var 56 Aar, blev hun Enke. Nu syntes Sog-neraadet, at naar hun fik lidt Understøttelse, behøvede hun ikke mere at slide saa haardt. Men nej! Karen vilde ingen Understøttelse have. »Det Brød, man selv fortjener, smager dog bedst«, sagde hun. Indtil hun naaede op i halvfjerd-serne, klarede hun sig selv, men da var der nogen, som fik udvirket, at hun gennem et Legat fik en mindre Pengehjælp. Og da saa siden Loven om Alderdomsunderstøttelse traadte i Kraft, fik hun Hjælp paa den Maade. Da gamle Karen døde, var hun nær op mod de hundrede Aar.

En anden Nabokone, med hvem vi ogsaa havde Om-gang, men som ogsaa levede i smaa Kaar, da Manden ikke evnede at udføre strengt Arbejde, udtalte engang, hun havde været henne hos os, at hun var aldrig gaaet tom-hændet fra mig. Lidt uforstaaende saa jeg paa hende og sagde: »Jeg har jo aldrig havt mindste Smule at give dig«. »Jo, du har givet mig mange opmuntrende og trøstende Ord«, svarede hun. Nu har jeg vistnok, trods de vanskelige økonomiske Kaar, havt Evne til at se Verden fra den lyst-seste Side. At kunne det, er ikke noget man tager af sig selv, det er en Himmelens Gave.

Den 3. Juli 1900 blev vor yngste Søn født. Han var i alle Maader sin Broder Alfred op ad Dage; paa Spilopper alle Vegne, saa snart han blev, saa han kunde trave rundt. Værst var det, da han blev et Par Aar, at hans Lyst altid var at komme op paa Møllen, skønt den dog laa nogle Minutters Gang fra Beboelseshuset. Det er imidlertid et meget farligt Sted at komme, da Vingerne gaar saa nær Om-gangen, at de godt kan ramme et Barn. Er saa den, der passer Møllen, beskæftiget paa et af de øverste Lofter, kan

han paa Grund af den Larm, Mølleværket forårsager, ikke høre, naar saadan en lille Purk kommer op ad Trapperne. Hændte det saa, at en af Dørene ud til Omgangen stod aaben, var det jo at gaa lige ud i Ulykken.

Min Mand var ogsaa derfor meget paapasselig med, at der ingen Børn kom paa Møllen, som ikke var store nok til at tage sig i Agt. Møllegaarden laa lige op til Møllen, med kun Haven imellem, det hændte derfor ogsaa, at Smaa-børnene derfra kunde finde derop, men de blev lige saa godt jaget ned derfra som vore egne.

Da vi havde Møllen, havde den staaet paa den samme Plads i hundrede Aar og endda tidligere staaet et andet Sted, vistnok i Københavns Omegn. Nu er den atter for faa Aar siden flyttet, vistnok ind i Odsherred. Det kolossale Tømmerværk, som den var opført af, synes saaledes vedblivende at kunne trodse Tidens Tand. Før denne Mølle blev bygget, den laa et Stykke Øst for Tjørnelunde By, havde der efter Sigende ligget en Stubmølle lidt Syd for den nærliggende Kragerupgaard. Stedet bærer vist endnu Navn af Mølle, Møllehøj eller lignende. Disse Stubmøller, der jo snart er ukendte, er ikke, som de hollandske Møller, indrettede, saa kun Hatten og Vingefanget drejes. Naar Møllen skal drejes i Vind paa Stubmøllen, drejes hele Møllen, der hviler paa en Stub, der kan drejes rundt i et af meget svært Egetømmer dannet Fundament. Om Stubmøllen ved Kragerupgaard fortaltes der, at den i et Stormvejr blæste om og dræbte en Pige, der var i Nærheden af Møllen for at bringe Mad op til Møllersvenden.

Alt hvad der hed Slid paa Møllen, paa Sejl, Møllestene og saa videre, skulde vi selv bekoste, og det drejede sig ikke om saa lidt i Forhold til de knappe Indkomster. For at spare noget, fandt vi paa selv at sy Møllesejlene, i Stedet for at købe dem færdigsyede. Naar man ser Sejlene anbragt paa Vingerne, aner man ikke, at de er saa store, som de er. Her var vist 36 eller 38 Alens Vingefang, og hvert af Sejlene er nok en 16 Alen i Længden. De blev sat sammen af to Bredder af Ravndug, altsaa som et dobbeltbredt Lagen. Hvor var det svært at faa syet denne lange, lange Søm to til tre Gange paa en lille Haandsyma-

skine. Bagefter syede min Mand med Haanden Reb og Løkker i Kanten paa Sejlet, hvormed det skulde fastgøres paa Hækkeværket og paa Vingerne. Engang i en Stormnat havde et Sejl slaaet sig løs og slog Knald paa Knald ud i Luften. Resultatet blev da ogsaa, at skønt Sejlet var omtrent nyt, havde det dog slaaet en Revne fra den ene Ende til den anden, der manglede vist kun en Alen i, at Revnen naaede helt igennem. Her var gode Raad dyre. Min Mand vilde straks tage af Sted til Slagelse for at købe et nyt, men jeg vidste, at det drejede sig om nogle og tyve Kroner, og det var mange Penge i de Tider. Jeg gik da op paa Loftet, hvor der laa nogle kasserede Sejl, fik taget den bedste Ende af to, og syet sammen til eet, der saa kunde bruges, indtil jeg kunde faa repareret det ødelagte. Med Haanden maatte jeg saa først sy Revnen sammen, som man syr en Rift sammen. Saa købte vi nogle af de stærkeste Bændler, man kunde faa, og syede paa Maskinen uden paa Riften. Dette var dog meget værre end sy de nye Sejl, da alle Reb og Stropper hængte ved, saa jeg kun kunde faa det ind under Maskinen fra den ene Ende. Hvor var jeg træt i mine Arme af at herse med det; men hvad, saa sparede man de Penge.

Paa det Tidspunkt, da vi var i Færd med at skulle have sat vor lille Høkerhandel i Gang, hændte der noget, der nær kunde blevet en hel Ruin for os. Det var en Vintermorgen, jeg havde lige børstet Kakkellovnen i vor Opholdsstue, og skulde nu i en Fart have det til at brænde i Ovnen, hvorfor jeg puttede noget Papir ind og hældte Petroleum paa. Antagelig har det været en lovlig stor Dosis, thi der gik Ild i Soden i Røret, der var temmelig langt, og gik ind igennem Soveværelset. Det havde maaske endda ikke gjort noget, at Røret var brændt ud, men der hang en Del gammelt Tøj til Tørring, dels paa Røret, dels ved Siden af dette, og alt det var der gaaet Ild i, uden at jeg anede noget, før Alfred, der sad og vuggede den mindste, udbrød: »Moder, det ryger ud igennem Nøglehullet inde fra den anden Stue!« Forfærdet slog jeg Døren op, og saa da, at baade dette Værelse og Sovekammeret, hvortil Døren stod aaben, var saa fyldt med en kvælende Røg, at

jeg kun lige kunde skimte Vinduerne. Hvad Røgen hidrørte fra, vidste jeg endnu ikke, og jeg maatte hurtigt lukke Døren til, for ikke at faa den kvælende Røg ind, hvor Børnene var. Min Mand var ikke hjemme, Møllersvenden var paa Møllen og den største Dreng i Skole. Jeg foer da udenfor, og saa Møllejeren og hans Karl komme gaende et lille Stykke fra Huset. De kom ogsaa hurtigt til Stede, men begge erklærede, efter at have nøjedes med at slaa en Rude ind, at de ikke kunde gaa ind i den røgfyldte Stue. Kun et Sekund overtænkte jeg Situationen, saa greb jeg et tykt Sækkelærredsforklæde, gik igennem Stuen og fik slaaet Yderdøren op, derved fik Ilden Luft, og Flammerne slog nu helt op til Loftet. Alt det Tøj, der hang paa selve Røret, var helt i Glød, og et Par Gløder ulmede allerede i en Seng, der stod lige nedenunder. Efter et Øjeblik at have trukket lidt frisk Luft, svøbte jeg uden Betænkning det tykke Forklæde om Hænderne, og fik revet alt det brændende Tøj ned ved Enden af Sengen, hvor der lige netop var saa megen Plads, at jeg dér kunde faa hældt Vand paa og slukket det hele. Men hvor var jeg glad, da jeg saaledes fik reddet vore fattige Ejendele. Vi havde lige faaet et Læs Kolonialvarer hjem til at paabegynde Høkerhandelen med, disse, vidste jeg da, var ikke assureret, og det andet Bohave maaske lidt nok. Vi kunde godt have faaet Erstatning, men da jeg nok vidste, at jeg paa en Maade selv var Skyld i Uheldet ved at hælde for megen Petroleum paa Papiret, vilde jeg helst undgaa Forhør og lignende Ubehageligheder. Jeg maatte holde Sengen nogle Dage oven paa den Historie, og derefter fik jeg et forfærdeligt Arbejde med at faa Gardiner, Tæpper og Lagner rene igen. Alt var blevet næsten sort af Røgen.

Til Bagerilejligheden var der en stor Have, det halve af denne indhegnede vi til Hønsegaard, saa vi kunde holde en 60—70 Høns og opdrætte en Del Kyllinger. Hvor var det morsomt, naar jeg om Morgenen havde givet Hønsene Æde, og jeg saa tog en Spade for at grave efter Orm til dem. Saa forlod hele Klyngen baade Mad og Drikke og fulgte efter mig i hvilken Krog af Haven, jeg end stillede mig, og stod saa gerne om mig saa tæt, at jeg knapt kunde

stikke Spaden i Jorden, uden at være udsat for at ramme et eller flere Hønsben. Var det saa lykkedes at faa Spaden i Jorden, slog det aldrig fejl, uden at der stod en Høne ovenpaa Jordklumpen, der skulde væltes om, for at den kunde være den første til at komme til Fadet.

Som allerede nævnt skulde min Mand selv bekoste, hvad der kom ind under Begrebet »Slid« paa Møllen og Inventar. Da det traf, at der skulde sættes ny Mølleaksel ind — noget som vist ellers ikke indtræffer for hvert 50de Aar — maatte Ejeren og vi være fælles om den Udgift. Der blev en ikke ringe Bekostning ved at faa hentet en saadan Kolos. Og dog skulde det være billigere paa den Maade, end ved at købe Akselen i færdig Tilstand. I en af Omegnens Skove, »Vaseskoven« kaldet, hørende under Nørager, fandt man en Eg, som var baade rank og tyk nok. Det er sikkert ikke mange Egetræer af den Slags, man nu finder. I en Højde af 25 Alen var der ikke en Kvist paa den blanke Stamme. Da den saa var blevet fældet, blev Rodenden skaaret fra til Mølleakselen, den var paa $10\frac{1}{4}$ Alens Længde og vejede 6000 Pund. En Fragtmand blev lejet til at køre den fra Skoven og til Tjørnelunde Mølle, omkring ved $1\frac{1}{2}$ Mil. Men det viste sig snart, at hans 2 Heste ikke kunde trække den ud af Skoven, da det var i Oktober Maaned, hvor det allerede var begyndt at blive opblødt i Skovbunden. Nu maatte der yderligere sættes to Heste for, foruden Fragtmandens, saa endelig naaede man, efter at have herset med det i flere Timer, ud af Skoven. Men hermed var Besværlighederne ikke til Ende. Et lille Stykke Vej fra Rejsens Maal, ved Herregaarden Kragerupgaard, ved et brat Vejsving, knækkede Langvognen, saa maatte yderligere Transport indstilles for den Dag, da det nu var blevet Aften. Næste Dag maatte man tage fat igen og fik da transporteret Mølleakselen og nok et Kævle, der kunde anvendes til to Tromlekævler, samt et Par Læs Top til Bestemmelsesstedet. Alt dette havde denne store Eg indeholdt. Prisen for den var 120 Kr. Men det var paa en Maade at købe »Katten i Sækken«, at købe dette store Træ paa Roden; thi selv om det saa saa udmærket ud udvendig, kunde

der godt, forsikrede Kendere, have været Raaddenskab i dets Indre.

Da Mølleakselen endelig var tildannet, hvilket Arbejde en nærboende Tømrer udførte sammen med en Svend, og som kostede meget Arbejde, skulde Akselen trækkes op paa sin Plads, hvilket just heller ikke er Legeværk. Da der samtidig skulde indsættes et Par nye Møllearme, blev en af disse stillet op mod Møllen, saa Mølleakselen, naar den blev trukket op ved Hjælp af Taljer, kunde glide op ad denne. Men atter her gik det med Forhindringer, idet det ene Taljetov brast, og Akselen gled ned med den ene Ende, dog uden at nogen af de medvirkende kom til Skade. Nu vilde eller kunde denne Møllebygger, der var en ældre Mand, ikke mere. Saa maatte der køres ca. 2½ Mil til Gerløv, et Stykke paa den modsatte Side af Slagelse, for at hente en anden Møllebygger og hans Redskaber, og nu kom der Fart i Tingene. Som en Kat løb han oppe omkring i det øverste af Møllen og dirigerede det hele, saa baade Aksel og Møllevinger snart kom paa Plads, og det varede ikke længe, før Møllen atter kunde begynde at dreje rundt.

En Ting, som ogsaa hæmmede vore Indtægter i høj Grad, var, at der vistnok i 1898 eller 99 kom et saa voldsomt Nedslag i Svinepriserne, at Formalingen til Svinefoder saa godt som helt ophørte. Det indtraf ogsaa med Uheld af forskellig Slags. Pattegrise var næsten ikke til at sælge, og da vi netop havde et Kuld dejlige Grise, som kun kunde afsættes til en 3—4 Kr., bragte dette ogsaa Tab. Af et Hold Svin, bestemte til at betale Forpagtningsafgiften med, trivedes ikke en eneste, saa den opnaaede den ønskede Størrelse.

Paa Slutningen vi var i Tjørnelunde, brændte Udlængerne til Møllejeren, F. Dedenroths Gaard. Den var dog saa langt fjernet baade fra Møllen og Huset, vi boede i, saa der ingen Fare var for nogle af Delene. Man var i Færd med at skære lidt Hakkelse en Søndag Formiddag, da Ilden brød ud. Hele Familien skulde just været hen at besøge en Slægtning. Hakkelsemaskinen stod oppe paa Loftet, og saa hurtigt greb Ilden om sig, at de, der var beskæftiget

med dette Arbejde, maatte hoppe ud deroppe fra gennem en Lem, da Ilden allerede havde saa godt fat, at den egentlige Nedgang var spærret. En meget klog Hund, der altid troligt fulgte Ejeren, naar han gik i Marken, fandt sin Død ved denne Brand. Som sædvanlig var den fulgt med sin Herre, da han gik op for at skære Hakkelse. Man sagde ogsaa, at den var kommen ned, men da den mente, dens Herre var oppe paa Loftet, foer den derop igen, og saa kvaltes den af Røgen.

Noget underligt var der ved den Brand. Vejret var nemlig saa ualmindelig taaget og stille, saa man — ja, det lyder underligt, men er dog Tilfældet — kunde høre Branden længere bort, end man kunde se den. En Husmand, der boede lige i Nærheden, kunde fra sit Hjem høre, der var saadan et Spektakel i Møllegaarden, syntes ogsaa, at Taagen var endnu tættere dér end andre Steder, men anede mindst der var Ildløs, før han kom et Ærinde hen paa sin Jordlod og fik opdaget, hvad der var paa Færde. Der kom da heller hverken Sprøjte eller Mandskab, før der blev sendt Bud, og Rygtet derved hurtigst spredtes. Branden fandt Sted saa sent paa Aaret, at der ikke kunde begyndes videre paa Byggeriet før henad Foraaret. Da der blev taget fat, var der Haandværkere af forskellig Slags, som ikke var hjemmehørende der paa Egnen. Vi blev af Dedenroth opfordrede til at tage en tre, fire Stykker til Kost og Logi. Jeg tænkte, at det maaske kunde raade Bod paa de knappe Indtægter, men glemte i Øjeblikket alt det ekstra Arbejde, det ogsaa vilde give mig; jeg havde jo mer end nok i Forvejen. Den mindste var vist kun endnu et Par Aar, og de andre skulde jeg ogsaa holde hele i Tøjet. Min Søsterdatter, som i adskillige Aar havde boet hos os og ofte hjulpet mig med at sy noget Tøj til Børnene, var nu blevet gift og kommet langt bort at bo. Butikken skulde jeg ogsaa passe, da min Mand for det meste var paa Møllen. Det blev for meget, jeg blev angrebet af Nervesvækkelse i høj Grad, og vi maatte saa holde op med at holde Kostgængere. Men Nervesvækkelsen har aldrig helt forladt mig siden, dog har den endnu kun holdt sig til mine Lemmer, den har aldrig indvirket paa mit Sind.

— Da vi i 7 Aar havde havt Tjørnelunde Mølle i Forpagtning, traf vi en Mand, som vilde overtage Forpagtningen paa samme Vilkaar, vi havde havt den, saa kunde vi altsaa rejse uden at yde nogen Erstatning for de resterende tre Aar. Nu fik vi købt en lille Ejendom paa Viskinge Mark, i Nærheden af Vørslev Station. Her var et Tilliggende af 5 Tdr. Land samt en Husmølle, hvormed der ogsaa skulde kunne blive lidt Bifortjeneste. Flere af vore Naboer og Møllekunder kørte den tre-fire Mil lange Vej, der er fra Tjørnelunde til Stedet, hvor vi skulde bo, for at befordre os og vore Ejendele, uden at tage Betaling derfor; det kan vel nok kaldes en Vennetjeneste.

DET ALLERFØRSTE JEG FIK UDGIVET PAA TRYK

Da Kaarene i Tjørnelunde blev meget knappe for os, og det — som nævnt — især gik ud over, hvad jeg skulde have til Tøj til Børnene, spekulerede jeg tidt paa, om jeg ikke, ved at skrive noget, kunde danne mig en, om end aldrig saa lille Bifortjeneste. Thi lige fra jeg var Barn, havde jeg i Tankerne, naar jeg gik ved mit Arbejde, syslet med at forme Vers. De blev dog aldrig nedskrevet og glemtes forøvrigt lige saa hurtigt, som de kom. En Gang havde jeg ogsaa skrevet en lille Fortælling og sendt til et Ugeblad; men Svaret blev, at de var saa rigeligt forsynet og saa videre. Endnu engang prøvede jeg at sende denne Fortælling til et andet Ugeblad, her skrev man, at den var alt for ufuldkomment skrevet og lignende, saa var jeg foreløbig helbredet for at begaa mere af den Slags. Alle disse Tanker og Forsøg omtalte jeg dog ikke for nogen, ikke en Gang for min Mand.

Det var i 1901, jeg var kommen til at brevveksle med Højskoleforstander Niels Kierkegaard, Køng Højskole paa Fyn. Han havde sendt mig nogle Smaaskrifter, han havde udgivet, for om jeg kunde afsætte dem. Jeg tilstillede ham da et Digt, jeg havde skrevet, for at høre hans Mening om dette, men Svaret blev, at jeg skrev meget bedre Prosa end Poesi. Ja, han skrev endogsaa: »Der er en Flugt og Fart i Deres Prosa, som der maa kunne gøres Brug af paa en eller anden Maade«. Niels Kierkegaard havde den Gang kun læst nogle faa Breve, jeg havde skrevet til ham, og hvad de indeholdt, har jeg for længe siden glemt. Dette Svar, hvor opmuntrende det i Grunden var, tilfredsstillede

mig ikke, thi jeg havde dog saa bestemt troet, at jeg havde Evne til at udtrykke mine Tanker i Poesi. At jeg skrev bedre Prosa glædede mig ikke, hvor skulde jeg, der havde begge Hænderne saa fulde af Arbejde, faa Tid til det. Versene derimod, dem kunde jeg saa udmærket forme i Tankerne, samtidig med at jeg udrettede mit Arbejde. Havde jeg saa en Blyant og en Lap Papir i Lommen, kunde jeg jo paa et Øjeblik skrive det ned, for ellers var det straks efter glemt, lige saa let, som det var kommet. Jeg havde en Gang læst i et Blad om en, paa hvis Dør Nøden bankede, at han fik Held til at faa optaget et Digt i et Blad, og fik dette betalt med 4 Kroner. Kunde jeg en enkelt Gang naa saa vidt, saa syntes jeg, at mange haardt tiltrængte Smaating kunde faas. Jeg henvendte mig saa engang skriftlig til Højskoleforstander Anders Jørgensen, Høng, og tilstillede ham et Digt, men ogsaa han fraraadede mig at skrive Poesi: »Alverden skriver Vers nu om Stunder«, skrev han, »saa det vil sikkert kun berede dig Skuffelser, og den Slags gør ondt«.

Niels Kierkegaard havde imidlertid tilbudt mig at optage nogle Smaaafhandlinger i et lille Blad »For Hjemmet og Ungdommen«, som han var Udgiver af. Emnerne kunde jeg selv vælge, af hvad der mest laa mig paa Sinde, saasom Børneopdragelse, Huslivet, Ungdommen, Naboskab, Naturen o. s. v. »Tag al Deres Sjæls Varme og Inderlighed ind deri«, skrev han, og han maa vel have syntes om mine Artikler, thi han optog dem da. »Det vil interessere mig at se, hvad De kan præstere, det kan maaske være til Støtte for Dem i mere end en Henseende«, skrev han til Slut i sit Brev. At det har været til Støtte for mig i mere end en Henseende, maa jeg indrømme, thi dermed var Begyndelsen gjort, og den er vist svær for mange, tilmed for en simpel Almuevinde som jeg. Der gik dog adskillige Aar, hvor det kun blev til meget lidt.

Noget senere begyndte jeg at skrive lidt til »Sorø Amtstidende«, et og andet hvad jeg kunde træffe paa, og nu tjente jeg af og til et Par Skilling herved. Men her, i et Blad, der blev holdt af saa mange i Omegnen, vovede jeg dog ikke at sætte mit Navn, kun et »K«, for »hvad vilde

Folk vel ellers sige«. Engang var der ogsaa en anden, der fik Skyld for noget, jeg havde lavet. Paa Herregaarden Kragerupgaard havde nogle Tjenestekarle, vistnok en Julemorgen, foranstaltet et større Drikkegilde, som endte med Slagsmaal. En af Karlene, som havde været med til Gildet, var nogle Dage efter til Mølle og havde da fortalt min Mand, hvormeget de havde drukket, og hvordan det hele havde formet sig, og alt det fortalte min Mand mig. Jeg skrev da en Artikel til »Sorø Amtstidende« med Overskriften: »Ogsaa en Maade at holde Jul paa«. En Dags Tid efter at denne Artikel var kommen i Bladet, kom der en af Arbejdernes Koner i Butikken hos os. Jeg førte da ganske forsigtig Talen hen paa Drikkelaget. »Ja«, udbrød Konen, »og »Skomageren« har allerede faaet fat paa det og sat det i Avisen; Karlene kunde ikke begribe, hvor han kunde have det fra«. Skomageren var en Mand, der hed Kristensen. Han skrev ogsaa jævnlig i Avisen, men boede en Mils Vej fra Kragerupgaard. Jeg tav selvfølgelig stille, men jeg vidste jo, at hvad jeg havde skrevet, havde jeg fra den mest paalidelige Kilde, da de selv havde fortalt det. Formodentlig har de fundet noget stort i at misbruge en saadan Højtidsdag paa den Maade. Her var det jo altsaa det »K.«, jeg brugte som Mærke, der havde givet en anden Skylden.

I Begyndelsen vi var kommen til Viskinge at bo, gik det saa omtrent i Staa for mig med at skrive til Blade. Nu var det jo et Kallundborgblad, vi holdt sammen med en Nabo, og denne Redaktør kendte jeg ikke noget til. Desuden havde jeg og min Mand saa meget at tænke paa, dels med at faa istandsat Huset, dels ogsaa med at faa indrettet en Butik til en lille Høkerhandel; vi havde jo havt en saadan Handel tidligere og havde medflyttet baade en Del Varer og Butiksinventar.

Jeg maa dog, før vi rejste fra Tjørnelunde, have tilstillet »Sorø Amtstidende« en Artikel, men da jeg ikke mere holdt dette Blad, vidste jeg ikke, den var blevet optaget. Men nok er det, paa min Fødselsdag, den 12. Juli, kom der en Postanvisning paa 6 Kroner til mig fra »Sorø Amtstidende«. Da jeg ikke var vant til, at der i mindste Maade

blev taget Notits af min Fødselsdag, var det en hel Overraskelse, at disse Penge netop kom den Dag, men jeg har aldrig nogen Sinde kunnet komme i Tanker om, hvad det var jeg skrev til »Sorø Amtstidende« den Gang.

Jeg har meget ofte, naar jeg syntes det saa særlig mørkt ud, i Tankerne syslet med Smaadigte, som lige i et Nu trængte sig ind i mit Sind. Jeg husker engang, Humøret var i Øjeblikket tungt. Den Gang var det dog ikke alene Udkommet eller den Slags, der tyngede. Nej, det var ogsaa mit eget »Jeg«, jeg var utilfreds med, jeg syntes mangt og meget hos mig burde være anderledes og bedre. Jeg stod bøjet over Køkkenbordet i mine triste Tanker, da med et hørte jeg, lige uden for den aabenstaaende Køkkendør, en Lærke slaa sine jublende Triller, hvor gjorde det godt i mit Sind. Naar Fuglen, som slet ikke vidste, hvor den i Morgen skulde finde sin Føde, kunde synge saa jublende glad, havde jeg da Grund til Mismod? Og et lille Digt, hvoraf jeg her hidsætter et Par Vers, dukkede op i Tankerne:

L Æ R K E N

Lærke, du lille, saa frejdigt du synger,
svinger dig højt imod Himmelens Blaa.
Har du kun Føden, slet intet dig tynger,
Sorger for Fremtiden ej du forstaa.

— — — —

Lad os da lære af Lærken den lille
frejdigt at glædes ved alt, hvad er skønt,
O, om hver Fremtidssorg gemme vi ville,
Haabet paany stod i friskeste grønt.

Man havde jo nok sagt mig, at jeg ikke skulde befatte mig med Poesi, da jeg skrev meget bedre Prosa. Det sagde Niels Kierkegaard, og det sagde Anders Jørgensen. Men naar det kom over mig, som en pludselig Indskydelse, maatte jeg have det nedskrevet, om end kun for at nedgemmes i en Æske, jeg havde til det Brug, selv om det maaske aldrig skulde blive læst af andre end mig selv; thi hverken af min Mand eller mine Børn har jeg været rigtig forstaaet.

En dejlig Aftenstund, det var før Høst, jeg havde lige malket Køerne inde i Stalden, da maatte jeg, før jeg lukkede Stalddøren, kaste et sidste Blik ud over Landskabet, hvor de bølgende Agre nu stod gulnede, lige til at afmejes. Ogsaa da slog det ned i mit Sind, at dette Billede skulde fastholdes i et Digt. Jeg gik dog til Ro uden at tænke videre over det, men Søvnens vilde ikke indfinde sig, og ud paa Natten maatte jeg staa op og nedskrive et Digt om Høsten. Saa gik jeg til Ro, og saa kunde jeg sove.

Engang var vi indbudt til et Bryllup i Nabolaget, hvor en Datter skulde giftes med en Murer fra Kallundborg. Men det var jo den gamle Historie, der var ikke Raad til at give en Brudegave, hvad jo nu var almindeligt, saa der var ikke Udsigt til, at vi kunde komme med. Det var lige i den dejligste Skærsommer. Just den Dag Brylluppet skulde holdes, var jeg gaaet ud i Marken for at skære noget Græs til Køerne i en Grøft. Nu har jeg altid glædet mig over Naturens Skønhed, men denne Sommermorgen, hvor Duggen endnu laa over Græs, Sæd og Blomster, syntes mig saa forunderlig dejlig. Jeg fandt altid, der var saa kønt over vor Mark, hvor der ved den ene Side var en Række Buske langs Grøften, hvor der foruden det frodige Græs ogsaa voksede mange forskellige Blomster, der yndede sid Jordbund. For Enden af Lodden, paa en Naboes Mark, var der en hel lille Lund af Elletræer, hvoraf mange var store; det mindede dog altid om min Barndomsegns Skove. Ligeledes var der længere ude mod Nord Enge, hvorigenem Bregninge Aa snoede sig; det mindede om Hjemegnens vidtstrakte Moser og Aaen. Kun var dette altsammen i mindre Format, og, man var ikke Barn mere. Dog synes jeg, at jeg har kunnet vedblive at glæde mig som et Barn, selv over saa ganske lidt. Altid var her en Mængde Lærker, men just paa denne Sommermorgen syntes jeg, Sangkoret var endnu større end sædvanlig.

Jeg kom til at tænke paa de to unge, som just paa denne skønne Sommerdag skulde forenes for Livet, det maatte vist betyde Lykke for dem. Gerne vilde jeg have givet dem et Digt med paa Vejen, men Indskydelsen var ikke kommet før. Nu kom den altsaa:

Der er Sommer og Solskin derude,
 der er grønt, der er Blomst, der er Sang,
 og jeg beder Jer aabne en Rude,
 kigge ud, ja, og lytte engang.

Se engang til den vingede Lille,
 som sig svinger mod Himmelens Blaa,
 alt før Sol lød dens jublende Trille,
 mens vi andre helt søvndrukne laa.

Den har travlt med at bygge sin Rede,
 med at vogte og værne de Smaa,
 tit maa langt den om Føden vel lede,
 derfor Dagen vel knapt kan forslaa.

Der er Farer foroven og nedent,
 som vil true den selv og de Smaa,
 men den synger for Magen og Reden,
 kan ej Sorg og Bekymring forstaa.

I to Unge, som nu bygger Rede,
 lær af Lærken at synge for den.
 Denne Plet I for alting maa frede,
 Intet Navn er saa skønt som »et Hjem«.

Syng, naar Sneen den flyger paa Tage,
 og naar Frostent paa Ruden slaar Blomst.
 Det er Modgift mod Mismod og Klage,
 ja, det faar derved helt sin Bekomst.

Del saa troligt, hvad Livet vil bringe,
 det vil komme med vekslende Kaar.
 Men lad vakle, lad veksle og svinge,
 blot Jer Kærlighed altid bestaar.

Jeg skrev det ned og gik ud til de to unge med det. Jeg havde aldrig før set Brudgommen og vidste saaledes ikke, at han baade var Musiker og Sanger og Formand for en Sangforening i Kallundborg. Han blev saa begejstret over min lille Sang, at han udbrød: »Havde jeg dog blot havt den et Par Dage før, saa skulde den være trykket«. Ja, nu var det jo for sent, men kunde det glæde dem, skulde jeg se at faa skrevet nogle Eksemplarer. Jeg maatte absolut love, at vi skulde komme med til Brylluppet, der blev holdt i Byens Forsamlingshus. Jeg fik saa ved et Par

Naboers Hjælp nedskrevet en Snes Eksemplarer, som vi havde med ind til Bryllupsgildet. Sangen blev sunget paa Melodien: »Jeg elsker de grønne Lunde«, og da der var god Musik til, lød den ganske kønt. Da Brudgommen i en Tale ogsaa takkede mig for Sangen, brugte han Ordene, »at han syntes, det var en »Himmelens Gave«, jeg var i Besiddelse af«. Det havde jeg maaske aldrig rigtig tænkt over før, men siden efter tror jeg nok, jeg ved denne Evne har været i Stand til at glæde en og anden af mine Medmennesker, og kan man det, saa har disse simple Sange trods Mangler i Formen, dog havt lidt Værd. Da disse unge Mennesker samme Aften skulde rejse til Kallundborg, hvor deres Hjem var indrettet lige til at modtage dem, havde man paa en eller anden Maade faaet bragt Sangen derud i Forvejen, saa da de kom op ad Trapperne, lød den dem ogsaa her i Møde, sunget af nogle af Sangforeningens Medlemmer.

JEG BEGYNDER AT NEDSKRIVE FOLKEMINDER

I et af de første Aar, vi boede i Viskinge, kom jeg en Dag i et Blad til at læse en Opfordring fra Forfatteren Thor-kild Gravlund, Reersø, om at nedskrive, hvad man vidste om gammelt Folkeliv i Almestanden, og hvad man kunde indsamle af Folkeminder og indsende det til »Dansk Folke-mindesamling« paa »Det kongelige Bibliotek« i København. Jeg fandt, at denne Opfordring i høj Grad havde Ærinde til mig, og at her var et Felt, hvor jeg følte mig hjemme, og som havde min fulde Interesse. Lige fra min tidligste Barndom var der jo Aften efter Aften af mine Forældre fortalt om de nøjsomme og knappe, men ogsaa yderst stræb-somme Tider, det havde været i deres Barndomsaar, lige-som ogsaa Træk efter Træk af Livet i Ungdomsaarene blev fortalt, ofte det samme om igen, men altid ens, saa det kom til at staa levende for mig, som var det selvoplevet Da mine Forældre begge to havde været i Besiddelse af en sjælden Hukommelse og ligeledes af en sjælden Fortælleevne, var det, de særlig talte om i Mørkningstimen i min Barn-dom, fast indprentet i min Hukommelse. — Jeg skrev da ogsaa straks en Prøve »Fra Hoveriets Tid« og indsendte den. Man svarede med, at den var »særdeles vel skreven« og opfordrede mig til at gaa videre. Men ikke alene det, jeg fik nu Lyst og Mod til at spørge flere gamle Mennesker eller saadanne, der havde Meddelelser fra andre. Jeg havde let ved at komme Folk i Tale, da jeg selv var en Almue-kvinde. Kom jeg til at tale med en meget gammel Mand eller Kvinde, og jeg spurgte, om de huskede noget fra de unge Aar, fik jeg gerne et noget afvisende Svar, men naar

jeg saa begyndte at fortælle, hvad jeg vidste fra mine Forældres Meddelelser og andetsteds fra, saa fik jeg dem straks paa Gled, og saa endte det da altid med, at jeg fik noget at vide, som havde Interesse.

Rigtig klar over hvad det egentlig var, man ønskede, blev jeg dog først, efter at jeg havde taget en Tur til København og kom til at tale mundtlig med nogle af Lederne af Folkemindesagen, særlig Dr. Axel Olrik. Denne lærde Herre forstod saa godt at tale med mig simple Kvinde, at jeg snart glemte Standsforskæl og det hele. Dels gennem mundtlige Meddelelser, dels ogsaa gennem Skrifter angaaende Folkemindesagen, som Dr. Olrik forærede mig, fik jeg meget bedre Forstaaelse af, hvad det egentlig var, man ønskede nedskrevet. Jeg har dog siden været flere Gange i København, og vistnok hver Gang aflagt Besøg i »Dansk Folkemindesamling«. En af Gangene tog Dr. Olrik sig over at fortælle mig om de Fund, der var gjort paa Christiansborg Slotsplads af den gamle Borg fra Biskop Absalons Tid, hvor man bl. a. fandt Rester baade af en Brønd og en Bagerovn. Jeg husker saa tydeligt, vi stod, hvor nu det smukke Anlæg er, og Doktoren ridsede med sin Stok i Gruset for at anskueliggøre for mig, hvorledes Formen paa Borgen maatte have været, og hvorledes det nye Christiansborg vilde komme til at ligge. Dr. Olrik viste mig derefter hen paa Nationalmuseet, der var imidlertid ikke aabent, saa jeg satte mig paa en Bænk udenfor og ventede. Imens gik Dr. Olrik hen og købte et Kort over København og en Vejledning til »Dansk Folkemuseum«.

Da han gav mig det, spurgte han, om jeg nu kunde finde, hvor jeg var. Jeg har altid havt let ved at finde mig til Rette paa et Kort, saa det klarede jeg nemt. Dr. Olrik nøjedes derfor med at vise mig, hvor Folkemuseet laa, og jeg fandt ogsaa godt nok derhen.

Jeg har ogsaa et Par Gange aflagt Besøg i Dr. Olriks Privatbolig paa Vodroffsvej, i en Villa beliggende i en gammel Have med store Træer. I samme Hus havde Billedhuggerinden, Fru Carl Nielsen, sit Atelier den Gang. Ledsaget af Dr. Olrik havde jeg den Glæde at se Udkastene til det store Monument over Christian den Niende til Hest, samt en af Figurerne:

»Vesterhavsfiskeren i sit Olietøj«, i fuld Størrelse, vistnok 5 Alen i Højden. Ved at se denne, fik man en Smule Mening om, hvilket mægtigt Billedhuggerværk det vilde blive, efter Dr. Olriks Udsagn, det største, som var forfærdiget i Danmark — og saa tilmed lagt i en Kvindes Haand. Den Vesterhavsfisker, som havde været herovre for at staa Model, tilsatte, kort efter sin Hjemkomst, Livet paa sin farefulde Færd. Den første Gang jeg besøgte Dr. Olrik, saa og talte jeg ogsaa med Fruen. Man fik nærmest det Indtryk, at det var et ungt, forelsket Par, ikke fordi deres Udseende var ungdommeligt, men jeg syntes Kærligheden lyste dem begge ud af Øjnene. Næste Gang — hvor længe det varede, husker jeg ikke — da var Fruen død, og jeg syntes, Dr. Olrik nu var en nedbrudt Mand.

Engang var en Nabos Avis, under hans Bortrejse, lagt ind hos os, det var et Blad fra Nordsjælland. Helt tilfældig aabnede jeg Bladet, og det første mit Øje mødte, var en Artikel om Dr. Olriks Død og hans Virke gennem Livet, skrevet af Magister Ellekilde. Det gjorde saa dybt et Indtryk paa mig, at se Dr. Olrik var gaaet bort; det var et Menneske, som man uvilkaarlig maatte holde af.

Da jeg nu var kommen i Forbindelse med Dansk Folkemindesamlings Ledere, fik jeg undertiden smaa Pengebeløb tilsendt, saa jeg kunde rejse lidt omkring i Omegnen. Det er dog en brydsom Bestilling at indhente Oplysninger hos gamle Mennesker. Mange Gamle har slet intet opbevaret, som kan have Interesse. Min Mands Forældre, som jeg levede sammen med i nogle Aar, kunde saaledes slet intet erindre. Min Svigerfader havde deltaget i Treaarskrigen, men alt det var glemmt. Han huskede kun, at den ene Gang han var indkaldt, da vilde han gaaet ad Landevejen til Hovedstaden, men blev indhentet af en Fætter fra København, der havde været kørende til sin Hjemegn ved Tissø, hos ham kom han til at køre til Hovedstaden.

Da der engang i Aviserne stod en Opfordring fra Kredslæge Møller, Kallundborg, om at skrive noget angaaende gammelt Folkeliv i de stedlige Dagblade, tænkte jeg, at her maaske var noget for mig. Jeg samlede da en Del af mine Udkast til det, der var indsendt til »Dansk Folkeminde-

samling». Det var beskrevne Lapper og Stumper, Lommebøger og lignende, som jeg tidt havde gaaet med i Lommen tillige med en Blyant, for øjeblikkelig at kunne nedskrive, hvad der nu og da dukkede op i Hukommelsen, eller hvad jeg af Naboer og Genboer og andre, der kom i Butikken, traf at høre. Lidt undselig var jeg ved at skulle forevise denne Samling for Kredslægen, som jeg den Gang slet ikke kendte. Han bad imidlertid om at maatte laane mine Udkast en lille Tid. Da jeg saa fik disse igen, havde han afmærket alt, hvad han mente egnede sig til Optagelse i Dagbladene. Og ikke alene det, Kredslægen fik ogsaa udgjort med Redaktørerne, at jeg fik mine Artikler optaget i tre Kallundborgblade til en Pris af 3 Øre pr. Linie i hvert Blad. En saadan Ordning var jo langt over, hvad jeg kunde ventet, og hvad jeg ikke ved egen Hjælp kunde naaet. Endnu havde jeg dog ikke havt Mod til at sætte mit Navn under Artiklerne, indtil daværende Redaktør af »Kallundborg Dagblad«, J. P. Jørgensen, engang spurgte mig, hvorfor jeg ikke satte mit Navn under. »Fordi jeg ved, der er dem, der spotter mig«, svarede jeg. »Tror De ikke, det er Misundelse?« spurgte Jørgensen. »Ja, jeg ved ikke«, svarede jeg, »men sæt saa blot mit Navn under og lad dem spotte, hvem der vil«.

Jeg har dog hørt adskillige meget fordelagtig omtale mine Skildringer af gammelt Folkeliv eller Træk af Livet, eller hvad jeg efterhaanden er kommen til at skrive om; thi alt, hvad jeg har skrevet, er Virkelighed. Engang kom jeg paa Toget til at rejse sammen med en Kone fra Samsø, vi kom i Samtale, og da hun hørte, jeg havde været paa Samsø, spurgte hun, om jeg havde Slægtninger derovre. Det havde jeg ikke, og da jeg sagde hende mit Navn, kendte hun det godt fra Kallundborgbladene. »Ja, jeg har saa tidt tænkt, hvem mon den Karoline Graves er, og hvordan mon hun ser ud«, sagde Konen. »Naa«, sagde jeg, »synes du saa, jeg svarer til Tanken, du har dannet dig om mig?« »Nej, egentlig ikke, jeg synes, du skulde set lidt mere lærd ud«. — En anden Gang kom jeg til at tale med en Skomager J. P. Kristensen, Nørager Skov ved Ruds Vedby, han var senere kommen til at bo i vor Egn, saa

han havde ogsaa læst adskillige af mine Artikler om gammelt Folkeliv. Han blev ogsaa lidt overrasket ved at se, jeg var saadan en ganske almindelig jævn Almuekone. Han havde tænkt, at jeg maatte være en meget, meget gammel, hvidhaaret Kvinde. »Mente du da, at jeg selv skulde kunnet huske hundrede Aar eller saadan noget tilbage, som adskillige af mine Skildringer rækker«, udbrød jeg. Ja, det vidste han ikke, men saadan havde han nu dannet sig et Billede af mig.

Nu, da jeg begyndte at faa optaget Artikler i Dagblade, undertiden ogsaa i Ugeblade, fik jeg ogsaa den Idé at sende nogle Artikler til »Den danske Pioner«s Redaktion i Omaha i Nebraska i De forenede Stater. Saa langt tilbage, som jeg kunde huske, havde mine Forældre og senere jeg selv haft Slægt og Venner derovre at brevveksle med. Jeg tænkte da, at mange af disse udvandrede sikkert havde Interesse af at læse om Hoveritiden herhjemme. Mine Artikler blev ogsaa godt nok optaget med Navn og det hele, men Betaling fik jeg aldrig. Nu vil maaske en og anden tænke, at det dog kunde være en meget lille Sum det drejede sig om, men vore økonomiske Omstændigheder var saaledes, at et og andet Savn vilde kunne være afhjulpet ved at faa disse Penge.

Som foran nævnt havde vi mange Slægtninger og Venner i Amerika, med hvem vi var i stadig Brevveksling. En af disse, en Kusine, kom hjem paa Besøg sammen med sin Mand og yngste Søn, en lille Dreng, som de havde den Sorg at miste her hjemme efter faa Dages Sygdom. Da de saa rejste igen, fulgte en Familie med, og siden rejste igen flere af vore Slægtninger derover. Alt dette vakte, uden at min Mand og jeg tænkte over det, Udlængsler hos vore Børn. Desuden havde disse Dansk-Amerikanere, som var her hjemme paa Besøg, flere Gange udtalt, at Standsforskellen imellem Farmeren og hans Arbejdere ikke var nær saa udpræget, som den den Gang var her hjemme mellem

Gaardejerer og hans Tjenestefolk. Derovre kunde det saaledes ikke tænkes, naar der kom fremmede, at Arbejderne skulde spise i et andet Værelse, fordi der var kommen nogen i Besøg.

Prøve paa at holde Børnene tilbage vilde vi ikke. Vi havde jo intet at sætte dem i Vej med, og desuden var de jo tidlig blevet vænnet til Arbejde og til at staa paa egne Ben, og den Slags mener jeg ikke, det er saa vanskeligt at lade slippe ud. Men haardt er det nu alligevel at se dem drage bort, for, som man i Øjeblikket tænker, aldrig at se dem mere. De var tre, de to ældste Sønner, og vor eneste Datter, der drog af Sted.

Den Gang var Prisen ikke saa høj for Overrejsen, som den siden er blevet. Jeg ved knapt, hvorledes de fik samlet Rejsepengene. Den ældste havde nylig aftjent sin Værnepligt, den næstældste var 20 Aar og Datteren 18 Aar. Lønnen, de tjente for den Gang, var kun lille; men jeg ved da, at vi ikke kunde hjælpe dem, da vi stadigvæk havde nok at gøre med at klare os selv.

Den 13. Maj 1913 kørte vi saa for dem til Swebølle Station, hvor vi maatte tage Afsked med dem, da ingen af os havde Raad til at tage til København, for at se Skibet afgaa. Men det forekom mig, da Konduktøren kom og smækkede Kupédøren i, at det var, som lukkede man Ligkiste-laaget over dem.

Men hvor blev der tomt, da de var rejst, særlig følte det om de hellige Dage, hvor der altid var en eller flere af dem, undertiden dem allesammen, der søgte til Hjemmet. Gentagne Gange maatte jeg sige til mig selv: »Du har dog alligevel ikke Grund til Klage, du har endnu to; der er dem, der har slet ingen«.

Den ældste Søn blev dog ikke derovre mere end et Aarstid, da hans Kæreste ikke vilde eller rettere ikke kunde rejse derover. Hendes Moder var blevet Enke i en meget ung Alder og havde da to Smaabørn, en Dreng og en Pige, og disse to havde hun stridt ihærdigt for at faa opdraget, arbejdet baade tidlig og sildig for dem. »Jeg tror, det vilde voldt hendes Død«, sagde min Svigerdatter, »om jeg havde rejst«. Vor Søn kom altsaa igen, og de bosatte

dem her hjemme. Han havde lært Mølleriet hos sin Fader, mens vi boede i Tjørnelunde, i hvilket Fag han ogsaa hele Tiden har havt Beskæftigelse.

Et af de første Aar vi var i Viskinge, hvor det særlig kneb med at komme i Gang, kom jeg pludselig i Tanker om at prøve Lotteriet, om der ikke skulde være en lille Gevinst til mig der. Den Gang var der fire Børn ukonfirmerede, og jeg kunde ikke indse, hvor jeg skulde faa noget fra til at klæde dem i, der skulde stadig større og større Stykker til, og nu var jeg jo ikke mere i Nærheden af de Mennesker, der før havde ydet mig Hjælp ved at give mig noget aflagt Tøj. En Nabokone, med hvem jeg talte om Tanken, tilraadede mig det og sagde: »Saa tag en Seddel uden at din Mand ved det, saa vinder du snarere«. Dette var dog lettere sagt end gjort, det var lige den sidste Dag, at en Seddel kunde faaes til den Trækning. Der kom nok en Fragtkører, som jeg kunde faa Bud med, men faa min Mand til Side, mens jeg fik givet Fragtkøreren Besked, var ikke saa let. Dog, det lykkedes, og tre Dage efter at jeg havde faaet en Seddel i Varelotteriet, viste Nabokonens Raad sig at passe, og Nummeret kom ud med 500 Kr.

Hvilken Overraskelse! Nu maa jeg dog straks bemærke, at dette var førend Krig og Dyrtid, hvor Pengene havde meget mere Værdi, end de senere fik. Men hvor stor Overraskelse og Glæde dette var for os, kan kun den fatte, der selv har havt økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med. Jeg har ogsaa tidt for Spøg sagt, at det var vist meget værre at være rig end fattig; thi jeg mindes dog aldrig, selv om det mange Gange saa noget mørkt ud for os, at det har kostet mig en søvnløs Nat; men denne Nat, hvor jeg vidste, at vi nu kunde faa Varer for saa mange Penge, fik jeg ikke Søvn i mine Øjne. Det ene efter det andet dukkede op i mine Tanker om længe følte Savn, som nu kunde blive afhjulpede. Min Haandsymaskine, som var blevet anskaffet i de unge Aar, havde jo været brugt rigeligt, ikke alene til at sy alle Slags Tøj paa, baade nyt og gammelt, men ogsaa i den Tid min Mand lavede Kapsko, til at sy Kantninger paa Overlæderet med, saa den var opslidt; men nu kunde jeg faa mig en ny Maskine. Brillerne, jeg havde, passede ikke

mere for mine Øjne — jeg har nemlig maattet bruge Briller, fra jeg var 27 Aar — nu kunde jeg ogsaa her blive hjulpet.

Mens vi boede i Viskinge, kom jeg ofte i Tale med en Mand, der havde stærkt udprægede socialistiske Idéer. Vi kunde dog aldrig rigtig komme overens, naar Samtalen drejede ind paa det Omraade. Han udtalte saaledes, at paa den nærliggende Herregaard, Birkendegaard, var det egentlig kun Baronen, der »levede«. Alle hans undergivne var jo kun i bundne Stillinger og arbejdede for usle Lønninger. Det er jo adskillige Aar siden, og mangt og meget er forandret, ogsaa Landarbejdernes Lønninger. Jeg forstaar mig nu hverken paa Socialismen eller andre politiske Retninger, men aldrig har jeg kunnet faa i mit Hovede, at det at være i Besiddelse af jordisk Gods var ensbetydende med Lykke. Det paastod nemlig denne Mand paa det bestemteste, og den Anskuelse møder man for Resten ikke saa sjældent. Saa en Dag vi igen drøftede dette Spørgsmaal og som sædvanlig ikke kunde komme overens, udbrød jeg: »Jeg vilde ikke bytte med Baronen paa Birkendegaard, selv om jeg fik alt, hvad han ejede!« »Jo, saamænd vilde du saa«, sagde Manden. »Nej, jeg vilde ikke trods alt Slidet, og de knappe Kaar jeg har her, er jeg dog tilfreds, hvem ved om jeg blev det, dersom jeg blev velhavende, og Livet skulde forme sig paa en hel anden Maade«.

Da vor den yngste Søn var konfirmeret, maatte han blive i Hjemmet foreløbig, da vi ikke kunde klare os med Landbruget uden hans Hjælp. Min Mands Helbred var den Gang svækket paa Grund af Astma, saa han kunde ikke mere paatage sig håardere Arbejde. At arbejde ved Landbruget var nu ellers ikke Drengens Lyst, og det gjorde os saa tidt ondt, at vi ikke havde Raad til at lade ham lære et Haandværk. Da skete det, da Drengen var en 15—16 Aar, at han ved Tærskning fik beskadiget det ene Øje, idet der sprang en lille Splint af en elektrisk Traad ind i det. Først antog vi, at det ikke var noget videre, men det endte med, at han blev indlagt paa Rigshospitalet og fik det beskadigede Øje fjernet. Han fik saa kunstigt Øje, men før det kunde indsættes, blev der taget et lille Stykke Kød af hans ene Laar og indsat først, for at Kunstøjet kunde faa be-

bestemt samme Stilling som det andet Øje. Det ses ogsaa meget lidt, at det ene ikke er naturligt. Heldigvis var Drenge, sammen med min Mand og mig, ulykkesforsikret. Da det blev konstateret, hvor stort Tabet af hans Arbejdskraft var, blev han tilkendt lidt godt 1000 Kr. Nu var der altsaa Udsigt til, at han kunde faa lært et eller andet, hvad hans Lyst stod til.

Forholdene for os blev mere og mere vanskelige, saa vi vilde helst se at faa solgt Ejendommen og klaret hver sit, hvert Aar var vi gaaet dybere og dybere i Gæld hos Grosserereren i Kallundborg, hvor vi købte vore Varer. Det der først og mest skadede os var, at der blev bygget Mølle i Viskinge By. Da Værsløv-Hørvebanen kom under Arbejde, spærrede den Vejen, som vore bedste Kunder, Herregaarden Lerchesminde og flere omboende, skulde køre ad til vor Mølle. Saa kom Krigen, som blandt andet havde de Følger, at Rugen ikke maatte formales og opfodres til Kreaturer, og Rugen var netop den Sædsort, som trivedes bedst paa de lette Jorder, der var flere Steder der i Egnen. Ligeledes tabte Søgningen i Butikken sig, da Købmændene i Viskinge begyndte at køre fra Dør til Dør og levere forudbestilte Varer.

Der var altsaa ikke andet at gøre, end se at faa solgt vort Hjem. Det lykkedes da ogsaa paa de Vilkaar, at vi skulde fraflytte Huset i Løbet af faa Dage. Min Mand havde dog i Forvejen faaet Tilladelse til at flytte ind i en ubeboet Arbejderbolig, tilhørende Baron Lerche, Birkendegaard. Den laa ved Hovedlandevejen i Nærheden af Viskinge Kro. Da vi havde solgt Huset og betalt vor Gæld, havde vi kun 400 Kr., som foreløbig maatte blive staaende i en Obligation i Ejendommen. Saa havde vi tillige beholdt de Varer, vi havde i Butikken. Det var jo ikke meget, men hjalp dog til at slippe over de første vanskelige Aar.

Huset vi kom til at bo i, havde der før været Jord til, som nu var solgt fra, saa der var Bygninger nok, men skrækkelig forfaldne var de. Der havde, før vi kom, boet

forskellige Arbejderfamilier i det, og sidst, da det havde staaet tomt i længere Tid, havde Jernbanearbejdere, der arbejdede ved Værsløv-Hørvebanen, der gik lige forbi Huset, havt Tilhold der. Alt Træværk i Udhuset, ja, endog en Del af en Bræddegavl var pillet ned og naturligvis gaaet op i Røg. Udhuset var bygget sammen med Stuehuset, uden i Øvringen at være fraskilt, saa det blæste fra Gavlen med de manglende Brædder helt ind paa Loftet over Stuerne. Tilmed var Taget over Sovekammeret saa skrøbeligt, saa man undertiden saa en Kat krybe igennem midt paa Straa-taget, og Regnen strømede selvfølgelig ned i Stuen til os, hvis vi ikke i Forvejen havde faaet anbragt en vandtæt Del under hvert Hul i Taget. Stuerne var store og med Flise-gulv, saa de var ikke lette at faa opvarmet saa meget, saa der ikke var fodkoldt. Her var altsaa ikke hyggeligt.

Det var ved Juletider, vi kom til at bo der. Nu maatte vi saa tage fat paa de gamle Erhverv, vi havde begyndt med som unge, min Mand med at lave Træsko, jeg med Synaalen og nu og da med at skrive lidt. Det var dog paa det Tids-punkt gaaet omtrent i Staa med Skriveriet, der var hverken Tid eller Raad til at komme ud og faa indsamlet noget. Vi havde, da vi solgte Huset i Viskinge, beholdt en Del Høns, som vi mente skulde bidrage noget til, hvad vi behøvede til Udkommet.

Vor yngste Søn Richard kom nu i Mekanikerlære, hvor han blev uddannet i at reparere Biler. Da man dengang ikke maatte køre Bil, naar man havde mistet et Øje, og det var nødvendigt for ham at maatte dette, dersom han skulde kunne skabe sig en Fremtid som Bil-Mekaniker, begyndte han at skrabe Penge sammen for at kunne komme til Amerika, hvor han vidste, der ikke krævedes noget Køre-kort. For ikke at risikere at blive tilbagevist af de ameri-kanske Invandrings-Myndigheder, maatte han rejse derover paa anden Klasse, men hertil kunde han dog ikke skaffe Penge nok, knapt nok til at rejse paa tredie Klasse. Da var det, som blev der rakt os en hjælpende Haand.

I 1921 var Bogen »Ved Halleby Aa« udkommet, som jeg havde skrevet, efter at jeg igennem mange Aar havde sam-let Stof til den. Jeg havde ansøgt det Hjelmstjerne-Rosen-

croneske Fond om en lille Pengehjælp for at bøde lidt paa de trange Kaar, jeg havde levet i under hele min Samler-virksomhed. Velvillige Mænd havde givet mig de bedste Anbefalinger at vedlægge min Ansøgning. Netop som min Søn stod og var raadvild angaaende Rejsen, kom der 200 Kr. fra dette Fond til mig. Nu kunde jeg laane ham disse Penge foreløbig, saa de paa en Maade kom til at gøre dobbelt Nytte.

Saa kom han da til Amerika; her maatte han, som de fleste, der ikke kan Sproget, først tage Arbejde ved Landbruget. Efter kort Tids Forløb kom han til at arbejde paa et stort Svineslagteri i Byen Austin i Minnesota. Her blev han dog snart »opdaget« som Mekaniker og har saa nogle af Slagteriets mange Biler, som han holder gaaende, og udover det maa han reparere for andre, det han kan overkomme. Og der er altid nok at lave, da det kniber med faglærte Folk til det Arbejde. De Penge, han havde laant, fik han snart betalt tilbage.

Hen paa Foraaret fik vi Bud fra Baron Lerche, Birkenegaard, at han havde Brug for Huset til en Arbejdsmand, om vi vilde se os om efter noget andet. Det var imidlertid lettere sagt end gjort, men vi fik dog Spor paa et gammelt Hus i Jerslev Nordkrog, en Mils Vej derfra, hvor vi nu boede, og fik købt dette. Selve Huset var tarveligt nok, men der var et Par Skæpper Land til, saa vi tænkte, at her kunde vi holde en Del Høns, dem havde vi jo endnu, fra vi havde Landbruget. Men havde det været smaat med at faa lidt at fortjene, hvor vi kom fra, blev det endnu daarligere paa denne helt fremmede Egn, saa meget mere, som vor Bopæl laa et godt Stykke fra Jerslev By. Jeg fik dog noget Reparationsarbejde i en Bondegård paa Lille Fuglede Mark med at stoppe og lappe. Det var temmelig langt fra vor Bopæl, saa jeg ofte maatte overnatte dér, da mine Ben allerede var temmelig sløje den Gang. Men naar jeg saadan var borte flere Dage i Træk, fik min Mand jo ingen Middagsmad og maatte gaa alene i Hjemmet. Nu syntes vi ikke, vi kunde faa Udkommet længere uden at søge Alderdomsunderstøttelse. Da var min

Mand 65, jeg 59 Aar, han blev da ogsaa bevilliget 18 Kr. maanedlig, det var i Sommeren 1917.

Hønsene skulde jo gerne hjælpe paa Udkommet, slemst for os var det derfor, at man ikke kunde faa noget Foder til dem, det var jo i Verdenskrigens Tid. Der var nok et Produkt, kaldet Foderblanding, hvad det bestod af ved jeg ikke, men jeg ved, at Hønsene ikke paa nogen Maade vilde æde det. Vi havde en Del Kartofler i Haven, dem maatte jeg koge nogle af og give Hønsene, men udelukkende den Slags er ikke noget godt Hønsfoder. Da Høsten naaedes, og Markerne begyndte at blive tomme, gik jeg ud at sanke Aks. Paa Herregaarden Vesterbygaards Marker fik jeg og andre Lov at sanke paa en Hvedemark, som ikke var ret langt borte. Paa en lille Trækvogn, min Mand havde lavet, maatte jeg køre Dagens Udbytte hjem, da min Ryg var for svag, til at jeg kunde bære Posen. Men hvilken Modtagelse fik jeg ikke i Hjemmet, naar Hønsene mærkede, jeg var i Anmarsch. Allesammen stormede de mod Nettet for at være først til at fange de indkastede Aks, og de skulde nok vide at bearbejde disse saa længe, der var en Kærne tilbage. Nu begyndte de atter at lægge Æg og fik igen Kød paa Kroppen.

Jeg har to Gange i min Tid havt Lejlighed til at deltage i de saakaldte Husmandsrejser for Koner. Den første Gang gik Turen til Storehedingeegnen, anden Gang var jeg med til Præstøegnen. Folk af andre Samfundslag vil maa-ske finde det underligt, at Staten giver Penge ogsaa til Kvindernes Rejse, at Mændene kom ud, kunde endda være, men Kvinderne?

Hertil vil jeg blot sige, at Husmanden og hans Kone ikke alene er Mand og Hustru, men ogsaa Arbejdskammerater. Husmandskonen er vant til at hjælpe Manden baade her og dér, hun forstaar sig godt baade paa Markens Drift, Kvæg og Svinehold, for ikke at tale om Hønsseavl og Haven, hvor hun jo har sit særlige Gebet.

Nu om Dage er der jo for mange Mennesker noget, der hedder Ferie, hvor de kan hvile ud for en Stund fra deres vante Arbejde paa en eller anden naturskøn Plet. Sligt er jo ikke Tilfældet for Husmanden og hans Kone, heller ikke for Arbejdsmanden paa Landet. Naar der derfor gives Lejlighed til at komme ud paa en saadan 3—4 Dages Udflugt til andre Egne, se Landbrug, hvori der er lagt mange Kræfter, før de er naaet til den Ydeevne, de nu har, og meget, meget andet, er det en Oplevelse baade for Kvinder og Mænd. Og frem for alt er det en Glæde paa Rejsen, at blive modtaget med en Forekommenhed, som var det gamle Kendinge og ikke en Flok langvejs fra, som man som Regel ser baade for første og sidste Gang.

For mit Vedkommende kneb det at komme med — vi levede paa det Tidspunkt under meget trykkende økonomiske Kaar. Man skal nemlig ved Udrejsen være i Besiddelse af saa mange Midler, som behøves til Turen, da Godtgørelsen først kommer nogen Tid efter, at Rejsen er udført. Lidt ordentligt Tøj skulde jeg jo ogsaa have; dette indskrænkede sig dog til at faa lidt billigt Stof til et nyt Liv. Nederdel, Hat og Overstykke maatte jeg bruge, som det var, og det havde jeg sikkert brugt i flere Aar. Støvler maatte jeg laane hos en Nabokone.

Foruden disse Husmandsrejser er jeg kommet en Del omkring, sikkert meget mere end Kvinder af mine Kaar og min Stand ellers faar Lejlighed til, nemlig paa de smaa Udflugter for at indsamle Folkeminder. Jeg har ogsaa været en Tur paa Samsø, ligesom jeg har besøgt baade Nexelø og Sejerø.

EN GAMMEL DANSK-AMERIKANER — DEN SYGE PIGE I HALLEBYORE

Jeg havde af en gammel Dansk-Amerikaner, August Rasmussen, faaet en Del Eksemplarer af en Bog, han havde skrevet og faaet udgivet i Amerika, baade paa Engelsk og Dansk, for at søge den afsat paa min Hjemegn. August Rasmussen var ogsaa født i Hallebyore, min Fødeegn, men var rejst til Amerika, før jeg blev født. Han lærte Tømmerhaandværket hos min Fader, saa jeg havde hørt ham meget omtale, og en Broder til ham, som ogsaa var rejst, havde min Fader brevvekslet med i min Barndom. I mange Aar hørte jeg intet om disse Udvandrere, men engang fandt jeg i »Sorø Amtstidende« en Artikel om A. Rasmussen. Da tænkte jeg, mon det ikke kunde interessere denne gamle Mand at høre noget fra sin Hjemegn, selv om det nu er andre Slægter, der lever dér. Da Adressen i Bladet ikke var ganske udførlig, skrev jeg paa et aabent Brevkort over til den Egn i Michigan, hvor Bladet angav han levede, og spurgte: Lever gamle August Rasmussen, barnefødt i Hallebyore, endnu? Og jeg fortalte, hvem jeg var Datter af. Svaret lod heller ikke vente paa sig, og vi brevvekslede saa til gensidig Glæde i adskillige Aar.

Saa sendte han mig ovennævnte Skrift. Hvor gav denne Bog god Forstaaelse af Forholdene i Smaakaarsstanden i Danmark omkring 1856, særlig af Besværigheden med at faa lidt Jord enten i Fæste eller til Eje. Begge Dele havde været umuligt for Rasmussen her hjemme, og derfor besluttede han og hans Forlovede at tage til Amerika. Han havde af en anden ung Mand, der Aaret i Forvejen var rejst derover, faaet at vide, at der var godt lønnet Arbejde

at faa samt god Kost, meget bedre, end de var vant at faa i Danmark, og Jord nok at faa for næsten ingen Penge. Rasmussen og hans unge Hustru begav sig saa paa Vej. De lod sig vie lige før Rejsens Begyndelse. Men hvilken Forskel paa Rejsen til Amerika den Gang og nu. De blev kørt fra Hallebyore til Slagelse pr. Vogn, tog saa med Toget til Korsør, derfra til Altona og med Dampskib til Hull, endelig gennem England til Liverpool. Her gik de om Bord i et stort Sejlskib, hvori de saa havde deres Hjem i 8 Uger. »Her kunde vi lære at æde salt Kød og haarde Beskøjter, hvis vi ikke havde lært det før«, skrev August Rasmussen. De havde kun et lille Køkken, hvor de selv skulde tilberede deres Maaltider. Det tog hele Dagen for 300 Passagerer at faa kogt Maden. Hvad de fik udleveret forslog kun halvt. De havde Storm, Taage og Modvind det meste af Tiden. En lille Dreng, der blev født om Bord, blev derfor kaldet Atlante Storm. Da de naaede Bestemmelsesstedet hos en Landsmand, Kristian Jensen, der havde slaaet sig ned i en af Staten Michigans store Skove, havde deres »Bryllupstur« varet 2 Maaneder og 16 Dage.

Nogen Gavn havde denne lange Rejsetid dog gjort, idet Rasmussen havde lært ikke saa lidt Engelsk paa Overrejsen. Da de nu naaede Rejsens Maal, havde de kun nogle faa Dollars i Lommen. Det værste var dog, at deres Kufferter, der baade indeholdt Gang- og Sengklæder, var gaaet forkert, saa dem fik de først 8 Uger efter Ankomsten. De maatte derfor for deres faa Skillinger købe noget billigt Bomuldsstof, saa Konen kunde sy dem en Dragt Tøj hver. Rasmussens Hustru tog en Tjeneste, og begge Mændene gik ud paa Høstarbejde og fik halvanden Dollars om Dagen. Den Gang brugte man endnu at høste Sæden med Haandkraft i Amerika. Senere fik Rasmussen Arbejde med at tærse nogen Sæd med Plejl. Kort efter købte baade Kristian Jensen og August Rasmussen 80 acres Land — lig 60 Tdr. Land — hver, til 2 Dollars pr. acre. Pengene for Jorden kunde de afbetale med Arbejde.

Aaret efter kom der mange Slægtninger og Venner fra disse Udvandrerers Hjemegn til Amerika, ialt omkring ved en fyrreogtyve Personer, voksne og Børn.

I Egnen, hvor disse Mennesker for saa mange Aar si-

den slog sig ned, ryddede Skov og byggede Blokhuse til Beboelse og Skole, dér er nu en Koloni, der kaldes: »Det store danske Settlement«.

Rasmussens Kone døde 24 Aar efter, at de var kommen til Amerika, uden at efterlade sig Børn. Saa blev han gift igen med en Enke, der i første Ægteskab havde 3 Smaadrenge, og i Ægteskabet med August Rasmussen fik 6 Drengene.

I den Tid jeg brevvekslede med August Rasmussen, var der i Hallebyore en ung Pige, hvis Skæbne syntes mig saa tung. Hun var 22 Aar og var just ved at skulle havt Bryllup, da hun pludselig blev meget hæftig syg. Hvad Sygdom det var, har jeg aldrig rigtig faaet at vide, men hun blev fuldstændig lammet og hjælpeløs, kunde ikke støtte paa Benene og ikke faa en Haand op til sit Ansigt, saa hun kunde ikke ved egen Hjælp spise sin Mad. Anna Jensen, som hun hed, var en sjælden rar og begavet Pige, og jeg undrede mig højlig over, da jeg første Gang besøgte hende, hvor taalmodig hun bar sin tunge Skæbne. Hun boede hos sine Forældre og blev trofast plejet af dem. De havde en Sygevojn, hvori hun kunde ligge udstrakt som i en Seng; hun maatte ligge i Sengklæder, da hun intet Tøj kunde faa paa Underkroppen. I denne Vogn kunde de køre hende ind i Skoven, som de boede lige op til, og ligeledes omkring i Nabolavet, og naar de kunde faa en adstadig Hest for Sygevojn, trak denne hende den halve Mils Vej, de havde til Kirke. Her blev Hesten spændt fra, og ved velvillige Hænders Hjælp blev Sygevojn trukket ind i Kirken, saa Anna kunde overvære Gudstjenesten. Under min Brevvekslen med A. Rasmussen, havde jeg fortalt ham om Annas haarde Skæbne, han sendte hende da gennem mig en lille Pengegave og en Hilsen.

Et af August Rasmussens Breve gengivet ordret.

Big dane Settlement, Mont. Co. Mich.
U. S. A. Dec. 11. 1913.

Karoline Graves og Familie, Viskinge Verslev St. Danmark.

Kjære Ven og Landsmandinde.

Vi har snart tilbagelagt Aaret 1913. Jeg vil derfor sende dig denne almindelige Hilsen: Glædelig Jul og et lykkeligt Nytaar vil jeg ønske Eder Alle. Gud velsigne Eders Konge

og mit kære gamle Fødeland samt dets Indvaanere fra den mindste til den største, fra den fattigste til den Rige, og ikke mindst de Syge som maa henslide Tiden paa Sygelejet.

Du omtalte i dit siste Brev til mig en syg Pige i Hallebyore, som havde ligget til Sengs i flere Aar, jeg har ofte tængt paa den Stakkel kan du tro.

Jeg sender Dig her i mit Brev en Amerikansk Doller og et Julecard vil du være saagod at bringe dette til hende og give hende min hjertelige enderlige Gratulation for Juul og Nytaar. De Tusende og Tusende af Miil over Land og Hav, har adskilt os Legemlig, men ikke Aandelig. Hvor Glad jeg vilde være om jeg kunde se og tale et Trøstens og opmuntrende Ord til denne syge Ven. Og henvise hende til Jesus, som døde for al vor fældes Synd, og derved fortjente os Adgang til det evige Liv.

Sig hende at Guds Veje er ikke vore Veje, og hans Tanker er ikke vore Tanker. Han tugter den han elsker, og revser den som han antager sig. Gud tugter os ikke fordi vi jost fortjener det mere end Andre, men fordi at Andre skulle vækkes op og komme de betrængte ihu og tage Del i deres Sorg og Lidelser, saa Jesus tilsidst kan sige hvad I har gjort mod den mindste af mine, det har I gjort imod mig.

Jeg tænker I kan faa den indlagte Dollar vekslet paa Banken i Callundborg. Den er vær omtrent 5 Kroner. Det er kun lidet — men der er en kær Tanke deri. Dette sidste Aar har for mig selv været en prøvende Skole. I ved jeg mistede min kære Hustru i Somer. Jost nu jeg syntes minst at kunne unvære hende, men ogsaa jeg maa bøje mig for Guds Villie Guds Veje kan jeg ej undgrunde, og jeg maa takke Gud det er med mig som det er. Min Haand er stadig og mit Syn er godt. Jeg skriver dette Brev uden Brillen og er 84½ Aar gammel.

Kjærlig Hilsen og Guds Fred være med Eder.

Eders forbundne A u g. R a s m u s s e n.

Kort Tid efter at jeg havde tilstillet den syge Pige baade Rasmussens Brev og Pengene, fik jeg Brev fra Anna. Hvor blev jeg dog forbauset, ja, og glad ved at se, at hun, som ikke kunde jage en Flue bort fra sit Ansigt, at hun dog

havde beholdt det Gode at kunne fæstne sine Tanker paa Papiret, og det Tanker, som vi andre, der har beholdt vore Lemmers fulde Brug, godt kan drage Lære af. Hvordan hun kunde skrive, og en saa tydelig og smuk Haandskrift, forstaar jeg ikke, hun maatte holde Blyanten mellem Pege- og Langfinger, Tommelfingeren kunde hun slet ikke fastholde noget med, og Hænderne laa udstrakte, som det syntes, helt lamme og ubevægelige ned i Skødet.

Annas første Brev.

Hallebyore, d. 18.—1. 1914.

Kære Karoline Graves.

Tak, mange Tak for Kort og Dollar, og fordi jeg fik Lov at læse Deres Brev, det er et dejligt Brev han har skrevet den gamle Mand, jeg ser jo af Brevet, at De har fortalt ham om mig, hvor er det dog underligt at tænke paa, at saadant et fremmed Menneske, som slet ikke kender mig, og som er saa langt borte, at han tænker paa mig, og sender mig Kort og Penge. Jeg er meget glad og taknemlig derfor, og jeg skal en af de første Dage have skrevet til ham og sagt ham Tak derfor. At tænke sig at han er saa gammel, og kan skrive saa pænt endnu, endda uden Brillen. Jeg sender Dem hans Brev tilbage, og siger saa mange Tak, fordi jeg fik Lov til at læse det. Haabende at De og Deres Familie er raske og har det godt, vil jeg slutte med kærlig Hilsen fra mine Forældre og Deres

Anna Jensen.

Hen i September fik min Søster og jeg Lejlighed til igen at aflægge Anna et Besøg, da fandt jeg hende en Del forandret, tilsyneladende lidt bedre, idet hun nu kunde løfte sine Arme helt op over Hovedet, men samtidig fik jeg Indtryk af, at hun var mere indvendig syg, og at Humøret var blevet daarligere. Kort efter fik jeg saa et Brev fra hende, som godt nok fortalte, hvad der var i Vejen.

Hallbyore, d. 28.—9. 1914.

Kære Karoline.

Allerførst hjertelig Tak fordi du og din Søster kom og besøgte mig, det var jeg meget glad for, vil du hilse din Søster fra mig og sige hende Tak derfor. Og jeg var ogsaa

saa glad ved at læse, baade det du havde skrevet, og din Søstersøns Beskrivelse af Rejsen, men kunde din Søster ikke selv have Lyst til at gemme det, hendes Søn havde skrevet? du kan lade mig det vide, saa skal jeg nok sende dig det, ellers skal jeg nok opbevare det. Jeg haaber, at I kom godt hjem den Dag, og at I er raske og har det godt. Vi er ikke rigtig raske nogen af os her, Far er saa forkølet og helt daarlig ved det, og Mor har gaaet og været daarlig i mange Dage, hun bliver altid daarlig, naar hun har vasket, og der er jo stadigvæk Vask. Men naar de endda kan være oppe, saa maa vi jo være glade for det. Jeg selv er heller ikke saa rask mere, jeg ved ikke om det er nogen Daarlighed fra Maven, for jeg har altid saadan en væmmelig Smag og Fornemmelse i Halsen, og undertiden kan jeg mærke, det kommer helt nede fra Maven, jeg spiser heller ikke ret meget, og det jeg faar, kan jeg ikke smage, jeg har haft det saadan længe, men jeg vilde jo helst undgaa Lægen, hvis jeg kan. Jeg havde glædet mig til, at jeg skulde have været i Kirke i Gaar, men det blev en Skuffelse, for Faer var saa daarlig i Gaar, og det havde rimeligvis ogsaa været for koldt. Saa maa jeg jo være glad for de to Gange, jeg har været i Kirke i Sommer. Ja, nu er det vistnok helt forbi med mig at komme ud for i Aar, i Dag er det da et grueligt Vejr, og vi har lagt i Kakkellovnen. Jeg ved ikke, om du i det sidste Blad »Fra Hjerter til Hjerter« (et Blad August Rasmussen sendte hende) saa, at jeg stod omtalt deri. Det er nu ikke helt korrekt, for det var ikke Dagen før jeg skulde haft Bryllup at jeg blev syg. Jeg skal fortælle dig det noget nærmere, du saa jo min Kærestes Billede, da du var herovre, jeg blev forlovet med ham, da jeg lige var fyldt 18 Aar — han var 4 Aar ældre — og da der omtrent var gaaet 4 Aar, var det Bestemmelsen, at vi skulde giftes, der var lyst for os, og Brylluppet var bestemt til den 11. Marts 1908, samtidig med at mine Forældre havde Sølvbryllup, men saa blev jeg syg og maatte gaa i Seng den 20. Februar 1908, og har jo ogsaa maattet ligge siden. Det var mit Livs første store Skuffelse, og siden er der kommen mange efter. Men det tungeste for mig at bære, det var, da min Ven forlod mig. Han var hos os de første Par Aar og gik paa Øresø

Savværk, men da dette brændte i 1910, saa var der jo ikke mere Arbejde her at faa, saa rejste han til Føllesløv, hvor han fik Plads paa en Bondegaard, hvor han ogsaa har været siden. Han sagde, at hans Kærlighed lidt efter lidt var svunden bort, da han kom saa langt bort fra mig, jeg kan saa godt forstaa, at der var ikke meget ved at elske en syg Stakket som mig, og der er jo intet Haab om, at jeg nogen Sinde kan blive rask mere, men jeg holder og holdt saa usigelig meget af ham, og det var min største Glæde, naar han kom og besøgte mig, han har ogsaa været saa god imod mig i alle disse Aar. Naar man har holdt saa meget af et Menneske i 9½ Aar, saa er det ikke saa let at bære, naar man skal miste det. Det var ikke nær saa svært for mig, da jeg fik at vide, at jeg aldrig kunde blive rask mere, som nu da Niels Peter forlod mig, og dog er det jo for min Sygdoms Skyld at han gjorde det. Saa længe han holdt af mig, syntes jeg alt var saa let at bære, det er ikke saadan nu. Jeg stolede saa sikkert paa Niels Peter, havde nogen sagt mig for et Par Aar siden, at det vilde gaa saadan, da havde jeg ikke troet det. Ja, h v o r f o r skulde jeg miste den bedste Ven jeg havde, der er et af vore hvorfor.

Nu hilses du og alle dine fra mine Forældre og

Din Anna.

Jeg skrev, sikkert nok hurtigst muligt, og trøstede hende saa godt jeg formaaede, og sendte hende et og andet Læsestof, men jeg fik Brevet uabnet og det hele tilbage, det traf ikke Anna i Live. Som hun skrev: alt andet kunde hun bære, kun ikke det, at hendes Ven forlod hende.

VED MUSEET I KALLUNDBORG

Jeg kom en Dag til at tale med Kredslæge Møller, og da fortalte han mig, at Pladsen som Opsyn ved Museet i Kallundborg blev ledig til Oktober Flyttedag og spurgte, om vi vilde have den. Kredslægen kendte jo, gennem hvad jeg havde skrevet, min store Kærlighed til og Interesse for alt, hvad der hed Folkeminder, saa han mente, det var en Plads særlig for mig.

Meget begejstrede var vi ikke for paany at bryde op og flytte igen. Det blev tredie Gang i Løbet af et Aar. Men paa den anden Side var der heller ingen Udsigt til, at vi i disse Krigens vanskelige Tider kunde faa Udkommet, hvor vi var. Hvorledes vi, som havde levet hele vort Liv paa Landet, skulde kunne finde os til Rette i en By nu paa vore gamle Dage, var jo ogsaa et Spørgsmaal. Et Gode var det dog, at det var i en Udkant af Byen, og at der blev lovet os et Stykke Havejord. Fortjenesten ved Museet var kun lille, Huslejen skulde vi selv betale, og alt var stigende i Pris.

Vi tog dog imod Pladsen og blev ved velvillige Naboers Hjælp flyttet til Kallundborg. Jeg havde altid tænkt mig, at i en By — skønt man boede tæt sammen — var man alligevel mere fremmede for hinanden end paa Landet. Jeg blev derfor glad overrasket ved, at en Nabokone, med hvem vi havde fælles Indgang, kom os velvilligt i Møde og tilbød os en Haandsrækning ved Indflytningen, og det saa meget mere, som jeg saa, hun havde en Bunke Smaarolinger om sig i alle Størrelser.

Herude gik det imidlertid meget bedre end vi havde tænkt. Efter nogen Tids Forløb fik vi tilsammen 35 Kr.

maanedlig i Alderdomsunderstøttelse, og min Mand fik fra en Træskomager stadigt Arbejde, som han udførte i Hjemmet, med at slaa Læder paa. Dette Arbejde blev min Mand ved at beholde, saa længe han evnede det, vist i 6 Aar; men saa blev han svækket paa Synet, og nu kunde han hverken det eller noget andet.

Disse Aar paa Museet var den mest belærende Tid, jeg nogen Sinde har havt. Der blev her mere Tid til mine Skriveinteresser. Jeg kom i Samtale med forskellige Mennesker, derigennem indhentede jeg mange Oplysninger baade paa det ene og det andet Omraade.

Adskillige af de besøgende, som havde særlig Interesse for de gamle Ting, fortalte jeg, hvad jeg vidste, og de var glade for at høre paa mig. Jeg kunde nu engang ikke lade være at fortælle om de gamle Tider, naar jeg fandt villige Tilhørere. Jeg kunde ogsaa paa Museet træffe paa Mennesker, som ikke havde Spor af Interesse for de gamle Ting, og som kun saa noget »gammelt Skrammel« i det hele, som de egentlig fandt var til at gøre »Grin« med. Traf jeg paa saadanne, fandt jeg selvfølgelig ingen Fornøjelse i at fortælle noget, men satte mig med mit Strikketøj ude ved Indgangsdøren. Af den Slags Mennesker, antager jeg ogsaa, jeg selv er blevet betragtet som saadan en gammel Museums-genstand.

Det lille Stykke Have, vi havde, var af stor Værdi for os. Der var allerede plantet nogle smukke Roser og en Del andre Blomster, selv plantede og saaede jeg flere, saa der var Blomster nok baade til mig selv og mange Gange ogsaa til Naboer, som jeg vidste ingen havde. Ofte, naar jeg kom nede fra Haven med Hænderne fulde af Blomster, kom der Smaabørn løbende imod mig: om de dog ikke maatte faa en Blomst? Hvor kunde de saa bene af hjem til Mor, naar de var kommen i Besiddelse af en saadan Skat. Ogsaa et Stykke med Jordbær havde vi megen Glæde af. Ja, hvor var det en dejlig Plet, meget Arbejde lagde jeg i denne Have, og mange stille Timer tilbragte jeg ogsaa dér. Kedeligt var det kun, at vi hele Dagen var saa afhængige af Museet, at kun den ene af os kunde opholde os dernede.

Efter at mit Skriveri i Aviserne i længere Tid næsten var gaaet i Staa, kom jeg, da vi var kommen til at bo i Kallundborg, atter i Forbindelse med Redaktør O. Lund, »Kallundborg Dagblad«. Undertiden maaatte jeg tage smaa Afstikkere ud paa Landet, særlig hvor det gjaldt om at komme gamle Mennesker i Tale, eller skaffe Oplysninger gennem mine mange Bekendte.

Det var vist i Paasken 1922, at jeg paa Museet i Kallundborg traf Hr. og Fru Fang fra Roskilde. Vi kom i Samtale og af dette tilfældige Møde blev der — uden at jeg ved, hvordan det egentlig gik til -- et varigt Venskab. Jeg forstod snart, at de begge nærrede Interesse for mig og min Virksomhed og vilde hjælpe mig med gode Raad, noget jeg hidtil havde savnet. Gennem Aarene havde jeg jo skrevet adskillige Bladartikler, men min Skrivetrang var ikke tilfredsstillet hermed, jeg syntes, jeg maatte kunne skrive en Bog. Særlig paa Museet havde jeg fundet meget Stof. Jeg havde gennempløjet en interessant, gammel Købmandsbog fra Pengekrisens Tid i Begyndelsen af forrige Aarhundrede og læst forskellige landbohistoriske Skrifter. Efter at have brevvekslet en Tid med Hr. og Fru Fang, besøgte jeg dem i deres Hjem i Roskilde. Af Hr. Fang fik jeg nu det Raad ikke i første Række at arbejde med Stof fra Museer og Arkiver, men helst at holde mig til det jeg har opbevaret i Hukommelsen om Livet i ældre Tid, og til det jeg har samlet, af hvad der lever i Folkemunde. Ogsaa fra anden Side har man udtalt noget lignende til mig.

Nogen Tid efter, at vi var kommen til Kallundborg at bo, blev det nuværende Bibliothek indrettet i en gammel Købmandsgaard. Mange Oplysninger har jeg erholdt fra Bibliotheket om det, der særlig har min Interesse. Romaner og den Slags har jeg kun læst meget lidt af, jeg vil helst læse noget, der er Virkelighed. Saaledes ogsaa Rejsebeskrivelser fra Nord- og Sydpolens Egne. Gennem Bibliotheket i Kallundborg fik jeg ogsaa Bøger til Laans fra »Det kgl. Bibliothek« i København uden en Smule Udgift. Er det nu alligevel ikke meget, der i vor Tid tilbyder sig for ubemidlede til Oplysningens Fremme. Hele den lange Række

af »Cancelliets Brevbøger« har jeg vist efterhaanden havt til Laans og taget mange Udpluk deraf til Avisartikler.

I Efteraaret 1920 kom vor Datter, hendes Mand og Børn herover fra Amerika. Det havde været deres Hensigt at hosætte sig her, men de kunde ikke rigtig finde sig til Rette i Forholdene og rejste snart efter tilbage til Austin i Minnesota.

Mens vi var i Kallundborg, boede vi Dør om Dør med en Fiskerfamilie, mellem dem og os blev der snart det bedste Naboskab. Det var den samme Kone, der straks ved Indflytningen var kommet os saa venligt i Møde. De havde en meget stor Børneflokk; den ellefte var ganske lille, da vi kom, den tolvte og trettende blev født, mens vi boede dér. Det er næsten utroligt, alt hvad der paahviler en Kone med saa mange Børn, og naar saa Boligen tilmed er meget indskrænket.

Om Vintertide, naar de allesammen om Aftenen maatte have Ophold i den lille Dagligstue, kom Torskekroge, Rødspættegarn, og hvad det nu hedder altsammen, ind paa Bordet for at istandsættes til den kommende Dags Fiskeri. Torskekrogene kunde der, om Vejret havde været stormfuldt, være et forfærdeligt Arbejde med at faa udredet. Til dette Arbejde var der Brug for flere Par Hænder, og her kunde de større Piger og Drengene gøre god Nytte; hver havde saa sin Bestilling at udføre. Dette Aftensarbejde levnede sjælden Fiskeren saa meget Tid, saa han kunde faa læst lidt i Avisen, fik han saa endelig lagt sig lidt paa Chaiselongen for at læse, varede det sjælden kun et Øjeblik, før han faldt i Søvn; mange Gange havde han jo havt en haard Tur paa Søen, saa det var ikke underligt, om han trængte til Søvn og Hvile. En Gang, hvor Vejret havde været særlig haardt, og vi jo allesammen havde gaaet i stor Angst for Fiskerens Liv, maatte jeg straks ind at hilse paa ham, da jeg hørte, han var kommen hjem, og høre, hvordan det var gaaet. »Ja, det var haardt, og jeg sejler endnu«,

sagde han. Der skal nok ikke saa lidt til, naar de, som tidlig og sent færdes paa Søen, føler det saadan. Og mange Gange efter en haard Dravat, var Udbyttet saare ringe; men Livet havde de dog reddet.

Man kan nok omtrent tænke sig, hvorledes deres lille Værelse saa ud efter et saadant Aftensarbejde. Og hvormedet var der saa ikke for Hustruen at gøre om Morgenen, med at faa de større i Skole, de mindre paa Asylet, faa givet Manden sin Frokost, før han drog ud; saa endelig, naar hun kun havde de ganske smaa tilbage, kunde hun give Værelserne en grundig Omgang Rengøring. Thi proper det var hun, trods de knappe Kaar. Hvor der paahviler en Kvinde saa meget Arbejde, og hun alligevel gør sin yderste Flid for at holde alt og alle rene, dér kan man vist med Rette tale om Properhed.

I vore Dage, hvor der tales og skrives saa meget om Hygiejne, om lyse og luftige Rum, særlig Soverum, vil man vist undres, naar jeg fortæller, hvor indskrænket Plads, der var i denne store Families Sovekammer. Naar de var kommen til Sengs, var hele Værelset fuldt af Sovepladser. I en Dobbelt seng laa Mand, Hustru og den mindste lille. I en anden Dobbelt seng laa der to Børn i hver Ende af Sengen, og i en Udtræksbænk laa der et Par større Dreng og undertiden ogsaa en mindre Dreng. Den næstmindste laa i Vuggen eller Barnevognen om Natten. Undertiden havde en af de voksne Beskæftigelse i Byen og logerede ogsaa i Hjemmet, og sov da paa Chaiselongen i Dagligstuen. Da ogsaa et Klædeskab skulde have Plads i Sovekammeret, var — naar Vuggen med den næstmindste i blev stillet midt paa Gulvet — saa at sige den sidste Rest af Gulvplads optaget. Trods saa indskrænkede Forhold disse Børn er opvoksede under, er det dog blevet kraftige og sunde Børn. Kun den trettende døde, da han var en halv Snes Maanedre, men han var ogsaa svag fra Fødselen af, men alle de andre tolv er da i Live.

Trods alt, hvad de sled og stred begge to, Fiskeren og hans Kone, var det umuligt at skaffe Tøj til de mange Kroppe; aflagt Tøj fik de fra forskellige Sider, men faa omformet det, kunde Hustruen umuligt overkomme. Nu da

alle vore Børn var voksne og selvfølgelig selv sørgede for Klæder, kunde jeg gøre mig nyttig med mit Kendskab til at omforme Klædningsstykker og hjælpe vore Naboer. Jeg tog saa fat, og jeg tør sige, jeg høstede megen Glæde af dette Arbejde, om end Fortjenesten kun var ringe, men saa levede vi til Gengæld næsten som een Familie. Altid vidste vi, at der var Plads til os inde hos dem, om Stuen var aldrig saa fuld, naar vi fandt det for ensomt inde hos os selv. Saa spillede Faderen Harmonika, og Børnene sang; de kunde synge Melodier, før de kunde tale rent.

En Jul var min Mand rejst Juleaftensdag for at tilbringe Helligdagene hos Sønnen. Vi maatte jo altid rejse skiftevis, da vi var afhængige af Museet. Da jeg havde lukket Døren i Museet efter den sidste besøgende, var det Tid at gaa i Kirke Juleaften. Det Stykke Tid, efter at min Mand var rejst, gik altsaa godt for mig. Men da jeg efter endt Kirkegang kom ned i Gaarden, hvor vi boede, og hvor der boede mange andre Smaafamilier, og jeg saa Ly-sene skinne ud baade oppe og nede, mens der i vor Lejlighed var mørkt og nu sikkert ogsaa koldt, følte jeg det alligevel lidt trist. Tilmed havde jeg endnu aldrig prøvet at tilbringe en Juleaften alene. Da, just som jeg skulde aabne Døren til vor Lejlighed, kom Fiskerens Kone og indbød mig til at komme ind og holde Jul hos dem, de havde ventet med at spise, til de vidste jeg kom fra Kirken. Hvor blev jeg dog glad, thi vel havde jeg selv Mad, jeg nemt kunde tilberede, men det, at de saa venligt tænkte paa mig, var jo det bedste af det hele.

En anden Gang op mod Jul havde jeg som sædvanlig lavet en Del Tøj i Stand til dem, jeg var ogsaa naaet saa vidt, at de havde faaet ordentlig Tøj allesammen, paa een nær, men til ham havde jeg ogsaa et Sæt Tøj i Arbejde. Det var lige op til Jul, og jeg kunde sagtens naaet det, men saa blev jeg syg og maatte ligge et Par Dage og var meget sløj, da jeg kom op. Mange Gange maatte jeg slippe og tage dette Arbejde, men det naaedes, saa ogsaa han blev pænt klædt paa til Juleaften, da de i den lille Stue alle Mand dansede om Juletræet, og vi to gamle sad som Tilskuere i Sofaen.

Tidt tænkte jeg paa de af Drengene, der havde Bypladser eller anden Beskæftigelse og altid løb om i meget tynd Paaklædning. Underbenklæder havde de aldrig paa, og mangen Gang kunde de yderste Benklæder være tynde nok, da det jo altid skulde være billigste Stof. Drengene bad da ogsaa tidt Moderen om at blive ved et sætte Lapper paa de gamle Bukser, da disse saa var varmere.

Mærkeligt syntes det mig, som disse Børn holdt af de smaa Søkende. Da den mindste lille — det var jo Nr. 13 — var død, kunde de større næsten ikke tænke sig at undvære ham, de gik endog saa vidt, at de vilde, at Forældrene skulde antage et Plejebarn, hvad de dog ikke vilde gaa ind paa. Flere Gange efter at »Lillebror« var død, og den næstmindste, som den Gang var tre Aar, fulgte med sin Moder i Byen, gav han sig aldrig tilfreds, før hun lagde Vejen om ad Kirkegaarden for at se den lilles Grav. Meget skuffet blev han dog, da de første Gang kom til Graven efter Begravelsen og fandt, at alle Blomsterne var visnede. Han har aabenbart i sin barnlige Fantasi tænkt, at »Lillebrors« Grav altid vilde se ud som den Gang, de mange Kranse med de dejlige Blomster blev lagt paa den. De Søkende, som var ude og tjente for Løn, og de, som i Bypladser havde begyndt at tjene lidt Drikkeskillinger, søgte at spare sammen, saa der kunde blive Julegaver til Forældrene og ligeledes til de smaa Søkende. Saa maatte gerne de med de smaa Drikkeskillinger slaa sig sammen om en Genstand; thi disse Skillinger rakte jo ikke langt. Lønnen, de fik af deres Principal, maatte jo ikke røres, den skulde være til Tøj.

Engang var der, ved at en Mølle dér i Byen skiftede Ejer, blevet en Mængde amerikanske Melsække til Salg til meget billige Priser. Fiskeren kom da ind og spurgte mig, om ikke jeg mente, den Slags kunde anvendes til Linned. Paa dette Omraade havde jeg netop god Erfaring, da jeg gennem Tiden havde udvasket og brugt mange af den Slags Sække, de største til Lagener, de mindre til Linned til Børnene. Jeg tilraadede da Fiskeren at købe saa mange Sække, som han havde Penge til. Der havde netop lige været en Grundstødning med et Skib, saa Fiskerne af Bjerger-

lavet havde havt lidt ekstra Fortjeneste; han købte da for 40 Kroner Sække.

Lidt miserabel saa en saadan Samling ud i Øjeblikket, paatrykt som hver Sæk var med meget store Firmamærker, baade sort, rødt og blaat, der ingenlunde er let at vaske af. Hvor fik baade Fiskerens Kone og jeg travlt, da al denne Velstand var kommen til Huse. Hun med at vaske, koge og blege alt dette, jeg med at beregne, hvorledes det bedst kunde anvendes, efterhaanden det var rensat og færdigt til Syning. Af hver fem store Sække kunde der blive et Par dobbeltbrede Lagner. Der blev vist Lagner til alle Sengestederne og Linned baade til Faderen og alle de Børn, der var i Hjemmet. Hvor glædede jeg mig tidt derefter, naar de havde vasket, og Gaarden hang fuld af Tøj, over at jeg havde medvirket til at frembringe alt dette. Nogen bestemt Betaling fik jeg ikke for mit Arbejde, men al den Fisk vi kunde bruge, og havde jeg travlt, fik jeg den tidt i tillavet Stand, og det var jo i Ernæringskortenes Tid, hvor det var sparsomt med Flæsk og Kødvarer.

TILBAGE TIL LANDET

Det var vistnok i 1908, at jeg begyndte at indsamle Folkeminder. Meget blev samlet i smaa Stykker og paa forskellige Steder, mangen Gang var jeg stødt paa meget interessante Meddelelser om gammelt Folkeliv, Sagn eller lignende, hvor jeg mindst havde anet det, og som var fortalt fra de ældre til yngre og husket af disse. Atter andre Gange, hvor jeg havde søgt at komme gamle Mennesker i Tale, viste det sig, at disse slet ikke huskede noget, jeg kunde bruge. Det var den Slags Mennesker, som kun havde havt Øje for Næstens Fejl og Daarligheder, hos dem havde der ikke været Rum til at opbevare noget, som kunde forklare, hvorledes Livet ellers havde formet sig, eller hvad de ældre Slægter havde fortalt.

Da jeg i nogle Aar havde indsendt Folkeminder, blev jeg af Dr. Ussing i Sorø, der er Formand for »Danmarks Folkeminder« opfordret til at samle mit Stof til en Bog. Det kunde jeg dog ikke, da Museet tog for meget af min Tid; jeg nøjedes derfor med at skrive to Artikler, der blev optaget i Aarbøger for Holbæk Amt 1912 og 1919. Omsider tog jeg dog fat paa at udarbejde en Bog, men naaede kun at faa Halvdelen nedskrevet, og Dr. Ussing udarbejdede derefter den sidste Halvdel paa Grundlag af mit indsamlede Stof. I 1921 udkom »Ved Halleby Aa«, udgivet af Foreningen »Danmarks Folkeminder« og af »Historisk Samfund for Holbæk Amt«.

Stor var min Forbavselse, da jeg fra flere Sider fik tilstillet Aviser med særdeles gunstig Omtale af Bogen. Men jeg har ogsaa erfaret, at adskillige Mennesker, barnefødte i min Hjemegn, har følt en hel Gensynsglæde ved at læse

den. Blandt disse er den norske Forfatterinde Sigrid Undset, med hvem jeg er kommet i Brevveksling. Hun skriver bl. a. i et af Brevene:

Bjerkebæk pr. Lillehammer 5.—9. 1923.

Kjære Fru Graves!

Tusen tak for Deres brev forleden. Ja, jeg blev saa kjed av det, da jeg i vaares søkte Dem paa Kallundborg museum og saa fik høre, at De netop hadde forladt byen. Jeg hadde da kun hat anledning til at titte litt i Deres bog — nu har jeg faat den til min fødselsdag — men jeg vilde saa gjerne faat snakke med Dem. Foruten at jeg jo i og for sig følger med saa godt jeg kan i alt som fremkommer av folkeminderforskning, er jeg jo særlig interesseret i Kallundborgegnens historie, næst efter norske folkeminder. Jeg er jo nu 41 Aar gammel, og i min barndom var der jo endda, ialfald utover Refnæs og i bygderne om Nexelø bugt paa mange maater gammeldags — jeg har da set Refnæsdragten i bruk hos gamle koner, og mange av bondegaardene, hvor jeg var med min bedstefar, hadde den gamle indredning af stuerne. Min bedstefar og hans far før ham hadde jo været herredsfuldsmægtiger der paa egnen, og min gamle grandtante, som døde i 1908 og var født i 1814, var præstedatter fra Bregninge. Moster, som vi kaldte hende, hun het Signe Worsøe, var især utrolig dygtig til at fortælle, og efter hende har jeg skrevet op en hel del eventyr og slikt. Nu er jo det interessante, at der er saa meget, som er fælles i danske og norske skikke og sæder, tro og tænkemaate, sagn og eventyr. Det, som er forskelligt er især arbeidsskikkene, aarets sysler- og bygningsskik og redskaper; arbeidskulturen er overalt det eiendommelig nationale, mens festkultur og alt, som tjente til underholdning — leke, viser og sagnfortælling og eventyr, laanes fra land til land, og det er jo ogsaa saa forstaaelig. Derfor virket jo ogsaa Deres fortællinger fra Hallebyegnen saa forfriskende og fulde av nyt for mig, her kommer man baken for det fællesnordiske til noget specielt dansk og dansk fra en bestemt egn, saa det var en stor glæde at læse den.

Det, som allermost gjør, at jeg holder av folkeminderne, er, at der er saa megen livsvisdom at hente hos de gamle — de bildte sig ikke ind, at de visste mere end de visste. De var ikke opflasket med den saakaldte »folkeoplysning«, som efter min mening mest bestaar av en bunke oplysninger, hvis rigtighet folket ikke kan kontrollere — det maa ta for videnskabelig bevist sandhet det, som en skolelærer faar ut av at læse en dansk docents mening om en tysk professors formodninger. Imens glemmer folk at stole paa sin egen fornuft og dømmekraft om det som det selv ser og oplever, og sine forfædres erfaringer og de forutgaende slegtleds iagttagelser og livsresultater tror ungdommen ikke er en sur sild værd. I gamle dage var Folk klokere og trodde først og fremst paa det, som var prøvet i livet. Kanske vi engang igjen vil vende tilbake til dette, tro mere paa erfaring og sund fornuft end paa avisfolk og folk, som krammer i os lærdomme, som de selv er blit proppet med uten de har hat anledning til at undersøke, om det nu ogsaa forholder sig, som riksdagsmanden og professoren præker. Men kommer den tid, saa vil folk ogsaa først rigtig skjønne, hvilken skat der ligger i de gamle minder.

Ja, saa vil jeg endda engang takke Dem for Deres smukke Bog og for De var saa elskværdig at skrive til mig. Kommer jeg til Danmark engang igjen, saa haaber jeg da, at vi maa faa lejlighed til at træffes, og indtil videre vil jeg da haabe at faa høre fra Dem engang imellem. Som De selv siger, kjærligheten til folkeminderne er et baand mellem alle, som sysle med disse ting.

Saa vil jeg til slutning bare ønske Dem, at De maa faa anledning til at fortsætte med Deres arbeide, og at De maa høste den anerkjendelse for det, som De fortjener.

Med bedste hilsen

Deres hengivne

Sigrid Undset Svarstad.

Da vi havde havt Opsyn ved Kallundborg Museum i 6 $\frac{1}{2}$ Aar, evnede vi det ikke længere. Min Mands Syn var i den sidste Tid blevet meget svækket, vore Naboer var

flyttet, og vi begyndte at længes tilbage til Landet. Vi fik da købt et gammelt Hus i Kelleklinte, et Par Mil fra Kallundborg. Her var vi ikke helt fremmede, og flere af Beboerne kom os meget velvilligt i Møde og hjalp os med at faa flyttet vort Bohave dertil og lignende.

Nu maatte jeg se at danne mig en lille Bifortjeneste ved Hækling og Strikning af uldne Sager, min Mand kunde jo slet intet fortjene mere, da Synet svigtede, og alene med Aldersrenten kunde vi ikke klare os. Jeg fik ogsaa snart Arbejde nok, men det giver jo kun ringe Fortjeneste. Der boede i Byen en 80-aarig, næsten helt blind Gaardmand, Hans Gert Larsen. Da han havde en god Hukommelse og stor Interesse for de gamle Tider, fik vi to meget at tale sammen om. Han maatte have alting læst højt for sig, saa da Vinteren kom, fulgtes min Mand og jeg tidt ad ned til Hans Gert, hvor jeg saa læste højt for dem begge, samtidig med at jeg passede mit Strikketøj, derved listede mangan lang Vinteraften hen i hyggeligt Samvær. Formodentlig har det glædet den gamle Mand meget, at jeg læste for ham, for vi blev da indbudt til Høstgilde — uagtet vi ikke havde havt andet med hans Høst at gøre, end at jeg havde sanket Aks paa hans Mark — og ligeledes til de Højtidsaftener.

Paa Slutningen, mens vi boede i Kallundborg, havde Kredslæge Møller, hvem jeg forøvrigt skylder megen Tak for en hjælpende Haand paa mange Omraader, gjort mig det Forslag at søge Staten om en lille Pengehjælp. Efter at Kredslægen havde forklaret mig, hvorledes en saadan Ansøgning skulde affattes, og efter at jeg fra flere Velyndere havde faaet Anbefalinger for min Virksomhed at vedlægge, blev Ansøgningen indsendt. Stor var min Overraskelse og Glæde, da Meddelelsen kom fra Ministeriet om, at jeg var tilstaaet over 300 Kr. Jeg antager sjælden nogen Forfatter, der har faaet tilstaaet en langt større Sum, har været saa glad for den, som vi var for disse Penge.

Nu blev der Raad til at faa beskyttet de skrøbelige Lervægge i vort Hus med Cement. Men ikke alene det. Vor Stue var for stor, saa vi havde ikke kunnet faa den tilstrækkelig opvarmet den forudgaaende Vinter. Jeg havde havt et slemt Anfald af Nervegigt i det ene Ben, hvad jeg

antager Fodkulden foranledigede. Der var tillige Flisegulv, hvad ogsaa er koldere end Bræddegulv. Nu fik vi lagt Bræddegulv, og skilt Stuen ad med en Bræddevæg, saa der blev et lille Sovekammer. Vi fik tapetseret i Stuerne, og jeg fik malet Vinduer og Døre. Min Mand kunde ikke udføre saadant Arbejde, da han ikke kunde se.

Midt i den haarde Vinter 1924 kom vor næstældste Søn, Alfred, hjem fra Amerika paa Besøg, efter at have været derovre i 10 Aar. Hvor hjalp det os dog over Vinterens Besværligheder! Han gjorde sig nyttig for mig paa mange Maader, savede Brænde, skaffede Vand og Brændsel ind til mig og hjalp mig, naar vi skulde vaske. Om Aftenen fortalte han mig om sine mange Oplevelser i Amerika, og herom skrev jeg saa senere en Snæs Avisartikler.

Jeg forstod ikke rigtig om Understøttelsen, der var mig tilstaaet, var fortløbende, eller om der skulde søges Aar for Aar om den. Derfor henvendte jeg mig skriftlig til Forfatteren Thorkild Gravlund, Reersø, hvem jeg flere Gange havde talt med paa Museet. Han foreslog mig at henvende mig til Folketingsmand Kristian Pedersen, Sandby, og jeg tog derind efter først skriftlig at have forespurgt, naar jeg kunde træffe ham. Hvor blev jeg dog glad for dette Besøg i Kristian Pedersens Hjem, og hvor var de venlige og imødekommende, baade han og hans Hustru imod mig fremmede Kvinde. Mest glædede det mig, da vi skulde spise til Middag, da at se Gaardens Arbejdere faa Plads ved den øverste Ende af det lange Egebord, medens Kristian Pedersen og hans Gæster tog Plads længere nede ved Bordet. Pigerne, hans Hustru og jeg for ved Bordet. Hvor ser man vel sligt?

Hvor var det smukt at se denne straatækkede, sammenbyggede Gaard med Bislaget, med et stort skyggefuldt Træ paa hver Side, jeg kan ikke gøre for det, men saa meget lever jeg i Minderne, at det gør mig saa hjertelig glad at se saadan en ældre velholdt Gaard. Jeg kan aldrig rigtig faa Øje paa Skønheden ved de nye grundmurede Gaarde,

særlig naar disse ikke er kalkede hvide. Det var paa flere Omraader, som om »de nye Tider« ikke havde havt nogen Indflydelse her. Kristian Pedersens Hustru fortalte mig saaledes, da hun fulgte mig lidt paa Vej, at endnu havde de da kunnet faa Piger, som nok vilde udføre Malkningen hos dem. Hvem kan dog sige det, nu hvor der ses paa Malkningen som et meget nedsættende Arbejde.

Senere fik jeg, efter at have henvendt mig skriftlig til Folketingsmand Ove Rode, Brev fra ham om, at Understøttelsen var fortløbende. Hvor blev jeg dog glad. Nu kunde jeg dog af og til tillade mig at tage en Tur med en Bil, naar der var Steder, jeg gerne vilde afsøge. Før strandede det altid paa, naar jeg vilde lidt omkring, at der ikke var Raad til saadanne ekstra Udgifter, og i mange Aar havde jeg været meget daarlig gaaende, saa da jeg indsamlede mine første Folkeminder, voldte det mig stort Besvær undertiden at gaa et — i Forhold til hvad jeg evnede — langt Stykke Vej, for at spare en Krone eller to, som det kostede at køre med Toget. Men jeg kunde jo ikke lade være, jeg følte en brændende Trang til at lære Fædrenes Liv mere og mere at kende, og da jeg først forstod, at der var Mennesker, der satte Pris paa, at faa alt saadant nedskrevet, fattede jeg Mod og tog fat, hvor besværligt det end mange Gange var for mig.

FØR OG NU

I Sommeren 1924 følte jeg mig mere træt og besværet af Arbejdet, jeg havde at udføre i vort lille Hjem i Kelleklinte, end tidligere, men anede dog ikke, hvad der var i Vejen. En Nat hen paa Efteraaret blev jeg meget syg, men vilde ikke, at der skulde hentes Læge. Jeg syntes, jeg havde havt en lang og travl Arbejdsdag og mente nu, det var mod Slutningen. Der kom imidlertid Naboer til Stede, og en yngre Gaardmandskone, Sara Olsen, en meget hjælpssom og beslutsom Kvinde, sagde, at de kunde ikke forsvare over for vore Børn, at der ikke blev tilkaldt Læge. Da Lægen havde tilset mig, konstaterede, han, at det var Sukkersyge, jeg havde, og skønt jeg snart fik Lov at komme op, kneb det herefter mere og mere for mig med Husarbejdet, jeg kunde jo ikke holde Hjælp bestandig, og min Mand kunde intet udrette paa Grund af sit svækkede Syn og sin stærke Astma.

Da var det den nævnte Kone, Sara Olsen, kom os til Hjælp, og foreslog os at søge Optagelse paa »De gamles Hjem« i Ubby. Hun talte med Sogneraadsformanden om os med det samme, og Svaret lød, at vi var hjertelig velkomne. Hvor saadan et Svar dog gør godt, naar man føler sig saa træt og nedbrudt, som jeg gjorde paa det Tidspunkt. Vi tog begge med Tak mod Tilbudet. Om Ubby Kommune har man ogsaa altid hørt, at Styrelsen dér søger at gøre det saa godt for de gamle Mennesker, som det er dem muligt.

Vi overlod saa til vor Søn Johannes at faa Huset solgt og flyttede kort efter, den 2. Maj 1925, op til De gamles Hjem, hvor vi siden har boet og befundet os godt. Ja,

jeg syntes mit Helbred bedredes ikke saa lidt, da vi havde været der i nogen Tid. Vel siger Lægen, at jeg stadig har Sukkersyge, men hvad, naar man er saa højt oppe mod Støvets Aar, saa ved man jo, det gaar med stærke Skridt mod Graven; saa er det jo godt, naar man af et oprigtigt, troende Hjerte kan udbryde: O, Gudskelov, det hjemad gaar.

Omtrent samtidig med at vi flyttede til Hjemmet i Ubby, fik jeg af Hr. Fang, Roskilde, en Opfordring til at nedskrive mine Livserindringer, som han nok mente vilde kunne danne en Bog, der vilde kunne fortælle, hvorledes Livet formede sig hos Smaakaarsfolk; thi af selve dem, der lever deres Liv i dette Samfundslag, er der sikkert kun faa, der skriver. Den Tanke slog straks ned i mig: Ja, nu faar du Tid, som du aldrig har havt det før. Her kom ikke mere disse forstyrrende Tanker, nu skal du have udrettet dette, nu hint. Her faar vi Maden bragt ind paa vort Værelse, faar dette holdt rent, faar vort Tøj vasket, kort sagt, har intet at sørge for. Jeg tog da ogsaa straks fat paa at nedskrive, hvad der dukkede op i Hukommelsen, og det blev efterhaanden ikke saa lidt.

Den første Sommer gik det glat nok, men da Vinteren kom, blev baade min Mands og mit Helbred daarligere, saa Skriveriet gik næsten helt i Staa. Og den 14. Marts 1926 afgik min Mand ved Døden efter lang Tids tiltagende Svaghed, men kun faa Dages Sygeleje. Da havde vi levet sammen i 42 Aar. Skønt vi nu havde det saa godt, som vi aldrig havde havt det før, følte han sig dog saa usigelig træt. Det at blive sat ud af Virksomhed, ikke at kunne beskæftige sig med det mindste, ikke engang at kunne læse, er sikkert nok svært for en ellers virksom Natur. Det fatter man nok ikke rigtig, saa længe baade Øjne og Hænder kan virke.

Da min Mand var afgaaet ved Døden, begyndte mine Børn i Amerika at skrive hjem om, at de nu syntes, Johannes og jeg godt kunde rejse over til dem. Jeg kunde faa Ophold hos Datteren, og de skulde nok sørge godt for mig. Mit Helbred er imidlertid ikke saa godt, og det er desuden ikke saadan at omplante gamle Træer. Og hvad der allermest holdt mig tilbage var, at jeg har fundet mig

saa godt til Rette paa De gamles Hjem. At Johannes havde god Lyst til at rejse til Amerika, forstod jeg godt. Jeg gjorde da heller ikke mindste Forsøg paa at holde ham tilbage, og kort efter rejste han. Han naaede Søsterens Hjem i Austin i Minnesota Juleaften.

Det er saaledes mange, jeg har maattet give Afkald paa, ikke alene fire af mine Børn, men adskillige andre nære Slægtninger, og tidt kan der komme Længsler i Sindet efter dem. Men jeg siger alligevel til Forældre, hvis Børn har Udlængsler: Hold dem ikke tilbage. Og til de unge, der vil ud, siger jeg: Hold sammen paa Pengene, saa I kan komme ud til en eller anden Side — hvis ikke det vil falde i Traad herhjemme — der er sikkert Plads nok endnu, hvor arbejdsvante Hænder kan faa fat. Om der kan tjenes Formuer derude, ved jeg ikke, men det er efter min Mening heller ikke det, der er Betingelsen for at føre et lykkeligt Liv. Herhjemme ser det jo ud, som der er blevet for mange overflødige Hænder. Det gyser i mig, hvergang man læser om de mange, som maa gaa uden Beskæftigelse, hvor maa det være forfærdeligt! Det kan vi gamle, som er vant til fra Barnsben at tage hvert Øjeblik i Betragtning, slet ikke forstaa, at Mennesker kan udholde.

Paa De gamles Hjem, hvor der er saa mange svagelige Mennesker, har jeg dog lært at forstaa, at selv om Foden ikke evner at gaa ret langt, har man dog saa uendelig meget at være taknemlig for, naar man kan færdes ud og ind ved egen Hjælp. I et saadant Hjem, hvor saa megen Svaghed er samlet, og hvor de fleste trænger til megen Pleje og Passelse, er der meget at varetage. Det er et stort Hus med mange Værelser, hvert gammelt Menneske har sin egen Stue med sine egne Møbler — det synes jeg gør det særlig hjemligt — saa der er mere end nok for vor gode Plejerske, Frk. Elna Nielsen, og to unge Piger, hun har til Hjælp, at gøre. Men hvor føler vi alle, at det er et

Hjem i Ordets dybeste Forstand, altid mødes Klagerne over vore forskellige Svagheder med venlige, deltagende Ord.

Naar jeg tænker paa disse Hjem for gamle Mennesker, der nu det ene efter det andet oprettes, maa jeg udbryde: hvilken Modsætning mellem før og nu. Og det endda kun i det Tidsrum, min Hukommelse rækker tilbage. Som nu den gamle Lars Hornemann — der omtales i en af de første Skildringer her i Bogen — der, trods det, at han majsommeligt stagede sig frem imellem et Par Krykker paa Grund af sine saarede Ben, alligevel maatte staa paa Logulvet og svinge Plejlen for at tjene lidt til Opholdet. Husker man hans elendige, forstoppede og forlappede Klæder, der vel sagtens var tiggede sammen hos bedre stillede Mennesker, husker man hans og mange andre lige-stilledes fattige, fattige Hjem med det usle Bohave, da maa jeg udbryde: hvilken Modsætning fra den Gang til Kaarene for Nutidens gamle Mennesker! Dog en Ting havde disse gamle Mennesker paa min Hjemegn forud for andre gamle og fattige paa andre Egne, det nemlig, at der i saa skovrig en Egn kunde samles nedfaldent Brænde, tilstrækkeligt baade til Varme og til at koge Mad ved. — Jeg besøgte for nogle faa Aar siden en Slægtning, der boede nær op til en Skov. Jeg lagde da Mærke til, at der i Skoven laa en Mængde nedfaldent »Sankebrænde«, noget som jo altid blev saa omhyggeligt opsamlet i min Barndom. Uvilkaarlig udbrød jeg da: »Er der ingen, der maa samle Brænde her?« — Skoven var nemlig ikke indhegnet. — »Ja, jeg ved ikke«, svarede min Slægtning, »men der er vist ingen fattige Mennesker mer!«

Hvor trange Kaarene i ældre Tid kunde blive for somme gamle Mennesker, har den 87-aarige Hans Johansen, der ogsaa boer paa De gamles Hjem, fortalt mig. Da hans Forældre i sin Tid satte Bo, fik de en Jordlod i Svallerup i Fæste. Huset inde i Byen, der hørte dertil, beholdt dog den gamle Fæster, saa Johansens Forældre maatte selv bygge et nyt Hus ude paa Markloden. Dette hjalp Mand og Hustru hinanden at opføre, thi Klining af Væggene, Strygning af Lersten til Skorsten og Bagerovn samt Lægning af Lergulv i Stuen, alt saadant var jo Kvindearbejde i de Tider. I Hu-

set inde i Byen, blev de gamle Folk boende, saa længe de kunde; men skrøbeligt, som dette var, sank det længere jo mere sammen, indtil det tilsidst slet ikke var til at hæle sig i. Da Konen var død, maatte den gamle Mand tage Plads som Røgter paa en Gaard, hvor han altsaa har faaet Kosten. Men da han ikke mere kunde udrette Arbejdet, blev der bygget et Fag til det nye Hus ude paa Marklodden hos Hans Johansens Forældre.

I denne tilbyggede Stue var der dog hverken Kakkelovn eller Adgang til Skorsten. Det forstaar man ikke nu om Dage, at han hverken kunde koge sig en Smule til at varme sig paa eller faa opvarmet Stuen, men det er sikkert gaaet mange fattige gamle ligesaa. Til en Seng var der slaaet en Fjæl op i den ene Udside paa Stuen; det var jo, hvad der brugtes i de Tider. Den gamle Mand var ikke engang i Besiddelse af en Klædekiste eller noget andet til at gemme sine Klæder i, men brugte hertil en rengjort Sildetønde. Han gik saa omkring og solgte Hvedebrød og har sagtens nu og da faaet en »Stumpe«, eller en Skaal varm Mad, hvor han kom frem. Naar den gamle var i Hjemmet, og det var koldt, maatte han ty ind til Hans Johansens Forældre for at faa varmet sig, og han fik da af og til en Tallerken varm Mad, skønt de havde lidt nok selv, der var 5 Børn og Mandens Dagløn var kun lille. — Dette Træk, der ligger 80 Aar tilbage i Tiden, fortæller jo tydeligt nok, hvor elendige Kaarene dengang var for adskillige gamle.